

ГЕЛЬБЕТИКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

№ 3/2025

Sport Science Spectrum

«Sport Science Spectrum» – науково-теоретичний журнал для фахівців у сфері фізичної культури і спорту – наукових працівників, викладачів ЗВО, тренерів, докторантів, аспірантів, студентів, спортсменів

Редакційний штат

Головний редактор:

Борисова Ольга, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ, Україна)

Заступник головного редактора:

Когут Ірина, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ, Україна)

Редакційна колегія:

Андрєєва Олена, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ, Україна)

Бріскін Юрій, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського м. Львів, Україна)

Гончарова Наталія, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ, Україна)

Дутчак Мирослав, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ, Україна)

Кашуба Віталій, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ, Україна)

Коробейников Георгій, доктор біологічних наук, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ, Україна)

Подрігало Леонід, доктор медичних наук, професор, Харківська державна академія фізичної культури (Харків, Україна)

Шинкарук Оксана, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ, Україна)

Цюсь Анатолій, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк, Україна)

Baić Mario, Dr. Sc., Professor, University of Zagreb, Faculty of Kinesiology (Zagreb Croatia)

Cynarski Wojciech J., Prof. Dr habil, Institute of Physical Culture Studies, University of Rzeszow (Rzeszów, Poland)

Gulshan Lal Khanna, PhD, Professor, Manav Rachna Institute of Research and Studies (Faridabad, Haryana, India)

Krasilshchikov Olexandr, PhD, Faculty of Sports Science and Recreation, Universiti Teknologi MARA, (Shah Alam, Selangor, Malaysia)

Lorenzetti Silvio R., PD, Professor School of Engineering, ZHAW (Winterthur, Switzerland)

Potor Vladimir, PhD, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitesti University Center (Bucharest, Romania)

Raab Markus, PhD, Professor, German Sport University Cologne (Cologne, Germany)

Журнал включено до бази даних: IndexCopernicus

<http://journals.indexcopernicus.com>

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/

TMFVS/index.html

ISSN 3041-1181 (Print)

ISSN 3041-119X (Online)

<https://spectrum.uni-sport.edu.ua/>

© «Sport Science Spectrum», 2025

ВИПУСК ЖУРНАЛУ № 3/2025

ЗАТВЕРДЖЕНО ВЧЕНОЮ РАДОЮ

Національного університету фізичного виховання і спорту України

28.08.2025 р., протокол No 18

Статті пройшли перевірку з використанням сервісу Unicheck

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 17.03.2020 № 409 журнал «включено до Переліку наукових фахових видань України за спеціальністю А7 Фізична культура і спорт, та 02.07.2020 р. № 886 за спеціальністю А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) До 2024 року журнал мав назву «Теорія і методика фізичного

виховання і спорту». Після перейменування журналу відповідні зміни внесені до Переліку наукових фахових видань України на підставі наказу МОН України від 21.02.2024 № 220.

Видання Національного університету фізичного виховання і спорту України. Видається з 1999 р.

Виходить 4 рази на рік. Українською та англійською мовами.

Рішенням Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення №1169 від 26.10.2023 р. Sport Science Spectrum зареєстровано як суб'єкт у сфері медіа (ідентифікатор медіа R30-01715). Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Національний університет фізичного виховання і спорту України (вул. Фізкультури, 1, м. Київ, 03150, email: rectorat@uni-sport.edu.ua, тел. +38 (044) 287-30-96)

Тел. (044) 289 40 92

Факс (044) 287 68 21

Підписано до друку 12.09.2025.

Формат 60x84/8. Гарнітура Helios.

Папір офсет. Цифровий друк.

Ум. друк. арк. 12,9.

Замов. № 1125/861.

Наклад 200 прим.

ЗМІСТ

- 3 Дем'ян Базилюк, Людмила Долженко
ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ЗАНЯТЬ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
- 10 Дмитро Богданович, Світлана Шутова
ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КВАЛІФІКОВАНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ У ЗХЗ
- 17 Ольга Борисова, Ольга Шльонська
КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗБІРНИХ КОМАНД У ВОЛЕЙБОЛІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
- 27 Ольга Ганага, Тетяна Петровська, Світлана Федорчук
ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОРТСМЕНІВ ІЗ РІЗНОЮ ЗАЛУЧЕНІСТЮ ДО КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)
- 34 Ірина Колеснік, Юрій Саямін, Оксана Омел'янчик-Зюркалова
МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАКТИКУМ ЗІ СТРИБКІВ НА БАТУТІ» СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НУФВСУ
- 39 Георгій Коробейніков, Леся Коробейнікова, Анатолій Коханевич, Хаоруй Сінь, Василій Костюченко
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ У КВАЛІФІКОВАНИХ БОРЦІВ
- 45 Тетяна Кропивницька, Ольга Макаренко
ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ СПОРТУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
- 53 Олександр Левчук, Валентина Воронова, Олег Байрачний
ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ СФЕРИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ 9-10 РОКІВ
- 58 Ірина Лисенко
СИСТЕМА ДОКУМЕНТАЦІЇ У ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ: СТРУКТУРА, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ
- 65 Вікторія Маринич, Ірина Когут
КОНЦЕПТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ
- 73 Олександр Пижов, Вадим Петрунін
ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ
- 80 Олена Степанюк, Ірина Когут
СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВОЛОНТЕРІВ В АДАПТИВНОМУ СПОРТІ
- 89 Оксана Шинкарук
МЕТОДИКА ПАТЕНТНОГО ПОШУКУ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ
- 96 Вадим Широкоступ, Євгеній Костенко, Володимир Залойло, Сергій Бойченко, Нікіта Руснак
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НОСИМИХ ПРИСТРОЇВ (ФІТНЕС-ГОДИННИКИ, ТРЕКЕРИ) У ВІДСТЕЖЕННІ ПОКАЗНИКІВ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ПРОФЕСІЙНИХ ФУТБОЛІСТІВ

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ЗАНЯТЬ ІЗ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Дем'ян Базиліук, Людмила Долженко

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Формування мотивації старшокласників до занять фізичною культурою є важливим аспектом у розвитку здорового способу життя молоді. Одним із ключових факторів, що впливають на цей процес, є гендерна ідентичність, що формується під впливом психологічних і соціальних чинників. В умовах війни в Україні відбувається трансформація уявлень про гендерні ролі, що також впливає на ставлення молоді до фізичної активності. Гіпотези дослідження передбачають, що тип гендерної ідентичності впливає на мотивацію до занять фізичною культурою, невідповідність між статтю та стереотипами щодо спорту знижує залученість учнів, а гендерно чутливий підхід учителів підвищує мотивацію незалежно від статі.

Мета – визначити вплив гендерної ідентичності учнів старшого шкільного віку на мотивацію до занять із фізичної культури в закладах загальної середньої освіти. **Методи:** теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичних джерел літератури; анкетування (анкета «Визначення мотивів та інтересів учнів у галузі фізичної культури і спорту», методика «Маскуліність – фемініність» Сандри Бем); методи математичної статистики.

Результати. Встановлено, що серед 150 учнів старших класів переважає андрогінний тип гендерної ідентичності, а саме: серед хлопців – 89,3%, серед дівчат – 88,0%. Було з'ясовано, що андрогіни виявляють високу зацікавленість до занять із рухової активності, крім цього, було визначено, що основними мотиваційними стимулами до занять із фізичної культури є бажання покращити фізичну підготовленість та зміцнити здоров'я. Переважна більшість учнів старших класів, зокрема андрогінного типу особистості, вибирають такі види рухової активності, як тренування в тренажерному залі, фітнес та єдиноборства.

Висновок. Результати дослідження підкреслюють необхідність оновлення форм і методів викладання фізичної культури з урахуванням гендерної ідентичності в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: гендер, старшокласники, мотивація, фізична культура, школа, андрогінність, фемініність, маскуліність.

Demian Bazyliuk, Liudmyla Dolzhenko

GENDER IDENTITY AS A FACTOR IN FORMING THE MOTIVATION OF SENIOR GRADE STUDENTS TO PHYSICAL CULTURE CLASSES IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. The formation of motivation of high school students to engage in physical education is an important aspect in the development of a healthy lifestyle of young people. One of the key factors influencing this process is gender identity, which is formed under the influence of psychological and social factors. In the conditions of war in Ukraine, a transformation of ideas about gender roles is taking place, which also affects the attitude of young people to physical activity. The hypotheses of the study suggest that the type of gender identity affects the motivation to engage in physical education, the discrepancy between gender and stereotypes about sports reduces the involvement of students, and the gender-sensitive approach of teachers increases motivation regardless of gender.

The *objective* is to determine the influence of the gender identity of high school students on the motivation to engage in physical education in secondary education institutions.

Methods: theoretical analysis and generalization of scientific and methodological sources of literature; questionnaire (questionnaire "Determining the motives and interests of students in the field of physical education and sports", Sandra Bem's "Masculinity – Femininity" methodology); methods of mathematical statistics.

Results. It was established that among 150 high school students, the androgynous type of gender identity prevails, namely: among boys – 89.3%, among girls – 88.0%. It was found that androgynous people show a high interest in physical activity classes, in addition, it was determined that the main motivational stimuli for physical education classes are the desire to improve physical fitness and improve health. The vast majority of high school students, in particular those with an androgynous personality type, choose such types of physical activity as: training in the gym, fitness and martial arts.

Conclusions. The results of the study emphasize the need to update the forms and methods of teaching physical education, taking into account gender identity, in secondary education institutions.

Keywords: gender, high school students, motivation, physical education, school, androgyny, femininity, masculinity.

Базиліук Д., Долженко Л. Гендерна ідентичність як чинник формування мотивації старшокласників до занять із фізичної культури в закладах загальної середньої освіти. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 3–9

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-1>

Bazyliuk D., Dolzhenko L. Gender identity as a factor in forming the motivation of senior grade students to physical culture classes in general secondary education institutions. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 3–9

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-1>

Вступ. Формування здорового способу життя та мотивації до фізичної активності серед молоді є стратегічно важливими завданнями сучасної освіти. Особливе значення це набуває у старшій школі, коли в учнів активно формуються світоглядні орієнтири. У цьому контексті особливу увагу треба звернути на роль гендерної ідентичності як складного психосоціального явища, що може істотно впливати на мотиваційні установки учнів щодо занять фізичною культурою [6; 11].

Гендер суттєво впливає на ставлення до фізичної активності, тому важливо дослідити, як різні типи гендерної ідентичності (маскулінність, фемінність, андрогінність) формують мотивацію старшокласників до занять фізичною культурою, а також виявити чинники, що сприяють або перешкоджають інтересу до таких занять.

Це питання набуває особливої актуальності в умовах євроінтеграції України та впровадження принципів гендерної рівності в освіту. Адаптація уроків фізичної культури з урахуванням гендерної ідентичності учнів відповідає сучасним демократичним підходам і сприяє формуванню толерантного, соціально відповідального молодого покоління [8; 10; 14].

Хоча гендерний підхід в освіті не є новим, на його важливості наголошували дослідники І. Іванова, О. Цокур [16; 17], Л. Кобелянська [6]. Проблема гендерної ідентичності у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді досліджували Т. Круцевич, О. Марченко, Т. Імас [11]. Крім того, особливості впровадження гендерного підходу на уроках фізичної культури було розглянуто в роботах Т. Круцевич [8; 9], О. Марченко [13; 14].

Попри наявні дослідження, питання впливу гендеру на мотивацію старшокласників до занять фізичною культурою досі недостатньо вивчене. Вагомий внесок у цю сферу зробили О. Фашук [15], В. Лукашук [12], О. Біліченко [4], О. Марченко [13; 14], М. О. Дєдх [5], які підкреслюють важливість гендерно-чутливого підходу для подолання нерівності та забезпечення рівного доступу до фізичного виховання. Цю проблематику також досліджували зарубіжні науковці Т. Ryan та Y. Poirier, які рекомендували адаптувати програми фізичної культури з урахуванням гендерних особливостей для підвищення мотивації учнів [21]. Р. Kolip і B. Schmidh вивчали зв'язок між гендерною ідентичністю, фізичним і психосоціальним станом підлітків [20].

Аналіз наукової літератури свідчить про наявність значного дослідницького інтересу до теми гендерної ідентичності у сфері фізичної культури, однак дослідження, що системно враховують гендерну ідентичність як окремий впливовий чинник на мотивацію учнів старших класів до занять із фізичної культури, залишаються обмеженими як у світовому, так і в українському науковому просторі. Це й визначає новизну та актуальність нашого дослідження.

Мета дослідження – визначити вплив гендерної ідентичності учнів старшого шкільного віку на мотивацію до занять із фізичної культури в закладах загальної середньої освіти.

Гіпотези дослідження:

1) тип гендерної ідентичності (маскулінність, фемінність, андрогінність) значною мірою визначає рівень мотивації до занять із фізичної культури;

2) невідповідність між статтю та стереотипними уявленнями про «традиційні» види спорту знижує залученість учнів до фізичної активності;

3) гнучкий підхід учителів до занять із фізичної культури з урахуванням гендерної чутливості підвищує мотивацію незалежно від біологічної статі.

Очікується, що результати цього дослідження сприятимуть більш глибокому розумінню мотиваційних процесів у фізичному вихованні старшокласників, а також формуванню педагогічних стратегій, орієнтованих на цінності гендерної рівності, особистісного розвитку та здорового способу життя.

Матеріал і методи: теоретичний аналіз та узагальнення науково-методичних джерел літератури; анкетування (анкета «Визначення мотивів та інтересів учнів у галузі фізичної культури і спорту», методика «Маскулінність – фемінність» Сандри Бем); методи математичної статистики.

У дослідженні взяли участь 150 учнів 10–11-х класів. Анкетування проводилося на базі ліцеїв № 14, 17, 43 міста Києва у 2024–2025 роках.

Результати. Дослідження гендерної ідентичності ґрунтується на методиці «Маскулінність – фемінність» Сандри Бем, яка розглядає маскулінні та фемінні риси як незалежні одна від одної характеристики, що в індивіда можуть поєднуватися в різних пропорціях. Це дає змогу визначити панівний тип гендерної ідентичності (маскулінний, фемінний чи андрогінний) і простежити його вплив на мотивацію до занять фізичною культурою та загальне ставлення до фізичної активності [18].

Варто зазначити, що «маскулінність» трактується як «комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як чоловічі» [18]. Під поняттям «фемінність» розуміється «комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як жіночі» [18]. Андрогінність передбачає відносно збалансоване поєднання маскулінних і фемінних характеристик в одній особі [18].

Необхідність цього дослідження обумовлена потребою в модернізації освітнього процесу з урахуванням гендерних особливостей учнів. Традиційний статеворольовий підхід до фізичного виховання, що поділяє види активностей на «чоловічі» та «жіночі», є застарілим і малоефективним, оскільки такий підхід знижує мотивацію до занять [1; 2; 3].

Опитування 150 старшокласників за методикою Сандри Бем було проведено у 2024–2025 роках в умовах повномасштабної війни в Україні (табл. 1, 2).

Було опитано 75 хлопців 10–11-х класів, серед яких спостерігається така структура гендерної ідентичності. Маскулінний тип виявлено лише у 8 респондентів, що становить 10,6% від загальної кількості опитаних. У кожному класі по 4 такі учні: 10,8% у 10-му класі та 10,5% у 11-му класі. Андрогінний тип особистості домінує серед респондентів і зафіксований у 67 учнів, тобто 89,3%. У 10-му класі таких осіб 33 (89,2%), а в 11-му – 34 (89,5%). Фемінний тип серед хлопців не виявлено зовсім (0%) (табл. 1).

Крім того, на основі проведеного дослідження було встановлено, що серед дівчат 10–11-х класів, як і серед хлопців, переважає ІS андрогінного типу особистості,

Таблиця 1 – Розподіл респондентів згідно з їх психологічним типом (хлопці) (n = 75)

Клас	Кількість осіб	IS маскулінного типу		IS андрогінного типу		IS фемінного типу	
		n	%	n	%	n	%
10-й	37	4	10,8	33	89,2	0	0
11-й	38	4	10,5	34	89,5	0	0
Усього	75	8	10,6	67	89,3	0	0

а саме із 75 опитаних учениць 66 респонденток (88,0%) виявили андрогінні ознаки. Зокрема, було встановлено таких 30 осіб (91,0%) у 10-му класі і 36 дівчат (85,8%) в 11-му. Фемінний тип виявлено тільки у 5 респонденток, що становить 6,7% від загальної кількості опитаних, зокрема у 10-му класі 2 такі учні (6,0%) та 3 особи (7,1%) в 11-му класі. І лише 4 дівчини (5,3%) виявили ознаки маскулінного типу, а саме 1 особа (3,0%) у 10-му класі та 3 особи (7,1%) в 11-му класі (табл. 2).

Варто зазначити, що отримані результати мають досить показове значення в умовах сучасних соціальних змін, зумовлених, зокрема, війною, адже вказують на тенденцію до зростання проявів андрогінності та маскулінності серед старшокласників і водночас до поступового зниження фемінних рис, а отже, це позначається як на мотиваційних установках учнів щодо фізичної активності, так і на їхньому розумінні гендерних ролей у суспільстві.

У межах дослідження 150 старшокласників, які були класифіковані за трьома типами гендерної ідентичності: маскулінним, андрогінним і фемінним, відповіли на запитання «Чи займаєтеся Ви руховою активністю?» (табл. 3). Це дало змогу простежити зв'язок між типом гендерної ідентичності та рівнем залученості до фізичної активності. Результати засвідчили, що всі респонденти маскулінного

типу (n = 12) – як юнаки, так і дівчата – зазначили, що займаються руховою активністю (100%). Натомість серед представниць фемінного типу (n = 5) 2 особи (40%) зазначили, що тільки відвідують уроки з фізкультури, а 3 дівчат (60%) зовсім не займаються руховою активністю. Найбільш чисельну групу становили старшокласники з андрогінним типом ідентичності (n = 133), які продемонстрували високий рівень фізичної активності: 86,6% юнаків та 83,3% дівчат цієї групи зазначили, що займаються руховою активністю. Водночас 5,9% юнаків і 9,1% дівчат повідомили, що лише відвідують уроки з фізичної культури, а ще 7,5% юнаків та 7,6% дівчат зовсім не залучені до рухової активності. Отримані дані дають змогу зробити висновок, що андрогінний тип гендерної ідентичності пов'язаний із високою мотивацією до занять із фізичної культури та загальною залученістю до занять фізичною активністю серед старшокласників.

Проте традиційна модель фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти здебільшого ігнорує різноманітні мотиваційні чинники, пов'язані з гендерною ідентичністю учнів. Тому варто впроваджувати гендерно-чутливий підхід, який дає змогу кожному учневі максимально реалізувати свій потенціал у фізичній культурі з урахуванням особистісних потреб [1; 2; 3].

Таблиця 2 – Розподіл респондентів згідно з їх психологічним типом (дівчата) (n = 75)

Клас	Кількість осіб	IS маскулінного типу		IS андрогінного типу		IS фемінного типу	
		n	%	n	%	n	%
10-й	33	1	3,0	30	91,0	2	6,0
11-й	42	3	7,1	36	85,8	3	7,1
Усього	75	4	5,3	66	88,0	5	6,7

Таблиця 3 – Розподіл респондентів за запитанням «Чи займаєтеся Ви руховою активністю?» (хлопці n = 75), (дівчата n = 75)

Чи займаєтеся Ви руховою активністю?	IS маскулінного типу		IS андрогінного типу		IS фемінного типу	
	хлопці (n = 8)	дівчата (n = 4)	хлопці (n = 67)	дівчата (n = 66)	хлопці (n = 0)	дівчата (n = 5)
так, у позаурочний час	100% (8)	100% (4)	86,6% (58)	83,3% (55)	–	–
тільки відвідую уроки з фізкультури	–	–	5,9% (4)	9,1% (6)	–	40% (2)
зовсім не займаюсь	–	–	7,5% (5)	7,6% (5)	–	60% (3)

Для з'ясування основних мотивів старшокласників до занять фізичною активністю було проведено анкетування, результати якого показали, що найбільш поширеними стимулами для дівчат андрогінного типу ($n = 66$) стали: а) покращення фізичної підготовленості – 81,8%; б) отримання задоволення від рухової активності – 77,3; в) зміцнення здоров'я – 74,2%; г) досягнення гармонійності будови тіла – 42,4%. Для фемінних дівчат ($n = 5$) абсолютним стимулом до занять руховою активністю стало зміцнення здоров'я (100%), а дівчата маскуліного типу ($n = 5$) продемонстрували орієнтацію на результат: по 50% з них вказали такі мотиви, як участь у змаганнях, досягнення високих спортивних результатів, покращення фізичної підготовленості та зміцнення здоров'я. Серед хлопців андрогінного типу ($n = 67$) найпоширенішими мотивами до занять руховою активністю стали: покращення фізичної підготовленості – 83,6%; отримання задоволення від рухової активності – 74,6%; зміцнення здоров'я – 67,2%. У маскуліних хлопців ($n = 8$) безумовним пріоритетом було підвищення фізичної підготовленості (100%), крім того, 37,5% з них також зазначили як мотив отримання задоволення від рухової активності.

Варто зауважити, що незалежно від статі й гендерного типу пріоритетними мотивами до занять руховою активністю для старшокласників є прагнення покращити фізичну підготовленість та зміцнити здоров'я.

Також було встановлено, що переважна більшість старшокласників надає перевагу таким видам фізичної активності, як заняття в тренажерному залі, фітнес, єдиноборства, плавання, хореографія та волейбол (рис. 1, 2).

Зокрема, серед хлопців маскуліного типу 62,5% віддали перевагу єдиноборствам і 37,5% – заняттям у тренажерному залі, а серед хлопців андрогінного типу 32,8% віддали перевагу заняттям у тренажерному залі, 22,4% – єдиноборствам і 17,9% – фітнесу (рис. 1).

У дівчат спостерігається інший розподіл пріоритетів до занять із різних видів спорту та рухової активності залежно від типу. Так, серед 4 учениць старших класів із

маскуліним типом гендерної ідентичності найбільш популярними стали плавання (50%) та хореографія (50%), а 5 дівчат із фемінним типом (40%) віддали перевагу єдиноборствам, але водночас 60% взагалі не займаються руховою активністю, однак серед 66 дівчат з андрогінним типом гендерної ідентичності найбільш пріоритетним став фітнес (33,4%), а за ним – тренажерний зал (27,3%) та єдиноборства (10,6%) (рис. 2).

Отримані результати дослідження показують, що переважна більшість старшокласників, серед яких 89,3% юнаків і 88,0% дівчат андрогінного типу, надають перевагу таким видам фізичної активності, як тренажерний зал, фітнес і єдиноборства. Це підтверджує їхню високу мотивацію до покращення фізичної форми та здоров'я, а також підкреслює доцільність розширення можливостей для таких активностей у рамках шкільних програм із фізичної культури.

Дискусія. В умовах соціокультурних трансформацій українського суспільства, спричинених, зокрема, війною, актуалізується вивчення впливу гендерної ідентичності на мотивацію до фізичної активності старшокласників як важливого чинника їхнього здоров'я, соціалізації та формування ціннісних орієнтацій.

Результати проведеного дослідження засвідчили високий рівень представленості андрогінного типу гендерної ідентичності серед старшокласників, що становило 89,3% серед хлопців та 88,0% серед дівчат. Такий показник значно перевищує дані, які були характерні для довоєнного періоду в Україні та порівнюваних міжнародних досліджень. Це дає змогу припустити, що в умовах війни й соціальних трансформацій відбувається зміщення гендерних ролей, зростає потреба в особистісній гнучкості, що й відображається в домінуванні андрогінного типу та відсутності фемінного типу серед юнаків.

Крім того, результати дослідження підтвердили висунуту гіпотезу про те, що тип гендерної ідентичності значною мірою визначає рівень мотивації до фізичної активності, тобто серед усіх представників маскуліного типу

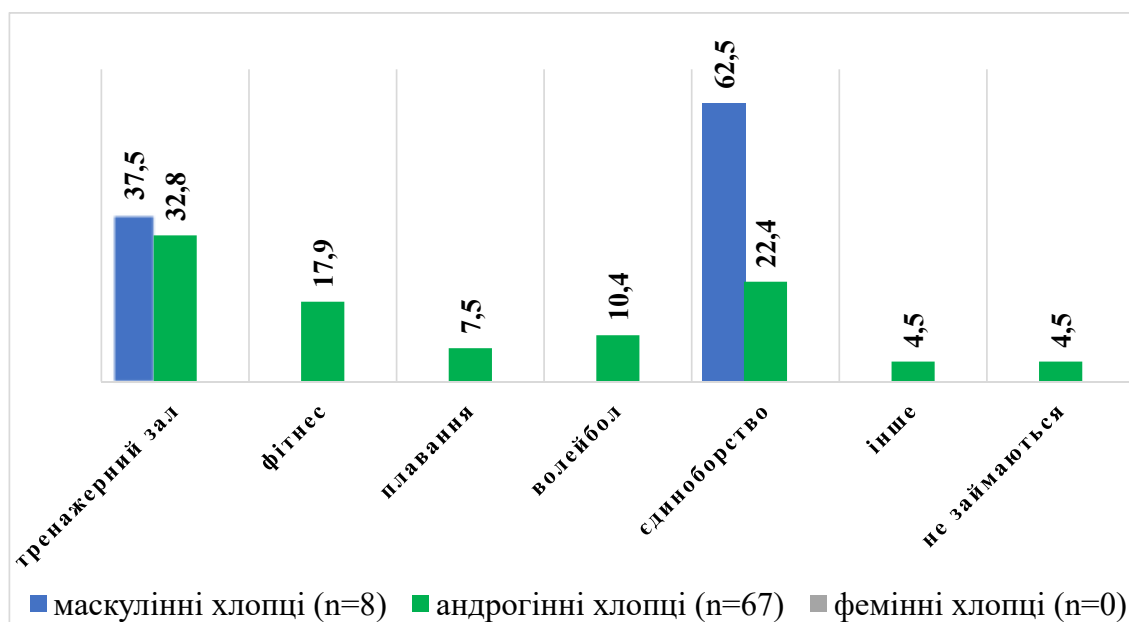

Рисунок 1 – Види рухової активності, яким віддають перевагу хлопці ($n = 75$) за типами гендерної ідентичності, %

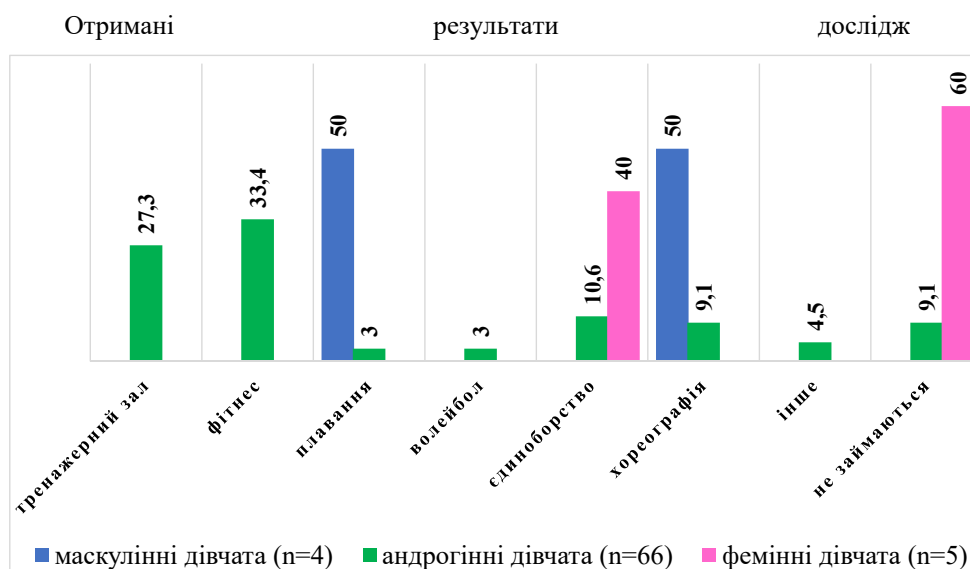

Рисунок 2 – Види рухової активності, яким віддають перевагу дівчата (n = 75) за типами гендерної ідентичності, %

спостерігається 100%-ва залученість до занять руховою активністю в позаурочний час, тоді як фемінний тип характеризується найнижчим рівнем мотивації: 60% учнів цього типу взагалі не займаються руховою активністю. Проте найбільш чисельна група учнів андрогінного типу продемонструвала високий рівень залученості до рухової активності – 86,6% хлопців і 83,3% дівчат. Такі результати мають схожість із дослідженнями T. Ryan і Y. Poirier (2012), що довели зв'язок між гендерною ідентичністю та внутрішньою мотивацією до активного способу життя [21]. Крім того, порівнюючи ці дані з результатами дослідження P. Kolip та B. Schmidth (2009), проведеного серед підлітків із використанням методики оцінки психосоціального здоров'я, можемо констатувати подібну тенденцію: фемінні підлітки виявили найнижчий рівень залученості до фізичних активностей, що цілком відповідає нашим даним щодо представників фемінного типу [20].

До того ж гіпотеза про те, що невідповідність між статтю учнів і традиційним «чоловічим» чи «жіночим» уявленням про види спорту знижує рівень залученості учнів до фізичної активності, також знайшла своє підтвердження, оскільки вибір учнями певних видів спорту часто не узгоджується з усталеними гендерними стереотипами. Зокрема, проведене дослідження виявило, що 40% фемінних дівчат і 10,6% андрогінних дівчат надають перевагу таким традиційно «чоловічим» видам спорту, як єдиноборства. Такі результати частково відрізняються від дослідження M. Дедух (2022), у якому взяли участь 300 респондентів (150 юнаків і 150 дівчат), оскільки згідно з отриманими нею результатами дівчата фемінного типу переважно віддавали перевагу легкій атлетиці, спортивним іграм та аеробіці, але водночас порівняльний аналіз свідчить про наявність подібних тенденцій у виборі видів спорту серед усіх респондентів андрогінного та маскулінного типів у двох дослідженнях [5].

Варто зауважити: якщо в дослідженні M. Дедух спостерігається вища відповідність між гендерним типом і вибраним видом спорту, то результати нашого дослідження свідчать про більшу кількість випадків перетину меж традиційних гендерних уявлень у виборі фізичної активності.

Водночас обидва дослідження підтверджують, що учні незалежно від гендерної ідентичності проявляють зацікавленість до широкого спектра рухової активності, зокрема до таких видів спорту, як фітнес і єдиноборства.

Крім того, третя гіпотеза про вплив гнучкого, гендерночутливого підходу вчителів до викладання фізичної культури теж знаходить підтвердження у наших даних, хоча безпосередньо методологічно не було вивчено моделі викладання в конкретних школах, проте пріоритетні мотиваційні фактори, визначені в анкетуванні: покращення фізичної підготовленості і зміцнення здоров'я, – вказують на необхідність врахувати індивідуальні мотиви та інтереси учнів.

До того ж така структура мотивації вказує на домінування внутрішньої, особистісно значущої мотивації, характерної насамперед для учнів з андрогінною гендерною ідентичністю. Це узгоджується з висновками M. Weiss, E. Ferrer-Caja та T. Horn (2002), які підкреслюють зв'язок внутрішньої мотивації зі здатністю до самоактуалізації у сфері фізичного виховання та спорту [22].

Щодо самого розподілу учнів старших класів за типами гендерної ідентичності, то особливу цінність становить порівняння отриманих результатів із дослідженням O. Марченко, проведеним у 2019 році, у якому взяли участь 53 хлопці 10–11-х класів, з яких 86,8% мають андрогінний тип особистості, 9,4% – маскулінний тип, а 3,8% – характеристики фемінного типу, та 80 дівчат 10–11-ї класів, з яких 67,5% репрезентують гендерну ідентичність андрогінного типу і 32,5% – гендерну ідентичність фемінного типу, а також серед дівчат не виявлено маскулінного типу особистості [14]. Це порівняння дає змогу виявити зрушення, що відбулися протягом останніх п'яти років. Найбільш показовою є тенденція до зростання частки андрогінних особистостей серед дівчат – з 67,5% у 2019 році до 88,0% у 2024–2025 роках. Водночас спостерігається зменшення частки фемінних дівчат (з 32,5 до 6,7%), а також повна відсутність фемінного типу в хлопців і поява маскулінного типу особистості серед дівчат (5,3%) у новішій вибірці. Такі зміни свідчать про послаблення жорсткої бінарності у сприйнятті гендерної ідентичності підлітками.

Ця тенденція може бути наслідком як загальних трансформацій у суспільстві, що сприяють свободі самовираження, так і адаптаційних реакцій молоді на стресові обставини, пов'язані з війною. Зростання частки андрогінних ідентичностей серед школярів може свідчити про пошук гнучкішої, менш стереотипізованої моделі поведінки, яка дає змогу ефективніше реагувати на складні соціальні виклики сучасності.

Отже, наше дослідження підтверджує значущість гендерної ідентичності як чинника, що суттєво впливає на мотивацію до занять фізичною культурою. У сучасних умовах потрібно впроваджувати гендерночутливі підходи до фізичного виховання, які забезпечують інклюзивність, гнучкість та орієнтацію на потреби кожного учня незалежно від біологічної статі чи соціальних стереотипів.

Висновки. Гендерна ідентичність виступає одним із ключових факторів, що впливає на рівень внутрішньої мотивації старшокласників до занять із фізичної культури.

Застосування методики Сандри Бем «Маскулінність – фемінність» дало змогу виявити, що більшість учнів 10–11-х класів мають андрогінний тип особистості, який поєднує як маскулінні, так і фемінні риси. Саме учні з андрогінною ідентичністю демонструють вищий рівень внутрішньої мотивації до занять руховою активністю незалежно від традиційно прийнятих гендерних стереотипів.

До того ж невідповідність між статтю учнів і традиційним «чоловічим» чи «жіночим» уявленням про види спорту знижує рівень залученості, особливо серед дівчат. Традиційна модель фізичного виховання, що переважно базується на командних іграх (футбол, баскетбол тощо), не враховує індивідуальних потреб та інтересів учнів. Це

призводить до зниження інтересу до занять, особливо в підлітковому віці, коли самоідентифікація є особливо чутливою.

Крім того, отримані результати підкреслюють необхідність перегляду підходів до організації уроків фізичної культури з урахуванням гендеру. Тому гнучкий, гендерночутливий підхід учителів до організації уроків фізичної культури, що передбачає врахування інтересів і типів гендерної ідентичності учнів, має ключове значення для формування сталої мотивації. Упровадження альтернативних форм активності, як-от фітнес, функціональний тренінг, заняття в тренажерному залі, здатне підвищити зацікавленість учнів і покращити їхнє ставлення до фізичної культури.

Отже, адаптація навчального процесу до потреб сучасних старшокласників, створення комфортного освітнього середовища, а також упровадження інноваційних методик викладання фізичної культури сприятимуть не лише зростанню рівня фізичної активності серед учнів, але й формуванню в них сталого інтересу до здорового способу життя.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні підходів до планування та контролю занять із фізичної культури, враховуючи гендерні особливості старшокласників у закладах середньої освіти, що спрямовані на створення належних умов для фізичного та психоемоційного відновлення учнів упродовж навчального року, формування знань та умінь старшокласників зі здоров'язбереження, підвищення їх рухової активності.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базиліук Д. С. Вплив гендерного підходу на мотивацію студентської молоді до занять з фізичного виховання. *Молодь та олімпійський рух : збірник тез доповідей XVI Міжнародної конференції молодих вчених*. Київ, 2023. С. 141–144.
2. Базиліук Д. С. Реалізація гендерного підходу у фізичному вихованні студентської молоді. *Молодь та олімпійський рух : збірник тез доповідей XV Міжнародної конференції молодих вчених*. Київ, 2022. С. 104–105.
3. Базиліук Д. С., Долженко Л. П. Гендерний підхід на заняттях з фізичної культури учнів старших класів. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. Київ, 2024. № 11 (184). С. 31–34.
4. Біліченко О. О. Гендерні особливості формування мотивації до занять фізичним вихованням у студентів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Дніпропетровськ, 2014. 22 с.
5. Дедух М. О. Гендерний підхід до формування індивідуальної фізичної культури учнівської молоді у процесі фізичного виховання : дис. ... д-ра філос.: 017. Київ, 2021. 280 с.
6. Кобелянська Л. С. Гендерна освіта в Україні: реалії та перспективи. *Проблеми освіти : наук.-метод. зб.* Київ, 2004. Вип. 36. С. 3–8.
7. Круцевич Т. Ю., Марченко О. Ю. Характерні відмінності у виборі факторів здорового способу життя як складових індивідуальної фізичної культури сучасних школярів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2018. № 6 (68). С. 10–15.
8. Круцевич Т. Ю., Захарченко М. О., Марченко О. Ю. Врахування гендерного підходу в процесі занять з фізичного виховання учнівської молоді. *Молодий вчений*. 2017. № 3.1. С. 180–183.
9. Круцевич Т. Ю., Марченко О. Ю., Дедух М. О. Сучасні підходи до формування індивідуальної фізичної культури учнівської молоді в процесі фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2021. № 2. С. 66–75.
10. Круцевич Т. Ю., Саїнчук М. М., Підлетейчук Р. В. Наслідки політики девальвації фізичної підготовки у фізичному вихованні освітніх закладів України для громадян і держави. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)»*. 2018. Вип. 2. С. 51–55.
11. Круцевич Т., Марченко О., Імас Т. Проблема гендеру у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2015. № 3 (31). С. 144–146.
12. Лукашук В. І. Особливості гендерної соціалізації у спорті. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2012. № 993. С. 27–29.
13. Марченко О. Ю. Особливості гендерної ідентичності у школярів різного віку. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2014. № 1. С. 37–41.
14. Марченко О. Ю. Теоретико-методологічні основи гендерного підходу до формування аксіологічної значущості фізичної культури у школярів : дис. ... д-ра педагог. наук: 24.00.02. Київ, 2019. 590 с.
15. Фашук О. В. Гендерні особливості фізичного виховання підлітків : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Івано-Франківськ, 2011. 24 с.
16. Цокур О., Іванова І. Гендерна педагогіка як теоретико-методологічна основа формування егалітарної свідомості та поведінки сучасної студентської молоді. *Актуальні проблеми студентської молоді : матеріали регіон. наук.-практ. конф.* Одеса, 2012. С. 107–112.
17. Цокур О., Іванова І. Гендерне виховання – нагальна потреба сучасної освітньої системи. *Директор школи. Україна*. 2006. № 6. С. 6–13.
18. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с.

19. Bem S.L. Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-aschematic children in a gender-aschematic society. *Journal of women in culture and society*. 1983. Vol. 8 (4). P. 598–616.
20. Kolip P., Schmidh B. Gender and health in adolescence. *World Health Organization Regional Office for Europe*. Copenhagen, 2009. 38 p.
21. Ryan T., Poirier Y. Secondary physical education avoidance and gender: problems and antidotes. *International journal of instruction*. 2012. Vol. 5 (2). P. 173–194.
22. Weiss M., Ferrer-Caja E., Horn T. Motivational orientations and sport behavior. *Advances in sport psychology*. Champaign: Human Kinetics, 2002. 2nd edition. P. 101–170.

REFERENCES

1. Bazyliuk, D.S. (2023). Vplyv hendernoho pidkhodu na motyvatsiiu studentskoi molodi do zaniat z fizychnoho vykhovannia [The influence of the gender approach on the motivation of student youth to engage in physical education]. *Molod ta olimpiyskyi rukh: Zbirnyk tez dopovidei XVI Mizhnarodnoi konferentsii molodykh vchenykh – Youth and the Olympic Movement: Collection of abstracts of the XVI International Conference of Young Scientists*. Kyiv, pp. 141–144 [in Ukrainian].
2. Bazyliuk, D.S. (2022). Realizatsiia hendernoho pidkhodu u fizychnomu vykhovanni studentskoi molodi [Implementation of the gender approach in physical education of student youth]. *Molod ta olimpiyskyi rukh: Zbirnyk tez dopovidei XV Mizhnarodnoi konferentsii molodykh vchenykh – Youth and the Olympic Movement: Collection of abstracts of the XV International Conference of Young Scientists*. Kyiv, pp. 104–105 [in Ukrainian].
3. Bazyliuk, D.S., & Dolzhenko, L.P. (2024). Hendernyi pidkhid na zaniattiakh z fizychnoi kultury uchniv starshykh klasiv [Gender approach in physical education classes of high school students]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Serii 15. "Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)" – Scientific Journal of the Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University. Series 15. "Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (Physical Culture and Sports)"*, 11 (184), 31–34 [in Ukrainian].
4. Bilichenko, O.O. (2014). *Henderni osoblyvosti formuvannia motyvatsii do zaniat fizychnym vykhovanniam u studentiv* [Gender features of motivation formation for physical education classes in students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
5. Diedukh, M.O. (2021). *Hendernyi pidkhid do formuvannia indyvidualnoi fizychnoi kultury uchnivskoi molodi u protsesi fizychnoho vykhovannia* [Gender approach to the formation of individual physical culture of student youth in the process of physical education]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kobelyanska, L.S. (2004). *Henderna osvita v Ukraini: realii ta perspektivy* [Gender education in Ukraine: realities and prospects]. *Problemy osvity: naukovy-metodychnyi zbirnyk – Problems of education: scientific-methodical collection*, 36, 3–8 [in Ukrainian].
7. Krutsevych, T.Yu., & Marchenko, O.Yu. (2018). Kharakterni vidminnosti u vybori faktoriv zdorovoho sposobu zhyttia yak skladovky indyvidualnoi fizychnoi kultury suchasnykh shkoliariv [Characteristic differences in the choice of factors of a healthy lifestyle as components of the individual physical culture of modern schoolchildren]. *Slobozhanskyi naukovy-sportyvnyi visnyk – Slobozhansky scientific and sports bulletin*, 6 (68), 10–15 [in Ukrainian].
8. Krutsevych, T.Yu., Zakharchenko, M.O., & Marchenko, O.Yu. (2017). Vrakhovannia hendernoho pidkhodu v protsesi zaniat z fizychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi [Consideration of the gender approach in the process of physical education of student youth]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 3 (1), 180–183 [in Ukrainian].
9. Krutsevych, T.Yu., Marchenko, O.Yu., & Diedukh, M.O. (2021). Suchasni pidkhody do formuvannia indyvidualnoi fizychnoi kultury uchnivskoi molodi v protsesi fizychnoho vykhovannia [Modern approaches to the formation of individual physical culture of student youth in the process of physical education]. *Teoria i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu – Theory and methods of physical education and sport*, 2, 66–75 [in Ukrainian].
10. Krutsevych, T.Yu., Sainchuk, M.M., & Pidleteichuk, R.V. (2018). Naslidky polityky devalvatsii fizychnoi pidhotovky u fizychnomu vykhovanni osvitenikh zakladiv Ukrainy dlia hromadian i derzhavy [Consequences of the policy of devaluation of physical training in physical education of educational institutions of Ukraine for citizens and the state]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 15. "Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)" – Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. "Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport)"*, 2, 51–55 [in Ukrainian].
11. Krutsevych, T., Marchenko, O., & Imas, T. (2015). Problema henderu u fizychnomu vykhovanni ditei, pidlitkiv i molodi [The problem of gender in physical education of children, adolescents and youth]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi – Physical education, sport and health culture in modern society*, 3 (31), 144–146 [in Ukrainian].
12. Lukashchuk, V.I. (2012). Osoblyvosti hendernoi sotsializatsii u sporti [Features of gender socialization in sports]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University*, (993), 27–29 [in Ukrainian].
13. Marchenko, O.Yu. (2014). Osoblyvosti hendernoi identychnosti u shkoliariv riznoho viku [Features of gender identity in schoolchildren of different ages]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical-biological problems of physical education and sport*, 1, 37–41 [in Ukrainian].
14. Marchenko, O.Yu. (2019). *Teoretyko-metodolohichni osnovy hendernoho pidkhodu do formuvannia aksiolohichnoi znachushchosti fizychnoi kultury u shkoliariv* [Theoretical and methodological foundations of the gender approach to the formation of the axiological significance of physical culture in schoolchildren]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
15. Fashchuk, O.V. (2011). *Henderni osoblyvosti fizychnoho vykhovannia pidlitkiv* [Gender features of physical education of adolescents]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
16. Tsokur, O., & Ivanova, I. (2012). Henderna pedahohika yak teoretyko-metodolohichna osnova formuvannia ehalitarnoi svidomosti ta povedinky suchasnoi studentskoi molodi [Gender pedagogy as a theoretical and methodological basis for the formation of egalitarian consciousness and behavior of modern student youth]. *Aktualni problemy studentskoi molodi: materialy rehionalnoi naukovy-praktychnoi konferentsii – Current problems of student youth: materials of the regional scientific and practical conference*. Odesa, pp. 107–112 [in Ukrainian].
17. Tsokur, O., & Ivanova, I. (2006). Henderne vykhovannia – nahalna potreba suchasnoi osvitnoi systemy [Gender education – an urgent need of the modern education system]. *Dyrektor shkoly. Ukraina – School director. Ukraine*, 6, 6–13 [in Ukrainian].
18. Shevchenko, Z.V. (2016). *Slovnnyk gendernykh terminiv* [Dictionary of gender terms]. Cherkasy: Publisher Chabanenko Yu. [in Ukrainian].
19. Bem, S.L. (1983). Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-aschematic children in a gender-aschematic society. *Journal of women in culture and society*, 8 (4), 598–616.
20. Kolip, P., & Schmidh, B. (2009). Gender and health in adolescence. *World Health Organization Regional Office for Europe*. 38 p.
21. Ryan, T., & Poirier, Y. (2012). Secondary physical education avoidance and gender: problems and antidotes. *International Journal of Instruction*, 5 (2), 173–194.
22. Weiss, M., Ferrer-Caja, E. & Horn, T. (2002). Motivational orientations and sport behavior. *Advances in sport psychology, 2nd ed.*, Champaign: Human Kinetics, pp. 101–170.

Дата надходження статті: 08.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КВАЛІФІКОВАНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ У 3Х3

Дмитро Богданович, Світлана Шутова

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У статті розглядаються характерні особливості структури змагальної діяльності в баскетболі 3х3 порівняно із класичним баскетболом 5х5 і обґрунтовується важливість побудови спеціалізованої підготовки кваліфікованих спортсменів для участі в них. Проаналізовані історичні передумови становлення та розвитку баскетболу 3х3 у світі, а також розглянуто сучасну систему спортивних змагань висококваліфікованих спортсменів в ігровому сезоні.

Мета дослідження. Визначити специфічні умови ведення змагальної діяльності спортсменів у баскетболі у 3х3 й обґрунтувати значущість спеціалізованої фізичної підготовки до головних змагань року.

Методи. Аналіз науково-методичної літератури та даних Всесвітньої мережі Internet, опитування, контент-аналіз документів, аналіз змагальної діяльності, аналіз і узагальнення. Було проаналізовано змагальну діяльність чоловічих національних збірних команд на чемпіонатах світу (2022–2023 рр.) та Олімпійських іграх 2024 року (Париж) з баскетболу 3х3 і 5х5.

Результати. Ключовими відмінностями структури 3х3 є більш висока динаміка змагальної діяльності через відсутність транзитивних фаз переходу від нападу до захисту та менша тривалість зупинок у грі. Більш висока «щільність» ігрових дій спортсменів у баскетболі 3х3 обумовлює суттєві відмінності в реалізації базових техніко-тактичних дій у матчі між двома різновидами баскетболу.

Середній час ігрового відрізка в баскетболі 5х5 перебуває в діапазоні від 35 с до 1 хв, а в баскетболі 3х3 ця тривалість майже втричі є меншою, у середньому 5–10 с після розіграшу м'яча. Майже 70% пауз у баскетболі 3х3 тривають від 10 до 20 с, а в баскетболі 5х5 спостерігається значно більша кількість тривалих зупинок у грі (понад 50 с). Баскетболісти у 3х3 виконують більшу кількість ближніх кидків, які майже вдвічі перевершують аналогічні кидкові параметри команд у класичному баскетболі за хвилину ігрового часу ($0,843 \pm 0,122$ проти $0,495 \pm 0,068$, $p < 0,001$). Також вони мають кращий відсоток ($p < 0,001$) реалізації ближніх кидків ($61,5 \pm 7,21$ проти $53,43 \pm 5,56\%$). За реалізацією дальніх кидків (%) баскетбольні команди високого класу у 3х3 поступаються командам з класичного баскетболу 5х5 ($p < 0,05$).

Висновки. Баскетбол 3х3 має специфічну структуру змагальної діяльності порівняно з класичною грою. Гравці здійснюють значно більшу кількість різноманітних переміщень і змін напрямку рухів за хвилину ігрового часу, мають меншу тривалість відпочинку в паузах гри, здійснюють більшу кількість стрибків і кидків у кошик в матчі, які є наслідком меншої кількості відведеного часу (вдвічі) на організацію атакуючих дій та відсутності транзитивних фаз переходу від нападу до захисту. Успішний виступ команди на міжнародних змаганнях у 3х3 багато в чому залежатиме від формування інтегрального стану спеціальної підготовленості спортсменів, удосконалення ключових компонентів технічної, тактичної, фізичної, функціональної, психологічної та інших сторін підготовленості в їх органічному системному взаємозв'язку для максимального прояву наявного ігрового потенціалу.

Ключові слова: баскетбол 3х3, баскетбол 5х5, кваліфіковані спортсмени, спортивна підготовка, змагальна діяльність техніко-тактичні дії, спеціальна підготовленість.

Dmytro Bogdanovych, Svitlana Shutova

CHARACTERISTIC FEATURES OF THE STRUCTURE OF COMPETITIVE ACTIVITY OF QUALIFIED BASKETBALL PLAYERS IN 3X3

Abstract. Characteristic features of the structure of competitive activity of qualified basketball players in 3x3. Dmytro Bogdanovych, Svitlana Shutova. National University of Physical Education and Sports of Ukraine, Kyiv. The article examines the characteristic features of the structure of competitive activity in 3x3 basketball compared to classic 5x5 basketball and justifies the importance of building specialized training of qualified athletes for participation in them. The historical prerequisites for the formation and development of 3x3 basketball in the world are analyzed, and the modern system of sports competitions of highly qualified athletes in the game season is also considered.

Objective. To determine the specific conditions for conducting competitive activity of athletes in 3x3 basketball and to substantiate the significance of specialized physical training for the main competitions of the year.

Methods. Analysis of scientific and methodological literature and data from the World Wide Web, survey, content analysis of documents, analysis of competitive activity, analysis and generalization. The competitive activity of men's national teams at the 3x3 and 5x5 basketball world championships (2022–2023) and the 2024 Olympic Games (Paris) was analyzed.

Results. The key differences in the structure of competitive activity in 3x3 basketball are the higher dynamics of competitive activity due to the absence of transitional phases of transition from attack to defense and the shorter duration of stops in the game. The higher "density" of the athletes' game actions in 3x3 basketball causes significant differences in the implementation of basic technical and tactical actions in the match.

The average time of a game segment in 5x5 basketball is in the range from 35 s to 1 minute, and in 3x3 basketball this duration is almost three times shorter, on average, 5–10 s after the ball is drawn. Almost 70% of pauses in 3x3 basketball last from 10 to 20 s, while in 5x5 basketball there is a significantly higher number of long stops in the game (more than 50 s). Basketball players in 3x3 perform a greater number of short throws, which almost double the similar throwing parameters of teams in classic basketball per minute of playing time (0.843 ± 0.122 vs. 0.495 ± 0.068 , $p < 0.001$). They also have a better percentage ($p < 0.001$) of short throws (61.5 ± 7.21 vs. $53.43 \pm 5.56\%$). In terms of long throws (%) high-class basketball teams in 3x3 are inferior to teams in classic basketball 5x5 ($p < 0.05$).

Conclusions. 3x3 basketball has a specific structure of competitive activity compared to the classic game. Players perform a significantly greater number of various movements and changes in the direction of movements per minute of playing time, have a shorter rest period during game breaks, perform a greater number of jumps and throws into the basket in a match, which are a consequence of the smaller amount of time allocated (twice) for organizing attacking actions and the absence of transitional phases of transition from attack to defense. The successful performance of the team at international competitions in 3x3 will largely depend on the formation of an integral state of special preparedness of athletes, improvement of key components of technical, tactical, physical, functional, psychological and other aspects of preparedness in their organic systemic interconnection for the maximum manifestation of the available playing potential.

Keywords: 3x3 basketball, 5x5 basketball, qualified athletes, sports training, competitive activity, technical and tactical actions, special preparedness.

Богданович Д., Шутова С. Характерні особливості структури змагальної діяльності кваліфікованих баскетболістів у 3х3. Sport Science Spectrum. 2025; 3: 10–16
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-2>

Bogdanovych D., Shutova S. Characteristic features of the structure of competitive activity of qualified basketball players in 3x3. Sport Science Spectrum. 2025; 3: 10–16
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-2>

Вступ. Характерними рисами спорту є змагання, які виступають центральним елементом системи підготовки спортсменів, а специфіка змагальної діяльності багато в чому визначає напрям і зміст річної та багаторічної підготовки [2; 5; 13; 15].

Спортивні змагання з баскетболу відрізняються особливою видовищністю, високою динамікою гри, емоційною насиченістю та різноманітністю подій на майданчику, а сама змагальна діяльність характеризується багатогранністю й варіативністю та залежить від дії великої кількості факторів [1; 3; 6; 7; 8].

Останнім часом все більшої популярності у світі та в Україні набуває новий різновид баскетболу – баскетбол 3х3. Активний етап становлення так званого вуличного баскетболу (street ball) розпочався у 2007 році, коли Міжнародна федерація баскетболу – FIBA – розпочала системний розвиток цього різновиду гри. Ключова роль у цьому процесі, на думку L. Snoj [16], належала колишньому президенту FIBA Патріку Бауману, який очолював Міжнародну федерацію баскетболу з 2003 по 2018 рік.

У 2010 році баскетбол 3х3 вперше був представлений у програмі Юнацьких Олімпійських ігор у Сінгапурі. У 2012 році відбувся перший чемпіонат світу з баскетболу 3х3 (Афіни, Греція), а у 2015 р. новий різновид баскетболу дебютував на Європейських іграх у Баку (Азербайджан).

Знадобилось усього сім років із моменту проведення перших офіційних міжнародних змагань, для того щоб 9 червня 2017 року баскетбол 3х3 було включено до програми Олімпіади в Токіо 2020 р. Дуже небагатьом видам спорту в сучасній історії спортивного руху вдавалось пройти такий короткий шлях до олімпійського визнання [6; 16; 17].

На думку V. Lukic [14], за останні роки в баскетболі 3х3 склалася самобутня система спортивних змагань в ігровому сезоні, яка традиційно розпочинається в березні місяці й завершується наприкінці осені фінальними змаганнями серії Masters.

Сьогодні можна казати про створення багатоступеневі ієрархії змагань, що проводяться під егідою FIBA 3х3. Так, наприклад, у змаганнях чоловічих команд виділяють турніри різного рівня значущості – Masters, Challenger, Qwest, Satellite тощо [4; 6].

При цьому сама змагальна діяльність у баскетболі має складну структуру й відрізняється різноманітністю та варіативністю дій, потребує прояву винахідливості з урахуванням ситуації, яка розгортається на майданчику в кожну конкретну хвилину матчу, а на підсумковий результат може вплинути чимала кількість факторів.

Одним із фундаментальних принципів спортивного тренування вважають єдність структури змагальної діяльності і структури підготовленості [5; 9]. Особливо це стосується спеціальної підготовленості спортсменів, яка виступає ключовою ланкою в забезпеченні реалізації індивідуальних можливостей спортсменів у високоспецифічних умовах ведення змагальної боротьби, притаманних для конкретного виду спорту та його окремих дисциплін.

Визначення ключових факторів реалізації та забезпечення змагальної діяльності в баскетболі 3х3, на наш погляд, є одним із першочергових завдань на цьому етапі активного розвитку нового виду спорту. Встановлення провідних ланок змагальних діяльності, які безпосередньо впливають на успішність виступів команд у змаганнях з баскетболу 3х3, дасть змогу значно підвищити ефективність тренувального процесу завдяки вибору спеціалізованих засобів і методів підготовки та формування специфічної структури підготовленості до високоінтенсивних короткострокових режимів гри.

Мета досліджень – визначити специфічні умови ведення змагальної діяльності спортсменів у баскетболі 3х3 й обґрунтувати значущість спеціалізованої фізичної підготовки до головних змагань року.

Матеріал і методи. Аналіз науково-методичної літератури та даних Всесвітньої мережі Internet, опитування,

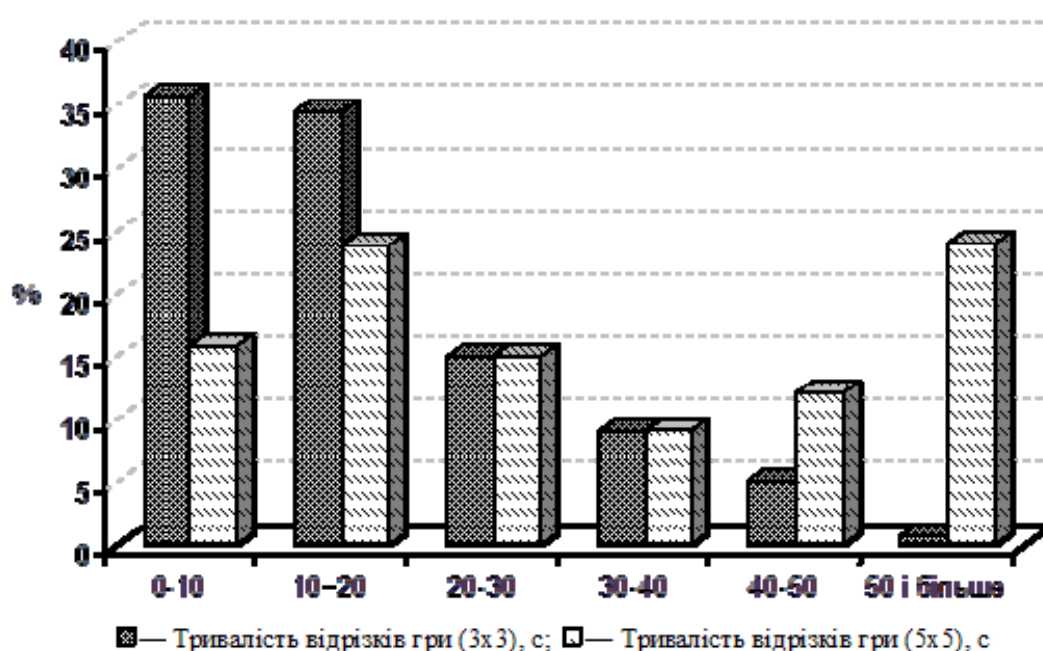

Рисунок 1 – Відсоткове співвідношення тривалості ігрових відрізків у змагальній діяльності баскетболістів високого класу в 5х5 і 3х3

контент-аналіз документів, аналіз змагальної діяльності, аналіз і узагальнення. Було проаналізовано змагальну діяльність чоловічих національних збірних команд на чемпіонатах світу (2022–2023 рр.) та Олімпійських іграх 2024 року (Париж) з баскетболу 3х3 і 5х5.

Результати. Однією із ключових відмінностей змагальної діяльності в 3х3 порівняно з класичним баскетболом 5х5 є відсутність транзитивних фаз переходу від нападу до захисту і навпаки (час на атаки кошика суперника є вдвічі меншим). Атакуючі дії розпочинаються відразу ж після оволодіння м'ячем, що значно підвищує загальну динаміку гри та кількісні характеристики реалізації ключових техніко-тактичних дій (кидки, підбирання, передачі м'яча тощо). Відсутність перехідних (транзитивних) фаз впливає також на середню тривалість ігрових відрізків і пауз між ними, які є значно коротшими, ніж у класичному баскетболі (рис. 1).

Середній час ігрового відрізка в баскетболі 5х5 перебуває в діапазоні від 35 с до 1 хв. У баскетболі 3х3 тривалість ігрових відрізків є набагато меншою, у середньому 5–10 с після розіграшу м'яча. Ще більш суттєві відмінності між двома різновидами баскетболу спостерігаються за показником тривалості пауз у грі (рис. 2). Майже 70% пауз у баскетболі 3х3 тривають від 10 до 20 с. Гравці вимушені вести змагальну діяльність в умовах недовідновлення після високоінтенсивних ігрових відрізків. Спостерігається тенденція накопичення втоми протягом десяти хвилин «чистого» ігрового часу, що суттєвим чином позначається на можливості гравців підтримувати необхідну інтенсивність та ефективність реалізації ними техніко-тактичних дій у матчі.

До складу команди в 3х3 входить лише чотири гравця, три з яких мають постійно перебувати на корті. Спортсмен може провести до трьох-чотирьох хвилин у грі перед тим, як відбудеться його заміна. У практиці міжнародних змагань існує багато випадків, коли команда залишається

взагалі без заміни, (зазвичай травма одного з гравців тощо). Не має змоги втручатись у перебіг поєдинку і тренерський штаб команди, якому відведена роль спостерігачів на трибунах. Ба більше, судді можуть покарати команду технічним зауваженням у разі виявлення фактів підказок із боку тренерів.

Додатково ускладнює ведення змагальної діяльності в 3х3 наявність активної силової боротьби між суперниками, якщо порівнювати з класичним баскетболом 5х5. Особливо помітно ця різниця була на початкових етапах розвитку міжнародних змагань із вуличного баскетболу. Судді дозволяли гравцям вести більш напружену боротьбу на корті та часто не втручалися в разі порушень, які в класичному баскетболі відразу ж призводили до зупинки.

Сьогодні можна спостерігати тенденцію своєрідного вирівнювання підходів до суддівства обох різновидів баскетболу, однак, незважаючи на це, баскетбол 3х3 все ще зберігає традиції більш агресивного протистояння з наявністю силового контакту між суперниками, що, можливо, і призвело до підвищення його популярності та світового визнання.

Досить суттєві відмінності спостерігаються між різновидами баскетболу і за реалізацією ключових техніко-тактичних дій під час матчу. З метою об'єктивного зіставлення ключові ігрові параметри були розраховані за хвилину ігрового часу (крім відсоткових показників реалізації кидків), адже тривалість у баскетболі 3х3 в чотири рази є меншою, ніж у класичному баскетболі 5х5.

Отримані нами дані показують достовірну перевагу баскетбольних команд 3х3 у виконанні ближніх і дальніх кидків у грі (рис. 3). Особливо відчутною ця перевага є за показником виконання ближніх кидків (у баскетболі 3х3 одноочкових, у баскетболі 5х5 – двоочкових), які майже вдвічі перевершують аналогічні кидкові параметри команд у класичному баскетболі за хвилину ігрового часу ($0,843 \pm 0,122$ проти $0,495 \pm 0,068$, $p < 0,001$).

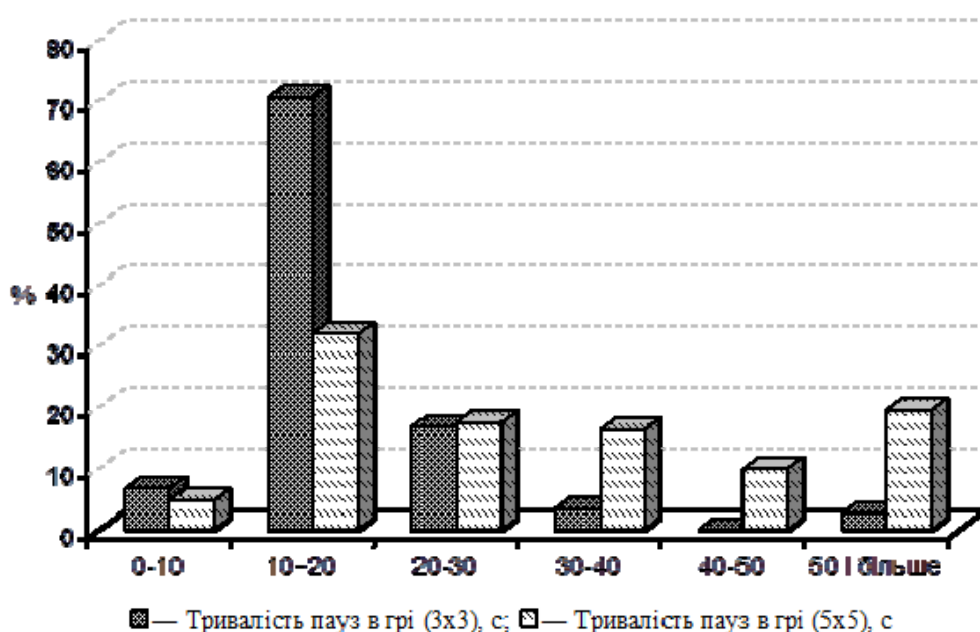

Рисунок 2 – Відсоткове співвідношення тривалості пауз у грі під час змагальної діяльності баскетболістів високого класу в 5х5 і 3х3

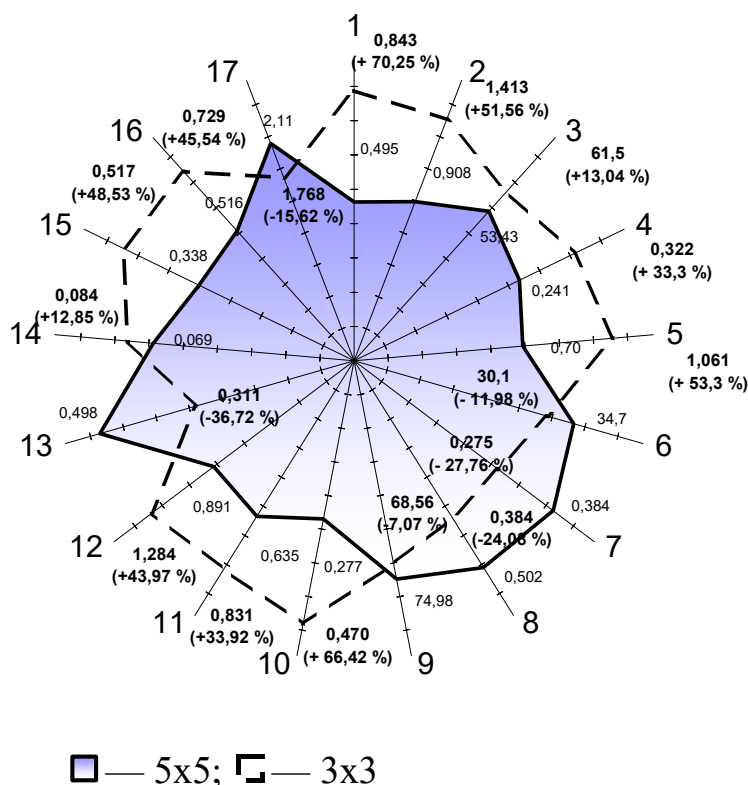

Рисунок 3 – Пріоритетний розподіл реалізації різних техніко-тактичних дій баскетболістами високого класу в 5х5 і 3х3

Баскетбольні команди в 3х3 мають кращий відсоток ($p < 0,001$) реалізації ближніх кидків ($61,5 \pm 7,21$ проти $53,43 \pm 5,56$). За реалізацією дальніх кидків (%) баскетбольні команди високого класу в 3х3 поступаються командам із класичного баскетболу 5х5 ($p < 0,05$).

У класичному баскетболі 5х5 гравці мають більше часу для підготовчих тактичних взаємодій, які мають забезпечити одному з гравців вихід на зручну позицію для виконання вільного дальнього кидка. У баскетболі 3х3 дальні кидки дуже часто є непередбачуваними, виконуються в умовах жорсткого дефіциту часу, агресивного захисту суперника, стані явно виразної втоми через високу інтенсивність гри й обмежену кількість замінів.

Додатковим фактором, який може вплинути на ефективність виконання кидків, є проведення баскетбольних матчів 3х3 на відкритих майданчиках (сильний вітер тощо). Відсоток реалізації середніх і дальніх кидків у таких мінливих умовах буде нижчим порівняно з кидками з-під кошика.

Натомість можна побачити, що баскетболісти в 5х5 виконують достовірно ($p < 0,001$) більшу кількість результативних передач м'яча, ніж у 3х3 ($0,498 \pm 0,081$ проти $0,311 \pm 0,086$). Це додатково може підтверджувати існуючий акцент у 3х3 на індивідуальні дії виконавців (прохід під кошик, швидку атаку з дальньої дистанції тощо) (табл. 1). Достовірна більша кількість підбирань м'яча, яку виконують гравці у 3х3, найімовірніше, обумовлена саме більшою кількістю кидків і веденням подальшої боротьби за відскок м'яча.

Баскетбольні команди в 5х5 у середньому виконують достовірно ($p < 0,01$) більшу кількість штрафних кидків, які стали наслідком порушення правил командною

суперником (фоли). При цьому можна також спостерігати, що баскетбольні команди в 3х3 здійснюють за хвилину ігрового часу більшу кількість порушень правил ($0,729 \pm 0,080$ у баскетболі 3х3 проти $0,516 \pm 0,043$ у баскетболі 5х5).

Дискусія. Підвищення ефективності змагальної діяльності баскетбольних команд високої кваліфікації буде маловірогідним без наявності точних, а головне, об'єктивних даних, які відображають особливості поведінки спортсменів і команди в грі. Стрімкий розвиток баскетболу 3х3 в останнє десятиліття фахівці пов'язують з активною діяльністю FIBA, завдяки зусиллям якої сьогодні фактично створена міжнародна ієрархічна система спортивних змагань на національному та професійному рівнях, розроблені критерії допуску спортсменів та їх рейтингове оцінювання, здійснюється постійне розширення географії та кількості учасників престижних турнірів.

Відмінною особливістю ігрової діяльності в баскетболі 3х3 порівняно з класичним баскетболом 5х5 є значно менша тривалість поєдинку. У баскетболі 5х5 гра триває 40 хвилин «чистого» ігрового часу, в баскетболі 3х3 – лише десять хвилин. На атаку відводиться 12 секунд (рівно вдвічі менше, ніж у класичному баскетболі). Команда в баскетболі 3х3 складається із чотирьох гравців, три з яких постійно перебувають на майданчику.

Більш висока інтенсивність змагальної діяльності у 3х3 супроводжується меншою тривалістю ігрових відрізків та значно коротшими інтервалами відпочинку під час пауз у матчі. Отримані нами дані дали змогу підтвердити результати досліджень Daniel Conte et. al. [10], у яких було показано, що співвідношення «чистого ігрового часу» (Live time) та часу зупинок (Stop time) у паузах гри 3х3 близьке до одиниці – $0,92 \pm 0,13$. У баскетболі 5х5 тривалість

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз ефективності реалізації ключових техніко-тактичних дій баскетболістами високого класу в 3х3 та 5х5 (хвилина ігрового часу)

Техніко-тактичні дії	Команди 5х5	Команди 3х3	p<
	$\bar{X} \pm \sigma$	$\bar{X} \pm \sigma$	
Ближні кидки, влучання (1-2 PTM)	0,495 $\pm$ 0,068	0,843 $\pm$ 0,122	0,001
Ближні кидки, спроби (1-2 PTA)	0,908 $\pm$ 0,095	1,413 $\pm$ 0,221	0,001
Ближні кидки, відсоток (1-2PT %)	53,43 $\pm$ 5,56	61,5 $\pm$ 7,215	0,001
Дальні кидки, спроби (2-3 PTM)	0,241 $\pm$ 0,063	0,322 $\pm$ 0,074	0,001
Дальні кидки, влучання (2-3 PTA)	0,701 $\pm$ 0,088	1,061 $\pm$ 0,201	0,001
Дальні кидки, відсоток (2-3 PT %)	34,70 $\pm$ 0,6,01	30,10 $\pm$ 7,145	0,05
Штрафні кидки, спроби (FTM)	0,384 $\pm$ 0,080	0,275 $\pm$ 0,125	0,001
Штрафні кидки, влучання (FTA)	0,502 $\pm$ 0,082	0,384 $\pm$ 0,140	0,001
Штрафні кидки, відсоток (FT %)	74,98 $\pm$ 5,43	68,56 $\pm$ 10,89	0,05
Підбирання у нападі (OREB)	0,277 $\pm$ 0,059	0,470 $\pm$ 0,175	0,001
Підбирання у захисті (DREB)	0,635 $\pm$ 0,062	0,831 $\pm$ 0,156	0,001
Загальна сума підбирань (TREB)	0,891 $\pm$ 0,079	1,284 $\pm$ 0,235	0,001
Результативні передачі м'яча (AS)	0,498 $\pm$ 0,081	0,311 $\pm$ 0,086	0,001
Блок-шоти м'яча (BLK)	0,069 $\pm$ 0,029	0,084 $\pm$ 0,091	–
Втрати м'яча (TOV)	0,338 $\pm$ 0,044	0,517 $\pm$ 0,132	0,001
Командні фоли (PF)	0,516 $\pm$ 0,043	0,729 $\pm$ 0,080	0,001
Набрані очки (PPG)	2,11 $\pm$ 0,207	1,768 $\pm$ 0,231	0,001

ігрових відрізків майже вдвічі довша, ніж тривалість зупинок.

Були підтверджені дані Frane Erculj et. al., [11] та М. Безмилова із співавт. [2], відповідно до з яких під час матчу в 3х3 гравці виконують значно більшу кількість дальніх та штрафних кидків за істотно меншого відсотка їх реалізації порівняно з класичною грою ($p < 0,001$). У класичному баскетболі 5х5 чоловічі та жіночі команди здійснюють меншу кількість дальніх і ближніх спроб атаки кошика суперника. Чоловічі команди в 3х3 в середньому здійснювали 1,408 $\pm$ 0,052 атаки кошика з ближньої дистанції (у 5х5 – 0,929 $\pm$ 0,017, $p < 0,001$) і 1,058 $\pm$ 0,045 атаки з дальньої дистанції (> 6,75 м) (у 5х5 – 0,690 $\pm$ 0,015, $p < 0,001$). Більшу кількість штрафних кидків, натомість, виконували гравці в баскетболі 5х5 за достовірно кращого відсотка їх реалізації.

Найімовірніше, такий пріоритетний перерозподіл обумовлений «ваговою значущістю» атак із дальньої дистанції в 3х3. Влучання з-за периметра приносить команді вдвічі більше очок (у баскетболі 5х5 – лише на 1 очко). Декілька влучань із дальньої відстані відразу ж може вплинути на хід поєдинку, якщо враховувати опцію дострокового завершення гри після здобуття 21 очка. Не можна також не погодитись із С. Figuera [12], який пояснює велику кількість атак із дальньої дистанції дефіцитом відведеного часу на атаку (12 с). Гравці можуть елементарно не встигнути здійснити вдалі тактичні взаємодії (ефективний захист суперника тощо), тому й приймається рішення атакувати кошик з-за периметра в останні секунди володіння м'ячем.

Більша кількість кидків у баскетболі 3х3 супроводжується більшою кількістю відскоків (через невлучні спроби) та подальшою боротьбою за підбирання м'яча. Під

час підготовки гравців до змагань у 3х3 потрібно робити вагомий акцент на розвитку навичок активної боротьби за відскок м'яча в захисті та нападі (впроваджувати в тренувальний процес спеціальні вправи, спрямовані на розвиток серійної стрибучості, спеціальних координаційних здібностей під час силового контакту із суперником і швидкості реагування).

Ефективність побудови програм спеціальної фізичної підготовки в баскетболі 3х3, на наш погляд, багато в чому залежатиме від глибинних знань щодо специфічних умов і режимів ведення змагальної діяльності спортсменами високого класу та розуміння тих ключових компонентів підготовленості команди і її окремих спортсменів, від яких насамперед залежить досягнення підсумкового успіху. Специфічні умови ведення змагальної діяльності в 3х3 мають орієнтувати фахівців на вибір спеціалізованих засобів фізичної підготовки, які дадуть спортсменам можливість вести конкурентну боротьбу без суттєвого зниження ключових параметрів її результативності

Особливої актуальності такі спеціалізовані тренувальні програми набуватимуть під час побудови етапу безпосередньої підготовки до головних змагань року з огляду на дефіцит відведеного часу та необхідність планування серії контрольно-підготовчих ігор, які мають створити умови для повної імплементації закладеного спеціального фундаменту фізичної та інших видів підготовки в реальних режимах відповідальних змагань.

Висновки. Стрімкий розвиток баскетболу 3х3 за останнє десятиліття став наслідком активної діяльності FIBA, спрямованої на популяризацію та розвиток нового виду спорту, створення міжнародної системи спортивних змагань, рейтингу гравців і національних федерацій, модернізацію умов і правил проведення змагань різного масштабу

тощо. За десять років діяльності FIBA вдалося перетворити колишній аматорський різновид вуличного баскетболу на один із найпопулярніших видів спорту у світі та здобути олімпійський статус. Здобуття баскетболом 3х3 олімпійського статусу стало потужним каталізатором проведення наукових досліджень із проблем підготовки кваліфікованих спортсменів до участі у змаганнях.

Баскетбол 3х3 має специфічну структуру змагальної діяльності порівняно з класичною грою. Гравці здійснюють значно більшу кількість різноманітних переміщень і змін напрямку рухів за хвилину ігрового часу, мають меншу тривалість відпочинку в паузах гри, здійснюють більшу кількість стрибків і кидків у кошик в матчі, які є наслідком меншої кількості відведеного часу (вдвічі) на організацію атакуючих дій та відсутності транзитивних фаз переходу від нападу до захисту.

Успішний виступ команди на міжнародних змаганнях у 3х3 багато в чому залежатиме від формування інтегрального стану спеціальної підготовленості спортсменів, який передбачає акцентоване, з урахуванням специфічних режимів змагальної діяльності в 3х3, удосконалення

ключових компонентів технічної, тактичної, фізичної, функціональної, психологічної та інших сторін підготовленості в їх органічному системному взаємозв'язку для максимального прояву наявного ігрового потенціалу.

Підготовка команди до участі в головних міжнародних змаганнях року має здійснюватись з урахуванням цих специфічних режимів. Актуальним є обґрунтування і пошук ефективних засобів та методів спеціальної фізичної підготовки як одного з ключових компонентів у структурі підготовленості баскетболістів високого класу до головних змагань року, особливо в тих випадках, коли відбувається активне залучення до складу команди гравців, які більшу частину ігрового сезону виступали у змаганнях 5х5.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з обґрунтуванням і розробкою програми спеціальної фізичної підготовки кваліфікованих баскетболістів до головних змагань року, яка дасть змогу забезпечити структурно-функціональне підґрунтя для реалізації техніко-тактичних діяльності гравців у специфічних високоінтенсивних і короткострокових режимах ведення змагальної боротьби в баскетболі 3х3.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безмилов Микола, Веньпен Цуй. Факторний аналіз техніко-тактичної діяльності чоловічих та жіночих команд високої кваліфікації в баскетболі 3х3. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2023. № 2 (10). С. 4–18.
2. Безмилов М. М., Цуй Веньпен. Вплив виконання різних техніко-тактичних дій на підсумкові результати змагальної діяльності чоловічих та жіночих команд високої кваліфікації в баскетболі 3х3. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. № 12 (172). С. 22–28. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2023.12\(172\).04](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2023.12(172).04).
3. Мітова О., Малойван Я., Ханюкова О., Івченко О., Раковська І. Підходи до оцінки змагальної діяльності в командних спортивних іграх. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. № 3 (161). С. 122–127.
4. Мусієнко А., Цимбалюк Ж. Сучасні тенденції розвитку баскетболу 3х3. *Фізична культура і спорт. Виклики сучасності : зб. ст. наук.-практ. конф.*, Харків, 25–26 листоп. 2021 р. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2021. С. 81–88.
5. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування : підручник. Київ : Перша друкарня, 2021. 672 с.
6. Холопов В., Безмилов М. Особливості реалізації стандартних положень під час розіграшу м'яча з позиції «check-ball» командами високої кваліфікації в баскетболі 3 × 3. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 4. С. 43–52.
7. Шутова С., Серебряков О., Прокопенко А., Ткаченко М. Ефективність змагальної діяльності жіночих команд високої кваліфікації у сучасному баскетболі 3х3. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2022. № 2 (8). С. 138–150.
8. Abdelkrim N.B., Castagna C., Jabri I., Battikh T., El Fazaa S., El Ati J. Activity profile and physiological requirements of junior elite basketball players in relation to aerobic-anaerobic fitness. *J. Strength Cond. Res.* 2010. Vol. 24. P. 2330–2342.
9. Cabarkapa D., Krsman D., Cabarkapa D.V., Philipp N.M., & Fry A.C. Physical and Performance Characteristics of 3×3 Professional Male Basketball Players. *Sports*. 2023. Vol. 11 (1). P. 17. <https://doi.org/10.3390/sports11010017>.
10. Conte D., Straigis F., Clemente F., Gómez M., Tessitore A. Performance profile and game-related statistics of FIBA 3x3 Basketball World Cup 2017. *Biology sport*. 2019. Vol. 36 (2). P. 149–154.
11. Erculj F., Vidic M., Leskošek B. Shooting efficiency and structure of shooting in 3x3 basketball cooperated to 5v5 basketball. *International journal of Sports Science & Coaching*. 2019. Vol. 15 (1). P. 91–98.
12. Figueira B., Mateus N., Esteves P., Dadeliene R., Paulauskas R. Physiological responses and technical-tactical performance of youth basketball players: a brief comparison between 3x3 and 5x5 basketball. *J. Sports Sci. Med.* 2022. Vol. 21. P. 332–340. DOI: 10.52082/jssm.2022.332.
13. Herrán A., Usabiaga O., Castellano J. Comparacion del perfil fisico entre 3x3 y 5x5 en baloncesto formatio. *Physical Profile Comparison Between 3x3 and 5x5 Basketball Training. Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Fisica y el Deporte*. 2017. Vol. 17 (67). P. 435–447.
14. Lukic D., Kamasi F. Physical preparation of professional 3x3 athletes. *International Basketball Federation FIBA, Switzerland*. 2019. URL: <https://fiba3x3.com/docs/physical-preparation-of-professional-3x3-athletes.pdf>.
15. Montgomery P., Maloney B. 3×3 Basketball: Performance Characteristics and Changes During Elite Tournament Competition. *International Journal of Sports Physiology and Performance*. 2018. Vol. 13 (10). P. 1349–1356.
16. Snoj L. Statistical Analysis and Advanced Data Analytics. 3x3 Basketball: Everything You Need to Know. Meyer & Meyer Sport (UK) Ltd. 2021. 140–173.
17. FIBA Foundation URL: <https://fiba3x3.com/en/vision.html>.

REFERENCES

1. Bezmylov Mykola, Cui Wenpeng (2023). Factor analysis of technical and tactical activities of men's and women's teams of high qualification in basketball 3x3 [Faktornyi analiz tekhniko-taktychnoi diialnosti cholovichykh ta zhinochykh komand vysokoi kvalifikatsii v basketboli 3x3]. *Sportyvnna nauka ta zdorov'ia liudyny – Sports science and human health*, 2 (10), 4–18 [in Ukrainian].
2. Bezmylov, M.M., Cui Wenpeng (2023). The influence of performing various technical and tactical actions on the final results of competitive activities of men's and women's teams of high qualification in basketball 3x3 [Vplyv vykonannya riznykh tekhniko-taktychnykh dii na pidsumkovi rezultaty zmahalnoi diialnosti cholovichykh ta zhinochykh komand vysokoi kvalifikatsii v basketboli 3x3]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova – Scientific Journal of the National Polytechnic University named after M.P. Dragomanov*, 12 (172), 22–28 [in Ukrainian].
3. Mitova, O., Maloyvan, Ya., Khanyukova, O., Ivchenko, O., Rakovska, I. (2023). Pidkhody do otsynky zmahalnoi diialnosti v komandnykh sportyvnykh ihrakh [Approaches to the assessment of competitive activity in team sports games]. *Scientific journal of the NPU named after M.P. Dragomanov. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports) – Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova. Seria 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*, 3 (161), 122–127 [in Ukrainian].
4. Musienko, A., Tymbalyuk, Zh (2021). Suchasni tendentsii rozvytku basketbolu 3x3 [Modern trends in the development of basketball 3x3. Physical culture and sports]. *Challenges of modernity: collection of scientific and practical conference, Kharkiv, November 25–26, 2021. Kharkiv. National Pedagogical*

University named after G.S. Skovoroda – *Fizychna kultura i sport. Vyklyky suchasnosti: zb. st. nauk.-prakt. konf., Kharkiv, 25–26 lystop. 2021 r. Kharkiv. nats. ped. un-t im. H.S. Skovorody* (pp. 81–88) [in Ukrainian].

5. Platonov, V.M. (2021). *Suchasna systema sportyvnoho trenuvannia : pidruchnyk* [Modern system of sports training: textbook]: Kyiv: Persha Drukharuya [in Ukrainian].

6. Kholopov, V., Bezmylov, M. (2020). Osoblyvosti realizatsii standartnykh polozhen pid chas rozhrashu miacha z pozytsii «check-ball» komandamy vysokoi kvalifikatsii v basketboli 3×3 [Peculiarities of implementing standard positions during the ball game from the “check-ball” position by highly qualified teams in 3×3 basketball]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu – Theory and Methods of Physical Education and Sports*, 4, 43–52 [in Ukrainian].

7. Shutova, S., Serebryakov, O., Prokopenko, A., Tkachenko, M. (2022). Efektyvnist zmahalnoi diialnosti zhinochykh komand vysokoi kvalifikatsii u suchasnomu basketboli [Effectiveness of competitive activity of highly qualified women's teams in modern 3x3 basketball]. *Sportyvna nauka ta zdorovia liudyny – Sports science and human health*, 2 (8), 138–150 [in Ukrainian].

8. Abdelkrim, N.B., Castagna, C., Jabri, I., Battikh, T., El Fazaa, S., El Ati, J. (2010). Activity profile and physiological requirements of junior elite basketball players in relation to aerobic-anaerobic fitness. *J. Strength Cond. Res.*, 24, 2330–2342.

9. Cabarkapa, D., Krsman, D., Cabarkapa, D. V., Philipp, N. M., & Fry, A. C. (2023). Physical and Performance Characteristics of 3×3 Professional Male Basketball Players. *Sports*, 11 (1), 17. <https://doi.org/10.3390/sports11010017>.

10. Conte, D., Straigis, F., Clemente, F., Gómez, M., Tessitore, A. (2019). Performance profile and game-related statistics of FIBA 3x3 Basketball World Cup 2017. *Biology sport*, 36 (2), 149–154.

11. Erculj, F., Vidic, M., Leskošek, B. (2019). Shooting efficiency and structure of shooting in 3x3 basketball cooperated to 5v5 basketball. *International journal of Sports Science & Coaching*, 15 (1), 91–98.

12. Figueira, B., Mateus, N., Esteves, P., Dadelene, R., Paulauskas, R. (2022). Physiological responses and technical-tactical performance of youth basketball players: a brief comparison between 3x3 and 5x5 basketball. *J. Sports Sci. Med.* 21, 332–340. DOI: 10.52082/jssm.2022.332.

13. Herrán, A., Usabiaga, O., Castellano, J. (2017). Comparacion del perfil físico entre 3x3 y 5x5 en baloncesto formatio. Physical Profile Comparison Between 3x3 and 5x5 Basketball Training. *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, (67), 435–447.

14. Lukic, D., Kamasl, F. (2019). Physical preparation of professional 3x3 athletes. International Basketball Federation FIBA, Switzerland. Available from: <https://fiba3x3.com/docs/physical-preparation-of-professional-3x3-athletes.pdf>.

15. Montgomery, P., Maloney, B (2018). 3×3 Basketball: Performance Characteristics and Changes During Elite Tournament Competition. *International Journal of Sports Physiology and Performance*, 13 (10), 1349–1356.

16. Snoj, L. (2021). Statistical Analysis and Advanced Data Analytics. 3x3 Basketball: Everything You Need to Know. *Meyer & Meyer Sport (UK) Ltd.* 140–173.

17. FIBA Foundation URL: <https://fiba3x3.com/en/vision.html>.

Дата надходження статті: 02.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗБІРНИХ КОМАНД У ВОЛЕЙБОЛІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ольга Борисова, Ольга Шльонська

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Головним фактором, який забезпечує успіх у найважливіших міжнародних стартах у командних ігрових видах спорту, є ефективна система відбору збірних команд висококваліфікованими гравцями. Використання міжнародного досвіду щодо комплектування збірних команд у волейболі дасть змогу визначити сучасні тенденції відбору на основі формування стартового складу, віку та підготовленості гравців, критеріїв вибору тренерських кадрів.

Мета – науково обґрунтувати сучасні підходи щодо комплектування збірних команд у волейболі на основі міжнародного досвіду в провідних країнах світу.

Методи: аналіз, синтез та узагальнення даних спеціальної науково-методичної літератури; контент-аналіз документальних даних з відкритих для широкого загалу ресурсів мережі Інтернет; синтез отриманої наукової інформації; порівняльний аналіз.

Результати. Аналіз сучасної науково-методичної літератури дав змогу визначити основні фактори, які впливають на ефективність комплектування збірних команд у волейболі, серед яких: універсальна підготовка, взаємозв'язок із клубною системою підготовки, особливості підготовки спортивного резерву, вік та імпорт натуралізованих гравців, застосування сучасних інноваційних технологій. Аналіз змагальної діяльності провідних волейболістів світу за результатами виступу в найважливіших міжнародних стартах (Олімпійські ігри, чемпіонати світу та Nation League) дав змогу встановити, що найвищий пік професійної діяльності – це період з 26 по 31 рік, що потрібно враховувати в довгостроковій перспективі комплектування збірних команд. Також наявна тенденція залучення до керування збірними командами іноземних висококваліфікованих тренерських кадрів, що набуло найвищого значення як у чоловічих збірних командах, так і в жіночих у 2025 році (62,5%), що свідчить про посилення тенденцій глобалізації.

Висновки. Аналіз міжнародного досвіду щодо комплектування збірних команд у волейболі дав змогу визначити основні фактори та предиктори успішності виступу в офіційних міжнародних змаганнях та наявність системних змін у підготовці гравців з урахуванням загальносвітових трендів.

Ключові слова: волейбол, збірні команди, система відбору, універсалізація, іноземні тренери.

Olha Borysova, Olha Shlonska

FORMATION OF VOLLEYBALL TEAMS: INTERNATIONAL EXPERIENCE, TRENDS, AND PERSPECTIVES

Abstract. The main factor ensuring success in major international team sports competitions is an effective system for selecting national teams with highly skilled players. The use of international experience in forming national teams in volleyball will allow us to identify current trends in selection based on the formation of the starting lineup, the age and preparedness of players, and the criteria for selecting coaching staff.

The goal is to scientifically substantiate modern approaches to forming national teams in volleyball based on international experience in leading countries around the world.

Methods: analysis, synthesis, and generalization of data from specialized scientific and methodological literature; content analysis of documentary data from publicly available Internet resources; synthesis of the scientific information obtained; comparative analysis.

Results. Analysis of contemporary scientific and methodological literature has allowed us to identify the main factors that influence the effectiveness of selecting national teams in volleyball, including: universal training of players, interaction with the club training system, features of training the sports reserve, age of players, use of modern innovative technologies, and import of naturalized players. Analysis of the competitive activity of the world's leading volleyball players based on their performance in the most significant international competitions (Olympic Games, World Championships, and Nation League) has allowed us to establish that the peak of professional activity is between the ages of 26 and 31, which must be taken into account in the long-term perspective of forming national teams. There is also a trend towards involving highly qualified foreign coaches in the management of national teams, which reached its peak in both men's and women's national teams in 2025 (62.5%), indicating a strengthening of globalization trends.

Conclusions. Analysis of international experience in forming national volleyball teams has made it possible to identify the main factors and predictors of success in official international competitions and the presence of systemic changes in player training, taking into account global trends.

Keywords: volleyball, national teams, selection system, universalization, foreign coaches.

Борисова О., Шльонська О. Комплектування збірних команд у волейболі: міжнародний досвід, тенденції та перспективи. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 17-26
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-3>

Borysova O., Shlonska O. Formation of volleyball teams: international experience, trends, and perspectives. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 17-26
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-3>

Вступ. Сьогодні одним із ключових напрямів сучасної системи підготовки спортсменів командних ігрових видів спорту, волейболу зокрема, є раціональний відбір гравців у збірні команди, що є основним предиктором успішності на міжнародній арені [6; 7]. Відбір гравців має поєднувати науково-методичні підходи щодо виявлення талантів, визначення гравців різних амплуа з потенційно високими можливостями на основі прогнозування успішності їх змагальної діяльності та з урахуванням різних сторін підготовки. Однак залишаються недостатньо висвітленими питання формування складу збірних команд у волейболі, що потребує детального вивчення й обґрунтування у зв'язку з високою практичною значущістю цієї проблеми.

Комплектування складу збірних команд в ігрових видах спорту посідає особливе місце в сучасній спортивній науці, де наявна проблема розглядається провідними вченими з урахуванням управлінського [1; 4], техніко-тактичного [5; 7; 21], психологічного [29; 30] та економічного впливів [3; 26; 27]. Перший підхід передбачає формування стартового складу команд на основі техніко-тактичної майстерності гравців. У гандболі João Freitas & Maria Luísa Estriga [14] найважливішим критерієм відбору в національні збірні команди визначали показники ігрового навантаження гравців і взаємозв'язок з ефективністю техніко-тактичних дій з урахуванням їх амплуа. У баскетболі Mykola Bezmylov, Oksana Shynkaruk et al. [8] виявили прояв специфічних особливостей молодіжних збірних команд U-16 з баскетболу на основі ефективності техніко-тактичних дій, мотиваційно-особистісного й інтелектуально-творчого компонентів. Другий підхід передбачає відбір гравців з урахуванням їх індивідуальних профілів. Таким чином, у футболі Morten Høstrup and Jens Bangsbo [15] розглядали відбір гравців у національні збірні команди на основі положень індивідуальної фізичної працездатності, що стало передумовою формування стартового складу з урахуванням індивідуального стилю гри. S. S. Iyayi [16] основним фактором, який впливає на відбір гравців у збірні команди, вважав індивідуальний рейтинг гравця із застосуванням системи контролю Simple Multi Attribute Rating Technique з урахуванням оцінки ігрового амплуа та його цінності для команди. Третій підхід передбачає комплектування національних збірних команд з урахуванням віку гравців та їх професійного досвіду. У цьому аспекті нами було досліджено вплив процесу міграції на змагальну діяльність гравців національних збірних команд [36], що стало головною передумовою формування збірних команд у волейболі. З погляду зору вікових аспектів бельгійським вченим Dr. Paul Wylleman [38; 39] встановлено, що 85% гравців збірних команд найвищого піка спортивної майстерності досягають у віці 27–29 років. Liam Sweeney et al. [37] розглядали відбір футболістів у національну збірну команду з урахуванням біологічного дозрівання та взаємозв'язку зі становленням спортивної майстерності в період участі гравців у складі молодіжних збірних команд, що є основою прогнозування успішності змагальної діяльності спортсменів та тривалості їх професійної кар'єри.

Постійно зростаюча конкуренція, розвиток командних ігрових видів спорту на багатьох континентах світу, підвищення спортивних результатів і високий рівень

техніко-тактичної майстерності висококваліфікованих гравців потребують пошуку нових підходів до вдосконалення системи підготовки. Цікавим, на наш погляд, є аналіз та узагальнення сучасних наукових підходів у тих країнах, де волейбол має найвищі темпи розвитку, та обґрунтування світових тенденцій комплектування збірних команд висококваліфікованими гравцями, що дасть змогу визначити перспективні та пріоритетні шляхи, які стосуються питань відбору, прогнозування й управління підготовкою спортсменів командних ігрових видів спорту.

Мета дослідження – науково обґрунтувати сучасні підходи до комплектування збірних команд у волейболі на основі міжнародного досвіду в провідних командах світу.

Матеріал і методи. У статті використані теоретичні методи дослідження, а саме: аналіз, синтез та узагальнення даних спеціальної науково-методичної літератури; контент-аналіз документальних даних з відкритих для широкого загалу ресурсів мережі Інтернет; синтез отриманої наукової інформації; порівняльний аналіз.

Результати. Ефективність комплектування збірних команд в ігрових видах спорту – це складний і багатовекторний процес, який залежить від великої кількості факторів, серед яких головним виступає відбір гравців різного амплуа з урахуванням їх фізичних, техніко-тактичних і психологічних кондицій для вирішення конкретних тактичних завдань в умовах змагальної діяльності [33; 36].

Результати виступів збірних команд з волейболу в найважливіших міжнародних змаганнях дають змогу наголосити на тому, що сьогодні у світовому волейболі простежується суттєва зміна лідерських позицій. Це підтверджується результатами виступів збірних команд на XXXIII Олімпійських іграх 2024 року в Парижі, де вперше в історії чоловіча збірна команда Франції здобула олімпійські золоті нагороди, а Польща – срібні, залишивши позаду таких фаворитів, як Бразилія та Італія. У жінок, навпаки, збірна команда Італії вперше в історії здобула олімпійське золото, обігравши у фіналі домінуючу останнім часом команду США.

Збірна команда Італії є одним із світових лідерів сучасного чоловічого волейболу, успіх якої обумовлений багатьма факторами, ключовими з яких є розвиток потужної національної клубної системи, яка стала основою для відбору молодих талантів; наявність висококваліфікованих тренерських кадрів, підготовка яких базується на аналітичному підході до тренувального та змагального процесів і міжнародному досвіду з іноземними спеціалістами; особливості фінансування та спонсорські програми (державна підтримка клубів, що передбачає податкові пільги для спортивних інвестицій); спортивна інфраструктура (сучасні спортивні споруди, які відповідають регламенту проведення офіційних міжнародних змагань, і застосування новітніх технологій для управління тренувальною та змагальною діяльністю, олімпійські центри підготовки); популяризація в Інтернет та медіаресурсах (трансляція матчів на каналах Sky Sport та Rai).

На рис. 1 представлено фактори, які впливають на ефективність відбору висококваліфікованих гравців у збірні команди Італії для виступу в найважливіших міжнародних стартах за результатами аналізу сучасних міжнародних досліджень.

Сьогодні універсальність гравців стає ключовим напрямом підготовки висококваліфікованих гравців різних амплуа, але в Італії, вона є головним фактором у відборі гравців у збірні команди [29]. В основу універсальності гравців покладена функція тактичної гнучкості, що полягає у застосуванні нетипових групових тактичних дій для окремої ігрової ситуації та амплуа, що дає змогу змінювати тактику протягом гри, ускладнюючи організацію групових дій у захисті суперників і компенсуючи травматизм гравців.

Яскравими прикладами універсальних гравців у поточному складі італійських збірних є Alessandro Michieletto, здатний виконувати функцію догравального та діагонального, Riccardo Sbertoli, який ефективно поєднує основні дії зв'язуючого гравця та в разі потреби може виконувати роль догравального гравця в атаці; у жінок – Alessia Orro (зв'язуючий-діагональний), Monica De Gennaro (ліберо-догравальний).

Ключовим фактором ефективного комплектування національних збірних команд у волейболі є розвиток клубної системи підготовки, де основними напрямками визначено розвиток дитячого спорту (дитячі волейбольні школи при клубах суперліги Seria A – 65 тис. дітей, U-12, U-18), підготовка спортсменів у волейбольних академіях (12–15 тис. дітей) та найближчого резерву у збірні команди із чітким та перспективним планом підготовки (U-20 – U-22). Сучасним передумовам інтенсивного розвитку волейболу в Італії сприяла наявність найсильнішої професійної світової ліги (Seria A1 та Seria A2), результатом чого є високі спортивні досягнення в континентальних змаганнях провідних клубів («Перуджа», «Трентіно», «Кучіне Лубе») на основі розвитку національних талантів. Вигідні контрактні умови викликали зацікавленість у найсильніших гравців світу та «зірок» світового волейболу, які в різні часи брали участь у національному чемпіонаті Італії (Леон – 2018–2024 рр., Жиба – 2001–2007 рр.), що суттєво вплинуло на високий

рівень конкуренції у цих лігах та їх престиж у міжнародних змаганнях.

Актуальною позицією у відборі гравців у збірні команди є рейтинг гравця, його клуб та ліга. Під час відбору гравців у збірну команду Італії перевага надається тим, які в регулярному чемпіонаті брали участь в основному складі команд провідних клубів (TOP-5). По-перше, цей підхід забезпечує відбір найсильніших гравців, по-друге – мінімізацію часу на адаптацію колективу до змагальної діяльності (особливо зв'язуючих і нападаючих), по-третє, відбувається підготовка молодих талантів у волейбольних академіях під окремі запити та потреби збірних команд. Також спостерігається і зворотний зв'язок між клубами та збірними командами, що пов'язано з професійним досвідом, який отримав гравець (зростання трансферної ціни), що підвищує рейтинг клубу та його рівень у національному чемпіонаті. І, навпаки, на клуб італійського чемпіонату впливають результати міжнародної статистики гравця, який отримав професійний досвід у збірній команді, що суттєво підвищує його рейтинг у клубному чемпіонаті.

На рис. 2 наведено схеми підготовки спортивного резерву в збірні команди з волейболу Італії та Бразилії як основних лідерів на міжнародній арені.

Ефективність пошуку волейбольних талантів в Італії залежить від формування комплексної системи підготовки гравців, що поєднує розвиток дитячого спорту («система скаутінгу») на основі комплексного контролю різних сторін підготовленості юних спортсменів; застосування інноваційних технологій для визначення перспективності гравців (біомеханіка рухів, генетичні тести, тренажери віртуальної реальності та ін.) [11; 17]; особливості фінансування (співвідношення клубних і державних муніципальних інвестицій – 70 та 30%); високий рівень клубної системи змагань і жорстка конкуренція національного чемпіонату (висококваліфіковані гравці – 800; кваліфіковані – 1200; перспективна молодь – 1200).

Рисунок 1 – Фактори, які впливають на ефективність відбору гравців у збірні команди Італії з волейболу

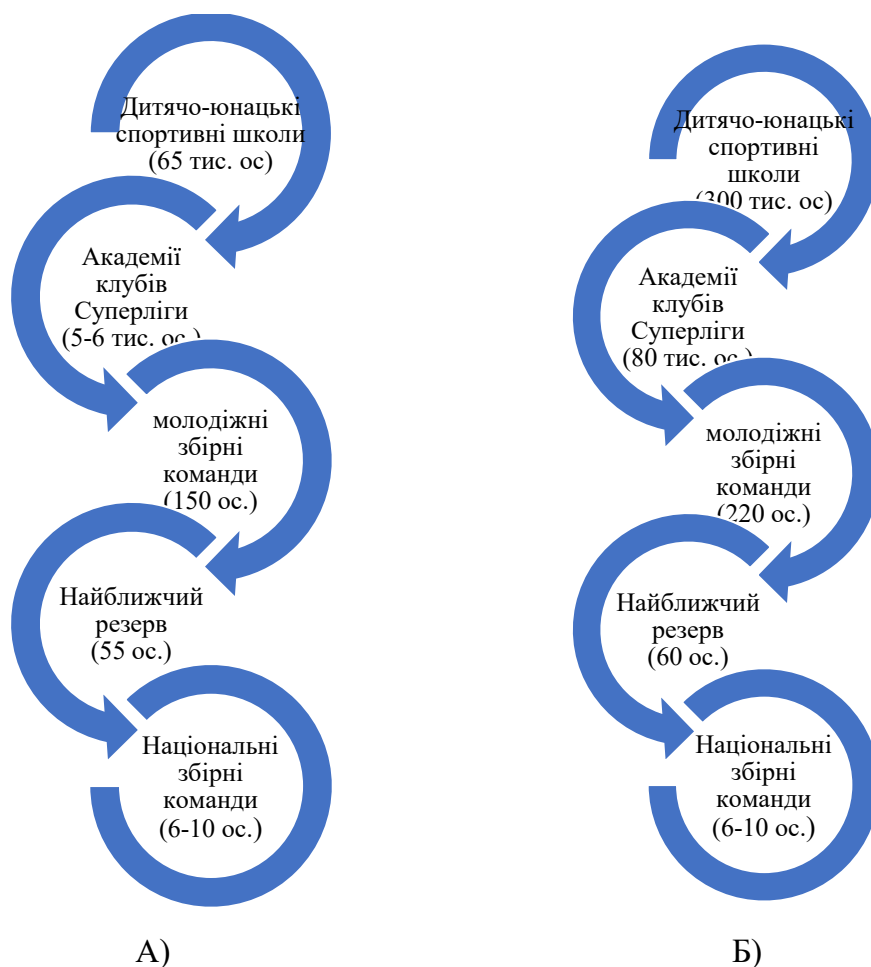

Рисунок 2 – Схеми підготовки спортивного резерву у національні збірні команди з волейболу Італії (А) та Бразилії (Б)

Підготовка волейбольного спортивного резерву в Бразилії має суттєві відмінності від італійської системи. Волейбол разом із футболом у Бразилії є національним видом спорту і має високий попит серед населення країни, що підтверджується великою кількістю дітей віком від 9 до 16 років, які займаються в дитячо-юнацьких спортивних школах (300 тис.), з тенденцією до ранньої спеціалізації (5–6 років). Ефективність програми відбору талантів полягає у впливі пляжного та паркового волейболу як головного фундаменту розвитку спеціальних фізичних здібностей і спеціальної витривалості, що відрізняє бразильських волейболістів від інших гравців світу (Bruno Mossa de Rezende) [34]. У підготовці спортивного резерву найважливішою значущістю набувають особливості фінансування волейбольних академій, що полягає у формулі поєднання клубних інвестицій (50%), спонсорської підтримки (30%), державних грантів (10%) і трансферів гравців (10%) [18]. Система підготовки спортивного резерву в Бразилії полягає у відборі дітей до спортивних шкіл або академій через вуличні турніри або змагання з пляжного волейболу (вік дітей – 5–10 років); відбір до дитячо-юнацьких спортивних шкіл у групи початкової підготовки (10–12 років); зарахування до волейбольних академій, клубів, наприклад SESI-SP, у віці 14–16 років; перехід у спорт вищих досягнень (дебют у Суперлізі або перехід до європейських клубів у віці 18–20 років) [32].

Також одним з актуальних напрямів системи відбору гравців у командних ігрових видах спорту є формування збірних команд з урахуванням стажу занять і досвіду професійної діяльності [23]. На нашу думку, порівняння результатів змагальної діяльності провідних волейболістів світу різних часів дасть змогу визначити сучасні тенденції щодо тривалості спортивної кар'єри у збірній, а також вікові періоди, у яких відбувається найвищий пік активності.

На рис. 3 наведено динаміку ефективності атакуючих дій провідних гравців світу різних ігрових амплуа за результатами їх виступу в найважливіших міжнародних стартах – на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу та World League (Nation League), що є головним фактором успішності їх змагальної діяльності.

Аналіз змагальної діяльності провідних волейболістів світу свідчить, що найвищий пік спортивних досягнень у складі збірної команди у провідних волейболістів світу простежується в період між 26 та 31 роком, що пов'язано з особливостями протікання фізіологічних процесів, ключовими серед яких є відновлення та суперкомпенсація. Найвищі показники ефективності атакуючих дій у центрального блокуючого гравця Luiji Mastrangelo, який 16 років провів у складі збірної команди Італії (з 1995 по 2010 рік), були у 26 років (73,0%) та 30 років (71,0%). Хвилеподібність ефективності нападаючих дій, на нашу думку, може бути пов'язана з травмами, кадровими змінами у складі збірної команди, зниженням рівня фізичної підготовленості (особливо стрибкової витривалості

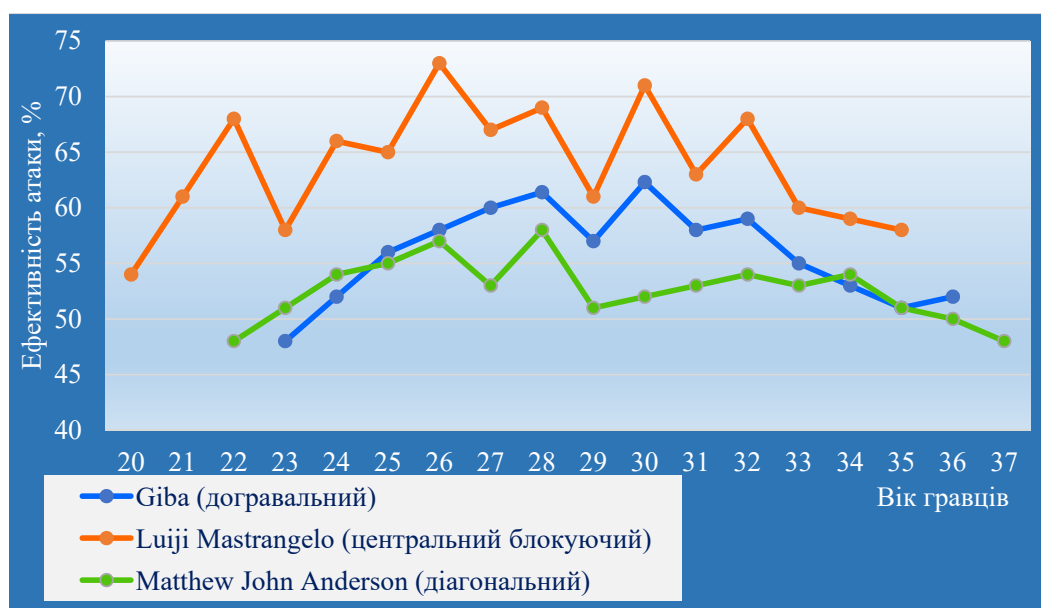

Рисунок 3 – Динаміка ефективності атакуючих дій волейболістами різних амплуа під час їх професійної кар'єри у складі національних збірних команд

як провідної спеціальної здібності його ігрового амплуа), віковим фактором, недостатньою комунікацією із зв'язуючим та високим рівнем конкуренції з молодими гравцями.

Догравальний гравець збірної команди Бразилії Giba – перший універсальний гравець, який показав високу ефективність атакуючих, захисних дій і подачі, феноменальний розвиток фізичних можливостей (швидкості та витривалості) у поєднанні з високим рівнем психологічних (лідерських) здібностей та ігрового інтелекту, що дало йому змогу 14 років брати участь у міжнародних змаганнях (1999–2013 рр.). Найвищий пік ефективності його атакуючих дій прослідковується у 30 років (62,3%) з поступовим зниженням до 36 років (52,0%). Результатом високої професійної діяльності стало внесення його до Міжнародної волейбольної зали слави (International Volleyball Hall of Fame), а за версією Міжнародної федерації волейболу (FIVB) він увійшов до складу символічної збірної XX століття як найвидатніший гравець.

Діагональний гравець Matthew John Anderson є найтитулованішим волейболістом збірної команди США, тривалість кар'єри якого становить 16 років, у 38-річному віці він продовжує грати в японському клубі Wolfdogs Nagoya. Matthew John Anderson також є тактично-універсальним гравцем, здатним поєднувати ігрові амплуа діагонального та догравального за високого рівня стабільності його змагальної діяльності. Таким чином, найвищий пік ефективності його атакуючих дій простежується у 28 років (58,0%) з поступовим зниженням до 37 років (з 54,0 до 48,0%).

Одним із головних факторів, який впливає на ефективність відбору у збірні команди, є застосування інформаційних технологій, що забезпечує ефективність підготовки спортсменів з урахуванням сучасних трендів змагальної діяльності на основі аналізу техніко-тактичних дій, оптимізації тактичної підготовки, індивідуалізації тренувального процесу [26]. Впровадження інноваційних підходів дає змогу ефективно здійснювати поточний контроль за підготовленістю спортсменів – кандидатів або гравців основного складу збірних команд (об'єктивна оцінка та швидка її переробка,

великий спектр аналізу реєстрованих показників, деталізація функцій багатьох аспектів гри); індивідуалізацію підготовки (індивідуальні програми підготовки з урахуванням особливостей навантаження та змагальної діяльності); вибір командної стратегії та вдосконалення ефективності тактичних дій (застосування програм штучного інтелекту, комп'ютерна статистика та цифрова імітація тактичних дій).

Провідний міжнародний досвід підготовки спортсменів високого класу свідчить, що вибір інновацій обумовлений різними підходами, що стосуються аналітики ігрових дій [22], програмування тренувального процесу [20], управління змагальною діяльністю на основі контролю різних сторін підготовленості [19], наявності високотехнологічної інфраструктури [40], а також наявності міжкультурних національних особливостей [13]. Таким чином, для контролю змагальної діяльності у збірних командах Італії та Бразилії застосовують комп'ютерні бази даних на основі відеоаналітики (системи Draftfish та data Volley), датчики навантаження та тренажери віртуальної реальності [19]. Але поряд із цим існують певні відмінності, що полягають у застосуванні складних операційних систем на основі машинного навчання (нейромереж, що дають можливість прогнозувати успішність стартового складу команди й окремих гравців); біомеханічних комплексів, що дають змогу здійснювати 3D-моделювання окремих рухових дій під час підготовки волейболістів збірної команди Італії. У збірній Бразилії основний акцент робиться на доступності й універсальності підходів до аналізу техніко-тактичних дій гравців у режимі реального часу (дрони для реєстрації необхідних умов під час виконання групових дій), психології та ментальності на основі використання штучного інтелекту (наприклад, систем для оцінки тактичного мислення та концентрації уваги під час матчу). Наслідком цього тренду виступають результати змагальної діяльності, які свідчать про те, що сьогодні у світовому волейболі відбувається поєднання італійської та бразильської систем підготовки, що обумовило високий рівень техніко-тактичної підготовленості всіх учасників Nation League – 2025.

Сьогодні на міжнародній арені все більше простежується тенденція до посилення збірних команд, які беруть участь у найважливіших міжнародних стартах, іноземними тренерами, що свідчить про наявність процесів глобалізації в олімпійському спорті. Головними передумовами для залучення іноземних фахівців, на думку міжнародних науковців [25; 12; 10], є: отримання позитивного результату в найкоротші терміни; привнесення міжнародного досвіду й інновацій на основі сучасних методик; аналітичний підхід до формування складу збірних команд (неможливість «наві'язати гравця» окремих клубів, відсутність психологічного тиску з боку федерації); міжнародний досвід у найсильніших світових лігах, що дає змогу стратегічно підходити до гри з топовими командами світу; довгострокова перспектива розвитку волейболу. Але поряд із позитивними моментами цієї тенденції простежуються й негативні, серед яких – висока матеріальна вартість іноземних тренерів (топ-тренери вимагають багатомільйонних контрактів, що є виснажливим для бюджетів національних федерацій); відсутність довгострокової перспективи; зниження мотивації національних тренерських кадрів; психологічна та культурна несумісність (саботаж головного тренера збірної лідерами команди).

На нашу думку, аналіз залучення іноземних тренерів до керування національними збірними командами дасть змогу визначити сучасні тренди системи підготовки у волейболі. Таким чином, на основі результатів протоколів офіційних матчів National League було проаналізовано якісний внесок іноземних тренерів у 224 збірних командах у період з 2018 по 2025 рік з урахуванням гендерних відмінностей (рис. 4).

Педагогічний аналіз показників свідчить, що в чоловічих командах простежується тенденція до поступового підвищення кількості іноземних тренерів у складах збірних команд з 2022 (37,5%) по 2025 рік (62,5%). У жінок підвищення кількості іноземних тренерів у складах збірних команд відбувається з 2019 (18,7%) по 2023 рік (56,2%) із незначним зниженням у 2024 р. (43,7%) та максимальним значенням у 2025 р. (62,5%).

Дискусія. Ефективне формування збірних команд у різних видах командних ігрових видах спорту, зокрема волейболі, сьогодні виступає головним предиктором успішності змагальної діяльності спортсменів у найважливіших міжнародних стартах.

Результати спостереження за змагальною діяльністю провідних збірних команд світу дають можливість наголосити, що сьогодні відбулися певні зміни в підготовці спортсменів та їх відборі, де головними чинниками виступають високий рівень техніко-тактичної, фізичної та психологічної підготовленості висококваліфікованих гравців. Водночас можна відмітити, що успішність змагальної діяльності має та команда, у складі якої є один домінуючий (унікальний, талановитий, досвідчений) гравець (переважно це діагональний або догравальний), з одного боку, і у якій застосовується рівномірний розподіл обов'язків гравців різних амплуа зі збереженням організаційної структури команди, з іншого боку. Наприклад, у чоловіків це Ервін Нгапет (34 роки), Бартош Курек (36 років); у жінок – Меліса Варгас (25 років) і Паола Егону (26 років). Отже, аналіз міжнародного досвіду системи відбору гравців у збірні команди провідних країн світу дасть змогу обґрунтувати стратегічні напрями вирішення наукової проблеми.

Головним сучасним трендом у розвитку командних ігрових видів спорту є поява універсальних гравців на міжнародній арені, здатних поєднувати функції декількох ігрових амплуа, що дає змогу не тільки ефективно здійснювати ротацію гравців протягом матчу, але й застосовувати раціональну стратегію гри зі зміною функцій деяких гравців. Еволюція ігрових амплуа стає особливо помітною у висококваліфікованих гравців – членів збірних команд, де ігрові ситуації змагальної діяльності потребують вчинення термінових стратегічних дій, успішність яких впливає на високі прогнозовані показники виграшу. Аналіз сучасних міжнародних досліджень свідчить, що актуальність появи універсальних гравців у волейболі висвітлено в роботах американського вченого М. С. McGown [24] наприкінці 1990-х років, де автор наголошує на необхідності визначення критеріїв

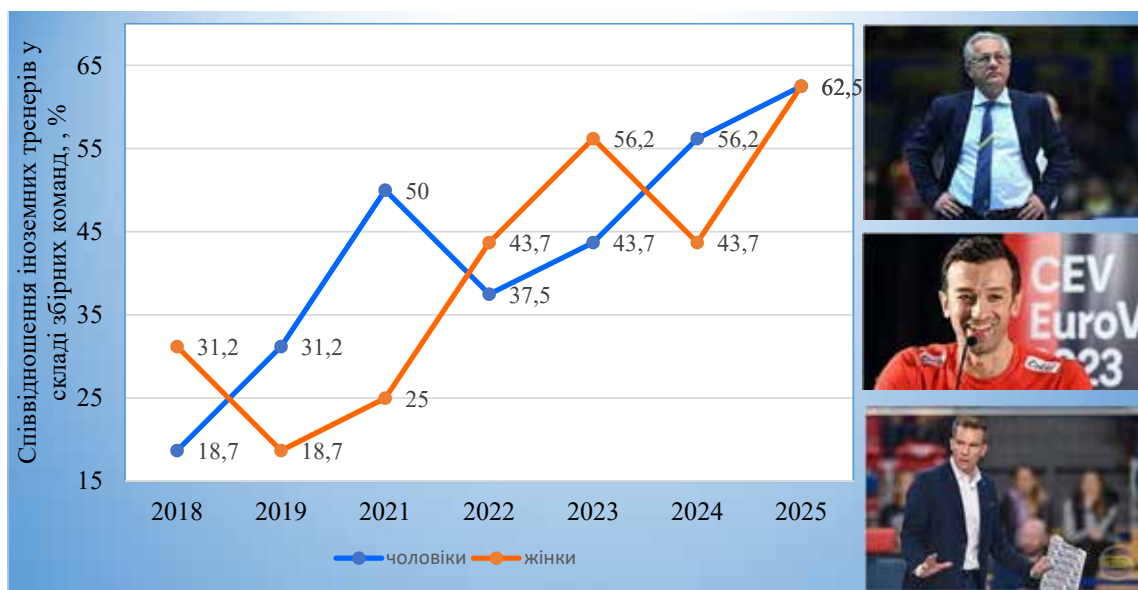

Рисунок 4 – Показники обсягу іноземних тренерів різних збірних команд світу за результатами виступу в National League з 2018 по 2025 рік, %

оцінки універсальних гравців до виконання функцій «багатоцільності» на основі побудови тренувальних програм з урахуванням індивідуальних психологічних профілів гравців. В інтернет-інтерв'ю John Kessel, директор з розвитку спорту Американської федерації волейболу, член правління World ParaVolley, інструктор FIVB IV рівня, наголошує на тому, що сьогодні відбувається «реконструкція» змагальної діяльності у волейболі шляхом стирання граней між гравцями різних амплуа, що може призвести в майбутньому до «розмивання позиційних меж» [43].

Сьогодні в міжнародних наукових дослідженнях сформовані сучасні вимоги до відбору гравців на основі вікових і гендерних особливостей. Наявна тенденція не тільки до залучення у складі команд молодих гравців до 19 років (наприклад, болгарський зв'язуючий Сімеон Ніколов, який дебютував у збірній у віці 17 років, що є феноменом у волейболі), але й до відбору «унікальних» гравців, зданих утримувати на високому рівні досконалу техніко-тактичну підготовленість протягом десятиріч, посідаючи провідні місця в міжнародному рейтингу. Аналіз змагальної діяльності провідних волейболістів світу (Luiji Mastrangelo – Італія, Giba – Бразилія, John Anderson – США) свідчить, що тривалість професійної кар'єри у збірних командах залежить від індивідуальних фізичних можливостей спортсменів (надійність техніко-тактичних дій в умовах високого фізичного навантаження); особливостей протікання фізіологічних процесів; психологічних здібностей (здатність протистояти стресовим ситуаціям та високому рівню конкуренції); універсальності ігрових дій.

Також наявна тенденція до залучення іноземних тренерів до керування збірними, що дає змогу наголосити на тому, що ті країни, які мають ефективну систему підготовки волейболістів із високим рівнем інфраструктури, роблять акцент на підготовку власних тренерських кадрів (наприклад, Бразилія, Італія, США). У зв'язку із цим у світовому чоловічому волейболі підвищується запит на італійських, бразильських, а також сербських спеціалістів. Наприклад, високі міжнародні досягнення збірної команди Польщі (срібні нагороди на Олімпійських іграх 2024 року та чемпіонати світу – 2022) пов'язані з керуванням збірою командою сербським спеціалістом Nikola Grbić (з 2022 р. донині), у жінок – Stefano Lavarini (з 2023 по 2025 рік), що свідчить про довгострокову перспективу розвитку волейболу. Також у цей період головним тренером чоловічої збірної команди Франції стає італієць Andrea Giani, результатом роботи якого є олімпійські нагороди та золоті медалі National League у 2022 та 2024 роках.

Отже, глобалізація у спорті вищих досягнень сьогодні є соціально-культурним аспектом обміну міжнародними практиками, технологіями на основі посилення тенденцій професіоналізації, комерціалізації та політизації сучасного суспільства [1]. Глобалізація тренерських кадрів у командних ігрових видах спорту передбачає поєднання стилів і методик підготовки, у тому числі відбору, гравців у різних країнах, що дає змогу підвищувати результати збірних в офіційних міжнародних змаганнях. У чоловічому волейболі найбільш поширеним є поєднання бразильської та італійської систем підготовки (атлетизм, тактика та ментальність). Яскравим прикладом є тренер чоловічої збірної команди Італії Фердинандо ді Джорджи,

який у сезоні 2015–2016 рр. очолював один із найсильніших бразильських клубів SESI-SP, що суттєвим чином вплинуло на італійську систему підготовки. У жінок простежуються два напрями – поєднання азійської та європейської системи підготовки (наприклад, особливостями змагальної діяльності збірної команди Китаю є швидкі передачі через центр у поєднанні з високим ростовими даними волейболісток) та американської і європейської (акцентування уваги на відбір гравців збірної команди Туреччини з високим рівнем атлетизму догравальних та діагональних гравців – Melissa Vargas, Ebrar Karakurt, що забезпечує ефективний напад у поєднанні з варіативною групою тактикою).

Висновки. На сучасному етапі розвитку волейболу суттєво зросла міжнародна конкуренція, що проявляється в жорсткій системі відбору (кваліфікації) до участі в офіційних міжнародних змаганнях. Сьогодні в боротьбі за медалі на Олімпійських іграх та чемпіонатах світу виступають команди, які мають ефективну систему підготовки й багаторічні традиції розвитку волейболу, де головними чинниками виступають особливості підготовки гравців різних амплуа, централізована підготовка найближчого резерву, система відбору на різних етапах спортивного вдосконалення та прогнозування спортивних результатів. Успішні виступи збірних команд Франції (чоловіки) та Італії (жінки) свідчать про наявність системних змін у підготовці гравців з урахуванням міжнародних трендів.

Високі спортивні досягнення збірних команд Італії та Бразилії стали науковим підґрунтям для вивчення особливостей системи підготовки волейболістів у цих країнах, особливо питань, які стосуються процесу відбору гравців різних амплуа для участі в найважливіших міжнародних стартах. Комплектування збірних команд Італії та Бразилії передбачає необхідність підготовки універсальних гравців, тісної взаємодії з клубною системою підготовки, урахування віку гравців та їхнього професійного досвіду, застосування інноваційних технологій і натуралізації гравців.

Міжнародний досвід провідних волейболістів – членів збірних команд світу дав змогу встановити, що найвищий пік професійної діяльності чоловіків припадає на вік від 26 до 31 року та зумовлений індивідуальними особливостями (фізичною підготовкою, ігровим амплуа, тактичним стилем гри, рівнем здоров'я), рівнем конкуренції та психологічними здібностями. Педагогічний аналіз змагальної діяльності дав можливість встановити, що в нападаючих гравців показник найвищої ефективності атаки становить 73,0% (центрально-блокуючий), 62,5% (догравальний) і 58,0% (діагональний).

Педагогічний аналіз результатів дослідження дав змогу дослідити глобалізацію роботи тренерських кадрів у командах, що є сьогодні сучасним міжнародним трендом в різних видах командних ігрових видів спорту, зокрема волейболі (у чоловіків із 2022 р. – 37,5%, у жінок з 2021 р. – 25,0%, з максимальним піком у 2025 р. – 62,5% як у чоловіків, так і у жінок).

Напрями подальших досліджень. Наступні дослідження будуть спрямовані на обґрунтуванні системи підготовки волейболістів в Україні.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова О. В. Петрушевський Є. І. Система організації та управління спортом в Україні в умовах глобалізації. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2018. № 3. С. 3–7. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2018.3.3-7>.
2. Борисова О., Шльонська О. Сучасні підходи щодо формування збірних команд гравцями різних ігрових амплуа у волейболі. *Sport Science Spectrum*. 2024. № 3. С. 16–24. <https://doi.org/10.32782/spectrum/2024-3-3>.
3. Климець І. Формування міжнародного іміджу футбольних клубів. *Спортивні ігри*. 2025. № 3 (37). С. 5–9. <https://doi.org/10.15391/si.2025-3.01>.
4. Костюкевич В. М. Теоретико-методичні основи управління процесом підготовки спортсменів різної кваліфікації. 2018. 418 с.
5. Мітова О., Нагорний Д. Сучасний стан проблеми вдосконалення тактичної підготовки професійної команди з баскетболу протягом змагального періоду. *Спортивні ігри*. 2025. № 3 (37). С. 64–71. <https://doi.org/10.15391/si.2025-3.10>.
6. Шинкарук О. Пошук та розвиток спортивного таланту: ретроспективний та сучасний аналіз. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 2. С. 47–58. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2020.2.47-58>.
7. Abdulamir H.O., Kazem N.I., Ali M.A.M., Alshawi H.N.H. Effect of special exercises for the development of some biochemical variables and the level of performance of diagonal spike skill in the volleyball. *Journal of Global Pharma Technology*. 2019. Vol. 11 (6). P. 61–64.
8. Bezmylov M., Shynkaruk O., Zhigong S., Yang L., Hanpeng W., Xiao L., Griban G., Semeniv B., Otravenko O., Zhukovskiy Ye., Denysovets A., Onufra A. Specific Game Abilities and their Significance for Determining the Prospects of Youth National Basketball Team Players. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2024. Vol. 12 (4). P. 699–708. <https://doi.org/10.13189/saj.2024.120412>.
9. Bredeweg S. The elite volleyball athlete. *Handbook of Sports Medicine and Science. Volleyball*. 2002. P. 183–191.
10. Cesar R. Expatriate Coaching, Olympism and the Olympic Games. *Sport, Ethics and Philosophy*. 2012. Vol. 6 (2). P. 289–304. <https://doi.org/10.1080/17511321.2012.667827>.
11. Chung K.S., Goebert C., and Johnson J.D. Virtual Reality and Higher Education Sporting Events: Social Anxiety Perception as an Outcome of VR Simulation. *Behav. Science*. 2024. Vol. 14 (8). P. 695. <https://doi.org/10.3390/bs14080695>.
12. Eluère M., Luc J.M., Godfrey M., Mallett C.M., and Heuzé J.P. Birds of Different Feathers: Coaches' Perspectives of Cultural Diversity and Team Dynamics in Professional Sport. *Human Kinetics Journal*. 2023. Vol. 11 (3). P. 317–327. <https://doi.org/10.1123/iscj.2022-0088>.
13. Eluère M., Martin L.J., Heuzé J.P. Cultural diversity and group dynamics in a professional women's volleyball team. *Journal of Applied Sport Psychology*. 2023. Vol. 35 (5). P. 793–816. <https://doi.org/10.14198/jhse.2023.182.10>.
14. Freitas J. & Estriga M.L. Exploring External Load Metrics in Team Handball: A Study of Europe's Under-20 Male Championship OPEN ACCESS. *Journal Sports Science*. 2024. Vol. 20 (2). P. 143–154.
15. Hostrup M., Bangsbo J. Performance Adaptations to Intensified Training in Top-Level Football. *Sport Medicine*. 2022. Vol. 53 (3). P. 577–594. <https://doi.org/10.1007/s40279-022-01791-z>.
16. Iyai S.S. Decision Support System for Determining the Position of Players in a Football Team Using the Simple Multi At Tribute Rating Technique. *Journal mandiri IT*. 2021. Vol. 10 (1). P. 8–13.
17. Kasih I., Faridah E., Sinulingga A., Widiyaningsih O., Simatupang N., Siregar S. Digitalization of volleyball match system material: Learning innovation at the faculty of sports science, university of Medan. *Edelweiss Applied Science and Technology*. 2024. <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.3994>.
18. Krahenbühl T., Machado J.C., Milistedt M., Leonardo L. Sports development in youth volleyball: pedagogical analysis of the brazilian confederation's project. *Movimento*. 2024. Vol. 30.
19. Leo F. *Statistics and volleyball: detection of the most significant skills and their importance in the results prediction*. Politecnico Di Torino. 2019. 95 p.
20. Liu C., Ding Y., Wang Y. Study on the importance of computer big data to volleyball match: taking the data analysis and application of women's volleyball video challenge of 2020 Tokyo Olympics as an example. *Second International Conference on Statistics, Applied Mathematics, and Computing Science (CSAMCS 2022)*, 28 March 2023. <https://doi.org/10.1117/12.2671936>.
21. López-Serrano C., Moreno M.P., Mon-López D., Molina-Martín J.J. Elite coaches' approach to quantifying technical actions and relative participation in volleyball players' performance. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2023. Vol. 18 (2). P. 390–401. <https://doi.org/10.14198/jhse.2023.182.10>.
22. Martins J.B., Mesquita I., Mendes A., Santos L., Afonso J. Inter-team variability in high-level women's volleyball from the perspective of Social Network Analysis: an analysis in critical game scenarios. *International Journal of Performance Analysis in Sport*. 2021. P. 564–578. <https://doi.org/10.1080/24748668.2021.1924524>.
23. Marzano-Felisatti J.M., Quesada J.I.P., Guzmán Luján J.F. Women's volleyball performance indicators according to age category and teams' final position in international competitions. *European Journal of Human Movement*. 2020. № 48. P. 4–20. URL: <http://10.21134/eujhm.2022.48.3>.
24. McGown C.M., Conlee R.K., Sucec A.A., Buono M.J., Tamayo M., Phillips W., Frey M.A., Laubach D.P. Beal Gold medal volleyball: the training program and physiological profile of the 1984 Olympic champions. *Research Quarterly for Exercise and Sport Research*. 1990. Vol. 61 (2). P. 196–200. <https://doi.org/10.1080/02701367.1990.10608675>.
25. McKeown S. and Lyle J. Talent Development Coaching: Challenges and Realities. *International Sport Coaching Journal*. 2024. Vol. 12 (2). P. 322–329. <https://doi.org/10.1123/iscj.2023-0120>.
26. Nagorna V., Mytko A., Borysova O., Potop V., Petrenko H., Zhyhailova L., Folvarochnyi I., Lorenzetti S. Innovative technologies in sports games: A comprehensive investigation of theory and practice. *Journal of Physical Education and Sport*. 2024. Vol. 24 (3). P. 585–596. <https://doi.org/10.7752/jpes.2024.03070>.
27. Nassiri R.M.F., Monazami A.H., Aghaei N., Rahimizadeh M. Strategies for the development of international sport diplomacy in the volleyball federation of the Islamic Republic of Iran. *SPORT TK-EuroAmerican Journal of Sport Sciences*. 2022. Vol. 11. P. 10. <https://doi.org/10.6018/sportk.465871>.
28. Nimakorn C., Samahito S., and Kutintara I.A. Business Model Development for a Professional Women's Volleyball L-Eaguein Thaila. *Journal Assupition University*. 2013. Vol. 33 (1). P. 38–56.
29. Parlebas P. The Universals of Games and Sports. *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 11. P. 1–12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.593877>.
30. Petrovska T., Sova V., Khmelniitska I., Borysova O., Imas Ye., Malinovskiy A., Tereschchenko L. Research of football coach's professionally important qualities in football player's perception. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol. 20 (1). P. 435–440. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s1063>.
31. Priymak S., Kolomiets N., Golet V. Forecasting the game role of volleyball players in accordance with the methodology of artificial intelligence. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol. 20 (1). P. 179–185. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.01024>.
32. Ramos F.O., Cardozo P.L., Souza D.G., Drews R. Analysis of scientific production on self-efficacy in sports context: a study in the Brazilian scenario. *Retos*. 2024. Vol. 60. P. 67–82.
33. Renner V., Görgen K., Woll A., Wäsche H., and Schienle M. Success factors in national team football: an analysis of the UEFA EURO 2020. *Journal of Quantitative Analysis in Sports*. 2024. Vol. 21 (1). <https://doi.org/10.1515/jqas-2023-0026>.
34. Schons P., Berriel G.P., Preissler A.A.B., Caporal G.C., Costa R.R., Rodrigues da Silva L.C. Mathematical models to identify high-performance players for the Brazilian under-19 men's volleyball team. *Journal of Sports Sciences*. 2022. Vol. 40 (13). P. 1458–1466. <https://doi.org/10.1080/02640414.2022.2085439>.
35. Shlonska Olha, Borysova Olha, Kostyukevich Viktor, Yakusheva Yulia, Adamchuk Vadym, Strelnykova Yevheniia. Formation of national volleyball teams: the impact of player migration. *Journal of Physical Education and Sport*. 2024. Vol. 24 (8). P. 1943–1952. <https://doi.org/10.7752/jpes.2024.08216>.
36. Shlonska O.L., Borysova O.V., Yakusheva Yu.I. Modern aspects of formation of national teams in playing sports in the conditions of globalization. *Rehabilitation & Recreation*. Vol. 18 № 3. P. 239–252. <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.3.22>.
37. Solovoy O.M., Mitova O.O., Solovoy D.O., Boguslavskiy V.V., Ivchenko O.M. Analysis and generalization of competitive activity results of handball clubs in the game development aspect. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2020. Vol. 1. P. 36–43. <https://doi.org/10.15561/18189172.2020.0106>.
38. Sweeney L., Cumming S. P., Horan D., and MacNamara A. A tale of two selection biases: The independent effects of relative age and biological maturity on player selection in the Football Association of Ireland's national talent pathway. *International Journal of Sports Science & Coaching*. 2022. Vol. 18 (6). <https://doi.org/10.1177/17479541221126152>.

39. Wylleman P., Lavallee D. A Developmental Perspective on Transitions Faced by Athletes. *Developmental Sport and Exercise Psychology: A Lifespan Perspective*. 2004. P. 507–527.
40. Wylleman P., Reints A. A lifespan perspective on the career of talented and elite athletes: Perspectives on high-intensity sports. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*. 2010. Vol. 20. № 2 (2). P. 88–94. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0838.2010.01194.x>.
41. Zawadzki A. Grants in the financial statements of Polish sports clubs. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020. Vol. 20 (5). P. 2813–2819. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s5382>.
42. Volley Brains. URL: <https://volleybrains.com/john-kessel/>.

REFERENCES

1. Borysova, O.V. Petrushevskiy, Ye.I. (2018). Systema orhanizatsiyi ta upravlinnya sportom v Ukraini v umovakh hlobalizatsiyi [The system of organization and management of sports in Ukraine in the context of globalization]. *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportu – Theory and methods of physical education and sports*, 3, 3–7. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2018.3.3-7> [in Ukrainian].
2. Borysova, O., Shlonska, O. (2024). Suchasni pidkhody shchodo formuvannya zbirnykh komand hravtsyamy riznykh ihrovyykh amplua u voleyboli [Modern approaches to the formation of national teams by players of different playing roles in volleyball]. *Sport Science Spectrum*, 3, 16–24. <https://doi.org/10.32782/spectrum/2024-3-3> [in Ukrainian].
3. Klymets, I. (2025). Formuvannya mizhnarodnoho imidzhu futbolnykh klubiv [Formation of the international image of football clubs]. *Sportyvni ihry – Sports Game*, 3 (37), 5–9. <https://doi.org/10.15391/si.2025-3.01> [in Ukrainian].
4. Kostyukovich, V.M. (2018). Teoretyko-metodychni osnovy upravlinnya protsesom pidhotovky sport-smeniv riznoyi kvalifikatsiyi [Theoretical and methodological foundations of managing the training process of athletes of various qualifications]. 418 p. [in Ukrainian].
5. Mitova, O., Nahorny, D. (2025). Suchasnyy stan problemy vdoshkonalennya taktychnoyi pidhotovky profesiynoyi komandy z basketbolu protyahom zmahalnoho period [The current state of the problem of improving the tactical training of a professional basketball team during the competitive period]. *Sportyvni ihry – Sports Game*, 3 (37), 64–71. <https://doi.org/10.15391/si.2025-3.10> [in Ukrainian].
6. Shynkaruk, O. (2020). Poshuk ta rozvytok sportyvnoho talantu: retrospektyvnyy ta suchasnyy analiz [Search and development of sports talent: retrospective and modern analysis]. *Teoriya i metodyka vyzchnoho vykhovannya i sportu – Theory and methods of physical education and sports*, 2, 47–58. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2020.2.47-58> [in Ukrainian].
7. Abdulmir, H.O., Kazem, N.I., Ali, M.A.M., Alshawi, H.N.H. (2019). Effect of special exercises for the development of some biochemical variables and the level of performance of diagonal spike skill in the volleyball. *Journal of Global Pharma Technology*, 11 (6), 61–64.
8. Bezmylov, M., Shynkaruk, O., Zhigong S., Yang, L., Hanpeng, W., Xiao, L., Griban, G., Semeniv, B., Otravenko, O., Zhukovskiy, Ye., Denysovets, A., Onufrak, A. (2024). Specific Game Abilities and their Significance for Determining the Prospects of Youth National Basketball Team Players. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 12 (4), 699–708. <https://doi.org/10.13189/saj.2024.120412>.
9. Bredeweg, S. (2002). The elite volleyball athlete. *Handbook of Sports Medicine and Science. Volleyball*, 183–191.
10. Cesar, R. (2012). Expatriate Coaching, Olympism and the Olympic Games *Sport, Ethics and Philosophy*, 6 (2), 289–304. <https://doi.org/10.1080/17511321.2012.667827>.
11. Chung, K.S., Goebert, C., and Johnson, J.D. (2024). Virtual Reality and Higher Education Sporting Events: Social Anxiety Perception as an Outcome of VR Simulation. *Behav. Science*, 14 (8), 695. <https://doi.org/10.3390/bs14080695>.
12. Eluère, M., Luc, J.M., Godfrey, M., Mallett, C.M., and Heuzé, J.P. (2023). Birds of Different Feathers: Coaches' Perspectives of Cultural Diversity and Team Dynamics in Professional Sport. *Human Kinetics Journal*, 11 (3), 317–327. <https://doi.org/10.1123/iscj.2022-0088>.
13. Eluère, M., Martin, L.J., Heuzé, J.P. (2023). Cultural diversity and group dynamics in a professional women's volleyball team. *Journal of Applied Sport Psychology*, 35 (5), 793–816. <https://doi.org/10.14198/jhse.2023.182.10>.
14. Freitas, J. & Estriga, M.L. (2024). Exploring External Load Metrics in Team Handball: A Study of Europe's Under-20 Male Championship OPEN ACCESS. *Journal Sports Science*, 20 (2), 143–154.
15. Hostrup, M., Bangsbo, J. (2022). Performance Adaptations to Intensified Training in Top-Level Football. *Sport Medicine*, 53 (3), 577–594. <https://doi.org/10.1007/s40279-022-01791-z>.
16. Iyari, S.S. (2021). Decision Support System for Determining the Position of Players in a Football Team Using the Simple Multi At Tribute Rating Technique. *Journal mandiri IT*, 10 (1), 8–13.
17. Kasih, I., Faridah, E., Sinulingga, A., Widiyaningsih, O., Simatupang, N., Siregar, S. (2024). Digitalization of volleyball match system material: Learning innovation at the faculty of sports science, university of Medan. *Edelweiss Applied Science and Technology*. <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i6.3994>.
18. Krahenbühl, T., Machado, J.C., Milistetd, M., Leonardo, L. (2024). Sports development in youth volleyball: pedagogical analysis of the brazilian confederation's project. *Movimento*, 30.
19. Leo, F. (2019). Statistics and volleyball: detection of the most significant skills and their importance in the results prediction. *Politecnico Di Torino*, 95 p.
20. Liu, C., Ding, Y., Wang, Y. (2023). Study on the importance of computer big data to volleyball match: taking the data analysis and application of women's volleyball video challenge of 2020 Tokyo Olympics as an example. *Second International Conference on Statistics, Applied Mathematics, and Computing Science (CSAMCS 2022)*, 28 March 2023. <https://doi.org/10.1117/12.2671936>.
21. López-Serrano, C., Moreno, M.P., Mon-López, D., & Molina-Martin, J.J. (2023). Elite coaches' approach to quantifying technical actions and relative participation in volleyball players' performance. *Journal of Human Sport and Exercise*, 18 (2), 390–401. <https://doi.org/10.14198/jhse.2023.182.10>.
22. Martins, J.B., Mesquita, I., Mendes, A., Santos, L., Afonso, J. (2021). Inter-team variability in high-level women's volleyball from the perspective of Social Network Analysis: an analysis in critical game scenarios. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 564–578. <https://doi.org/10.1080/24748668.2021.1924524>.
23. Marzano-Felisatti, J.M., Quesada, J.I.P., Guzmán Luján, J.F. (2020). Women's volleyball performance indicators according to age category and teams' final position in international competitions. *European Journal of Human Movement*, 48, 4–20. Retrieved from: <http://10.21134/eujhm.2022.48.3>.
24. McGown, C.M., Conlee, R.K., Sucec, A.A., Buono, M.J., Tamayo, M., Phillips, W., Frey, M.A., Laubach, D.P. (1990). Beal Gold medal volleyball: the training program and physiological profile of the 1984 Olympic champions. *Research Quarterly for Exercise and Sport Research*, 61 (2), 196–200. DOI: 10.1080/02701367.1990.10608675.
25. McKeown, S., Lyle, J. (2024). Talent Development Coaching: Challenges and Realities. *International Sport Coaching Journal*, 12 (2), 322–329. <https://doi.org/10.1123/iscj.2023-0120>.
26. Nagorna, V., Mytko, A., Borysova, O., Potop, V., Petrenko, H., Zhyhailova, L., Folvarochnyi, I., Lorenzetti, S. (2024). Innovative technologies in sports games: A comprehensive investigation of theory and practice. *Journal of Physical Education and Sport*, 24 (3), 585–596. <https://doi.org/10.7752/jpes.2024.03070>.
27. Nassiri, R.M.F., Monazami, A.H., Aghaei, N. & Rahimizadeh, M. (2022). Strategies for the development of international sport diplomacy in the volleyball federation of the Islamic Republic of Iran. *SPORT TK-EuroAmerican Journal of Sport Sciences*, 11, 10. <https://doi.org/10.6018/sportk.465871>.
28. Nimakorn, C., Samahito, S., and Kutintara, I.A. (2013). Business Model Development for a Professional Women's Volleyball L-Eaguein Thaila. *Journal Assupion University*, 33 (1), 38–56.
29. Parlebas, P. (2020) The Universals of Games and Sports. *Frontiers in Psychology*, 11, 1–12. DOI: 10.3389/fpsyg.2020.593877.
30. Petrovska, T., Sova, V., Khmel'nitska, I., Borysova, O., Imas, Ye., Malinovskyi, A., Tereschenko, L. (2020). Research of football coach's professionally important qualities in football player's perception. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (1), 435–440. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s1063>.
31. Priymak, S., Kolomiets, N., Goletc, V. (2020). Forecasting the game role of volleyball players in accordance with the methodology of artificial intelligence. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (1), 179–185. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.01024>.
32. Ramos, F.O., Cardozo, P.L., Souza, D.G., Drews, R. (2024). Analysis of scientific production on self-efficacy in sports context: a study in the Brazilian scenario. *Retos*, 60, 67–82.

33. Renner, V., Görgen, K., Woll, A., Wäsche, H., and Schienle, M. (2024). Success factors in national team football: an analysis of the UEFA EURO 2020. *Journal of Quantitative Analysis in Sports*, 21 (1). <https://doi.org/10.1515/jqas-2023-0026>.
34. Schons, P., Berriel, G.P., Preissler, A.A.B., Caporal, G.C., Costa, R.R., Rodrigues da Silva, L.C. (2022). Mathematical models to identify high-performance players for the Brazilian under-19 men's volleyball team. *Journal of Sports Sciences*, 40 (13), 1458–1466. <https://doi.org/10.1080/02640414.2022.2085439>.
35. Shlonska, O., Borysova, O., Kostyukevich, V., Yakusheva, Yu., Adamchuk, V., Strelnykova, Ye. (2024). Formation of national volleyball teams: the impact of player migration. *Journal of Physical Education and Sport*, 24 (8), 1943–1952. <https://doi.org/10.7752/jpes.2024.08216>.
36. Shlonska, O.L., Borysova, O.V., Yakusheva, Yu.I. (2024). Modern aspects of formation of national teams in playing sports in the conditions of globalization. *Rehabilitation & Recreation*, 18 (3), 239–252. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.3.22>.
37. Solovey, O.M., Mitova, O.O., Solovey, D.O., Boguslavskyi, V.V., Ivchenko, O.M. (2020). Analysis and generalization of competitive activity results of handball clubs in the game development aspect. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*, 1, 36–43. <https://doi.org/10.15561/18189172.2020.0106>.
38. Sweeney, L., Cumming, S.P., Horan, D., and MacNamara, A. (2022). A tale of two selection biases: The independent effects of relative age and biological maturity on player selection in the Football Association of Ireland's national talent pathway. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 18 (6). <https://doi.org/10.1177/17479541221126152>.
39. Wylleman, P., Lavallee, D. (2004). A Developmental Perspective on Transitions Faced by Athletes. *Developmental Sport and Exercise Psychology: A Lifespan Perspective*, 507–527.
40. Wylleman, P.A., Reints, A. (2010). A lifespan perspective on the career of talented and elite athletes: Perspectives on high-intensity sports. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, 20, 2 (2), 88–94. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0838.2010.01194.x>.
41. Zawadzki, A. (2020). Grants in the financial statements of Polish sports clubs. *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (5), 2813–2819. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s5382>.
42. Volley Brains. Retrieved from: <https://volleybrains.com/john-kessel/>.

Дата надходження статті: 28.06.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПОРТСМЕНІВ ІЗ РІЗНОЮ ЗАЛУЧЕНІСТЮ ДО КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Ольга Ганага, Тетяна Петровська, Світлана Федорчук

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Зростання популярності кіберспорту та поширення комп'ютерних ігор серед молоді, зокрема серед спортсменів, зумовлює актуальність вивчення їхнього впливу на індивідуально-психологічні особливості гравців. Надмірна залученість до ігрової діяльності може мати негативні наслідки, впливаючи на режим, фізичну активність, соціальну взаємодію, мотивацію до тренувань і загальний психоемоційний стан спортсменів. Водночас для досягнення успіху в спортивній діяльності необхідним є формування та розвиток певних особистісних якостей.

Мета – виявлення й аналіз особистісних рис спортсменів з різною залученістю до комп'ютерних ігор.

Матеріали та методи: теоретичний аналіз та узагальнення даних літератури та інтернет-джерел, методи психологічної діагностики «Багатофакторний особистісний опитувальник Кеттелла (форма С)» для визначення особистісних рис спортсменів, математична статистика. Визначалися статистичні параметри: медіана, нижній і верхній квартилі (25 %, 75 %). У дослідженні брали участь 53 студенти НУФВСУ віком від 18 до 26 років, які були розподілені на групи: кіберспортсмени – 16 осіб; спортсмени, які захоплюються комп'ютерними іграми, – 15 осіб різних видів спорту; спортсмени, які не грають у комп'ютерні ігри, – 22 особи.

Результати. Встановлено диференціацію особистісних рис спортсменів залежно від рівня залученості до комп'ютерних ігор. Кіберспортсмени характеризуються такими рисами, як радикалізм, мрійливість ($\#p < 0.05$; $\#\#p < 0.01$), внутрішня напруженість; спортсмени-аматори, які грають у комп'ютерні ігри у вільний час, виявили замкнутість, стриманість, підозрілість ($\#p < 0.05$); спортсмени, не залучені до комп'ютерних ігор, характеризуються стриманістю, високою нормативністю поведінки ($\#p < 0.05$), та внутрішньою напруженістю.

Висновки. Отримані результати показують, що особистісні риси спортсменів залежать від особливостей їхньої діяльності, зокрема від того, наскільки вони взаємодіють із комп'ютерними іграми. Розуміння того, як комп'ютерні ігри впливають на формування особистості, є важливим для створення ефективних психологічних програм. Такі програми можуть враховувати як можливі ризики (ізоляція, агресія, залежність), так і позитивні сторони покращення когнітивних функцій.

Ключові слова: спорт, кіберспорт, спортсмени, особистісні риси, комп'ютерні ігри, психологічна підготовка.

Olha Hanaha, Tetiana Petrovska, Svitlana Fedorchuk

INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ATHLETES WITH DIFFERENT INVOLVEMENT IN COMPUTER GAMES (COMPARATIVE ANALYSIS)

Abstract. The growing popularity of e-sports and the spread of computer games among young people, in particular among athletes, makes it relevant to study their impact on the individual psychological characteristics of players. Excessive involvement in gaming activities can have negative consequences, affecting the regime, physical activity, social interaction, motivation for training and the general psycho-emotional state of athletes. At the same time, to achieve success in sports activities, the formation and development of certain personal qualities is necessary.

Goal. Identification and analysis of personal traits of athletes with different levels of involvement in computer games.

Materials and methods. Theoretical analysis and generalization of data from literature and Internet sources, methods of psychological diagnostics "Cattell's Multifactor Personality Questionnaire (form C)" to determine the personality traits of athletes, mathematical statistics. Statistical parameters were determined: median, lower and upper quartiles (25%, 75%). The study involved 53 students of the National University of Physical Education and Sports of Ukraine (NUPESU) aged 18 to 26, who were divided into groups: cyber athletes (16 people); athletes who are fond of computer games (15 people) of various sports; athletes who do not play computer games (22 people).

The results. A differentiation of the personal traits of athletes has been established depending on the level of involvement in computer games. Cyber athletes are characterized by such traits as: radicalism, daydreaming ($\#p < 0.05$; $\#\#p < 0.01$), internal tension; amateur athletes who play computer games in their free time have shown withdrawal, restraint, and suspicion ($\#p < 0.05$); athletes not involved in computer games are characterized by restraint and high normative behavior ($\#p < 0.05$), and internal tension.

Conclusions. The results show that the personality traits of athletes depend on the characteristics of their activities, in particular, on the extent to which they interact with computer games. Understanding how computer games affect the formation of personality is important for creating effective psychological programs. Such programs can take into account both possible risks (isolation, aggression, addiction) and positive aspects of improving cognitive functions.

Keywords: sport, e-sports, athletes, personality traits, computer games, psychological preparation.

Ганага О., Петровська Т., Федорчук С. Індивідуально-психологічні особливості спортсменів із різною залученістю до комп'ютерних ігор (порівняльний аналіз). *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 27–33
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-4>

Hanaha O., Petrovska T., Fedorchuk S. Individual psychological features of athletes with different involvement in computer games (comparative analysis). *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 27–33
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-4>

Вступ. На тлі безпрецедентного зростання популярності кіберспорту в молодіжному середовищі, збільшення осіб, задіяних у кіберспортивній діяльності як у ролі гравців, так і в ролі вболівальників, змагальні види комп'ютерних ігор привертають все більше уваги наукового співтовариства. Змагальні комп'ютерні ігри, або кіберспорт, учені визнають як феномен, що став одним з елементів сучасної цифрової молодіжної культури [7].

Спорт є важливим чинником всебічного розвитку особистості. Він впливає на інтелектуальні, соціальні, моральні, емоційно-вольові характеристики та здібності людини, сприяючи формуванню її як цілісної біопсихосоціальної одиниці [14].

Сучасний спорт є надзвичайно конкурентним середовищем, де успіх досягається не лише завдяки високим фізичним показникам і досконалим техніці, а й завдяки оптимальному психологічному стану спортсмена. В умовах постійно зростаючих навантажень, високої інтенсивності тренувального процесу та значної психоемоційної напруги під час змагань психологічна підготовка й особистісні якості спортсмена виходять на перший план, визначаючи його здатність до ефективної діяльності та реалізації власного потенціалу.

У формуванні психологічної системи діяльності особливе місце належить підсистемі професійно важливих якостей (ПВЯ). Вони виступають внутрішніми характеристиками суб'єкта, у яких віддзеркалюються зовнішні специфічні впливи, що формуються у вигляді професійних вимог до особистості. У ПВЯ виявляються всі основні характеристики структури особистості: мотиваційно-потребові, когнітивні, психомоторні, емоційно-вольові та інші [10].

Сьогодні у професійному спорті цінуються не тільки власне професійні якості спортсмена, але й певні ділові якості та індивідуальні риси, які багато в чому визначають ефективність його спортивної діяльності. Уже сформувалася потужна група молодих людей, які прагнуть отримати хорошу спортивну освіту й посісти гідне місце в соціальній ієрархії. Загалом це захоплені, впевнені в собі, прагматичні та розсудливі молоді люди. Хоча не існує єдиного набору характеристик, які роблять людину лідером, особи, які досягають успіху у своїй сфері, мають такі риси та якості, як інтелект, наполегливість, оптимізм, впевненість у собі, драйв, амбіції, гнучкість і мотивація [9]. У сфері спорту та фізичного виховання ці аспекти передбачають процеси прийняття рішень, методи мотивації, зворотний зв'язок і побудову міжособистісних стосунків.

Успішність психологічного забезпечення й супроводу роботи з підготовки спортсменів безпосередньо пов'язана з психодіагностичною роботою у сфері спорту, завдання якої – виявити певні особливості особистості або міжособистісні стосунки спортсменів [2; 6]. Психодіагностична робота в спорті потрібна для того, щоб забезпечити контроль за динамікою психічного розвитку спортсмена; працювати зі спортсменом з метою створення оптимальних умов для розвитку сильних сторін особистості в конкретному виді спорту. У широкому сенсі психодіагностика спортсменів повинна сприяти отриманню двох параметрів особистості: стійких якостей особистості та її динамічних компонентів, які включають мотиваційні стани, рівні

тривожності тощо [10]. Використання результатів особистісного тестування має велику практичну цінність. Після проведення психодіагностичного дослідження тренер може за підтримки психолога ефективніше працювати зі спортсменами. Поведінка спортсмена під час тренувань або в стресовій ситуації змагання не буде для тренера несподіваною; результати діагностики спортсмена можуть бути використані в індивідуальних бесідах і консультаціях для максимізації зусиль у вирішенні особистісних проблем і зведенні їх до мінімуму. Якщо спортсмен знайомий із теоретичними принципами, що лежать в основі методів, які застосовуються, і усвідомлює значення отриманих результатів, то він може глибше зрозуміти самого себе [10].

Різноманітні аспекти формування та прояву особистісних якостей у спорті активно вивчали різні вчені: особливості прояву особистісних якостей спортсменів різної статі у футболі [4]; кореляція між рисами особистості юних спортсменів та рівнем їхньої самоефективності [13]; мотивація як ключовий фактор впливу в спортивній діяльності [11]; розвиток лідерських якостей у спортсменів засобами фізичного виховання [12]; вплив кіберспорту на психологічні характеристики кіберспортсменів [18].

Психічне здоров'я людини залежить від ряду факторів, які можуть негативно впливати на якість життя. До них належать: тривалі негативні стресові ситуації; невміння підтримувати адекватні стосунки з оточенням; конфлікти; недостатній відпочинок; малорухливий спосіб життя; зовнішні подразники. Зокрема, заняття кіберспортом може спровокувати відхилення в стані психічного здоров'я, основу якого становить відчуття душевного комфорту, що забезпечує адекватну поведінкову реакцію [8].

Згідно з даними, представленими в літературі [8], ця проблема часто загострюється через віковий склад кіберспортсменів – переважно це молодь та підлітки, які є вразливими й емоційно лабільними, перебуваючи при цьому в стресових умовах. Тривале залучення до ігрового процесу протягом доби може призводити до соціальної ізоляції, позбавляючи гравців уваги та підтримки родичів і друзів. Крім того, захоплення кіберспортом несе ризик розвитку ігрової залежності, яку ВООЗ офіційно визнає захворюванням.

Фахівці в галузі психології також застерігають щодо потенційного зростання агресивності, пов'язаної із зануренням у жорстокі шутери. Марк Аппельбаум з Американської психологічної асоціації (АПА) дійшов висновку, що численні дослідження послідовно підтверджують кореляцію між жорстокими відеоіграми та посиленням агресивної поведінки. У звіті АПА згадуються також агресивні стани, зниження просоціальної поведінки, емпатії та чутливості до агресії. Ці висновки були зроблені на основі аналізу понад 300 досліджень відеоігор, опублікованих між 2005 та 2013 роками, що містили тисячі статистичних даних [8].

Автори досліджень соціально-психологічних аспектів комп'ютерних ігор показали, що інтенсивний досвід комп'ютерної гри суттєво впливає на особистісні характеристики та самосвідомість гравців [7].

Таким чином, виникає наукова проблема впливу комп'ютерних ігор на формування особистісних рис у спортсменів. Розуміння цього взаємозв'язку є критично важливим для розробки ефективних програм

психологічного супроводу спортсменів, що враховуватимуть не лише традиційні фактори підготовки, а й сучасні виклики, пов'язані з діджиталізацією суспільства. Вивчення цієї проблеми дасть змогу не тільки виявити можливі негативні наслідки ігрової активності, а й, імовірно, ідентифікувати шляхи використання потенційно позитивного впливу комп'ютерних ігор для оптимізації психологічної підготовки спортсменів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в рамках науково-дослідної теми 2.9 «Мобілізація особистісного ресурсу суб'єктів спортивної діяльності засобами психолого-педагогічного супроводу» на 2021–2025 рр. (№ державної реєстрації 0121U108308).

Мета – виявлення й аналіз особистісних рис спортсменів з різною залученістю до комп'ютерних ігор.

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз та узагальнення даних літератури та інтернет джерел, методи психологічної діагностики «Багатофакторний особистісний опитувальник Кеттелла (форма С)» для визначення особистісних рис спортсменів, математична статистика. Визначалися статистичні параметри: медіана, нижній і верхній квартилі (25%, 75%).

Дослідження проводилися за допомогою апаратно-програмного комплексу психолого-психофізіологічної діагностики «БОС-тест-Професіонал». У процесі дослідження дотримувалися всіх протоколів і процедур, які вимагає Комітет з етики біомедичних досліджень і які відповідають вимогам законодавства України про охорону здоров'я, Гельсінської декларації 2000 року та Директиви Європейського товариства 86/609 про участь людини в біомедичних дослідженнях, щоб забезпечити дотримання всіх стандартів для належного захисту та благополуччя учасників.

У дослідженні брали участь 53 студенти НУФВСУ віком від 18 до 26 років, які були розподілені на групи:

I група – кіберспортсмени: 16 осіб, які займалися в середньому 5206 годин, з них 9 осіб з особистим або командним рейтингом;

II група – спортсмени, які захоплюються комп'ютерними іграми: 15 осіб з різних видів спорту (художня гімнастика, футбол, волейбол, фітнес, баскетбол, рукопашний бій, бокс, спортивні танці). Серед них КМС з легкої атлетики та 7 діючих спортсменів;

III група – спортсмени, які не грають у комп'ютерні ігри: 22 особи з різних видів спорту (греко-римська боротьба, карате, фітнес, баскетбол, футбол, волейбол, хокей, легка атлетика, художня гімнастика, бальні танці, фігурне катання, бокс, дзюдо, спортивний туризм). Серед них КМС з бальних танців, художньої гімнастики, боксу, волейболу, спортивного туризму. Спортсмени мають розряд 1 дорослий із дзюдо, хокею, фігурного катання, футболу, розряд 2 дорослий з волейболу та 8 діючих спортсменів.

Результати дослідження та їх обговорення. На основі аналізу медіанних значень та інтерквартильних розмахів показників результатів психодіагностичного обстеження за допомогою «Багатофакторного особистісного опитувальника Кеттелла (форма С)» встановлено чіткі диференціації в особистісних профілях досліджуваних груп спортсменів. (табл. 1).

Для кіберспортсменів (I група) характерним є високий рівень **радикалізму (шкала Q1)** Ме 8,00 [6,00; 9,00], що є тенденцією до значущих відмінностей від спортсменів, які захоплюються комп'ютерними іграми Ме 6,00 [3,00; 9,00], та спортсменів, які не цікавляться комп'ютерними іграми Ме 5,50 [5,00; 8,00]. Ця риса вказує на їхню відкритість до нового та схильність до експериментів. Така особливість є адаптивною і, ймовірно, формується в умовах динамічної та швидкозмінної сфери кіберспорту, що потребує постійного пошуку нових стратегій і рішень. Кіберспортсмени також демонструють значно вищу **мрійливість (шкала М)** Ме 7,00 [4,50; 7,00] порівняно зі спортсменами, які не цікавляться комп'ютерними іграми Ме 4,00 [3,00; 5,00], статистична значущість відмінностей між групами ($\#p < 0,01$ за U-критерієм Манна – Уїтні). Ця риса свідчить про добре розвинену уяву, схильність до фантазування та нестандартного мислення. Такі особистості часто занурені у власні ідеї, не завжди дотримуються загальноприйнятих соціальних норм, мають творчий потенціал і прагнуть до самовираження. У кіберспорті ця риса набуває особливої цінності, адже успішна ігрова діяльність потребує креативного підходу, гнучкості мислення та здатності стратегічно прогнозувати ситуацію. Таким чином, високий рівень мрійливості може розглядатися як один із чинників, що сприяє ефективності діяльності у віртуальному середовищі змагань.

Для кіберспортсменів також характерна низька **внутрішня напруженість (шкала Q4)** Ме 3,00 [1,50; 4,00], яка може свідчити про певну пасивність або емоційне дистанціювання, що може бути наслідком інтенсивної стимуляції нервової системи під час тривалого геймінгу.

Спортсмени, які захоплюються комп'ютерними іграми у вільний час (II група), характеризуються низьким рівнем **відкритості (шкала А)** Ме 3,00 [2,00; 5,00], що є значущою відмінністю порівняно зі спортсменами, які не цікавляться комп'ютерними іграми Ме 5,00 [4,00; 7,00], ($\#p < 0,05$), вказуючи на схильність до замкнутості. Також у спортсменів цієї групи виявлена висока **підозрілість (шкала L)** Ме 8,00 [5,00; 9,00], значущо відмінна від кіберспортсменів Ме 5,00 [4,50; 7,00], ($\#p < 0,05$). Спортсмени, які грають у комп'ютерні ігри, демонструють низьку **експресивність (високу стриманість) (шкала F)** Ме 3,00 [1,00; 6,00] та схильність до **нонконформізму (шкала Q2)** Ме 7,00 [5,00; 9,00], що є тенденцією до відмінностей від спортсменів, які не цікавляться комп'ютерними іграми Ме 3,50 [1,00; 5,00] та значущою відмінністю від кіберспортсменів Ме 5,00 [3,00; 6,00], ($\#p < 0,05$). Ці показники, особливо у зіставленні з іншими групами, вказують на певні особливості соціальної взаємодії, що можуть проявлятися у скептичному ставленні до оточення, більшій обережності у спілкуванні й обмеженій експресії емоцій. Цей профіль може бути наслідком специфіки взаємодії в ігровому середовищі або ж відображати особистісні передумови для такого типу захоплення.

Спортсмени, які не цікавляться комп'ютерними іграми (III група), характеризуються високим рівнем **нормативності поведінки (шкала G)** Ме 7,50 [5,00; 9,00]. Ця риса є визначальною для успіху в спорті, оскільки вона підкреслює їхню сумлінність, високу дисциплінованість,

Таблиця 1 – Відмінності в особистісних рисах між досліджуваними групами спортсменів

Шкала	Група	Прояв риси	Me [25 %; 75 %]
А – замкнутість / відкритість	I, III	середній рівень, поєднання замкнутості / відкритості	5,00 [4,00; 6,50], 5,00 [4,00; 7,00]
	II	низький рівень, замкнутість	3,00 [2,00; 5,00] *, &
F – стриманість / експресивність	I	середній рівень, поєднання стриманості / експресивності	5,00 [3,00; 6,00]
	II, III	низький рівень, стриманість	3,00 [1,00; 6,00], 3,50 [1,00; 5,00]
G – низька / висока нормативність поведінки	I, II	середній рівень, поєднання низької та високої нормативності поведінки	5,00 [3,00; 7,00] *, &, 7,00 [2,00; 8,00]
	III	високий рівень, висока нормативність поведінки	7,50 [5,00; 9,00] *, &&
L – довірливість / підозрілість	I, III	середній рівень, поєднання довірливості / підозрілості	5,00 [4,50; 7,00] *, 5,00 [3,00; 8,00]
	II	високий рівень, підозрілість	8,00 [5,00; 9,00]**, &&
M – практичність / мрійливість	I	високий рівень, практичність	7,00 [4,50; 7,00] ***
	II, III	середній рівень, поєднання практичності / мрійливості	5,00 [3,00; 6,00], 4,00 [3,00; 5,00]
N – прямолінійність / дипломатичність	I, II, III	середній рівень, поєднання прямолінійності / дипломатичності	4,00 [2,50; 4,50] &, 6,00 [2,00; 6,00], 4,00 [3,00; 6,00]
Q1 – консерватизм / радикалізм	I	високий рівень, радикалізм	8,00 [6,00; 9,00] &
	II, III	середній рівень, поєднання консерватизму / радикалізму	6,00 [3,00; 9,00] 6,00 [6,00; 8,00]
Q2 – конформізм / нонконформізм	I, II, III	середній рівень, поєднання конформізму / нонконформізму	5,50 [4,00; 6,50] *, 7,00 [5,00; 9,00] &&, 5,50 [5,00; 6,00]
Q3 – самоконтроль, сильна воля / недолік самоконтролю, індиферентність	I, II, III	середній рівень, поєднання самоконтролю, сильної волі / недоліку самоконтролю, індиферентності	6,00 [5,00; 7,50], 5,00 [4,00; 8,00], 6,00 [5,00; 8,00]
Q4 – внутрішня напруженість / флегматичність	I, III	низький рівень, внутрішня напруженість	3,00 [1,50; 4,00], 3,00 [2,00; 5,00]
	II	середній рівень, поєднання внутрішньої напруженості / флегматичності	4,00 [2,00; 5,00]
MD – адекватна самооцінка / неадекватна самооцінка	I, II, III	середній рівень, поєднання адекватної самооцінки / неадекватної самооцінки	5,50 [4,00; 6,00], 6,00 [4,00; 8,00], 5,00 [4,00; 7,00]

Примітки: * – достовірні відмінності між I і II групами; ** – достовірні відмінності між II і III групами; *** – достовірні відмінності між I і III групами; & – тенденції між I і II групами; && – тенденції між II і III групами (за U-критерієм Манна – Уїтні).

відповідальність та чітке дотримання правил. Зосередженість на високих внутрішніх стандартах і відсутність відволікань на альтернативні види дозвілля, як-от комп'ютерні ігри, є факторами, що сприяють максимальній концентрації на тренувальному процесі та досягненню високих спортивних результатів. Ця риса підкреслює їхню сумлінність та дисциплінованість і демонструє тенденцію до значущих відмінностей від кіберспортсменів Me 5,00 [3,00; 7,00], ($\#p < 0,05$). Також для цієї групи характерні **практичність (шкала M)** Me 4,00 [3,00; 5,00] та низька внутрішня **напруженість (шкала Q4)** Me 3,00 [2,00; 5,00], що сприяє зосередженості на тренувальному процесі.

Отже, отримані дані підтверджують наявність чітких індивідуально-психологічних відмінностей між групами спортсменів залежно від їхньої залученості до комп'ютерних ігор.

Дискусія. Успіх у спортивній діяльності визначається не лише розвитком фізичних якостей і технічної майстерності, а й індивідуально-психологічними особливостями спортсменів [17]. Тісна взаємодія тренера та психолога дає змогу цілеспрямовано формувати індивідуально-психологічні (включно з вольовими якостями, мисленням, увагою, мотивацією), комунікативно-креативні, організаторсько-ділові та соціально-групові характеристики

атлетів, що є критично важливим для успішної тренувальної та змагальної діяльності [15; 19].

Риси особистості виступають відносно стабільними моделями емоцій, когнітивних функцій і поведінки, що робить їх важливими для прогнозування успішності та розвитку спортсменів у довгостроковій перспективі. На відміну від станоподібних змінних, як-от настрої чи втома, вони забезпечують послідовну основу для розуміння проявів поведінки під час тренувань, змагань і планування кар'єри. Для оцінки цих рис використовують як загальні структурні описи особистості, так і специфічні для спорту шкали, що дає змогу отримати комплексне уявлення про індивідуально-психологічні особливості спортсмена [16].

Психодіагностична робота у спорті набуває особливого значення, оскільки вона забезпечує об'єктивний контроль за динамікою психічного розвитку, виявлення стійких якостей і динамічних компонентів особистості (мотиваційні стани, рівні тривожності) [6]. Отримані результати особистісного тестування, подібного до проведеного в цій роботі, мають значну практичну цінність, даючи можливість тренеру та психологу оптимізувати індивідуальний супровід спортсмена, передбачати поведінку в стресових ситуаціях та сприяти глибшому саморозумінню атлета.

Водночас дискусія щодо впливу комп'ютерних ігор на особистість є багатогранною. Незважаючи на брак єдиного наукового визначення «комп'ютерної гри» [3] та стрімкий розвиток індустрії, що ускладнює її вивчення [1], сучасні дослідження вказують на розширення сфер застосування ігор, включно з медициною, військовою справою та навчанням [9]. Зокрема, як з'ясували вчені з Каліфорнійського університету, різні жанри комп'ютерних ігор по-різному впливають на мозок, причому шутери й аркади здатні покращувати увагу до деталей, прискорювати обробку інформації та розвивати інші когнітивні функції, наприклад абстрактне мислення та уяву [9].

Виявлена специфіка особистісних якостей спортсменів з різною залученістю до комп'ютерних ігор зумовлена декількома чинниками. По-перше, стрімке поширення комп'ютерних ігор у сучасному світі, зокрема серед молоді, робить їх невід'ємною частиною дозвілля, у тому числі й спортсменів. По-друге, вплив цього виду діяльності на психологічний стан, когнітивні функції, емоційно-вольову сферу та навіть фізичну активність є багатограним і до кінця не вивченим, особливо в контексті професійного спорту. Водночас комп'ютерні ігри можуть розвивати певні якості, як-от швидкість реакції, просторове мислення, стратегічне планування, що потенційно може бути корисним для спортсменів [5].

Ці дані підкреслюють нелінійний характер впливу комп'ютерних ігор на особистісні якості спортсменів. Виявлені в нашому дослідженні особливості особистісних

рис у спортсменів з різною залученістю до комп'ютерних ігор (зокрема, радикалізм і мрійливість у кіберспортсменів, замкнутість і підозрілість у спортсменів, що захоплюються іграми, нормативність і практичність у спортсменів, які не грають) можуть бути частково пояснені як впливом специфічних когнітивних навантажень під час гри, так і індивідуальними психологічними передумовами вибору такого виду дозвілля. Подальші дослідження мають поглибити розуміння цих взаємозв'язків для оптимізації психологічної підготовки спортсменів у контексті сучасної цифрової культури.

Висновки

1. Результати психодіагностичного дослідження, проведеного за методикою багатофакторного особистісного опитувальника Кеттелла (форма С), підтвердили наявність статистично значущих відмінностей в індивідуально-психологічних профілях спортсменів із різним рівнем залученості до комп'ютерних ігор. Встановлено, що кіберспортсмени вирізняються радикалізмом, мрійливістю, внутрішньою напруженістю. Спортсмени, які захоплені комп'ютерними іграми, демонструють замкнутість, підозрілість та стриманість. Натомість спортсмени, які не цікавляться іграми, мають високий рівень нормативності поведінки та внутрішню напруженість.

2. Виявлені відмінності свідчать про те, що залученість до комп'ютерних ігор є фактором, який пов'язаний із формуванням особистісних рис. При цьому вплив ігор є неоднозначним і залежить від інтенсивності взаємодії з віртуальним середовищем, а також від вихідного особистісного профілю спортсмена. Комп'ютерні ігри можуть як підсилювати вже наявні риси (наприклад, мрійливість чи схильність до замкнутості), так і сприяти розвитку певних функціональних якостей, як-от стратегічне мислення, креативність, емоційна саморегуляція.

3. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для побудови персоналізованих програм психологічного супроводу спортсменів, з урахуванням їх залученості до комп'ютерних ігор. Такі програми мають передбачати як профілактику потенційних ризиків (соціальна ізоляція, емоційна нестабільність, розвиток залежності), так і використання позитивних ефектів ігрової активності (зміцнення когнітивних функцій, підвищення адаптивності та мисленнєвої гнучкості). Це дасть змогу підвищити ефективність підготовки, покращити психоемоційний стан і загальну продуктивність спортсменів.

Напрями подальших досліджень. Подальші дослідження зосереджуватимуться на встановленні кореляційного зв'язку особистісних якостей із когнітивними здібностями у спортсменів з різною залученістю до комп'ютерних ігор.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук О. Комп'ютерні ігри як засіб розвитку творчих здібностей старших дошкільників. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 34. С. 137–142.
2. Бочелюк В. Й., Черепехіна О. А. Психологія спорту : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2022. 224 с.
3. Вивчення феномену застосування комп'ютерних ігор. Сайт uastudent. URL: <http://uastudent.com/vyvchennja-fenomena-zastosuvannja-kompjuternyh-igor/>.
4. Воронова В., Шинкарук О., Борисова О., Хмельницька І., Костюкевич В. Особливості прояву особистісних якостей спортсменів різної статі у футболі. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2019. Вип. 3. С. 78–89. DOI: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2019-03-78-89>.

5. Ганага О., Петровська Т. Характеристика когнітивної сфери особистості кіберспортсмена. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. Вип. 4. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.4.56-62>.
6. Гринь О. Р. Психологічне забезпечення та супровід підготовки кваліфікованих спортсменів : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : НУФВСУ, Олімпійська література, 2024. 276 с.
7. Імас Є. В., Петровська Т. В., Ганага О. Ю. Кіберспорт в Україні як сучасний культурний феномен. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2021. № 1. С. 75–81. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2021.1.75-81>.
8. Кіберспорт : монографія / за ред. Є. В. Імаса, О. В. Борисової, О. А. Шинкарука. Київ : Олімп. л-ра, 2021. 616 с.
9. Кочур В. Особливості мислення у людей які захоплюються кіберспортом. 2019. URL: http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Kochur_V._Osoblyvosti_myslennya_u_lyudej_yaki_zahoplyuyutsya_kibersportom.pdf.
10. Олійник Н. А., Войтенко С. М. Психологічні особливості спортивної діяльності : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2020. 240 с.
11. Перепелиця А., Фокіна Є., Ковальчук В. Мотивація як фактор впливу в спортивній діяльності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. Вип. 4. С. 89–94. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.4.89-94>.
12. Фаріонов В. М., Семенов А. С., Коваль О. В., Дудник О. К., Драгунов Д. М. Розвиток лідерських якостей у спортсменів засобами фізичного виховання. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15. 2024. Вип. 5 (178). С. 198–201. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2024.5(178).39.
13. Halian I., Popovych I., Hulas I., Serbin I., Vyshnevskaya O., Kovalchuk Z., Pyslar A. Correlation Between Personality Traits of Young Athletes and Their Level of Self-Efficacy. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2023. Vol. 23, Issue 5, Art. 140. P. 1119–1129. DOI: 10.7752/jpes.2023.05140.
14. Khurbanov H.H. Psychological Aspects of Training Young Basketball Players. *Web of Scientist*. 2022. Vol. 3, No. 1. P. 397–405. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/EPFGD>.
15. Maksymchuk B., Pohrebniak D., Roshchin I., Drachuk A., Romanenko V., Ovcharuk V., Ovcharuk V., Maksymchuk I. Effective Decision-Making for Extreme Situations in Sports Coaching. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14, Issue 3. P. 510–521. DOI: 10.18662/rrem/14.3/623.
16. Maksymchuk B., Sarancha I., Husak A., Avramenko O., Kuzmenko I., Kuzmenko V., Slyusarenko N., Chepurna L., Pankevych V., Babii I., Maksymchuk I. Implementing the Course "Human Rights" for Children with Special Needs under the Changed Socio-Educational Conditions. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14, Issue. 3. P. 428–443. DOI: 10.18662/rrem/14.3/617.
17. Shalar O., Huzar V., Strykalenko Y., Yuskiv S., Homenko V., Novokshanova A. Psycho-Pedagogical Aspects of Interaction Between Personality Traits and Physical Qualities of the Young Gymnasts of the Variety and Circus Studio. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2019. Vol. 19, Supplement Issue 6, Art. 344. P. 2283–2288. DOI: 10.7752/jpes.2019.s6344.
18. Petrovska T., Hanaha O. The influence of eSports on the psychological characteristics of an athlete. Sport. Olympism. Health: proceedings of the International Scientific Conference, 16–18 September 2021, Moldova. P. 229–235.
19. Xu J., Hao F. The Role of Personality Traits in Athlete Selection: A Systematic Review. *Acta Psychologica*. 2025. Vol. 260. P. 105478. DOI: 10.1016/j.actpsy.2025.105478.

REFERENCES

1. Androshchuk, O. (2014). Komp'yuterni igri yak zasib rozvitku tvorchih zdibnostej starshih doshkilnikov [Computer games as a means of developing creative abilities of older preschoolers]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Seriya: Filosofiia, pedahohika, psykholohiia*, 34, 137–142 [in Ukrainian].
2. Bocheliiuk, V.Y., & Cherepiekhina, O.A. (2022). Psykholohiia sportu: navchalnyi posibnyk [Psychology of sport: Textbook]. Kyiv: TSUL [in Ukrainian].
3. Saif zhurnalu "uastudent" Vyvchennia fenomenu zastosuvannia kompiuternykh ihor [Study of the phenomenon of computer games usage]. uastudent. Retrieved from: <http://uastudent.com/vyvchennia-fenomenu-zastosuvannia-kompiuternykh-igor/> [in Ukrainian].
4. Voronova, V., Shynkaruk, O., Borysova, O., Khmelnytska, I., & Kostiukevych, V. (2019). Osoblyvosti proiavu osobystisnykh yakosteï sportsmeniv riznoi stati u futbolii [Features of manifestation of personal qualities of male and female athletes in football]. *Fizyczne vykhovannia, sport i kultura zdorovya u suchasnomu suspilstvi*, 3, 78–89. DOI: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2019-03-78-89> [in Ukrainian].
5. Hanaha, O., & Petrovska, T. (2022). Kharkterystyka kognitivnoi sfery osobystosti kibersportsmena [Characteristics of the cognitive sphere of an esports player]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 4, 56–62. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.4.56-62> [in Ukrainian].
6. Hryn, O.R. (2024). Psykholohichne zabezpechennia ta suprovod pidhotovky kvalifikovanykh sportsmeniv [Psychological support and accompaniment of training of qualified athletes] (2nd ed.). Kyiv: NUFU, Olimpiiska literatura [in Ukrainian].
7. Imas, Y.V., Petrovska, T.V., & Hanaha, O.Y. (2021). Kibersport v Ukraini yak suchasnyi kulturnyi fenomen [Esports in Ukraine as a contemporary cultural phenomenon]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 1, 75–81. DOI: <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2021.1.75-81> [in Ukrainian].
8. Kibersport [Esports] (2021). In Y.V. Imas, O.V. Borysova, & O.A. Shynkaruk (Eds.). *Kibersport: monohrafiia [Esports: Monograph]*. Kyiv: Olimp. I-ra [in Ukrainian].
9. Kochur, V. (2019). Osoblyvosti myslennia u liudei, yaki zahoplyuiutsia kibersportom [Features of thinking in people who are engaged in esports]. Media Osvita. Retrieved from: http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Kochur_V._Osoblyvosti_myslennia_u_lyudej_yaki_zahoplyuyutsya_kibersportom.pdf [in Ukrainian].
10. Oliynyk, N.A., & Voitenko, S.M. (2020). Psykholohichni osoblyvosti sportyvnoi diialnosti [Psychological features of sports activity]. Vinnytsia: VNAU [in Ukrainian].
11. Perepelytsia, A., Fokina, Y., & Kovalchuk, V. (2022). Motyvatsiia yak faktor vplyvu v sportyvni diialnosti [Motivation as a factor of influence in sports activity]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 4, 89–94. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.4.89-94> [in Ukrainian].
12. Farionov, V.M., Semenov, A.S., Koval, O.V., Dudnyk, O.K., & Drahunov, D.M. (2024). Rozvytok liderskykh yakosteï u sportsmeniv zasobamy fizychnoho vykhovannia [Development of leadership qualities in athletes through physical education]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova*. Seriya 15. Issue 5/178, 198–201. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2024.5(178).39 [in Ukrainian].
13. Halian, I., Popovych, I., Hulas, I., Serbin, I., Vyshnevskaya, O., Kovalchuk, Z., & Pyslar, A. (2023). Correlation between personality traits of young athletes and their level of self-efficacy. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 23 (5), 1119–1129. DOI: 10.7752/jpes.2023.05140.
14. Khurbanov, H.H. (2022). Psychological aspects of training young basketball players. *Web of Scientist*, 3 (1), 397–405. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/EPFGD>.
15. Maksymchuk, B., Pohrebniak, D., Roshchin, I., Drachuk, A., Romanenko, V., Ovcharuk, V., Ovcharuk, V., & Maksymchuk, I. (2022). Effective decision-making for extreme situations in sports coaching. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14 (3), 510–521. DOI: 10.18662/rrem/14.3/623.
16. Maksymchuk, B., Sarancha, I., Husak, A., Avramenko, O., Kuzmenko, I., Kuzmenko, V., Slyusarenko, N., Chepurna, L., Pankevych, V., Babii, I., & Maksymchuk, I. (2022). Implementing the course "Human Rights" for children with special needs under the changed socio-educational conditions. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14 (3), 428–443. DOI: 10.18662/rrem/14.3/617.
17. Shalar, O., Huzar, V., Strykalenko, Y., Yuskiv, S., Homenko, V., & Novokshanova, A. (2019). Psycho-pedagogical aspects of interaction between personality traits and physical qualities of the young gymnasts of the variety and circus studio. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 19 (6), 2283–2288. DOI: 10.7752/jpes.2019.s6344.

18. Petrovska, T., & Hanaha, O. (2021). The influence of eSports on the psychological characteristics of an athlete. In Sport. Olympism. Health: proceedings of the International Scientific Conference, 16–18 September 2021, Moldova (pp. 229–235).
19. Xu, J., & Hao, F. (2025). The role of personality traits in athlete selection: A systematic review. Acta Psychologica, 260, 105478. DOI: 10.1016/j.actpsy.2025.105478.

Дата надходження статті: 20.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАКТИКУМ ЗІ СТРИБКІВ НА БАТУТІ» СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НУФВСУ

Ірина Колеснік, Юрій Салямін, Оксана Омел'янчик-Зюркалова

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У статті розглядається проблема мотивації здобувачів вищої освіти до вибору дисципліни «Практикум зі стрибків на батуті». Актуальність теми обумовлена зниженням інтересу студентів до традиційних форм фізичного виховання у закладах вищої освіти та необхідністю впровадження сучасних, динамічних і привабливих видів рухової активності. *Метою* дослідження було виявлення мотиваційних чинників, що впливають на вибір студентами цього курсу, а також аналіз отриманих результатів із метою вдосконалення навчального процесу. *Методи.* Теоретичний аналіз літературних джерел, анкетування, методи математичної статистики.

Результати. У дослідженні взяли участь 60 студентів різних спеціальностей Національного університету фізичного виховання і спорту України, серед яких 75% – юнаки та 25% – дівчата. Вік студентів становить: 81,7% – 18–20 років, 18,3% – 21–23 роки. Основним методом було анкетування, яке дало змогу з'ясувати пріоритети, інтереси й очікування здобувачів. Найчастішим мотивом (48,3%) стало захоплення динамічним і цікавим форматом занять. 23,3% студентів відзначили бажання покращити фізичну форму, 15% – зацікавленість у новизні методик, 6,7% – емоційний зв'язок із дитинством. У процесі вивчення курсу учасники здобули практичні навички стрибків, самострахування, основи методики навчання, а також покращили координацію, гнучкість, витривалість і психоемоційний стан. Дисципліна також сприяла розвитку комунікації, впевненості в собі та самоорганізації. Результати анкетування підтверджують, що провідну роль у виборі дисципліни відіграють внутрішні мотиваційні чинники (інтерес, прагнення до особистісного розвитку, емоційна залученість), що вказує на сформовану позитивну ціннісну установку студентів щодо змісту курсу. Практикум зі стрибків на батуті не лише задовольняє природну потребу в русі, а й відповідає актуальним запитам студентської молоді на інноваційність, самореалізацію та психоемоційне розвантаження, що є надзвичайно важливим в умовах сучасної освітньої дійсності. Отримані результати підтверджують ефективність використання батутної підготовки як засобу не лише фізичного, а й мотиваційного та соціального впливу.

Ключові слова: батут, мотивація, студенти, чинники, фізичні якості.

Iryna Kolesnik, Yuri Salyamin, Oksana Omelyanchik-Zyurkalova

MOTIVATIONAL FACTORS FOR CHOOSING THE DISCIPLINE "TRAMPOLINE JUMPING PRACTICUM" AMONG HIGHER EDUCATION STUDENTS OF NUUPES

Abstract. The article examines the issue of motivation among higher education students in choosing the discipline "Trampoline Jumping Practicum". The relevance of the topic is driven by the decreasing interest of students in traditional forms of physical education in higher education institutions and the need to introduce modern, dynamic, and attractive types of motor activity. The aim of the study was to identify the motivational factors that influence students' choice of this course and to analyze the obtained results in order to improve the educational process.

Methods. Theoretical analysis of literary sources, questionnaire survey, and methods of mathematical statistics were used.

Results. The study involved 60 students of various majors from the National University of Physical Education and Sport of Ukraine (NUUPES), including 75% male and 25% female participants. The age of the students was 81.7% (18–20 years) and 18.3% (21–23 years). The main method was a questionnaire, which made it possible to clarify the students' priorities, interests, and expectations. The most common motive (48.3%) was the appeal of a dynamic and engaging lesson format. 23.3% of students expressed a desire to improve their physical fitness, 15% were interested in the novelty of the methods, and 6.7% reported an emotional connection with childhood experiences. During the course, participants acquired practical skills in jumping, self-spotting, and basic teaching methodology, as well as improved coordination, flexibility, endurance, and psycho-emotional state. The discipline also contributed to the development of communication, self-confidence, and self-organization. The survey results confirm that internal motivational factors (interest, desire for personal development, emotional involvement) play a leading role in the choice of discipline, which indicates the students' positive attitude towards the course content. The trampoline jumping workshop not only satisfies the natural need for movement, but also meets the current demands of students for innovation, self-realisation and psycho-emotional relief, which is extremely important in the context of modern educational reality. The obtained results confirm the effectiveness of trampoline training not only as a means of physical improvement, but also as a motivational and social influence tool.

Keywords: Trampoline, motivation, students, factors, physical qualities.

Колеснік І., Салямін Ю., Омел'янчик-Зюркалова О. Мотиваційні чинники вибору дисципліни «Практикум зі стрибків на батуті» серед здобувачів вищої освіти НУФВСУ. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 34–38

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-5>

Kolesnik I., Salyamin Y., Omelyanchik-Zyurkalova O. Motivational factors for choosing the discipline "Trampoline jumping practicum" among higher education students of NUUPES. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 34–38

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-5>

Вступ. Дисципліна «Практикум зі стрибків на батуті» є засобом вдосконалення спортивної підготовки студентів, що навчаються за спеціальністю 017 (А7) «Фізична культура і спорт». Вивчення цієї дисципліни сприяє розвитку координаційних здібностей, як-от відчуття сили, часу, простору, темпу та ритму рухів. Програма дисципліни базується на сучасному підході до формування основних фізичних якостей, зокрема їх класифікації, специфіки розвитку, а також доборі засобів як для цілеспрямованого, так і для комплексного впливу на фізичну підготовленість майбутніх батутистів. Значна увага приділяється виконанню підготовчих та підвідних вправ, які допомагають оволодіти основні положення тіла на батуті, формуванню базових рухових навичок і спеціальних фізичних умінь. Опанування різних видів стрибків є важливою складовою процесу навчання [3; 8]. Оскільки в системі фізичного виховання у ЗВО спостерігається зниження рівня мотивації студентів до занять, ослаблення їх фізичної підготовки та погіршення стану здоров'я, виникає потреба у впровадженні науково-обґрунтованих підходів з урахуванням інтересів студентів, принципів індивідуалізації та диференціації освітнього процесу [5; 10; 13].

Таким чином, для формування мотивації до занять фізичним вихованням необхідно шукати дієві стимули, пов'язані з внутрішніми, соціальними, ідеальними потребами молоді, якими є самоствердження, самовдосконалення, саморозвиток, самооцінка, цілепокладання, прагнення до отримання позитивних емоцій [1; 2; 6].

Мета дослідження – виявити та проаналізувати мотиваційні чинники, які впливають на вибір студентами дисципліни «Практикум зі стрибків на батуті», а також визначити, які чинники є визначальними у прийнятті рішення щодо відвідування цього курсу.

Методи – теоретичний аналіз літературних джерел, анкетування, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. У дослідженні взяли участь здобувачі вищої освіти 1–4-го курсів у кількості 60 осіб (45 юнаків – 75% та 15 дівчат – 25%)

Національного університету фізичного виховання і спорту України за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт: спортивні ігри, футбол, фітнес та рекреація, фізичне виховання в освітніх і виробничих сферах». Вік студентів становить: 81,7% – 18–20 років, 18,3% – 21–23 роки. Був використаний метод анкетування. Анкета була анонімною і складалася з 20 питань, що стосувалися мотивів, інтересів, ціннісних пріоритетів юнаків і дівчат групи. Було з'ясовано, що 71,7% респондентів не мали досвіду занять гімнастикою чи стрибками на батуті, 28,3% зазначили, що в дитинстві займалися гімнастикою, а також відвідували батутні центри. За результатами анкетування здобувачів вищої освіти, які вибрали дисципліну «Практикум зі стрибків на батуті», вдалося виокремити низку ключових мотиваційних чинників (рис. 1).

Як свідчать дані, зазначені на рис. 1, найбільш поширеною мотивацією стала привабливість виду фізичної активності, яку вибрали 48,3% респондентів. Це вказує на високий рівень інтересу студентів до нестандартних, динамічних та емоційно насичених занять, які відрізняються від традиційних форм фізичної активності. 23,3% студентів відзначають, що головним мотивом для них стала можливість розвитку фізичних якостей, як-от координація, гнучкість, силова витривалість тощо. Це вказує на свідоме ставлення студентів до власного фізичного розвитку та розуміння значущості рухової активності для збереження і зміцнення здоров'я. Слід зазначити, що 15% студентів привабив незвичний формат занять. Така відповідь демонструє, що сучасні здобувачі освіти відкриті до нових форм навчання і прагнуть урізноманітнення академічного середовища. Інноваційність дисципліни, застосування нових методик і форматів занять (візуалізація, відеоаналіз, креативні підходи) є додатковим мотиваційним чинником. Відзначимо, що 5% студентів вибрали дисципліну за порадою викладачів або одногрупників, що вказує на роль соціального впливу й авторитету у формуванні освітніх рішень. Така мотивація може бути ознакою довіри до досвіду інших і демонструє значення рекомендацій

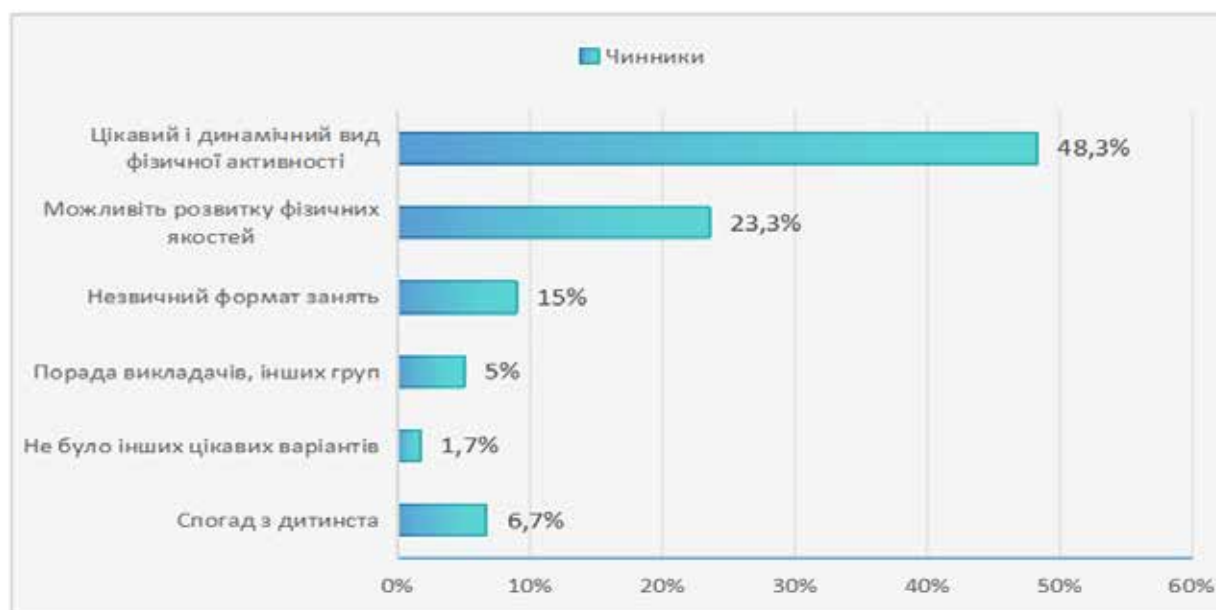

Рисунок 1 – Мотиваційні чинники вибору дисципліни «Практикум зі стрибків на батуті»

у студентському середовищі. 6,7 % опитаних обрали курс, керуючись особистими спогадами з дитинства. Це свідчить про емоційно забарвлену мотивацію, що пов'язана з позитивним досвідом у минулому, наприклад із заняттями на батуті в дитячих секціях чи під час відпочинку.

Найменше респондентів (1,7 %) вказують, що вибрали дисципліну через відсутність інших цікавих варіантів. Це акцентує увагу на низькому рівні зовнішньо обумовленої або вимушеної мотивації, що, зі свого боку, позитивно характеризує сам курс як такий, що справді викликає інтерес у студентів.

Результати проведеного дослідження відображають основні мотиваційні чинники, що впливають на вибір студентами дисципліни. Анкетування, здійснене в межах дослідження, дало змогу визначити значущість цих чинників, оцінену за п'ятибальною шкалою (де 1 – зовсім не важливо, а 5 – дуже важливо), результати представлені у відсотковому співвідношенні.

За результатами, як зазначено в таблиці 1, «поліпшення фізичної форми» найвищий відсоток респондентів (56,7%) відзначили цей чинник як надзвичайно важливий (рівень 5), що є свідченням усвідомлення студентами користі гімнастичних вправ для фізичного здоров'я. Лише 6,7% вибрали найнижчий рівень, що вказує на загальний пріоритет підтримки фізичної форми.

Чинник «Зниження рівня стресу та покращення настрою» був відзначений як важливий: 45% респондентів оцінили його в 4, а 31,7% – у 5 балів, що, на наш погляд, є проявом важливості психоемоційного комфорту в мотиваційній структурі студентів. Такий результат узгоджується із сучасними дослідженнями щодо впливу фізичної активності на зменшення тривожності та покращення психоемоційного стану [9; 10].

Щодо чинника «Отримання нових емоцій, задоволення від руху», то переважна більшість студентів (63,3%) надали йому найвищу оцінку. Це демонструє, що емоційна насолода від рухової активності – формування й удосконалення вмінь керування власним тілом у просторі, що сприяють узгодженості та точності рухів, є одним із ключових мотивів залучення до занять.

Стосовно «Соціальної взаємодії» – 63,4% студентів оцінили цей чинник на рівні 5 балів, що підтверджує важливість групової динаміки, комунікації та командного духу.

Фактично гімнастика тут виступає не лише як фізична, а і як соціальна активність.

Чинник «Підвищення самооцінки, подолання страхів» 48,4% респондентів оцінили в 5 балів. Це доводить, що заняття зі стрибків на батуті розглядаються студентами як спосіб самоствердження, розвитку впевненості у власних силах.

Щодо мотиваційного чинника «Відсутність надмірних фізичних навантажень», то найбільша кількість респондентів (48,3%) відзначили середній рівень (3 бали), що може вказувати на важливість поміркованості навантаження для багатьох студентів. Тільки 28,4% вважають цей чинник визначальним, отже, не надмірне, але ефективне фізичне навантаження є переважно позитивним фактором.

Слід зазначити, що чинник «Використання інноваційних технологій» 36,7% респондентів оцінили на рівні 5 балів, що свідчить про високу зацікавленість студентів у використанні цифрових технологій. Застосування відеозаписів, онлайн-платформ, візуалізацій значно підвищує мотиваційний фон, особливо серед візуально-орієнтованих здобувачів освіти.

Чиннику «Використання в майбутній професії» 36,7% випробуваних надали найвищу оцінку, що підкреслює прагматичне ставлення студентів до навчального процесу. Тобто вибір дисципліни часто обумовлений її практичною значущістю у професійній діяльності.

За результатами дослідження також були отримані такі результати: на запитання «Які знання вміння і навички Ви здобули під час курсу «Практикум зі стрибків на батуті»?» респондентами було виділено: оволодіння технікою стрибків (базові та складні елементи); формування навичок самострахування й допомоги; здобуття теоретичних знань про фізіологічні та методичні основи батутної підготовки; розвиток професійних компетентностей; поліпшення координації рухів, рівноваги, гнучкості; збільшення витривалості, сили, швидкісно-силових якостей; покращення загальної фізичної форми; отримання задоволення від виконання вправ; подолання страху висоти або невдачі; розвиток впевненості в собі; комунікація та командна взаємодія; розвиток взаємоповаги та взаємопідтримки; диференційований підхід викладача.

Дискусія. Стрибки на батуті – це складнокоординаційний вид спорту, який має широку популярність у світі

Таблиця 1 – Середні показники найбільш значущих мотиваційних чинників здобувачів вищої освіти

Мотиваційні чинники	%				
	1	2	3	4	5
Поліпшення фізичної форми	6,7	0	18,3	18,3	56,7
Зниження рівня стресу та тривожності, покращення настрою	0	5	18,3	45	31,7
Отримання нових емоцій, задоволення від руху	5	5	5	21,7	63,3
Соціальна взаємодія (комунікація з групою)	8,3	5	0	14	63,4
Підвищення самооцінки, подолання страхів	5	13,3	5	28,3	48,4
Відсутність надмірних фізичних навантажень	0	5	48,3	18,3	28,4
Використання інноваційних методів (відеоролики, фото, онлайн-платформи)	5	16,7	23,3	18,3	36,7
Можливість застосовувати в майбутній професії	5	18,3	23,3	16,7	36,7

та входити до програми Олімпійських ігор [9; 14; 15]. Він може бути як самостійним видом спорту, так і допоміжним засобом для підготовки спортсменів у різних видах спорту. Як зазначають дослідники, мотивація до спортивних занять – це комплекс мотивів особистості, орієнтованих на отримання і збереження оптимального рівня фізичної підготовки [4; 10].

Також деякі дослідження зазначають, що батутна підготовка дівчат у гімнастиці спортивній є складовою частиною технічної підготовки в тренувальному процесі. Також батут можна використовувати для відпрацювання навичок у багатьох видах гімнастичного багатоборства, оскільки гімнастки повинні мати розвинене почуття рівноваги, виконувати складні елементи, і все це за дуже короткий час [9; 11; 12].

Стрибки на батуті включають акробатичні елементи, що потребують сили, гнучкості, спритності, координації та витривалості. Також науковці у сфері спорту зазначають, що через складність динамічних та акробатичних вправ існує ризик травмування [16; 17; 18]. Низка досліджень стосуються біомеханіки руху та нейром'язової активності під час виконання стрибків на батуті. Усі ці напрями досліджень актуальні й формують науково обґрунтовану базу для технічної оптимізації стрибків на батуті, допомагають підвищити ефективність тренувань і знизити травматизм, що є актуальними для кінезіології, спортивної науки, реабілітації та навчального процесу у фізичному вихованні [19; 20; 21].

Висновки. Аналіз низки досліджень свідчить про те, що стрибки на батуті – не лише енергійне фізичне навантаження, але й потужний мотиваційний інструмент,

який об'єднує емоційне задоволення, групову взаємодію, швидкі результати і психологічну підтримку. Як показують дослідження, цей формат сприяє стійкому залученню студентів до активності, що особливо важливо в освітньому процесі.

Результати опитування засвідчують багатокомпонентну структуру мотивації: поєднання фізичного, емоційного, соціального та професійного інтересу. Найвищу оцінку отримали чинники, пов'язані з отриманням позитивних емоцій, покращенням фізичного стану, комунікацією в групі та підвищенням самооцінки. Це вказує на актуальність використання особистісно-орієнтованого підходу, а також інноваційних методів навчання, які відповідають потребам сучасних студентів.

Таким чином, результати цього дослідження є доказом, що основними мотиваційними чинниками є внутрішні (інтерес, прагнення до розвитку, емоційний резонанс), що свідчить про позитивну ціннісну орієнтацію студентів щодо дисципліни. Практикум зі стрибків на батуті не лише задовольняє потребу в русі, а й відповідає запитам студентів на новизну, самовираження та зниження рівня стресу, що є особливо актуальним у контексті сучасного освітнього середовища.

Перспективи подальших досліджень потребують глибокого вивчення. У подальшому планується оцінити вплив рівня мотивації на результати фізичної підготовленості студентів під час вивчення дисципліни, що дасть змогу краще зрозуміти взаємозв'язок між зацікавленістю й успішністю.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність будь-якого конфлікту інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безверхня Г. В., Маєвський М. І. Мотивація до занять фізичним вихованням студенток педагогічних спеціальностей. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2015. № 2. С. 28–33.
2. Бондарчук Н., Черно В. Застосування психолого-мотиваційного критерію при реалізації диференційованого підходу до фізичного виховання студентів. *Фізичне виховання різних груп населення*. 2014. № 1. С. 17–22.
3. Горжий В. М., Салямін Ю. М., Шуйська Т. В., Веклюк Р. І. Стрибки на батуті: навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. Київ : УФГ, 2020. 148 с.
4. Дейнеко А. Ефективність застосування ігрових методів для розвитку швидко-силових здібностей спортсменів, що стрибають на батутах на початковому етапі навчання. *Слобожанський вісник науки і спорту*. 2017. Т. 3 (59). С. 8–10.
5. Ірина Колеснік, Іван Терещенко, Тамара Левчук. Формування мотивації до занять з фізичного виховання студентів закладів вищої освіти засобами гімнастики. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2022. № 1. С. 57–61.
6. Ільченко С., Осадченко Т. Мотиваційні фактори навчання студентів під час занять фізичної культурою. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 2. С. 59–67.
7. Коханська Софія, Лопатенко Георгій. Вплив компонентів оцінки на загальний результат спортсменів на всесвітніх змаганнях серед вікових груп зі стрибків на батуті. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2022. № 1 (7). С. 46–56.
8. Обов'язкова кваліфікаційна програма. Навчальна програма для ДЮСШ. Львів : ЛДУФК, 2018. 140 с.
9. Оксана Омель'янич-Зюркалова, Юрій Салямін, Юлія Любанчич, Дейв Кондріс. Батутна підготовка як складова частина тренувального процесу гімнасток. *Sport science spectrum*. 2024. № 1. С. 30–33.
10. Марченко Олександр, Білюк Сергій, Стадніков Геннадій. Теоретичний огляд мотиваційних аспектів занять спортом у студентів ЗВО. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2021. Вип. 13. С. 58–62.
11. Пимоненко М. М., Гамалій В. В. Біомеханічна та кінематична модель сальто назад зігнувшись у стрибках на батуті. *Фізичне виховання та спорт*. 2023. № 4. С. 56–65.
12. Пимоненко М. М., Шевчук О. М. Дослідження методом кваліметрії стану тренувального процесу зі стрибків на батуті в Україні у спортсменів на етапі базової спортивної підготовки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. № 4 (149). С. 82–86.
13. Цибульська В., Осадченко Т. Проблеми підвищення мотивації студентів до занять фізичною культурою. Інноваційні підходи до формування професійних компетентностей фахівців з фізичної культури, спорту і фізичної терапії та ерготерапії. 2018. С. 223–225.
14. Gwendolijn Boonekamp, John Dierx, Erik Jansen. Motivating students for physical activity: What can we learn from student perspectives? 2020. Vol. 1. P. 512–528.
15. Heinen T., Koschnick J., Schmidt-Maa D., Vinken P.M. Gymnast utilize visual and auditory information for behavioral synchronization in trampolining. *Biology of Sport*. 2014. Vol. 31 (3). P. 2023–2026.
16. İlker KIRIŞCI, Ufuk ALPKAYA. Identifying the Cases of Injury Among the Competitive Trampoline Athletes. *Eurasian Research in Sport Science. Avrasya Spor Bilimleri Araştırmaları*. 2019. Vol. 4. Issue 2.
17. Mariko Kanaya, Takahiro Sato, Cathy McKay, Saori I. Braun, Hideki Takagi. An International Perspective on Strategies to Increase College Students' Empathy in Gymnastics Courses, Strategies. 2023. Vol. 36 (2). P. 3–9.
18. Matsushima M. Relation Between Downward and Upward Phases on the Trampoline Bed During Jumping. *Sci. Gymnast. J*. 2023. Vol. 15. P. 367–374.

19. Matsushima M. Take-off in trampoline in relation to the sinking distance and rising time of the trampoline bed. *Research Journal of Sports Performance*. 2021. Vol. 13. P. 382–391.
20. Matsushima M. Difference between muscle activities during jumping motion in descent and ascent phases on a trampoline. *Science of Gymnastics Journal*. 2024. Vol. 16 (1). P. 5–13.
21. Pezdirc M., Pušnik I., Pajek M., Cuk I., Šibanc K. The Asymmetries in Straight Jumps on the Trampoline Under Different Sensory Conditions. *Symmetry*. 2024. Vol. 16. 1472.

REFERENCES

1. Bezverxnia, G.V., & Maievskiy, M.I. (2015). Motyvatsiia do zaniat fizychnym vykhovanniam studentok pedahohichnykh spetsialnostei [Motivation to engage in physical education among female students of pedagogical specialties]. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk – Slobozhansky Scientific and Sports Bulletin*, 2, 28–33 [in Ukrainian].
2. Bondarchuk, N., & Chernov, V. (2014). Zastosuvannia psykholoho-motyvatsiinoho kryteriiu pry realizatsii dyferentsiiovanoho pidkhodu do fizychnoho vykhovannia studentiv [Application of psychological and motivational criteria in the implementation of a differentiated approach to physical education of students]. *Fizychno vykhovannia riznykh hrup naseleння – Physical education for different population groups*, 17–22 [in Ukrainian].
3. Horzhyi, V.M., Saliamin, Yu.M., Shuiska, T.V., & Vekliuk, R.I. (2020). Strybky na batuti: navchalna prohrama dlia dytiachy-yunatskykh sportyvnykh shkil, spetsializovanykh dytiachy-yunatskykh shkil olimpiiskoho rezervu, shkil vyshchoi sportyvnoi maisternosti ta spetsializovanykh navchalnykh zakladiv sportyvnoho profilu [Trampolining: a curriculum for children's and youth sports schools, specialised children's and youth Olympic reserve schools, schools of higher sportsmanship and specialised sports educational institutions]. Kyiv: UFG [in Ukrainian].
4. Deineko, A. (2017). Efektyvnist zastosuvannia i hrovykh metodiv dlia rozvytku shvydkisno-sylovykh zdibnostei sportsmeniv, shcho strybaiut na batutakh na pochatkovomu etapi navchannia [Efficiency of application of game methods for the development of high-speed and power abilities of sportsmen jumping on trampolines at the initial stage of training]. *Slobozhanskyi visnyk nauky i sportu – Slobozhansky Herald of Science and Sports*, 3 (59), 8–10 [in Ukrainian].
5. Iryna Kolesnik, Ivan Tereshchenko, & Tamara Levchuk (2022). Formuvannia motyvatsii do zaniat z fizychnoho vykhovannia studentiv zakladiv vyshchoi osvity zasobamy himnastyky [Formation of motivation for physical education classes for students of higher education institutions by means of gymnastics]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu – Theory and methodology of physical education and sport*, 1, 57–61 [in Ukrainian].
6. Ilchenko, S., Osadchenko, T. (2020). Motyvatsiini faktory navchannia studentiv pid chas zaniat fizychnoi kulturoiu [Motivational factors of student learning during physical education classes]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University*, 2, 59–67 [in Ukrainian].
7. Kokxanska, Sofiia, Lopatenko, Georgii (2022). Vplyv komponentiv otsinky na zahalnyi rezultat sportsmeniv na vsesvitnikh zmahanniakh sered vikovykh hrup zi strybkiv na batuti [The influence of assessment components on the overall performance of athletes at world age-group trampoline competitions]. *Sportyvna nauka ta zdorovia liudyny – Sports science and human health*, 1 (7), 46–56 [in Ukrainian].
8. Obovyazkova kvalifikaciina programa [Mandatory qualification programme]. (2018). Navchalna prohrama dlia DluSSH. Lviv: LDUFK [in Ukrainian].
9. Oksana Omelanchuk-Ziurkalova, Yurii Saliamin, Yuliia Lyubanchych, & Deiv Kondris (2024). Batutna pidhotovka yak skladova chastyna trenuvannia protsesu himnastok [Trampoline training as an integral part of the training process for gymnasts]. *Sport science spectrum*, 1, 30–33 [in Ukrainian].
10. Marchenko, Oleksandr., Biliuk, Sergii, & Stadnikov, Gennadii. (2021). Teoretychnyi ohliad motyvatsiinykh aspektiv zaniat sportom u studentiv ZVO. [Theoretical review of motivational aspects of sports among students of higher education institutions]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Psykhoholohiia»*, 13, 58–62 [in Ukrainian].
11. Pymonenko, M., & Gamalii, V. (2023). Biomekhanichna ta kinematychna model salto nazad zihnuvshys u strybkakh na batuti [Biomechanical and kinematic model of the bent-over backflip in trampoline jumping]. *Fizychno vykhovannia ta sport – Physical education and sport*, 4, 56–65 [in Ukrainian].
12. Pimonenko, M. & Shevchuk, O. (2022). Doslidzhennia metodom kvalimetrii stanu trenuvannia protsesu zi strybkiv na batuti v Ukraini u sportsmeniv na etapi bazovoi sportyvnoi pidhotovky [The study by the method of qualimetry of the state of the training process in trampoline jumping in Ukraine in athletes at the stage of basic sports training]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova – Scientific journal of the M.P. Dragomanov National Pedagogical University*, 4 (149), 82–86 [in Ukrainian].
13. Tsybul'ska, V. & Osadchenko, T. (2018). Problemy pidvyshchennia motyvatsii studentiv do zaniat fizychnoiu kulturoiu. [Problems of increasing students' motivation for physical education]. *Innovatsiini pidkhody do formuvannia profesiinykh kompetentnostei fakhivtsiv z fizychnoi kultury, sportu i fizychnoi terapii ta erhoterapii*, 223–225 [in Ukrainian].
14. Gwendolijn Boonekamp, John Dierx, & Erik Jansen (2020). Motivating students for physical activity: What can we learn from student perspectives? *1*, 512–528 [in English].
15. Heinen, T., Koschnick, J., Schmidt-Maa, D. & Vinken, P. (2014). Gymnast utilize visual and auditory information for behavioral synchronization in trampolining. *Biology of Sport*, 31 (3), 2023–2026 [in English].
16. İlker KIRIŞCI & Ufuk ALPKAYA (2019). Identifying the Cases of Injury Among the Competitive Trampoline Athletes. *Eurasian Research in Sport Science. Avrasya Spor Bilimleri Araştırmaları*, 4, 2 [in Turkish].
17. Mariko Kanaya, Takahiro Sato, Cathy McKay, & Saori I. Braun, Hideki Takagi (2023). An International Perspective on Strategies to Increase College Students' Empathy in Gymnastics Courses. *Strategies*, 36 (2), 3–9 [in English].
18. Matsushima, M. (2023). Relation Between Downward and Upward Phases on the Trampoline Bed During Jumping. *Sci. Gymnast. J*, 15, 367–374 [in English].
19. Matsushima, M. (2021). Take-off in trampoline in relation to the sinking distance and rising time of the trampoline bed. *Research Journal of Sports Performance*, 13, 382–391 [in English].
20. Matsushima, M. (2024). Difference between muscle activities during jumping motion in descent and ascent phases on a trampoline. *Science of Gymnastics Journal*, 16 (1), 5–13 [in English].
21. Pezdirc, M., Pušnik, I., Pajek, M., Cuk, I., & Šibanc, K. (2024). The Asymmetries in Straight Jumps on the Trampoline Under Different Sensory Conditions. *Symmetry*, 16, 1472 [in English].

Дата надходження статті: 04.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ У КВАЛІФІКОВАНИХ БОРЦІВ

Георгій Коробейніков, Леся Коробейнікова, Анатолій Коханевич, Хаоруй Сінь,
Василій Костюченко

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Аналіз попередніх досліджень, що стосуються спортивної боротьби, вказує на той факт, когнітивні функції забезпечують спроможність борця до адекватного реагування на дії суперника в умовах змагальної сутички. Тому існує потреба у вивченні когнітивних функцій борців, що сприяють адекватному прийняттю рішень під час змагальної діяльності.

Мета – дослідити характер прояву когнітивних функцій у кваліфікованих борців. У дослідженні брав участь 31 кваліфікований борець греко-римського стилю віком 14–16 років. Усі спортсмени тренувалися у спортивному клубі м. Кременчука. Для оцінки когнітивних функцій нами було застосовано два тести: на визначення часу прийняття рішення й оцінка невербального інтелекту за прогресивними матрицями Равена. Крім того, використано шкалу сприйняття стресу (PSS). За рівнем суб'єктивного відчуття стресу спортсмени були розподілені на дві групи: з помірним і слабким сприйняттям стресу. Результати дослідження виявили наявність достовірної відмінності між групами спортсменів за показниками продуктивності й ефективності переробки невербальної інформації. У борців із помірним сприйняттям стресу продуктивність переробки невербальної інформації достовірно вища, ніж у групи борців із слабким сприйняттям стресу. Проведений кореляційний аналіз встановив наявність компенсаторного механізму запобігання погіршення рівня невербального інтелекту в борців. Наявність помірного сприйняття стресу у кваліфікованих борців є ознакою адекватного відчуття дійсності навколишнього середовища. Це активує спроможність борців до оптимального прийняття рішень завдяки залученню механізмів швидкого та якісного сприйняття й переробки невербальної інформації.

Ключові слова: когнітивні функції, борці, невербальний інтелект, сприйняття стресу.

Georgiy Korobeynikov, Lesia Korobeinikova, Anatoly Kohanevich, Haorui Xin, Vasil Kostiuchenko

FEATURES OF THE MANIFESTATION OF COGNITIVE FUNCTIONS IN SKILLED WRESTLERS

Abstract. The analysis of previous studies which concerning to sport wrestling showed that cognitive functions supported of wrestler's ability to adequate response on the active from enemy in competition fight. Therefore there is a need to study the cognitive functions of wrestlers that contribute to a decision making during competition activity.

Purpose: to study the characteristics to the manifestation of cognitive functions in skilled wrestlers. The 31 skilled wrestlers, age 14–16 were examined. All of the athletes have training in sport club Kremenchuk city. For asses of cognitive functions were used the two tests: on estimate of decision making time and assessing of non-verbal intelligence by Raven's Progressive Matrices. In addition the perception stress scale (PSS) was used. The athletes were divided into two groups according to the level of subjective perception of stress. The results of the study reveled a significant difference between athlete's groups by meanings of productively and efficacy in procession non-verbal information. In wrestlers with moderate perception of stress the productively of procession non-verbal information are significant higher than in group of wrestlers with low stress perception. The conducted correlation analysis establishes the presence of compensatory mechanism on prevention of level of non-verbal intelligence in wrestlers. The presents of moderate stress perception in skilled wrestlers is a sign of adequate sense of the external of the environment. This activates the athletes' ability to make optimal decisions by engaging mechanisms for fast and high-quality perception and processing of non-verbal information.

Keywords: cognitive functions, wrestlers, non-verbal intelligent, stress perception

Коробейніков Г., Коробейнікова Л., Коханевич А., Хаоруй Сінь,
Костюченко В. Особливості прояву когнітивних функцій у
кваліфікованих борців. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 39–59
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-6>

Korobeynikov G., Korobeinikova L., Kohanevich A., Haorui Xin,
Kostiuchenko V. Features of the manifestation of cognitive functions
in skilled wrestlers. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 39–59
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-6>

Вступ. Для сучасної спортивної боротьби характерна висока інтенсивність сутички в умовах ліміту часу щодо прийняття оптимальних рішень спортсменом. Водночас дії суддів спрямовані на активізацію борців і спонукання їх до результативних атакуючих дій [6; 18].

У таких умовах важливим чинником для забезпечення активності борців в умовах змагальної діяльності є адекватне сприйняття, аналіз і переробка зовнішньої інформації із прийняття оптимального рішення та відповіді у формі реалізації технічних дій. Цей процес забезпечується когнітивними функціями спортсмена [3; 13]. Важливою характеристикою є спроможність борця до адекватного реагування на дії суперника в умовах змагальної сутички та впливу зовнішніх подразників (суддів, вболівальників, команди суперників, тощо) [8; 12].

У роботах деяких авторів дослідження ієрархії критеріїв успіху в боротьбі визначено як незалежні від стилю ведення поєдинку [5]. Серед цих факторів, зокрема, наведено такі: пікова потужність м'язів верхніх кінцівок, силова витривалість, час реакції, спеціальна витривалість, специфічна для боротьби підготовка та технічні навички боротьби, що виконуються в горизонтальному положенні. Фактично більшість факторів успішності борця пов'язані з можливостями спортсмена до сприйняття зовнішньої інформації і адекватного реагування на дії суперників із застосуванням технічних прийомів [2].

Для успішного реагування на дії суперника та відповідну реалізацію технічних прийомів борець використовує різні когнітивні стратегії [9]. Означені когнітивні стратегії спрямовані на активацію мотивації, подолання труднощів і контроль емоцій в умовах змагальної діяльності [15].

Дослідження результативності борців в умовах змагальної діяльності встановило, що іноді спостерігаються парадоксальні результати. Борці, які програли фінальні сутички, були більш активними й набрали більше балів, ніж у попередніх успішних поєдинках [14]. Означений факт свідчить про наявну мотивацію до перемоги у борців, навіть у разі поразки у фіналі. Враховуючи той факт, що між фіналістами різниця у виgrassних балах є в середньому невеликою, можна стверджувати, що перемога у змагальних сутичках досягається застосуванням арсеналу результативних технічних прийомів [14; 21].

Деякі автори вважають, що прийняття рішення у єдиноборствах пов'язане з інтуїцією спортсмена [7]. Однак більшість дослідників схилиються до думки, що для ефективного застосування напрацьованих технічних навичок під час змагальної сутички борцю потрібно мати високий рівень спроможності до сприйняття та розпізнавання зовнішньої інформації щодо дій суперника [19; 23]. Водночас борець повинен сприймати інформацію про оцінки з боку рефері [10]. Отримана інформація на рівні нейронних структур мозку аналізується, і приймається рішення про відповідну реакцію на дії суперника [20; 16]. Тому існує потреба у вивченні когнітивних функцій борців, що сприяють адекватному прийняттю рішень під час змагальної діяльності.

Мета дослідження – дослідити характер прояву когнітивних функцій у кваліфікованих борців.

Матеріал і методи

1. Учасники

У дослідженні взяв участь 31 кваліфікований борець греко-римського стилю віком 14–16 років. Усі спортсмени тренувалися в спортивному клубі м. Кременчука.

Кожний спортсмен дав інформовану згоду на використання результатів дослідження в наукових цілях відповідно до стандартів Гельсінської декларації 2008 року. За неповнолітніх інформовану згоду отримували від батьків або опікунів.

2. Процедура

Для оцінки когнітивних функцій нами було застосовано два тести: на визначення часу прийняття рішення й оцінка невербального інтелекту за прогресивними матрицями Равена.

Час прийняття рішення вивчався за спеціальним тестом, що оцінював спроможність спортсмена до реагування на вибір диференційованих подразників в адаптивному режимі. Швидкість пред'явлення інформації залежала від часу реагування спортсмена. За результатами тестування отримували показники: динамічність, пропускну здатність зорового аналізатора, час прийняття рішення й імпульсивність.

Невербальний інтелект оцінювався за тестом Равена. Усього спортсмену було надано 60 завдань, розподілених за п'ятьма серіями. Прогресивні матриці Равена пред'являлися за зростанням складності вирішення задач. За результатами тестування було отримано показники: продуктивність, швидкість, точність та ефективність.

Означені тести є частиною комп'ютерної психодіагностичної системи «Мультитсихометр-05».

Враховуючи той факт, що спортсмен в умовах змагальної діяльності перебуває в стресовому стані, для оцінки особливостей прояву когнітивних функцій усіх борців розподілили за рівнем суб'єктивного сприйняття стресу. Означена шкала сприйняття стресу (PSS) дає змогу оцінювати психічний стрес за суб'єктивним опитувальником [22]. Спортсмени були розподілені за шкалою PSS на дві групи: із помірним ($n = 17$, $Me = 20,66$; $Q1 = 11,43$; $Q3 = 36,72$) і слабким ($n = 14$, $Me = 5,66$; $Q1 = 3,37$; $Q3 = 7,42$) сприйняттям стресу.

3. Статистичний аналіз здійснювався за допомогою пакету Statistica 12 [1]. Було застосовано методи непараметричної статистики за допомогою критерію знакових рангових сум Wilcoxon. Для перевірки на підпорядкування нормальному закону розподілу використовувався критерій Kolmogorov – Smirnov. Для демонстрації розподілу даних використовували інтерквартильний розмах, вказуючи перший квартиль (25%), медіану (Me) та третій квартиль (75%). Для аналізу зв'язків між показниками когнітивних функцій застосовували кореляційний аналіз за Spearman's rank.

Результати. У табл. 1 представлено результати тесту прийняття рішення серед кваліфікованих борців із різним рівнем сприйняття стресу.

Отримані результати вказують на достовірну відмінність за показником часу прийняття рішення між обстежуваними борцями. Цей факт відображає менший час реакції у борців із наявністю стресового напруження порівняно із слабким сприйняттям стресу, що вказує на вищу швидкість переробки інформації.

Таблиця 1 – Результати тесту прийняття рішення серед кваліфікованих борців із різним рівнем сприйняття стресу (Me; Q1; Q3)

Показники	Помірне сприйняття стресу (n = 17)	Слабке сприйняття стресу (n = 14)
Динамічність, ум. од.	52,72 51,3; 56,29	51,85 44,15; 58,34
Пропускна здатність зорового аналізу, ум. од.	1,33 1,18; 1,36	1,17 1,11; 1,30
Час прийняття рішення, мс	470,00 410,00; 500,00	560,00* 530,00; 560,00
Імпульсивність, ум. од.	-0,33 -0,38; -0,19	-0,44* -0,45; -0,29

Примітка. * – $< 0,05$ порівняно з борцями із помірним сприйняттям стресу.

За показником імпульсивності можна зробити висновок про переважання імпульсивних, некерованих рухів саме в групі борців із помірним рівнем сприйняття стресу.

У табл. 2 представлено результати тесту на визначення невербального інтелекту за прогресивними матрицями Равена серед кваліфікованих борців із різним рівнем сприйняття стресу.

Аналіз отриманих результатів свідчить про достовірні відмінності між групами спортсменів за показниками продуктивності й ефективності. У борців із помірним сприйняттям стресу продуктивність переробки невербальної інформації достовірно вища, ніж у групи борців із слабким сприйняттям стресу. Аналогічний результат спостерігається за показником ефективності переробки невербальної інформації.

Для виявлення особливостей взаємодії між показниками когнітивних функцій було проведено кореляційний

аналіз. У табл. 3 представлено кореляційний аналіз (за Spearman) між показниками тесту прийняття рішення та тесту Равена у кваліфікованих борців із помірним сприйняттям стресу.

Отриманий результат показав достатню кількість достовірних кореляційних зв'язків. Це відображає наявність функціональної системи, що відповідає за сприйняття та переробку зовнішньої інформації у борців.

Зокрема, показники невербального інтелекту (продуктивність, точність та ефективність) мають зворотний кореляційний зв'язок із показником тесту прийняття рішення – імпульсивністю. Означений результат свідчить, що зростання імпульсивності негативно впливає на прояв якісних характеристик тесту на визначення невербального інтелекту.

Достовірний кореляційний зв'язок між продуктивністю, швидкістю точністю й ефективністю в тесті на визначення невербального інтелекту та показником

Таблиця 2 – Результати тесту невербального інтелекту за прогресивними матрицями Равена серед кваліфікованих борців із різним рівнем сприйняття стресу (Me; Q1; Q3)

Показники	Помірне сприйняття стресу (n = 17)	Слабке сприйняття стресу (n = 14)
Продуктивність, ум. од.	7,62 4,54; 9,62	6,47* 4,73; 9,83
Швидкість, ум. од.	4,04 3,42; 5,70	3,60 3,18; 4,11
Точність, ум. од.	0,58 0,37; 0,7	0,53 0,33; 0,75
Ефективність, ум. од.	30,55 10,91; 53,57	21,42* 7,93; 53,57

Примітка. * – $< 0,05$ порівняно з групою борців із помірним сприйняттям стресу.

Таблиця 3 – Кореляційний аналіз (за Spearman) між показниками когнітивних функцій у групі кваліфікованих борців із помірним сприйняттям стресу

Показники	Динамічність	Час прийняття рішення	Імпульсивність
Продуктивність	-0,27	0,59*	-0,51*
Швидкість	0,57*	0,61*	-0,34
Точність	-0,26	0,59*	-0,51*
Ефективність	-0,26	0,59*	-0,51*

Примітка. * – $p < 0,05$.

часу прийняття рішення свідчить, що цей показник залежить від якості переробки невербальної інформації. Наявність достовірного зв'язку між показником швидкості за тестом Равена та динамічності вказує на спроможність до утворення нових нейронних зв'язків і сприяє покращенню швидкості переробки невербальної інформації.

Проведений кореляційний аналіз (за Spearman) між показниками тесту прийняття рішення та тесту Равена у кваліфікованих борців із слабким сприйняттям стресу виявив наявність достовірних кореляційних зв'язків лише між показниками швидкості переробки невербальної інформації та часом прийняття рішення ($r = -0,05$, $p < 0,05$) та імпульсивністю ($r = 0,05$, $p < 0,05$). Ця обставина свідчить, що швидкість переробки невербальної інформації у групі борців із слабким сприйняттям стресу забезпечується саме імпульсивністю рухів.

Дискусія. Метою нашого дослідження визначено дослідження характеру прояву когнітивних функцій у кваліфікованих борців. Аналіз чинників успішності встановив значущість спроможності борців до сприйняття, переробки інформації та оптимального прийняття рішення під час змагальної діяльності [11].

Для аналізу прояву когнітивних функцій у кваліфікованих борців нами було розподілено всіх спортсменів на дві групи ($n = 31$) за рівнем суб'єктивного сприйняття стресу (PSS): помірним ($n = 17$) та слабким ($n = 14$) сприйняттям стресу. Фактично можна стверджувати, що помірне сприйняття стресу означає наявність первинного напруження регуляторних механізмів унаслідок виникнення стресового фактора. Слабке сприйняття стресу вказує на відсутність суб'єктивного сприйняття стресового фактора. Це може означати не стільки відсутність стресу у спортсмена, скільки неадекватність сприйняття та відсутність відчуття небезпеки [17].

Результати дослідження дали змогу встановити, що у борців із наявністю стресового напруження виявляється більш швидке прийняття рішення, ніж у борців із слабким сприйняттям стресу. Інакше кажучи, наявність напруження системи регуляції пов'язано із зменшенням часу на прийняття рішення. Цей процес супроводжується зростанням імпульсивності в нервовій системі борців із помірним сприйняттям стресу.

За результатами дослідження особливостей прояву невербального інтелекту встановлено, що у борців із помірним сприйняттям стресу продуктивність переробки невербальної інформації достовірно вища, ніж у групі борців із слабким сприйняттям стресу. Аналогічний результат спостерігається за показником ефективності переробки невербальної інформації. Можна зазначити, що якісні характеристики переробки невербальної інформації

покращуються за наявності помірного стресу у кваліфікованих борців.

Виявлений факт свідчить, що для забезпечення продуктивного й ефективного процесу сприйняття та обробки невербальної інформації, а також для швидкого прийняття оптимальних рішень кваліфікованим борцям необхідно перебувати в умовах помірного стресу, спричиненого зовнішніми чинниками змагальної діяльності. Отриманий результат узгоджується з уявленнями про активацію адаптаційно-компенсаторних механізмів у спортсменів єдиноборців, що сприяють зростанню ефективності змагальної діяльності загалом [4].

Проведений кореляційний аналіз дав змогу встановити зв'язки між показниками когнітивних функцій у групі борців із помірним сприйняттям стресу, що вказує на наявність сформованості функціональної системи, відповідальної за сприйняття зовнішньої інформації та прийняття рішення.

За отриманими кореляційними зв'язками можна зазначити, що якісні характеристики невербального інтелекту мають зв'язки із часом прийняття рішення й імпульсивністю нервової системи. Також наявний зв'язок динамічності зі швидкістю переробки невербальної інформації. Можна зазначити, що спроможність борця до швидкого прийняття рішення в умовах ліміту часу змагальної сутички обумовлена насамперед здатністю до сприйняття та переробки невербальної інформації.

У групі борців із слабким сприйняттям стресу виявляється знижена кількість достовірних кореляційних зв'язків між показниками когнітивних функцій. Це може свідчити про відсутність або недосконалість функціональної системи, відповідальної за сприйняття зовнішньої інформації та прийняття рішення. Виявлені кореляційні зв'язки між швидкістю переробки невербальної інформації та показниками часу прийняття рішення й імпульсивності, можливо, відображають компенсаторний механізм щодо відсутності відчуття стресу як зростання імпульсивності нервової системи.

Висновки. Наявність помірного сприйняття стресу у кваліфікованих борців є ознакою адекватного відчуття дійсності навколишнього середовища (змагання, суддівство, вболівальники). Це активує спроможність борців до оптимального прийняття рішень завдяки залученню механізмів швидкого та якісного сприйняття й переробки невербальної інформації.

Перспективи подальших досліджень спрямована на пошук можливостей компенсації зниження рівня прояву когнітивних функцій у кваліфікованих борців із подальшим упровадженням у тренувальний процес.

Вдячності. Автори вдячні тренерам і спортсменам клубу міста Кременчук за участь у дослідженні.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Antomonov M.Y. Imitation of Compensator and Adaptive Processes in Biosystems. *Cybernetics and computer engineering*. 2020. No. 4. P. 57–72. DOI: 10.15407/kvt202.04.057.
2. Barbas I., Aggeloussis N., Podlivaev B., Shakhmuradov Y., Mirzaei B., Tunnemann H., Kazarian S., Center F.C. Biomechanical protocol to assist the training of arm-throw wrestling technique. *International Journal of Wrestling Science*. 2012. Vol. 2 (2). P. 93–103. DOI: 10.1080/21615667.2012.10878961.
3. Channon A., Khomutova A. Role demands and psychological factors underpinning performance in mixed martial arts refereeing. *Martial Arts Studies*. 2023. No. 14. P. 39–51. DOI: 10.18573/mas.174.
4. Chernozub A., Korobeynikov G., Zoriy Y.B., Koval V., Grigoriev V., Potop V. Mechanism for assessing the adaptive reserves of elite wrestlers under anaerobic energy supply conditions. *Journal of Physical Education and Sport*. 2024. Vol. 24 (9). P. 1072–1079. DOI: 10.7752/jpes.2024.09230.

5. Cieśliński I., Gierczuk D., Sadowski J. Identification of success factors in elite wrestlers-An exploratory study. *PLoS one*. 2021 Mar 4; Vol. 16 (3). e0247565. /doi.org/10.1371/journal.pone.0247565.
6. Curby D., Dokmanac M., Kerimov F., Tropin Y., Latyshev M., Bezkorovainyi D., Korobeynikov G. Performance of wrestlers at the Olympic Games: gender aspect. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2023. Vol. 27 (6). P. 487–493. DOI: 10.15561/26649837.2023.0607.
7. Ferreira J.S. Decision making and martial arts. *International Journal of Operational Research*. 2023. Vol. 48 (4). P. 467–493. DOI: 10.1504/IJOR.2023.135497.
8. Gierczuk D., Bujak Z., Cieśliński I., Lyakh V., Sadowski J. Response time and effectiveness in elite Greco-Roman wrestlers under simulated fight conditions. *The Journal of Strength & Conditioning Research*. 2018. Vol. 32 (12). P. 3433–3440. DOI: 10.1519/JSC.0000000000002868.
9. Iliev I. Comparative analysis of personal disposition in Freestyle and Greco-Roman Wrestlers. *Trakia Journal of Sciences*. 2023. Vol. 21 (1). P. 502–507. DOI: 10.15547/tjs.2023.s.01.084.
10. İsmail K.O., Pakyardim C. Relationship Between the Mental Toughness, Self-Efficacy and Decision Making in Wrestling Referees. *Journal of Education and Recreation Patterns*. 2024. Vol. 5 (2). P. 178–195. DOI: 10.53016/jerp.v5i2.253.
11. Jia B., Zhang Z., Feng T. Sports experts' unique perception of time duration based on the processing principle of an integrated model of timing. *PeerJ*. 2020. No. 8. e8707. DOI: 10.7717/peerj.8707.
12. Karninčić H., Bačić M., Slađanac K., Penjak A., Jelaska I. Relationship Between Training Experience and Pre-Competition Mood States in Cadet Wrestlers. *International Journal*. 2018. Vol. 1 (1). P. 9–13.
13. Korobeynikov G., Bačić M., Potop V., Korobeinikova L., Raab M., Starčević N., Korobeinikova I., Chernozub A., Romanchuk S., Danko T. Comparative analysis of psychophysiological states among Croatian and Ukrainian wrestling. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2022. Vol. 22 (8). P. 1832–1838. DOI: 10.7752/jpes.2022.08230.
14. Korobeynikov G., Korobeinikova L., Raab M., Korobeinikova I., Danko T., Kokhanovich A., Cynarski W.J., Mytskan T. Psychophysiological state and decision making in wrestlers. *Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*. 2022. Vol. 22 (5). P. 1–9. DOI: 10.14589/ido.22.5.2.
15. Kristiansen E., Roberts G.C., Abrahamsen F.E. Achievement involvement and stress coping in elite wrestling. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*. 2008. Vol. 18 (4). P. 526–538. DOI: 10.1111/j.1600-0838.2007.00646.x.
16. Latyshev M., Holovach I., Tropin Y., Saienko V., Rybak L., Tolchieva H. Improvement of the Technical and Tactical Preparation of Wrestlers with the Consideration of an Individual Combat Style. *Sport Mont*. 2021. No. 19. P. 23–28. DOI: 10.26773/smj.210604.
17. Makarowski R. Stress questionnaire measuring emotional tension, external stress, intrapsychic stress, fight-or-flight, and mobilization. *Journal of Sport & Kinetic Movement*. 2022. Vol. 1 (39). P. 1–10. DOI: 10.52846/jskm/39.2022.1.1.
18. Matkarimov R., Korobeynikov G., Tropin Y., Biletska V., Curby D., Dokmanac M., Kerimov F. Indicators of Spectacle in Wrestling at the 2021 Olympic Games. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 2024. Vol. 28 (1). P. 38–43. DOI: 10.15391/sns.v.2024.1.005.
19. Mayda M.H., Koyunlu A. Comparison of visual and auditory reaction times of wrestlers engaging in traditional and modern wrestling. *The Online Journal of Recreation and Sports*. 2023. Vol. 12 (3). P. 429–34. DOI: 10.22282/tojras.1317739.
20. Melki H., Bouzid M.S. Opposition Game Approach Can Improve Technical Skills and Reduce Stress Levels among Wrestling Students. *Ido Movement for Culture*. 2025. Vol. 20 (1). P. 87–94. DOI: 10.14589/ido.25.1.10.
21. Pashkov I., Tropin Y., Romanenko V., Goloha V., Kovalenko J. Analysis of competitive activity of highly qualified wrestlers. *Slobozhanskyi herald of science and sport*. 2021. Vol. 9 (5). P. 30–39.
22. Shokoufeh S., Türkmen M. An Examination of Athletes' Mental Skill, Aggression and Leadership Levels: Turkish National Wrestling Teams Sample 1. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 2020. Vol. 9 (8). P. 70–80. DOI: 10.15391/sns.v.2024.3.007.
23. Wilkerson G.B., Fleming L.R., Adams V.P., Petty R.J., Carlson L.M., Hogg J.A., Acocello S.N. Assessment and training of perceptual-motor function: performance of college wrestlers associated with history of concussion. *Brain sciences*. 2024. Vol. 14 (1). P. 68. DOI: 10.3390/brainsci14010068.

REFERENCES

1. Antomonov, M.Y. (2020). Imitation of Compensator and Adaptive Processes in Biosystems. *Cybernetics and computer engineering*, (4), 57–72. DOI: 10.15407/kvt202.04.057.
2. Barbas, I., Aggeloussis, N., Podlivaev, B., Shakhmuradov, Y., Mirzaei, B., Tunneemann, H., Kazarian, S., Center, F.C. (2012). Biomechanical protocol to assist the training of arm-throw wrestling technique. *International Journal of Wrestling Science*, 2 (2), 93–103. DOI: 10.1080/21615667.2012.10878961.
3. Channon, A., Khomutova, A. (2023). Role demands and psychological factors underpinning performance in mixed martial arts refereeing. *Martial Arts Studies*, (14), 39–51. DOI: 10.18573/mas.174.
4. Chernozub, A., Korobeynikov, G., Zoriy, Y.B., Koval, V., Grigoriev, V., Potop, V. (2024). Mechanism for assessing the adaptive reserves of elite wrestlers under anaerobic energy supply conditions. *Journal of Physical Education and Sport*, 24 (9), 1072–1079. DOI: 10.7752/jpes.2024.09230.
5. Cieśliński, I., Gierczuk, D., Sadowski, J. (2021). Identification of success factors in elite wrestlers-An exploratory study. *PLoS one*, 16 (3), e0247565. /doi.org/10.1371/journal.pone.0247565.
6. Curby, D., Dokmanac, M., Kerimov, F., Tropin, Y., Latyshev, M., Bezkorovainyi, D., Korobeynikov, G. (2023). Performance of wrestlers at the Olympic Games: gender aspect. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*, 27 (6), 487–493. DOI: 10.15561/26649837.2023.0607.
7. Ferreira, J.S. (2023). Decision making and martial arts. *International Journal of Operational Research*, 48 (4), 467–493. DOI: 10.1504/IJOR.2023.135497.
8. Gierczuk, D., Bujak, Z., Cieśliński, I., Lyakh, V., Sadowski, J. (2018). Response time and effectiveness in elite Greco-Roman wrestlers under simulated fight conditions. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 32 (12), 3433–3440. DOI: 10.1519/JSC.0000000000002868.
9. Iliev, I. (2023). Comparative analysis of personal disposition in Freestyle and Greco-Roman Wrestlers. *Trakia Journal of Sciences*, 21 (1), 502–507. DOI: 10.15547/tjs.2023.s.01.084.
10. İsmail, K.O., Pakyardim, C. (2024). Relationship Between the Mental Toughness, Self-Efficacy and Decision Making in Wrestling Referees. *Journal of Education and Recreation Patterns*, 5 (2), 178–195. DOI: 10.53016/jerp.v5i2.253.
11. Jia, B., Zhang, Z., Feng, T. (2020). Sports experts' unique perception of time duration based on the processing principle of an integrated model of timing. *PeerJ*, (8), e8707. DOI: 10.7717/peerj.8707.
12. Karninčić, H., Bačić, M., Slađanac, K., Penjak, A., Jelaska, I. (2018). Relationship Between Training Experience and Pre-Competition Mood States in Cadet Wrestlers. *International Journal*, 1 (1), 9–13.
13. Korobeynikov, G., Bačić, M., Potop, V., Korobeinikova, L., Raab, M., Starčević, N., Korobeinikova, I., Chernozub, A., Romanchuk, S., Danko, T. (2022). Comparative analysis of psychophysiological states among Croatian and Ukrainian wrestling. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 22 (8), 1832–1838. DOI: 10.7752/jpes.2022.08230.
14. Korobeynikov, G., Korobeinikova, L., Raab, M., Korobeinikova, I., Danko, T., Kokhanovich, A., Cynarski, W.J., Mytskan, T. (2022). Psychophysiological state and decision making in wrestlers. *Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*, 22 (5), 1–9. DOI: 10.14589/ido.22.5.2.
15. Kristiansen, E., Roberts, G.C., Abrahamsen, F.E. (2008). Achievement involvement and stress coping in elite wrestling. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 18 (4), 526–538. DOI: 10.1111/j.1600-0838.2007.00646.x.
16. Latyshev, M., Holovach, I., Tropin, Y., Saienko, V., Rybak, L., Tolchieva, H. (2021). Improvement of the Technical and Tactical Preparation of Wrestlers with the Consideration of an Individual Combat Style. *Sport Mont*, 19, 23–28. DOI: 10.26773/smj.210604.
17. Makarowski, R. (2022). Stress questionnaire measuring emotional tension, external stress, intrapsychic stress, fight-or-flight, and mobilization. *Journal of Sport & Kinetic Movement*, 1 (39), 1–10. DOI: 10.52846/jskm/39.2022.1.1.
18. Matkarimov, R., Korobeynikov, G., Tropin, Y., Biletska, V., Curby, D., Dokmanac, M., Kerimov, F. (2024). Indicators of Spectacle in Wrestling at the 2021 Olympic Games. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*, 28 (1), 38–43. DOI: 10.15391/sns.v.2024.1.005.
19. Mayda, M.H., Koyunlu, A. (2023). Comparison of visual and auditory reaction times of wrestlers engaging in traditional and modern wrestling. *The Online Journal of Recreation and Sports*, 12 (3), 429–234. DOI: 10.22282/tojras.1317739.

20. Melki, H., Bouzid, M.S. (2025). Opposition Game Approach Can Improve Technical Skills and Reduce Stress Levels among Wrestling Students. *Ido Movement for Culture*, 20 (1), 87–94. DOI: 10.14589/ido.25.1.10.
21. Pashkov, I., Tropin, Y., Romanenko, V., Goloha, V., Kovalenko, J. (2021). Analysis of competitive activity of highly qualified wrestlers. *Slobozhanskyi herald of science and sport*, 9 (5), 30–39.
22. Shokoufeh, S., Türkmen, M. (2020). An Examination of Athletes' Mental Skill, Aggression and Leadership Levels: Turkish National Wrestling Teams Sample 1. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 9 (8), 70–80. DOI: 10.15391/sns.v.2024-3.007.
23. Wilkerson, G.B., Fleming, L.R., Adams, V.P., Petty, R.J., Carlson, L.M., Hogg, J.A., Acocello, S.N. (2024). Assessment and training of perceptual-motor function: performance of college wrestlers associated with history of concussion. *Brain sciences*, 14 (1), 68. doi:10.3390/brainsci14010068.

Дата надходження статті: 05.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ СПОРТУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Тетяна Кропивницька, Ольга Макаренко

Національний університет фізичного виховання і спорту, Київ, Україна

Анотація. Організація спорту в країнах Європейського Союзу (ЄС) побудована за європейською моделлю, яка підтримується міжнародними спортивними структурами, є соціальноорієнтованою, заснованою на суспільних цінностях. Незалежність України налічує понад 30 років, протягом яких країна шукає вектор подальшого розвитку, розуміючи, що застарілі адміністративно-командні механізми вже не працюють. Прагнення українського суспільства стати повноправною частиною ЄС обумовили вивчення європейського досвіду функціонування спорту з акцентом на країнах Європи.

Мета – визначення перспективних напрямів організаційних змін в українському спорті відповідно до європейської моделі спорту.

Методи: аналіз літературних джерел, документальних матеріалів, офіційних сайтів організацій; контент-аналіз; синтез та узагальнення; порівняння; системний підхід; абстрагування.

Результати. На підставі аналізу нормативно-правових документів ЄС та Ради Європи досліджено хронологію появи терміна «європейська модель спорту», узагальнено її ключові елементи та визначено їх реалізацію у вітчизняному спорті. Виділено проблеми, що гальмують упровадження європейської моделі спорту в Україні.

Висновки. Термін «європейська модель спорту» вперше почав використовуватися Радою Європи. Європейська комісія в 1990–2000 рр. ставила під сумнів концепцію існування європейської моделі спорту через низку особливостей організації спорту в країнах ЄС. Вживання цього терміна Європейською комісією відбулося після 2020 року, що відображає еволюцію поглядів: від сумнівів щодо можливості цілісного існування цього явища до сприйняття та використання. Європейська політика у сфері спорту полягає у створенні умов для реалізації ключових аспектів, що задекларовані в низці документів, з дотриманням фундаментального права кожної людини на заняття спортом. Європейська модель спорту орієнтована на суспільні цінності, організована на автономній, демократичній, добровільній і територіальній основі з пірамідальною структурою. Охоплює всі рівні спорту, передбачає клубні змагання і змагання національних збірних команд, а також фінансову солідарність. Крім ключових елементів, виділено низку рис, що притаманні європейській моделі спорту і мають бути покладені в розробку державних політик в Україні. Порівняння вітчизняної спортивної системи з ключовими елементами європейської моделі спорту підтвердило існування невідповідності за більшістю з них. Серед проблем упровадження європейської моделі спорту – суттєва централізація державної влади у сфері спорту; відсутність автономії спортивних федерацій; нерозвиненість клубної системи, перевага комерційних спортивних клубів над громадськими об'єднаннями; неформованість культури спортивного волонтерства; наявність великої кількості спортивних організацій (спадок СРСР), що претендують на державне фінансування; низька залученість населення до рухової активності; брак матеріально-технічної бази; університетський і шкільний спорт не задовольняють потреб молоді; проблеми з безбар'єрністю, повагою до прав людини, гендерною рівністю, соціальною згуртованістю; складнощі з реалізацією інновацій; недотримання демократії, підзвітності, прозорості, соціальної відповідальності; відсутність практики фінансової солідарності. Подолання проблем можливо за умови комплексних змін у системі організації українського спорту, що наблизить його до європейської моделі.

Ключові слова: європейська модель спорту, Рада Європи, Європейський Союз, система спорту в Україні, нормативні акти.

Tetiana Kropyvnytska, Olha Makarenko

THE EUROPEAN SPORT MODEL: CONCEPTUAL FOUNDATIONS AND PRINCIPLES OF FUNCTIONING

Abstract. The organisation of sport in the European Union (EU) is based on the European model, which is supported by international sports structures and is socially oriented, founded on shared societal values. Ukraine has been independent for over 30 years, during which the country has been seeking directions for its further development, realising that the outdated administrative-command mechanisms are no longer effective. The aspirations of Ukrainian society to become an integral part of the EU have prompted an examination of the European experience in the functioning of sport, with a particular focus on European countries.

Objective: to identify promising directions for organisational changes in Ukrainian sport in accordance with the European sport model.

Methods: analysis of literary sources, documentary materials, official websites of organisations; content analysis; synthesis and generalisation; comparison; systematic approach; abstracting.

Results. Based on the analysis of legal documents of the EU and the Council of Europe, the chronology of the emergence term “European sport model” was studied, its key elements were summarised and their implementation in Ukrainian sport was identified. The problems hindering the implementation of the European sport model in Ukraine were also highlighted.

Conclusions. The term “European sport model” was first introduced by the Council of Europe. During the 1990s and 2000s, the European Commission questioned the concept of a unified of a European sports model due to a certain organisational differences among EU countries. The use of this term by the European Commission began after 2020, reflecting an evolution in perspective: from doubts about the possibility of the phenomenon’s holistic existence to its recognition and application. European sports policy aims to create the conditions for implementing key aspects declared in a number of official documents, while upholding the fundamental right of every individual to engage in sport. The European sport model is focused on societal values and is organised on an autonomous, democratic, voluntary, and territorial basis with a pyramidal structure. It encompasses all levels of sport, includes club competitions and national team competitions, and provides for financial solidarity. In addition to the key elements, a number of characteristics inherent to the European sport model are identified, which should be integrated into the development of national sports policies in Ukraine. A comparison of the domestic sports system with the key elements of the European sports model confirmed significant discrepancies in most areas. Among the challenges to implementing the European sport model are: substantial centralisation of state authority in the field of sport; lack of autonomy of sports federations; underdevelopment of the club system, with commercial sports clubs prevailing over public associations; lack of a culture of sports volunteering; a large number of sports organisations (a legacy of the Soviet era) seeking state funding; low levels of public involvement in physical activity; insufficient material and technical infrastructure; university and school sports failing to meet the needs of young people; issues of accessibility, respect for human rights, gender equality, and social cohesion; difficulties in implementing innovations; non-compliance with principles of democracy, accountability, transparency, and social responsibility; and the absence of financial solidarity mechanisms. These challenges can be addressed through comprehensive reforms in the organisation of Ukrainian sport, which will bring it closer to the European model.

Keywords: European sport model, Council of Europe, European Union, sports system in Ukraine, normative acts.

Кропивницька Т., Макаренко О. Європейська модель спорту: концептуальні засади та принципи функціонування. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 45–52

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-7>

Kropyvnytska T., Makarenko O. The European sport model: conceptual foundations and principles of functioning. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 45–52

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-7>

Вступ. Здорова нація, добробут населення, безпека громадян – це пріоритети кожної держави. Їх реалізація можлива за розуміння ролі фізичної культури і спорту та створення відповідних умов для їх функціонування.

Протягом XX сторіччя у світі суттєво змінюються погляди на роль спорту в суспільних відносинах. У першій половині XX сторіччя в низці країн Європи (Німеччина, Франція та ін.) держава починає контролювати спорт, після Другої світової війни – використовує як політичний інструмент впливу, і лише наприкінці 1970-х років відбулося переосмислення і зміна пріоритетів, що проходило у два етапи: від фокусування уваги на спорт як потужного сектору економіки до усвідомлення соціального, освітнього та культурного його потенціалу [5].

Організація спорту в країнах Європейського Союзу (ЄС) побудована за європейською моделлю, яка визнається й підтримується міжнародними спортивними структурами [4; 10; 22], оскільки є соціальноорієнтованою, заснованою на суспільних цінностях.

Незалежність України налічує понад 30 років, протягом яких країна перебуває у постійному пошуку вектора свого подальшого розвитку, розуміючи, що застарілі адміністративно-командні механізми вже не працюють. Прагнення українського суспільства стати повноправною частиною ЄС обумовили вивчення європейського досвіду функціонування різних сфер діяльності, у тому числі спорту.

Дослідження виконується згідно з Планом НДР НУФВ-СУ на 2021–2025 рр. за темою 1.4 «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах реформування сфери фізичної культури і спорту» (номер державної реєстрації 0121U108294).

Мета дослідження – визначення перспективних напрямів організаційних змін в українському спорті відповідно до європейської моделі спорту.

Завдання дослідження:

Дослідити хронологію появи терміна «європейська модель спорту» в документах Європейської Союзу та Ради Європи.

Проаналізувати концептуальні засади, що лежать в основі європейської моделі спорту.

Визначити відповідність вітчизняного спорту ключовим елементам європейської моделі спорту.

Матеріал і методи. Матеріалом для аналізу вибрано документи (договори, декларації, угоди тощо) ЄС та Ради Європи, що стосуються спорту, зокрема європейської моделі його організації, а також наукові праці на цю тематику. Стан імплементації елементів європейської моделі спорту в систему організації спорту України не розглядався в контексті професійного спорту.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, документальних матеріалів, офіційних сайтів організацій; контент-аналіз; синтез та узагальнення; порівняння; системний підхід; абстрагування.

Результати. Серед важливих рішень, прийнятих ЮНЕСКО, Радою Європи, членами яких є і Україна, а також Європейської комісією Європейського Союзу (ЄС), до якого прагне наша держава, виступає визнання права кожної людини займатися спортом [2].

Аналіз документів, прийнятих європейськими інституціями, створює уявлення про хронологію подій і дає змогу констатувати, що ті підвалини організації спорту в Європі, які оприлюднено Європейською комісією у 1998 році, залишаються незмінними протягом майже 30 років.

У 2000 році Європейська рада прийняла Декларацію «Про специфічні характеристики спорту та його соціальну функцію в Європі, що необхідно враховувати під час впровадження спільної політики» (Ніцька декларація) [12]. У документі наголошується: доступ усіх без обмежень до спортивної діяльності; національні спортивні федерації, просуваючі свої види від рекреації до елітного спорту, є автономними, проте мають діяти відповідно до законодавства країни та співтовариства на принципах демократичності та прозорості; фінансова солідарність (перерозподіл прибутків), а також містяться деякі положення, що стосуються професійного спорту.

Біла книга про спорт (2007) – це перший окремий документ Європейської комісії, у якому комплексно розглянуті питання розвитку спорту в ЄС: від окреслення розуміння соціальної та економічної ролі спорту до викликів, з якими стикається ця сфера діяльності [25]. Тут продовжують свій розвиток теми збереження здоров'я через рухову активність, протидія допінгу, расизму, насильству, роль спорту в освіті, сприяння волонтерству, спорт та інклюзія. Додаються нові: спорт як засіб міжкультурного діалогу, спорт і екологія. Щодо спорту й економіки, то, з одного боку, підкреслюється макроекономічний вплив спорту, з іншого – згадується неприбутковість спортивних структур і необхідність державної підтримки, спрямованої на забезпечення доступу громадян до рухової активності, у тому числі мігрантів, необхідності розробки сталої моделі фінансування, забезпечення зменшення податків на послуги, пов'язані зі спортом. Крім того, окреслені питання статистичних звітів зі спорту.

Проте для наукового аналізу більш цінним є Супровідний документ (додаток) до Білої книги про спорт (2007) [8]. Тут деталізуються всі вищевикреслені аспекти, пояснюється, що саме лягло в основу цих положень, представлена 20-річна документальна хронологія з 1985 року – першого офіційного акта, де визнали важливість сфери спорту для ЄС, і до прийняття Білої книги про спорт. Для нормативних актів, що розробляються Європейським співтовариством, характерними є комплексний підхід до розробки стратегій і плану дій із залученням до процесу інших соціальних інститутів (економіка, здоров'я, освіта, органи влади та ін.) як стейкхолдерів спорту, обґрунтованість прийняття рішень на основі статистичних даних. Усі положення актуальні дотепер і знайшли розвиток у документах, прийнятих за наступне двадцятиріччя.

Відповідно до Лісабонської угоди (2007) [1], у ЄС розрізняють три види компетенцій: виняткова – політика ЄС обов'язкова для всіх держав-членів; спільна – якщо ЄС не здійснює регулювання у певній сфері, держави-члени можуть діяти на власний розсуд, приймаючи рішення, які відповідають їхнім національним інтересам; підтримуюча – ЄС не може приймати закони чи нормативні акти, які замінюють національні закони, а лише доповнює їх або сприяє їх узгодженості. Такий підхід гарантує баланс між централізованими діями ЄС

та автономією держав-членів. Сфера спорту належить до останньої компетенції.

Таким чином, з 2000 р. і дотепер нормативні акти, що ухвалюються ЄС та Радою Європи, розкривали сутність європейської моделі спорту, доповнюючи й деталізуючі її елементи, серед яких:

– *пірамідальна структура*, в основі якої масовий спорт, у т. ч. шкільний спорт, на вершині – елітний спорт. Rask S., Le Coq C., Storm R. K. (2024) [15] підкреслюють важливу роль пірамідальної структури європейського спорту та зазначають, що спортсмен досягає елітного рівня через масовий спорт, тоді як елітний спорт стимулює розвиток масового спорту, залучаючи до нього фінанси та мотивуючи молодь;

– *орієнтація на цінності*, серед яких етика, чесна гра, солідарність, доброчесність, волонтерство, повага до прав людини, інновації та сталість, охорона здоров'я та довкілля, гендерна рівність, що сприяє інтеграції, толерантності, благополуччю, соціальної згуртованості;

фінансова солідарність – на додаток до державного фінансування, перерозподіл доходів від елітного спорту на заходи нижчих рівнів, щоб менш прибуткові або неприбуткові змагання (наприклад, молоді) могли відбуватися. Проте результати масштабних досліджень, проведених James Sennett та ін. (2022), свідчать про слабку реалізацію цього елементу в країнах ЄС [19]. Переважно перерозподіл фінансів здійснюють міжнародні організації (МОК, федерації) між національними структурами або іншими стейкхолдерами. Автори вважають, що цей елемент не є ключовим;

– *одна федерація на один вид спорту в країні* – орган державної влади визнає одну федерацію з виду спорту, яка стає його партнером. Федерація встановлює правила та норми, стандарти спортивних споруд і обладнання; забезпечує масовість, розвиток молодих спортсменів, навчання арбітрів; управління змаганнями, координацію спортивного календаря, дотримання етичних норм і безпеки для спортсменів; залучення всіх зацікавлених сторін – гравців, клубів, ліг, уболівальників тощо та нагляд за їхньою участю;

– *відкритість змагань* – реалізація системи підвищення / пониження, яка підтримує конкурентний баланс і надає пріоритет спортивним заслугам;

– *добровільна діяльність* – основа європейського спорту, без якої спортивний рух у переважній більшості європейських країн припинив би своє існування;

– *автономія спорту* – надання спортивним організаціям можливості ставити цілі та приймати рішення, які найкраще відповідають інтересам розвитку, організації та проведення спортивних змагань без державного втручання. Разом із цим належне врядування у спорті має бути умовою автономії та саморегулювання спортивних організацій відповідно до принципів прозорості, підзвітності та демократії.

Основу пірамідальної моделі становлять спортивні клуби (рис. 1), які є членами спортивних федерацій.

Цю модель доповнюють зонтичні організації, як-от Міжнародний олімпійський комітет (англ. IOC) – орган, представлений у кожній країні Національним олімпійським комітетом (НОК), роль якого може варіюватися від простого засобу поширення олімпізму до національної конфедерації для всіх видів спорту; Міжнародна асоціація Всесвітніх ігор (англ. IWGA); Міжнародний паралімпійський комітет (англ. IPC), Міжнародний спортивний комітет глухих (англ. ICSD) тощо. Рада Європи визнає, що європейська модель спорту стала частиною європейської культури й об'єднала мільйони громадян незалежно від їхнього походження. Вона принесла безліч переваг в освіту, економіку, соціальну інтеграцію та охорону здоров'я [9].

У новій редакції Європейської спортивної хартії [2] зазначено, що уряди держав повинні вжити необхідних заходів у двох вимірах: 1) особистісному, щоб «кожна людина мала змогу брати участь у спорті... в безпечному та інклюзивному середовищі... та мала можливість підвищити свій рівень результатів», 2) інституційному, тобто діяти самому і створити відповідні умови для спортивних організацій, щоб «захищати та розвивати спорт, заснований на цінностях, зокрема етиці, доброчесності, належному врядуванні, принципах сталого розвитку (стаття 1). На органи державної влади покладена відповідальність зі встановлення

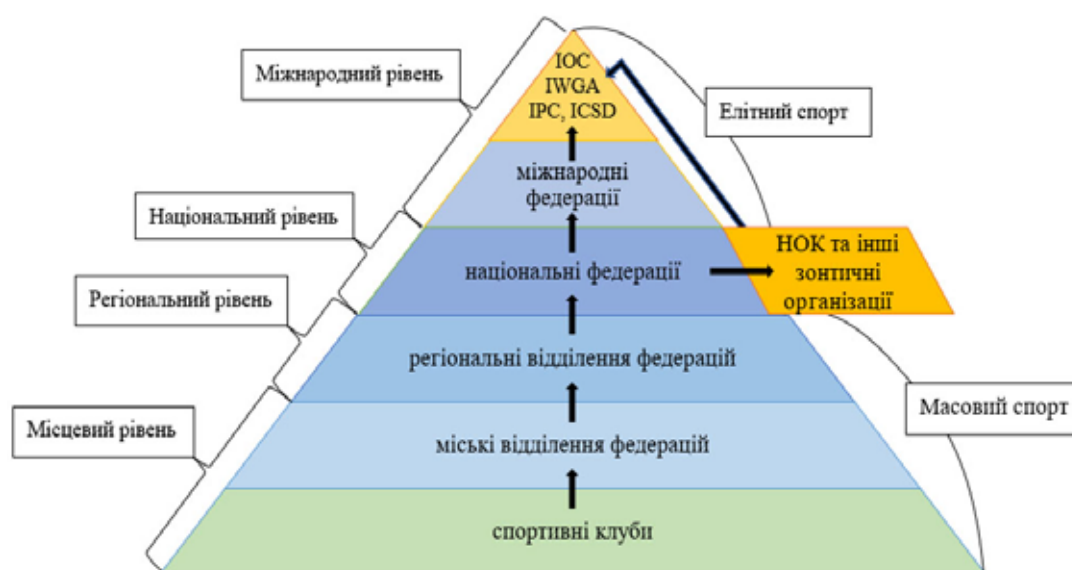

Рисунок 1 – Європейська модель спорту

рамкових і правових умов для розвитку спорту (стаття 3). Неприбуткові громадські організації є автономними, демократичними, у партнерстві з державними структурами заохочують волонтерів. Прибуткові організації мають діяти на принципах фінансової солідарності (стаття 4). Окреслені питання забезпечення прав людини в спорті, боротьби із зловживаннями, дискримінацією, досягнення гендерної рівності (стратегія гендерного мейнстрімінгу), роз'яснення сутності спортивної етики, що має навчити справедливості, командної роботи, дисципліни, інклюзії, поваги та доброчесності (статті 6–8). В організації спортивної діяльності приділяти увагу сталому розвитку: економічному, соціальному, екологічному (стаття 9). Доступ до рухової активності (масового спорту) є фундаментальним правом кожної людини (стаття 10). А спортивні клуби в містах повинні мати відповідний правовий статус і рамкові умови, щоб пропонувати широким верствам населення заняття масовим спортом за доступною вартістю. Заохочення молоді до фізичної підготовки (стаття 11). Використання спортивних об'єктів школами, клубами і громадою загалом. У статтях 13–14 йдеться про елітний спорт, що також має бути забезпечений підтримкою; забезпечення відкритості змагань. Розуміючи виняткову роль наявних спортивних об'єктів, держава повинна координувати появу й подальший розвиток матеріально-технічної бази (стаття 15). Підготовка кадрів для спорту також покладається на відповідні органи. Обов'язковою умовою залишається формування у працівників і волонтерів компетентностей з прав людини, етики, доброчесності, сталого розвитку (стаття 16). Розвиток інформаційних технологій, проведення досліджень, обмін інформацією також є важливими елементами (стаття 17). Стосовно фінансування: має надаватися державна підтримка разом із коштами регіональних та місцевих бюджетів, можуть бути видатки з лоторей, звільнення від податків, надання приміщень з умовною (символічною) платою за аренду. Спортивний сектор також може генерувати ресурси (стаття 18). У прикінцевих положеннях зазначено, що зацікавлені сторони зобов'язані впроваджувати Хартію у свою політику, стратегії, програми. Оскільки Україна є членом Ради Європи, наша держава також має взяти на себе такі зобов'язання.

Попередні наші дослідження [3; 6; 16] та порівняльний аналіз вітчизняних практик із підходами, що реалізуються в країнах ЄС, дають змогу оцінити ступінь реалізації ключових елементів європейської моделі спорту в системі організації спорту в Україні (таблиця 1).

Дискусія. У низці наукових [20], публіцистичних робіт [13] та деяких документах [22] зазначено, що термін «європейська спортивна модель» використовували в документах ЄС ще в 1998 – на початку 2000 років.

Як зазначає Colin Miège (2020) [13], ідея існування європейської моделі спорту, попри структурні розбіжності на національному рівні серед країн Європи, уперше висунута Європейською комісією у 1998 році та згадується в консультативному документі. Проте аналіз документів, на які посилається автор, не підтвердив цього факту. Згадується специфіка європейського спорту, його характерні особливості, але термін не використовується.

Щодо використання терміна «європейська спортивна модель» (the European Sport Model) встановлено,

що вперше він зустрічається в документах Ради Європи у 2008 р., а саме в резолюції «Необхідність збереження європейської спортивної моделі» [23]. У подальшому ця міжнародна організація активно використовує цей термін [2; 7].

Щодо інституцій ЄС, то вперше Європейська комісія комплексно розглядала питання спорту в Європі у 2007 році, випустивши Білу книгу про спорт [25]. У ній один раз згадується «так звана європейська спортивна модель». Водночас підкреслюється, що нереалістично визначити уніфіковану модель для спортивних організацій через їх різноманітність. Як докази наводиться те, що у Європі система відкритих змагань із підвищенням та пониженням у класі характерна лише командним видам спорту, а в професійних спортивних турнірах за автоспорту, велоспорту система участі повністю або частково закрита. З іншого боку, зазначається, що підходи, подібні до організації спорту в Європі, застосовуються і в інших частинах світу, оскільки європейська модель спорту довела свою успішність. Отже, те, що подається як складові унікальної «європейської» моделі, може існувати і в країнах інших континентів або навіть у глобальному масштабі.

Про певні відмінності між європейськими країнами зазначають і науковці. M. Szatkowski (2022) [20], спираючись на роботи інших авторів, розглядає дві моделі організації спорту, які реалізуються у європейських країнах: 1) інтервенціоністська – коли держава бере на себе зобов'язання щодо управління та розвитку спортом; 2) автономна – коли держава не втручається у сферу спорту, розглядаючи її суто як громадський сектор. Автор доходить висновку, що це зумовлено історичними аспектами розвитку регіону та впливом міжнародних спортивних організацій. M. Szatkowski підкреслює, що у ЄС немає єдиного правового акта, який би регулював питання спорту. Проте наші дослідження нормативної бази ЄС переконують у прагненні ЄС до певної уніфікації.

В. Білогур, Р. Олексенко (2022) [5] відмічають помітний розрив між країнами Північної Європи, які дотримуються більш ліберальної концепції суспільства, та країнами Південної Європи, які вирізняються ширшим втручанням держави у спортивну сферу.

Рівень залученості до регулярної рухової активності також різниться між країнами Півночі та Півдня. Це підтверджують результати опитування, проведені Європейською комісією (2022) [18]. Найкращі показники у Фінляндії – 71%, Люксембурзі – 63%, Нідерландах – 60%, Данії та Швеції – по 59% (принаймні раз на тиждень громадяни займаються руховою активністю), найгірші в Португалії – 73%, Греції – 68%, Польщі – 65% (взагалі не займаються).

I. Henry (2009) [11], посилаючись на результати дослідження J. Samu, наводить чотири типи національних політик у сфері спорту: бюрократичний, підприємницький, місіонерський, соціальний. Перші дві політики є централізованими, де державний сектор встановлює вимоги й контролює їх виконання. Інші – децентралізовані з партнерством державних органів у досягненні цілей. Разом із тим I. Henry зазначає, що з часом у цих типах політик відбуваються зміни протилежного вектора. Тобто бюрократичні політики стають більш децентралізованими й відкритими до громадянського суспільства. I. Henry переконаний у тому, що поняття єдиної європейської моделі спорту

Таблиця 1 – Реалізація елементів європейської моделі спорту в українському спорті

Ключові елементи європейської моделі спорту*	Наявність в українському спорті	Примітка
Доступ усіх без обмежень до спортивної діяльності	+ –	Існуюча система організації спорту в Україні не може забезпечити повноцінну реалізацію цього елементу; суттєві проблеми з матеріально-технічною базою спорту, безбар'єрністю тощо
Пірамідальна спортивна структура	+ –	Залученість населення до занять фізичною культурою і спортом суттєво менша за найнижчі показники серед країн ЄС; шкільний спорт тільки починає функціонувати; нерозвинена клубна система, клуби зазвичай не є членами федерацій; наявність великої кількості спортивних організацій, більша частина з яких перейшла у спадок з СРСР
Одна федерація на один вид спорту в країні	+	Може існувати безліч федерацій з виду спорту, але лише одна отримує визнання
Органи державної влади відповідальні за встановлення рамкових і правових умов для розвитку спорту	+	Органи державної влади мають набагато більше повноважень, ніж потрібно
Автономія спорту	–	Спортивні федерації не є самодостатніми структурами; залежність від Міністерства молоді та спорту України, яке має широкі (надлишкові) повноваження
Добровільна діяльність (потужне волонтерство)	–	У суспільстві не сформована культура спортивного волонтерства, нерозуміння або несприйняття засад функціонування спортивних клубів як громадських об'єднань; існуюча система через свої особливості не може стимулювати ці процеси
Орієнтація на цінності та дотримання принципів належного управління	–	Частково реалізується на рівні елітного спорту (спортивна етика, чесна гра); недостатньо уваги волонтерству, повазі до прав людини, гендерній рівності, соціальній згуртованості, охороні довкілля; через низькі показники економіки складнощі з реалізацією інновацій та сталого розвитку; проблеми в організаціях із демократією, підзвітністю, прозорістю, соціальною відповідальністю
Фінансова солідарність	–	Не розвинена в країні на вертикальному рівні (коли професійний або елітний спорт фінансує аматорський або масовий) і горизонтальному рівні (характерна для мультиспортивних клубів з об'єднанням різних видів спорту)
Відкритість змагань	+	Як і в Європі, притаманно командним ігровим видам спорту

Примітка: * – доповнено на підставі аналізу нормативних документів ЄС та Ради Європи.

є недоречним. Оскільки дослідження J. Саму проводилися до 2004 року, це актуалізує аналіз політик європейських країн сьогодні.

Згодом Європейська комісія починає використовувати термін European Sport Model: зустрічаємо в Робочому плані ЄС з питань спорту на 2021–2024 рр. [17]. Введення на сайті Європейської комісії у строку пошуку словосполучень European Sport Model або European Model of Sport дає лише 48 результатів (різних типів документів англійською мовою), які датуються після 2020 року [14]. Це свідчить про використання цього терміна лише в останні роки та відображає еволюцію поглядів: від сумнівів щодо можливості цілісного існування цього явища до сприйняття й використання у власних документах.

Разом із тим Рада Європи вважає, а МОК підтримує таку думку, що європейська модель спорту перебуває під загрозою [9; 22] через появу нових форм розваг, тенденцію зменшення кількості осіб залучених до рухової

активності, особливо організованої, постійне збільшення кількості і через це домінування приватних спортивних структур, які надають комерційні послуги з фізичної культури і спорту та не можуть задовольнити можливості всіх громадян. Ці думки викладені у 2020 році під час вирування COVID-2019 і природно відображають побоювання від наслідків тієї паузи, що була зроблена для профілактичних заходів із протидії пандемії. Рада Європи закликає державні органи підтримувати спортивний рух і діяльність громадських спортивних організацій.

Водночас є розуміння цілком припустимої ситуації співіснування громадських спортивних об'єднань поряд із комерційними спортивними клубами / командами, оскільки це дає змогу задовольнити всі потреби споживача. Однак є побоювання витіснення ринковим підходом громадського сектору спорту, розриву зв'язку між масовим (переважно дитячо-юнацьким) і спортом вищих досягнень, відходу від суспільної ролі спорту як етичного, інклюзивного та

безпечного, що частково або повністю сприяє вирішенню викликів, які стоять перед суспільством.

Низка науковців [19] та інституцій [24] останнім часом продовжують критикувати підхід представлення європейської моделі як унітарної, однорідної, а також вважають, що вона не враховує самоорганізований спорт і заняття у фітнес-клубах, які залишаються поза увагою розробки політик. Дані опитування «Євробарометр» (2022) [18] підтверджують значну частку людей, які відвідують фітнес-клуби й оздоровчі центри (13%). Цей показник навіть більше за тих, хто відвідує спортивні клуби (12%). Проте більшість громадян ЄС самостійно організовують своє активне дозвілля на свіжому повітрі (47 %), дістаються роботи на велосипедах (24 %), самостійно тренуються вдома (37%).

Урешті-решт J. Sennett, A. Le Gall, G. Kelly et al. (2022) зробили висновок, що європейська модель спорту стосується організованої спортивної діяльності. Поза увагою спортивних політик лишається значна частка громадянського суспільства, яка займається неформально, самоорганізовано [19].

Висновки:

1. Протягом останніх 40 років Європейське співтовариство комплексно розглядає питання ролі спорту для економіки, суспільства, політики. Термін «європейська модель спорту» вперше почав використовуватися Радою Європи. Щодо Європейської комісії, то регулярно згадувалися особливості спорту в Європі. У 1990–2000 рр. Європейська комісія ставила під сумнів концепцію існування європейської моделі спорту через низку особливостей організації спорту в країнах ЄС. Вживання цього терміна Європейською комісією відбулося після 2020 року, що відображає еволюцію поглядів: від сумнівів щодо можливості цілісного існування цього явища до сприйняття й використання у власних документах.

2. Європейський підхід до політики у сфері спорту полягає у створенні умов для реалізації ключових аспектів, що задекларовані в низці документів європейських організацій, з дотриманням фундаментального права кожної людини без винятків на заняття спортом (у тому числі дітей, жінок, мігрантів, осіб з інвалідністю, людей похилого віку), розумінням потенціалу спортивної діяльності у просуванні Цілей сталого розвитку ООН. Європейська модель спорту, орієнтована на суспільні цінності, організована на автономній, демократичній, добровільній і територіальній основі з пірамідальною структурою, визнається важливою основою організації спорту в Європі. Вона охоплює всі рівні спорту, від масового до елітного, передбачає як клубні змагання, так і змагання національних збірних команд, а також механізми забезпечення фінансової солідарності.

Результати аналізу низки документів європейських організацій дали змогу, крім ключових елементів, виділити низку рис, які притаманні європейській моделі спорту і мають бути покладені в розробку стратегій, політик державних органів виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту: 1) пріоритет за розвитком масового спорту та зосередженість на здоров'ї; 2) удосконалення фізичного виховання дітей і молоді; 3) центральна роль спортивних федерацій, які об'єднують клуби; 4) сприяння доброчесності, боротьбі з допінгом; 5) упровадження принципів належного врядування; 6) запобігання прояву проблем (ксенофобії, расизму, гендерній нерівності, насильству, корупції тощо); 7) підтримка волонтерського руху як життєво важливого для аматорського спорту. У документах підкреслюється роль державних органів у формуванні політики щодо спорту, фінансуванні, розробці законодавчих ініціатив, враховуючи вищезазначені аспекти, опосередковане втручання та співпрацю з громадськими спортивними організаціями.

3. Порівняння вітчизняної спортивної системи з ключовими елементами європейської моделі спорту підтвердило існування невідповідності щодо більшості з них. Зазначено проблеми, які створюють перепони для впровадження європейської моделі спорту. Серед них – суттєва централізація державної влади у сфері спорту; фактична відсутність автономії спортивних федерацій; нерозвинена клубна система, клуби часто не є членами федерацій, комерційна організація спортивних клубів переважає громадські об'єднання; не сформована культура спортивного волонтерства; наявність великої кількості спортивних організацій, більша частина з яких перейшла у спадок із СРСР і яка претендує на державне фінансування; низькі показники залученості населення до занять фізичною культурою і спортом; суттєві проблеми з матеріально-технічною базою спорту; університетський та шкільний спорт не задовольняє потреб молоді; проблеми з безбар'єрністю, повагою до прав людини, гендерною рівністю, соціальною згуртованістю, охороною довкілля; через низькі показники економіки складнощі з реалізацією інновацій; проблеми в організаціях з демократією, підзвітністю, прозорістю, соціальною відповідальністю; практики фінансової солідарності не існують.

Подолання зазначених проблем можливо за умови змін у системі організації українського спорту, що наблизить його до європейської моделі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці шляхів імплементації ключових елементів європейської моделі спорту в систему організації спорту в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лісабонська угода (договір про реформування Європейського Союзу). Інформаційно-дослідницький центр. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
2. Переглянута Європейська спортивна хартія. Страсбург : Рада Європи, 2022. 34 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Spivrobittnuctvo%20z%20rado%20EU/PREMS%20039224%20UKR%202584%20Revised%20European%20Sports%20Charter.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
3. Яблонська Л., Кропивницька Т. Зарубіжний досвід функціонування європейської моделі спорту (на прикладі Угорщини). *Теорія та методика фізичного виховання*. 2019. Вип. 3. С. 50–56. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2019.3.50-56> (дата звернення: 15.06.2025).
4. ANNEX to the Commission Decision : adopting the Arrangement for Cooperation between the European Commission and the Union of European Olympic Committees (EOC). Brussels : European Commission, 2022. 7 p. URL: https://sport.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-10/C_2022_257_1_EN_annexe_acte_autonome_part1_v2.pdf (accessed: 15.06.2025).
5. Bilohur V., Oleksenko R. The european sport models management in the European union countries. *Humanities studies*. 2022. Vol. 13 (90). P. 59–68. <https://doi.org/10.26661/hst-2022-13-90-07> (accessed: 15.06.2025).

6. Borysova O., Kropyvnytska T. Country Report: Ukraine. *National Sports Governance Observer 2* : Benchmarking governance in national sports organisations. A. Sandy. Play the Game, 2021. P. 272–298. URL: https://www.playthegame.org/media/v2cbmyte/national-sports-governance-observer-2_final-report.pdf (accessed: 17.06.2025).
7. Chapelet J.-L. Autonomy of Sport in Europe. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2010. 110 p. URL: <https://rm.coe.int/autonomy-of-sport-in-europe/168073499f> (accessed: 15.06.2025).
8. Commission Staff Working Document. *The EU and Sport: Background and Context*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007SC0935&from=FR> (accessed: 15.06.2025).
9. Further developing the European Sport Model. EPAS, 2021. 3 p. URL: <https://rm.coe.int/furtherdeveloping-the-european-sports-model-european-sport-charter-pa/1680a1b1cf> (accessed: 15.06.2025).
10. Future of Global Sport. Association of Summer Olympic International Federations (ASOIF), 2019. 46 p. URL: https://www.asoif.com/sites/default/files/download/future_of_global_sport.pdf (accessed: 15.06.2025).
11. Henry I. European Model of Sport. Governance, organisational change and sports policy in the EU. *Hitotsubashi Journal of Arts and Sciences*. 2009. Vol. 50. P. 41–52. URL: <https://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/hermes/ir/re/18054/HJart0500100410.pdf> (accessed: 15.06.2025).
12. Incorporating the specific characteristics of sport and its social functions into the implementation of common policies. *European Union*. 03.07.2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:135007&from=FR> (accessed: 15.06.2025).
13. Miège C. Where does the “European model of sport” stand, 25 years on from the Bosman ruling? *Sport and Citizen*. URL: <https://www.sportetcitoyennete.com/en/articles-en/where-does-the-european-model-of-sport-stand-25-years-on-from-the-bosman-ruling> (accessed: 15.06.2025).
14. Official website of the European Commission. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/index_en (accessed: 15.06.2025).
15. Rask S., Le Coq C., Storm R.K. European sport: One or several sporting realities? Copenhagen : Danish Institute for Sports Studies, 2024. 27 p. URL: <https://www.playthegame.org/media/0nwbrzf3/european-sport.pdf> (accessed: 15.06.2025).
16. Rauch R.L., Kropyvnytska T. Sport Policy in Ukraine. *International Journal of Sport Policy and Politics*. 2025. Vol. 17, Issue 3.
17. Report from the commission to the European parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions : on the implementation and relevance of the European Union Work Plan for Sport 2021–2024 and on the Recommendation on promoting health-enhancing physical activities across sectors. Brussels : European Commission, 2024. 9 p. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/281132/European%20Union%20Work%20Plan%20for%20Sport.pdf> (accessed: 15.06.2025).
18. Sport and physical activity. *European Union. Eurobarometer*. 2022. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668> (accessed: 15.06.2025).
19. Study on the European Sport Model. J. Sennett, A. Le Gall, G. Kelly et al. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. 260 p. URL: https://laboratoire-droit-sport.fr/wp-content/uploads/2022/07/European-Sport-Model_2022.pdf (accessed: 15.06.2025).
20. Szatkowski M. Analysis of the sports model in selected Western European countries. *Journal of Physical Education and Sport*. 2022. Vol. 22 (3). P. 829–839. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.03105> (accessed: 15.06.2025).
21. The European Model of Sport: evaluation and perspectives. Centre de Droit et d'Economie du Sport, 2021. 68 p. URL: https://cdes.fr/wp-content/uploads/2023/02/v2_The-European-Model-of-Sport-VF.pdf (accessed: 15.06.2025).
22. The European Sport Model. International Olympic Committee, 2020. 2 p. URL: <https://rm.coe.int/the-european-sport-model-paper-by-the-ioc/1680a1b876> (accessed: 18.06.2025).
23. The need to preserve the European Sport Model. *Parliamentary Assembly of the Council of Europe*. 24.01.2008. 2 p. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17628> (accessed: 15.06.2025).
24. EU Athletes Response to the Lobby for a «European sport model». *European Athletes & Players Association*. 14.06.2021. URL: <https://euathletes.org/eu-athletes-response-to-the-lobby-for-a-european-sport-model/> (accessed: 15.06.2025).
25. White Paper on Sport. European Commission, 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52007DC0391> (accessed: 15.06.2025).

REFERENCES

1. Lisbon Agreement (Treaty on the Reform of the European Union): informational reference Information and Research Center. Retrieved from: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf> (accessed: 15.06.2025).
2. Revised European Sports Charter. Strasbourg: Council of Europe, 2022. 34 p. Retrieved from: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Spivrobotnictvo%20z%20radoj%20EU/PREMS%20039224%20UKR%202584%20Revised%20European%20Sports%20Charter.pdf (accessed: 15.06.2025).
3. Yablonska, L., Kropyvnytska, T. (2019). Foreign experience of the European model of sport functioning (on the example of Hungary). *Theory and Methods of Physical Education and sports*, 3, 50–56. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2019.3.50-56> (accessed: 15.06.2025).
4. ANNEX to the Commission Decision: adopting the Arrangement for Cooperation between the European Commission and the Union of European Olympic Committees (EOC). Brussels: European Commission, 2022. 7 p. Retrieved from: https://sport.ec.europa.eu/sites/default/files/2022-10/C_2022_257_1_EN_annexe_acte_autonomie_part1_v2.pdf (accessed: 15.06.2025).
5. Bilohur, V., Oleksenko, R. (2022). The european sport models management in the European union countries. *Humanities Studies*, 13 (90), 59–68. <https://doi.org/10.26661/hst-2022-13-90-07> (accessed: 15.06.2025).
6. Borysova, O., Kropyvnytska, T. (2021). Country Report: Ukraine. *National Sports Governance Observer 2*: Benchmarking governance in national sports organisations. A. Sandy. Play the Game. P. 272–298. Retrieved from: https://www.playthegame.org/media/v2cbmyte/national-sports-governance-observer-2_final-report.pdf (accessed: 17.06.2025).
7. Chapelet, J.-L. (2010). Autonomy of Sport in Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 110 p. Retrieved from: <https://rm.coe.int/autonomy-of-sport-in-europe/168073499f> (accessed: 15.06.2025).
8. Commission Staff Working Document. *The EU and Sport: Background and Context*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007SC0935&from=FR> (accessed: 15.06.2025).
9. Further developing the European Sport Model. EPAS, 2021. 3 p. Retrieved from: <https://rm.coe.int/furtherdeveloping-the-european-sports-model-european-sport-charter-pa/1680a1b1cf> (accessed: 15.06.2025).
10. Future of Global Sport. Association of Summer Olympic International Federations (ASOIF), 2019. 46 p. Retrieved from: https://www.asoif.com/sites/default/files/download/future_of_global_sport.pdf (accessed: 15.06.2025).
11. Henry, I. (2009). European Model of Sport. Governance, organisational change and sports policy in the EU. *Hitotsubashi Journal of Arts and Sciences*, 50, 41–52. Retrieved from: <https://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/hermes/ir/re/18054/HJart0500100410.pdf> (accessed: 15.06.2025).
12. Incorporating the specific characteristics of sport and its social functions into the implementation of common policies. *European Union*. 03.07.2006. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:135007&from=FR> (accessed: 15.06.2025).
13. Miège, C. Where does the “European model of sport” stand, 25 years on from the Bosman ruling? *Sport and Citizen*. Retrieved from: <https://www.sportetcitoyennete.com/en/articles-en/where-does-the-european-model-of-sport-stand-25-years-on-from-the-bosman-ruling> (accessed: 15.06.2025).
14. Official website of the European Commission. European Commission. Retrieved from: https://commission.europa.eu/index_en (accessed: 15.06.2025).
15. Rask, S., Le Coq, C., Storm, R.K. (2024). European sport: One or several sporting realities? Copenhagen: Danish Institute for Sports Studies, 27 p. Retrieved from: <https://www.playthegame.org/media/0nwbrzf3/european-sport.pdf> (accessed: 15.06.2025).
16. Rauch, R.L., Kropyvnytska, T. (2025). Sport Policy in Ukraine. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 17 (3).
17. Report from the commission to the European parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions : on the implementation and relevance of the European Union Work Plan for Sport 2021–2024 and on the Recommendation on promoting health-enhancing physical activities across sectors. Brussels: European Commission, 2024. 9 p. Retrieved from: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/281132/European%20Union%20Work%20Plan%20for%20Sport.pdf> (accessed: 15.06.2025).

18. Sport and physical activity. *European Union. Eurobarometer*. 2022. Retrieved from: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2668> (accessed: 15.06.2025).
19. Study on the European Sport Model. J. Sennett, A. Le Gall, G. Kelly at. al. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. 260 c. Retrieved from: https://laboratoire-droit-sport.fr/wp-content/uploads/2022/07/European-Sport-Model_2022.pdf (accessed: 15.06.2025).
20. Szatkowski, M. (2022). Analysis of the sports model in selected Western European countries. *Journal of Physical Education and Sport*, 22 (3), 829–839. <https://doi.org/DOI:10.7752/jpes.2022.03105> (accessed: 15.06.2025).
21. The European Model of Sport: evaluation and perspectives. Centre de Droit et d'Economie du Sport, 2021. 68 p. Retrieved from: https://cdes.fr/wp-content/uploads/2023/02/v2_The-European-Model-of-Sport-VF.pdf (accessed: 15.06.2025).
22. The European Sport Model. International Olympic Committee, 2020. 2 p. Retrieved from: <https://rm.coe.int/the-european-sport-model-paper-by-the-ioc/1680a1b876> (accessed: 18.06.2025).
23. The need to preserve the European Sport Model. *Parliamentary Assembly of the Council of Europe*. 24.01.2008. Retrieved from: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17628> (accessed: 15.06.2025).
24. EU Athletes Response to the Lobby for a «European sport model». European Athletes & Players Association. 14.06.2021. Retrieved from: <https://euathletes.org/eu-athletes-response-to-the-lobby-for-a-european-sport-model/> (accessed: 15.06.2025).
25. White Paper on Sport. European Commission, 2007. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52007DC0391> (accessed: 15.06.2025).

Дата надходження статті: 25.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ СФЕРИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ 9–10 РОКІВ

Олександр Левчук, Валентина Воронова, Олег Байрачний

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Підготовка кваліфікованого спортивного резерву у футболі залежить від багатьох факторів, серед яких одне з провідних місць сьогодні належить відповідності психологічних характеристик гравців вимогам спортивної діяльності в умовах високої конкурентної боротьби. Врахування й подальше цілеспрямоване формування особистісної сфери юних футболістів здатне не лише суттєво та позитивно вплинути на ефективність їх тренувального процесу та змагальної діяльності, а й покращити ряд тісно пов'язаних із ними компонентів, як-от соціалізація та адаптація в різних колективах, комунікація у внутрішньому та зовнішньому просторах, здатність до самоорганізації та стратегічного планування спортивної кар'єри тощо. Комплекс психологічних особистісних якостей, що значною мірою обумовлюють успішність спортивної діяльності у футболі, називають лідерськими. Зі свого боку, одним із ключових компонентів формування лідерських здібностей є емоційний інтелект (EI), який визначає здатність розпізнавати, розуміти й ефективно керувати власними емоціями, а також враховувати емоційний стан інших людей у взаємодії з ними. Метою цих досліджень було визначити роль і значення емоційного інтелекту у формуванні лідерських якостей юних футболістів на етапі початкової підготовки. Отримані під час досліджень результати дали змогу визначити рівень сформованості окремих компонентів емоційного інтелекту у юних футболістів 9–10 років. Проаналізувавши отримані дані, ми визначили основні причини недостатньої сформованості досліджуваних показників і запропоновані засоби та форми корекції як педагогічного, так і спеціального характеру. Серед основних причин низького рівня сформованості окремих компонентів емоційного інтелекту ми виділили такі: вікові особливості когнітивного розвитку дітей у віці 9–10 років, нестача досвіду соціальної взаємодії, особливості навчально-тренувального процесу, вплив соціального середовища (батьки, вчителі, тренери та ін.). Висвітлені в роботі результати досліджень вказують на наявність значних можливостей у підвищенні якості підготовки юних футболістів завдяки впровадженню системної роботи, спрямованої на формування особистісних якостей спортсменів і емоційного інтелекту зокрема.

Ключові слова: емоційний інтелект, особистісні психологічні якості, юні футболісти, психологічна підготовка, лідерство.

Oleksandr Levchuk, Valentyna Voronova, Oleg Bairachnyi

EMOTIONAL INTELLIGENCE AS ONE OF THE FACTORS IN FORMING THE PERSONAL SPHERE OF YOUNG FOOTBALL PLAYERS 9–10 YEARS OLD

Abstract. The preparation of a qualified sports reserve in football depends on many factors, among which one of the leading places today is occupied by the compliance of the psychological characteristics of players with the requirements of sports activities in conditions of high competition. Considering and further purposeful formation of the personal sphere of young football players can significantly and positively affect not only the effectiveness of their training process and competitive activities, but also improve a number of closely related components such as: socialization and adaptation in different teams, communication in internal and external spaces, the ability to self-organize and strategic planning of a sports career, etc. The complex of psychological personal qualities that largely determine the success of sports activities in football is usually called leadership. In turn, one of the key components of the formation of leadership abilities is emotional intelligence (EI), which determines the ability to recognize, understand and effectively manage one's own emotions, as well as to consider the emotional state of other people when interacting with them. The purpose of these studies was to determine the role and significance of emotional intelligence in the formation of leadership qualities of young football players at the stage of initial training. The results obtained in the course of the studies allowed us to determine the level of formation of individual components of emotional intelligence in young football players aged 9–10. Having analyzed the data obtained, we identified the main reasons for the insufficient formation of the studied indicators and proposed means and forms of correction of both pedagogical and special nature. Among the main reasons for the low level of formation of individual components of emotional intelligence, we identified the following: age-related features of the cognitive development of children aged 9–10, lack of experience in social interaction, features of the educational and training process, the influence of the social environment (parents, teachers, coaches, etc.). The research results highlighted in the work indicate the presence of significant opportunities in improving the quality of training of young football players by implementing systematic work aimed at the formation of personal qualities of athletes and emotional intelligence in particular.

Keywords: emotional intelligence, personal psychological qualities, young football players, psychological training, leadership.

Левчук О., Воронова В., Байрачний О. Емоційний інтелект як один із факторів формування особистісної сфери юних футболістів 9–10 років. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 53–57
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-8>

Levchuk O., Voronova V., Bairachnyi O. Emotional intelligence as one of the factors in forming the personal sphere of young football players 9–10 years old. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 53–57
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-8>

Вступ. У сучасному спорті, зокрема у футболі, зростає значення комплексного підходу до підготовки юних футболістів. Усе частіше фахівці (як тренери, так і науковці) звертають увагу на важливість відповідності психологічного особистісного профілю футболістів у контексті повноцінності реалізації їх спортивного таланту на різних етапах багаторічної підготовки [1; 5; 9]. Особливе місце серед значущих психологічних характеристик гравця посідають лідерські якості, які значною мірою обумовлюють успішність спортивної діяльності, а також забезпечують гармонійне особистісне становлення гравців [2; 3; 15]. Зі свого боку, формування лідерських якостей не в останню чергу залежить від рівня сформованості емоційного інтелекту (EI), який визначає здатність розпізнавати, розуміти й ефективно керувати власними емоціями, а також враховувати емоційний стан інших людей у взаємодії з ними [4; 6; 13].

Успішність формування необхідних для повноцінної самореалізації в спорті особистісних психологічних якостей залежить, зокрема, від своєчасності впровадження відповідного системного та послідовного процесу в межах підготовки юних спортсменів. Діти віком 9–10 років перебувають на етапі активного розвитку як емоційної сфери, так і соціальних навичок, що робить цей період сприятливим для початку цілеспрямованого формування основ лідерства через розвиток емоційного інтелекту [5; 7]. У цьому віці юні футболісти починають усвідомлювати значення командної гри, взаємодії з однолітками та власної ролі в колективі. Водночас невміння контролювати емоції чи розуміти їхній вплив може призводити до конфліктів у команді, демотивації, надмірної агресії та зниження ефективності виконання ігрових завдань [1; 3; 10].

Вивчення структури, особливостей формування та ролі емоційного інтелекту в контексті формування лідерських якостей молодих футболістів є актуальним науковим завданням, яке сприяє розробці нових підходів у побудові тренувального процесу в дитячо-юнацькому футболі.

Мета дослідження – визначити рівень сформованості окремих компонентів емоційного інтелекту юних футболістів 9–10 років у контексті особливостей їх спортивної діяльності.

Матеріал і методи дослідження. У роботі були використані такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та мережі Інтернет, порівняльний і критичний аналіз, методика «Діагностика емоційного інтелекту» (Н. Холл), методи математичної статистики. Дослідження були проведені на базі ДЮСШ № 10 (м. Київ) за участі 17 юних футболістів віком 9–10 років, які перебувають на етапі початкової підготовки та регулярно беруть участь у змаганнях міського рівня.

Результати дослідження. Емоційний інтелект спортсмена є однією з фундаментальних складових успішної соціальної взаємодії, особливо в командних видах спорту. Формування здатності розпізнавати, розуміти та регулювати емоції як власні, так і оточення, набуває особливого значення в дитячому віці, коли закладаються основи особистісного розвитку. На індивідуальному рівні достатньо сформований емоційний інтелект сприяє підвищенню здатності до самомотивації та регуляції власного психічного стану, а також підвищує ступінь реалізації лідерських функцій. У контексті колективної взаємодії високий рівень емоційного інтелекту в гравців позитивно впливає на ефективність міжособистісної комунікації як у горизонтальній («футболіст – футболіст»), так і у вертикальній («футболіст – тренер») комунікативній системі [7; 8; 11].

Отримані під час досліджень результати дали змогу визначити рівень сформованості окремих компонентів емоційного інтелекту у юних футболістів на етапі початкової підготовки, а також визначити ключові аспекти, що потребують уваги з боку тренерів у процесі підготовки юних спортсменів на етапі початкової підготовки (рис. 1). Важливі для лідера складові емоційного інтелекту, а саме емпатія, розпізнавання емоцій інших людей, самомотивація, управління своїми емоціями, емоційна обізнаність були досліджені за допомогою методики Н. Холла «Діагностика емоційного інтелекту».

Діагностика рівня сформованості окремих компонентів емоційного інтелекту дала змогу визначити, що два з них («Самомотивація» та «Емоційна обізнаність») перебувають на середньому рівні вираженості, а інші («Емпатія», «Розпізнавання емоцій інших людей» та «Управління

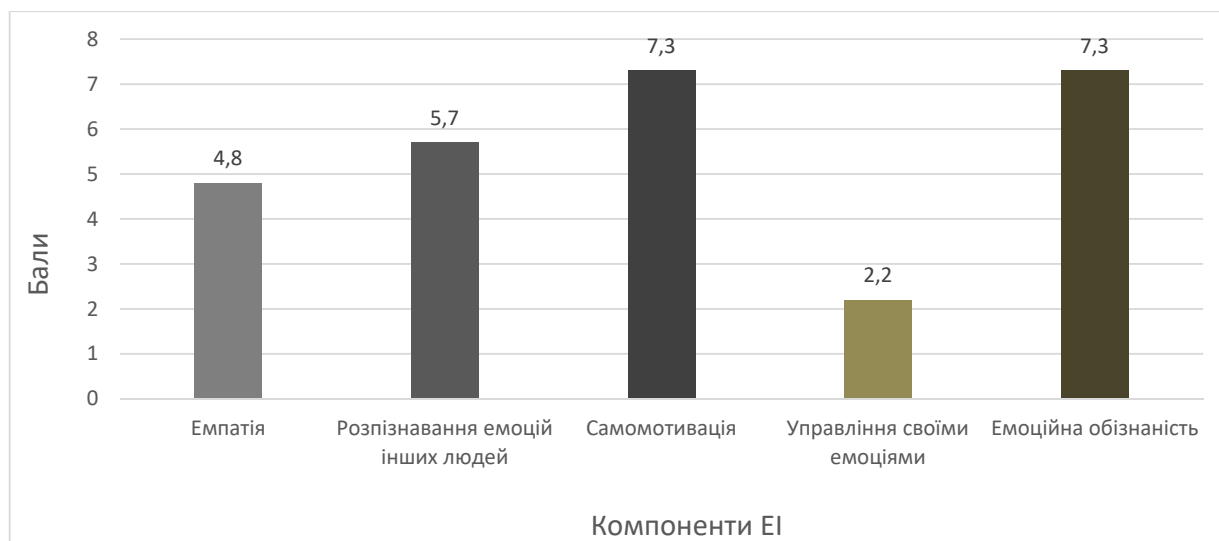

Рисунок 1 – Середні значення компонентів емоційного інтелекту у юних футболістів групи початкової підготовки (9–10 років)

своїми емоціями») – на низькому. Аналізуючи отримані дані, можна припустити, що у юних футболістів наявність відносно вираженої здатності до самомотивації та розпізнавання власних емоцій може бути обумовлена специфічним досвідом спортивної діяльності. Організовані, систематичні заняття, з одного боку, та природна нестабільність емоційно-вольової сфери дітей молодшого шкільного віку – з іншого, створюють передумови для формування у юних спортсменів здатності до прояву елементів самодисципліни та самомотивації. Відносно високі показники емоційної обізнаності, крім іншого, можуть бути обумовлені певними природними віковими особливостями у сприйнятті емоцій, позитивним впливом соціального оточення (тренерів, батьків тощо). Такі результати можуть також свідчити про те, що на першому етапі багаторічної підготовки ці компоненти можуть бути провідними у формуванні загальної емоційної компетентності юних спортсменів і можуть підлягати цілеспрямованому та послідовному формуванню.

Низький рівень емоційного інтелекту в дітей на етапі початкової підготовки у футболі значною мірою слід вважати закономірним явищем, яке пояснюється віковими, психологічними та соціальними особливостями розвитку. Вік 9–10 років є періодом, коли діти перебувають на етапі формування базових емоційних і соціальних навичок. У цьому віці вони лише починають отримувати досвід взаємодії з оточенням, усвідомлювати значення емоцій для міжособистісної взаємодії та освоювати механізми їх регуляції [4; 5].

Аналізуючи інші досліджувані компоненти EI, слід відзначити, що низькі бали в аспекті «Емоційна обізнаність» здебільшого пов'язані з тим, що діти на етапі початкової тільки починають розвивати свої вміння розуміти та розпізнавати емоції інших людей. Їм ще важко визначати й демонструвати свої власні почуття, що впливає на виникнення конфліктних ситуацій між однолітками та старшими людьми, а також на здатність саморегуляції своїх психічних станів. Більшість дітей молодшого шкільного віку ще не здатні свідомо аналізувати власні емоції, розбиратися, чому і як вони виникли. Як наслідок, на цьому етапі підготовки в зазначеному напрямі пріоритетною є профілактична робота. Тож украй важливою є емоційна пластичність у поведінці тренера та врахування ним емоційних потреб власних підопічних. Така модель поведінки тренера здатна суттєво знизити ризик небажаних психоемоційних станів і реакцій дітей.

Найнижчий бал ми спостерігаємо за аспектом «Управління своїми емоціями» (2,2 бала). Діти в цьому віці не усвідомлюють свої емоції та не мають знань і досвіду, як ними керувати. Попри значний ступінь природності такої ситуації у віці 9–10 років, усе ж таки важливим є імплементація в процес підготовки тренінгів, що відповідають віковим особливостям і спрямовані на розвиток навичок саморегуляції. Така робота має на меті створити передумови для формування здатності гравців долати стрес і адекватно реагувати на труднощі, що трапляються під час навчально-тренувального процесу та змагань (наприклад, помилка під час виконання вправи в навчально-тренувальному процесі або під час офіційної гри під егідою ФФК, у міжособистісних конфліктних ситуаціях

тощо). Діти на цьому етапі потребують підтримки під час навчально-тренувального процесу та змагань, оскільки вони тільки почали свій шлях у футболі і їм властиво робити багато помилок як техніко-тактичного характеру, так і в міжособистісному спілкуванні з однолітками та старшими людьми.

Низькі бали за показником «Емпатія» також можна пояснити відсутністю досвіду емоційних відносин, труднощами в розпізнаванні емоційних станів своїх товаришів по команді. Часто юні футболісти 9–10-річного віку не помічають, що їхніми товаришам по команді, наприклад, не подобаються їхні жарти, які варто припинити, оскільки людина, над якою жартують, образилася та може виникнути міжособистісний конфлікт, і вони, навпаки, потребують підтримки. У цьому віці юним футболістам подекуди важко співпрацювати між собою, коли успіх залежить від взаємодії та підтримки один одного. Також можуть виникати труднощі через те, що юні футболісти не можуть конструктивно висловити критичні судження щодо дій партнера по команді, тому важливо, щоб представники референтної групи (тренери, батьки, адміністрація та навіть гравці старших вікових груп) були прикладом для юного спортсмена в питаннях надання й отримання зворотного зв'язку, особливо критичного характеру. Цей етап має важливе значення для розвитку емпатії, що обумовлює необхідність не тільки використання тренером відповідного стилю управління, а й активної співпраці зі спортивним психологом [19; 20].

Дітям на етапі початкової підготовки притаманно відчувати труднощі у встановленні контактів з однолітками, оскільки їм важко зрозуміти, які емоції відчувають люди в цей момент часу, але, незважаючи на це, вони прагнуть до спілкування та розвитку дружніх стосунків, роблячи помилки та виправляючи їх. Результати дослідження, що зафіксували низький рівень (5,7 бала) за показником «Розпізнавання емоцій інших людей», вказують на те, що на цьому етапі юним футболістам характерно відчувати труднощі в ситуаціях, коли потрібно певним чином відреагувати на емоційний стан партнера або суперника під час гри, що негативно позначається на згуртованості команди, а також здатності ефективно долати стресові ситуації як на індивідуальному, так і на груповому рівні.

Дискусія. Серед основних причин невисокого рівня сформованості досліджуваних компонентів емоційного інтелекту юних футболістів 9–10 років ми виділяємо такі: вікові особливості когнітивного розвитку дітей 9–10 років; нестача досвіду соціальної взаємодії; особливості навчально-тренувального процесу; вплив соціального середовища (батьки, вчителі, тренери тощо).

Вікові особливості когнітивного розвитку дітей 9–10 років. У дітей молодшого шкільного віку спостерігається обмежена здатність до емпатії та рефлексії через ще не сформовані механізми абстрактного мислення. Вони часто орієнтуються на власні емоції та мають труднощі з розумінням емоційних станів інших [17; 18]. Тому справедливим буде припущення, що з метою створення позитивних передумов для підвищення рівня емоційного інтелекту необхідним є уважне ставлення тренера до цілеспрямованого розвитку когнітивних здібностей юних

футболістів із застосуванням для цього як спеціальних, так і педагогічних засобів і методів.

Нестача досвіду соціальної взаємодії. У цьому віці діти лише починають активно взаємодіяти в колективі, особливо в умовах конкуренції та командної гри. Відсутність достатнього досвіду вирішення конфліктів і пошуку компромісів впливає на їхню здатність до емоційної регуляції. Водночас, оскільки футбол належить до командних видів спорту, сам факт участі в навчально-тренувальному процесі та змаганнях різного рівня та формату (навіть без активного використання спеціальних тренінгів) надають широкі можливості для формування в дітей молодшого шкільного віку навичок соціальної взаємодії [9; 10].

Особливості навчально-тренувального процесу. На етапі початкової підготовки у футболі тренування здебільшого спрямовані на розвиток технічних і фізичних якостей, а психологічна підготовка загалом і формування емоційного інтелекту зокрема частково або повністю залишаються поза увагою. І хоча, як зазначалося вище, сама спортивна діяльність у футболі є вагомим фактором, що сприяє розвитку соціальних навичок, все ж таки брак системного, з використанням спеціальних засобів і методів, розвитку різних компонентів емоційного інтелекту суттєво обмежує цей процес на цьому етапі багаторічної підготовки.

Вплив соціального середовища (батьки, вчителі, тренери тощо). Батьки, тренери, вчителі й однолітки впливають на формування навичок саморегуляції, емпатії та ефективної комунікації. Позитивна підтримка та конструктивна взаємодія сприяють емоційній стійкості, тоді як психологічний тиск або критика зазвичай гальмують розвиток. Надмірна орієнтованість керівництва, тренерів і батьків на спортивний результат (перемоги, турнірні місця, голи) уже на першому етапі багаторічної підготовки, що спостерігається в системі дитячо-юнацького футболу в Україні, створює несприятливе психологічне середовище для психічного розвитку дитини. Тому одним із ключових факторів нормального психічного розвитку юного футболіста є забезпечення гармонійної співпраці всіх суб'єктів соціального оточення [4; 8; 9].

Висновки. Проведені дослідження дали змогу встановити, що рівень емоційного інтелекту юних футболістів 9–10 років перебуває на низькому рівні практично за всіма досліджуваними показниками: емпатія, розпізнавання емоцій інших людей, самомотивація, управління своїми

емоціями й емоційна обізнаність. Отримані дані обумовлені, з одного боку, тим, що діти цього віку лише починають опановувати базові навички емоційного саморегулювання та взаємодії і це є природним для їх когнітивного розвитку, а з іншого – браком уваги до цих питань з боку тренера та відповідно відсутністю системної, послідовної роботи щодо формування окремих компонентів емоційного інтелекту. Ефективність спортивної підготовки суттєво підвищується, якщо в навчально-тренувальному процесі активно використовуватимуться психолого-педагогічні методи (тренінги), що спрямовані на розвиток емпатії через ігрові вправи та моделювання ситуацій командної взаємодії, навчання дітей розпізнавати та розуміти емоції інших людей через інтерактивні завдання, розвиток навичок самомотивації та управління емоціями через цілеспрямовані психологічні тренінги, підвищення емоційної обізнаності шляхом інтеграції знань про емоції у тренувальну та змагальну діяльність тощо.

Отримані результати дослідження підкреслили важливість цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту у юних спортсменів як одного з ключових аспектів формування особистості юного спортсмена. Емоційна обізнаність, здатність до емпатії та ефективного управління емоціями не лише сприяють покращенню індивідуальної гри футболістів завдяки більш впевненим і стабільним виступам, а й забезпечують гармонійну командну взаємодію, що є невід'ємною складовою колективних видів спорту.

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту є не лише важливим, але й необхідним компонентом для забезпечення психологічної відповідності юних спортсменів вимогам спортивної діяльності у футболі. Комплексний підхід до тренувального процесу, що передбачає роботу з емоційною сферою, дасть змогу забезпечити гармонійний особистісний розвиток юних футболістів і сприятиме їхньому успіху як у спорті, так і поза його межами.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні переліку компонентів емоційного інтелекту для визначення рівня їх сформованості у юних футболістів, а також проведення діагностики цих якостей у різних вікових групах. Крім того, планується встановлення взаємозв'язку рівня розвитку емоційного інтелекту й інших лідерських якостей з успішністю спортивної діяльності юних футболістів на різних етапах багаторічної підготовки.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронова В. Психологія спорту : навч. посіб. 3-тє вид., без змін. Київ : Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра». 2017. С. 272.
2. Байрачний О., Левчук О. Вплив зовнішнього середовища на становлення лідера в спорті. *Молодь та олімпійський рух : збірник тез доповідей XVII Міжнародної конференції молодих вчених*, 7 травня 2024 року. 2024. 244 с.
3. Байрачний О., Левчук О. Феномен лідерства в спортивних командах: значення та особливості формування. *Sport Science Spectrum*. 2024. № 2. С. 41–46 DOI: 10.32782/spectrum/2024-2-6.
4. Дорож І., Ковальчук А. Формування емоційного інтелекту здобувачів початкової освіти на уроках фізкультурної освітньої галузі під час ігрової та змагальної діяльності. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2022. № 3. С. 31–37.
5. Зінов'єва Т. Емоційний інтелект в елементах гри для формування вищих почуттів в активному та глибокому навчанні. *Відкрите освітнє середовище сучасного університету*. 2024. № 16. С. 22–34. DOI: 10.28925/2414-0325.2024.162.
6. Остап'як З., Мицкан Б., Мицкан Т., Випасняк І., Лесів М. Емоційний інтелект і спорт. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*. 2020. № 35. С. 64–77. DOI: 10.15330/fcult.35.64-78.
7. Петровська Т., Арнаутова Л., Паламар Б. Вплив емоційного інтелекту кваліфікованих гандболісток на вибір стратегій подолання стресу. *Клінічна та профілактична медицина*. 2023. № 7. С. 50–58. DOI: 10.31612/2616.4868.7.2023.0.
8. Пономарьов В., Корчагин М. Формування психологічної готовності спортсменів одноборців до тренувальної діяльності та до змагань. *Наук. часопис УкрДУ ім. М. Драгоманова*. Т. 15, № 5. С. 32–38. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2025.05k(191).32.

9. Чернявська Т. Емоційний інтелект як ресурс конкурентоспроможності у спортивній ігровій діяльності. *Спортивні ігри*. Т. 2, № 24. С. 82–90. DOI: <https://doi.org/10.15391/si.2022-2.9>.
10. Чернявська Т. Емоційне благополуччя та успішність у командних видах спорту. *Спортивні ігри*. 2024. Т. 1, № 31. С. 75–85. DOI: <https://doi.org/10.15391/si.2024-1.07>.
11. Шинкарук О., Скалозуб А., Юхно Ю., Шевцова А. Психологічна підготовка гравців та структура діяльності спортивного психолога в кіберспорті. *Теорія і методика фіз. виховання і спорту*. 2023. № 1. С. 84–90. DOI: 10.32652/tmfvs.2023.1.84-90.
12. Andersson E. Public pedagogy and leadership in sports organizations: futebol da forza for sustainability? *European Educational Research Journal*. 2022. Vol. 21, № 3. P. 450–468. DOI: 10.1177/14749041211053721.
13. Goleman D. Leadership that gets results. *Harvard Business Review*. For the exclusive use of J. Hopkins, 2019. 15 p.
14. Goleman D. Primal leadership: The hidden driver of great performance. *Harvard Business Review*. 2001. Vol. 79, № 11. P. 42–53.
15. Gomes A.R., Goncalves A., Morais C., Simaes C., Resende R. Leadership efficacy in youth football: athletes and coaches? *International Sport Coaching Journal "Perspectives"*. 2022. Vol. 9, № 2. P. 170–178. DOI: 10.1123/iscj.2022-0022.
16. Janssen J. The team captain's leadership manual. *Winning the Mental Game*, 2017. 192 p.
17. Li J. The dynamic mechanism on team effectiveness in youth football: a chain meditation. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.659463.
18. López Gajardo M.A., González Ponce I., García Calvo T., Enrich Alturo E., Leo F.M. The role of athlete leadership quality in the characteristics of team resilience in elite soccer teams: a cross sectional and longitudinal mediation of team identification. *Journal of Clinical Sport Psychology*. 2022. P. 1–22. DOI: 10.1123/jcsp.2022-0022.
19. Mach M., Ferreira A.I., Abrantes A.C.M. Transformational leadership and team performance in sports teams: a conditional indirect model. *Applied Psychology: An International Review*. 2022. Vol. 71, № 2. P. 662–694. DOI: 10.1111/apps.12342.
20. Van Dalfsen G., Van Hoecke J., Westerbeek H., De Bosscher V. The development of a scale to measure shared leadership in youth sport. *Journal of Global Sport Management*. 2023. Vol. 8, № 1. P. 73–94.

REFERENCES

1. Voronova, V. (2017). *Psykholohiia sportu [Sports Psychology]: navch. posib. 3-tie vyd., bez zmin*. Kyiv: Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy, vyd-vo "Olimp. I-ra". 272 p.
2. Bairachnyi, O., Levchuk, O. (2024). Vplyv zovnishnoho seredovyscha na stanovlennia lidera v sporti [The Influence of the External Environment on the Formation of a Leader in Sports]. *Molod ta olimpiyskyi rukh: Zbirnyk tez dopovidei XVII Mizhnarodnoi konferentsii molodykh vchenykh*, 7 travnia 2024 roku. 244 p.
3. Bairachnyi, O., Levchuk, O. (2024). Fenomen liderstva v sportyvnykh komandakh: znachennia ta osoblyvosti formuvannia [The Phenomenon of Leadership in Sports Teams: Meaning and Peculiarities of Formation]. *Sport Science Spectrum*, 2, 41–46. DOI: 10.32782/spectrum/2024-2-6.
4. Dorozh, I., Kovalchuk, A. (2022). Formuvannia emotsiinoho intelektu здобувачів початкової освіти на уроках фізкультурної освіти під час ігрових та змагальних діяльності [Formation of Emotional Intelligence of Primary School Students in Physical Education Lessons During Game and Competitive Activities]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 31–37.
5. Zinovieva, T. (2024). Emotsiyni intelekt v elementakh hry dla formuvannia vyshchych pochuttiv v aktivnomu ta hlybokomu navchanni [Emotional intelligence in game elements for the formation of higher feelings in active and deep learning]. *Vidkryte osvittie seredovyshe suchasnoho universytetu*, 16, 22–34. DOI: 10.28925/2414-0325.2024.162.
6. Ostapiak, Z., Mytskan, B., Mytskan, T., Vypasniak, I., Lesiv, M. (2020). Emotsiyni intelekt i sport [Emotional intelligence and sport]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Fizychna kultura*, 35, 64–77. DOI: 10.15330/fcult.35.64-78.
7. Petrovska, T., Arnautova, L., Palamar, B. (2023). Vplyv emotsiinoho intelektu kvalifikovanykh handbolistok na vybir stratehii podolannia stresu [The influence of emotional intelligence of qualified handball players on the choice of stress coping strategies]. *Klinichna ta profilaktychna medytsyna*, 7, 50–58. DOI: 10.31612/2616-4868.7.2023.0.
8. Ponomarov, V., Korchahin, M. (2025). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti sportsmeniv odnobortsiv do trenuvnoi diialnosti ta do zmahan [Formation of psychological readiness of singles athletes for training activities and competitions]. *Nauk. chasopys UkrDU im. M. Drahomanova*, 15 (5), 32–38. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2025.05k(191).32.
9. Cherniavska, T. (2022). Emotsiyni intelekt yak resurs konkurentospromozhnosti u sportyvni i hrovii diialnosti [Emotional intelligence as a resource of competitiveness in sports and game activities]. *Sportyvni ihry*, 2 (24), 82–90. DOI: <https://doi.org/10.15391/si.2022-2.9>.
10. Cherniavska, T. (2024). Emotsiine blahopoluchchia ta uspishnist u komandnykh vyдах sportu [Emotional well-being and success in team sports]. *Sportyvni ihry*, 1 (31), 75–85. DOI: <https://doi.org/10.15391/si.2024-1.07>.
11. Shynkaruk, O., Skalozub, A., Yukhno, Yu., Shevtsova, A. (2023). Psykholohichna pidhotovka hravtsiv ta struktura diialnosti sportyvnoho psykholoha v kiberportii [Psychological preparation of players and the structure of the activities of a sports psychologist in cybersports]. *Teoriia i metodyka fiz. vykhovannia i sportu*, 1, 84–90. DOI: 10.32652/tmfvs.2023.1.84-90.
12. Andersson, E. (2022). Public pedagogy and leadership in sports organizations: futebol da forza for sustainability? *European Educational Research Journal*, 21 (3), 450–468. DOI: 10.1177/14749041211053721.
13. Goleman, D. (2019). Leadership that gets results. *Harvard Business Review*. For the exclusive use of J. Hopkins, 15 p.
14. Goleman, D. (2001). Primal leadership: The hidden driver of great performance. *Harvard Business Review*, 79 (11), 42–53.
15. Gomes, A.R., Goncalves, A., Morais, C., Simaes, C., Resende, R. (2022). Leadership efficacy in youth football: athletes and coaches? *International Sport Coaching Journal "Perspectives"*, 9 (2), 170–178. DOI: 10.1123/iscj.2022-0022.
16. Janssen, J. (2017). The team captain's leadership manual. *Winning the Mental Game*, 192 p.
17. Li, J. (2021). The dynamic mechanism on team effectiveness in youth football: a chain meditation. *Frontiers in Psychology*, 12. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.659463.
18. López-Gajardo, M. A., González-Ponce, I., García-Calvo, T., Enrich-Alturo, E., Leo, F. M. (2022). The role of athlete leadership quality in the characteristics of team resilience in elite soccer teams: a cross-sectional and longitudinal mediation of team identification. *Journal of Clinical Sport Psychology*. P. 1–22. DOI: 10.1123/jcsp.2022-0022.
19. Mach, M., Ferreira, A.I., Abrantes, A.C.M. (2022). Transformational leadership and team performance in sports teams: a conditional indirect model. *Applied Psychology: An International Review*, 71 (2), 662–694. DOI: 10.1111/apps.12342.
20. Van Dalfsen, G., Van Hoecke, J., Westerbeek, H., De Bosscher, V. (2023). The development of a scale to measure shared leadership in youth sport. *Journal of Global Sport Management*, 8 (1), 73–94.

Дата надходження статті: 17.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

СИСТЕМА ДОКУМЕНТАЦІЇ У ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ: СТРУКТУРА, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Ірина Лисенко

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Ефективність управління фізкультурно-спортивними організаціями значною мірою визначається належним функціонуванням системи документації, яка забезпечує впорядкованість і координацію внутрішніх процесів, відповідність законодавчим і нормативним вимогам, прозорість управлінських рішень та підзвітність перед усіма зацікавленими сторонами. Незважаючи на наявність окремих досліджень у сфері діловодства, спортивного адміністрування й організаційних процесів, комплексний аналіз структури внутрішньої документації спортивних організаційних одиниць залишається обмеженим, особливо в умовах цифрової трансформації та впровадження сучасних електронних систем управління. Усвідомлення ролі документації є надзвичайно важливим для підвищення ефективності діяльності, контролю, моніторингу та стратегічного прийняття рішень у сучасній спортивній індустрії.

Мета дослідження – визначити зміст, структуру та функції основних видів документації у фізкультурно-спортивних організаціях і обґрунтувати їх значення для підвищення ефективності управління.

Методи. Дослідження охопило 74 респондентів – представників керівного, адміністративного та технічного персоналу спортивних організацій України. Використовували аналіз нормативно-правових актів, порівняльний і системний аналіз, контент-аналіз звітно-аналітичних документів семи організацій. Опитування проводилося онлайн (Google Forms), містило 25 запитань і завершувалося напівструктурованими інтерв'ю для уточнення відповідей. Статистична обробка даних здійснювалася в IBM SPSS Statistics 27.0 з використанням дескриптивної статистики та коефіцієнта кореляції Пірсона за рівня значущості $p < 0,05$.

Результати. Виявлено п'ять ключових блоків документації: організаційно-правова, розпорядча, довідково-інформаційна, фінансово-бухгалтерська, кадрова та звітно-аналітична. Встановлено прямий зв'язок між якістю ведення документації та ефективністю управлінських рішень. Лише 22% організацій використовують електронні системи документообігу, тоді як 81% респондентів підтримують цифрову трансформацію за умови належної технічної та методичної підтримки.

Висновки. Система документації є базовим елементом управлінської діяльності спортивної організації, впливає на якість прийняття рішень, організаційну ефективність і конкурентоспроможність установи на національному та регіональному рівнях. Запропонована структурна модель документаційної системи може бути використана як інструмент оптимізації управління й основа для цифровізації документообігу у сфері фізичної культури і спорту, значно сприяючи модернізації управлінських процесів, забезпеченню прозорості діяльності та підвищенню рівня професійності персоналу.

Ключові слова: документація, фізкультурно-спортивна організація, управління, кадрові документи, фінансова звітність, цифрова трансформація.

Iryna Lysenko

DOCUMENTATION SYSTEM IN A PHYSICAL CULTURE AND SPORTS ORGANIZATION: STRUCTURE, PURPOSE AND FEATURES

Abstract. The effectiveness of management in physical culture and sports organizations is largely determined by the proper functioning of the documentation system, which ensures the organization and coordination of internal processes, compliance with legal and regulatory requirements, transparency of managerial decisions, and accountability to all stakeholders. Despite the existence of separate studies in office management, sports administration, and organizational processes, a comprehensive analysis of the internal documentation structure of sports organizations remains limited, especially in the context of digital transformation and the implementation of modern electronic management systems. Understanding the role of documentation is crucial for improving operational efficiency, monitoring, control, and strategic decision-making in the contemporary sports industry.

Purpose of the study. To define the content, structure, and functions of the main types of documentation in physical culture and sports organizations and to substantiate their significance for enhancing management efficiency.

Materials and methods. The study involved 74 respondents, including representatives of managerial, administrative, and technical staff of sports organizations in Ukraine. Normative and legal acts, comparative and system analysis, and content analysis of reporting and analytical documents from seven organizations were used. The survey was conducted online (Google Forms), included 25 questions, and was followed by semi-structured interviews to clarify responses. Statistical processing was carried out using IBM SPSS Statistics 27.0 with descriptive statistics and Pearson correlation coefficient at a significance level of $p < 0.05$.

Results. Five key documentation blocks were identified: organizational-legal, regulatory, reference-information, financial-accounting, personnel, and reporting-analytical. A direct relationship was established between documentation quality and the effectiveness of managerial decisions. Only 22% of organizations use electronic document management systems, while 81% of respondents support digital transformation provided adequate technical and methodological support is available.

Conclusions. The documentation system is a fundamental element of management in sports organizations, affecting the quality of decision-making, organizational efficiency, and competitiveness at national and regional levels. The proposed structural model of the documentation system can serve as a tool for management optimization and a basis for digitizing document flow in physical culture and sports, significantly promoting modernization of managerial processes, ensuring operational transparency, and improving staff professionalism.

Keywords: documentation, physical culture and sports organization, management, personnel documents, financial reporting, digital transformation.

Лисенко І. Система документації у фізкультурно-спортивній організації: структура, призначення та особливості. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 58–64
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-9>

Lysenko I. Documentation system in a physical culture and sports organization: structure, purpose and features. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 58–64
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-9>

Вступ. Сучасні фізкультурно-спортивні організації (ФСО) функціонують у складному та динамічному соціально-економічному середовищі, де ефективність управління залежить не лише від ресурсного забезпечення, а й від організаційної структури, управлінських технологій та документального супроводу діяльності [2; 4; 5; 8]. Документальне забезпечення у ФСО є ключовим інструментом регламентації процесів, формалізації управлінських рішень і контролю за виконанням завдань, що гарантує системність і прозорість управлінської діяльності [3; 12; 18].

Наукові дослідження та методичні рекомендації підкреслюють, що належне організаційне оформлення документації сприяє ефективному функціонуванню організації, забезпеченню правової безпеки й оптимізації взаємодії між структурними підрозділами та зовнішніми партнерами [4; 5; 8; 14]. Водночас сучасні виклики, зокрема цифровізація управлінських процесів та впровадження електронного документообігу, потребують перегляду традиційних підходів до діловодства і стандартизації документів [1; 9; 16].

Недостатня уніфікація форм і процедур документального обігу у спортивних організаціях призводить до дублювання роботи, підвищує ризики управлінських помилок і ускладнює адаптацію до законодавчих та технологічних змін [6; 7; 11; 15]. У зв'язку із цим дослідження структури, змісту та функцій документації має фундаментальне значення для розвитку спортивного менеджменту, оскільки документація виступає інструментом стратегічного управління, інформаційної взаємодії та контролю за діяльністю організації [18; 19; 20].

Таким чином, проблема удосконалення системи документації у ФСО є актуальною з огляду на необхідність підвищення ефективності управління, оптимізації внутрішніх процесів і впровадження сучасних цифрових технологій. Наукове обґрунтування змісту, структурних елементів і функцій документації дає змогу створити стандартизовану систему, яка забезпечує якісне управління організацією та підвищує рівень професіоналізму менеджерів у спортивній сфері [2; 3; 4; 8; 12].

Мета дослідження – визначити зміст, структуру та функції основних видів документації у фізкультурно-спортивній організації, а також надати наукове обґрунтування їх ролі у процесах управління.

Матеріали та методи. *Учасники.* У дослідженні взяли участь 74 респонденти, які представляли керівний, адміністративний і технічний персонал фізкультурно-спортивних організацій України. Середній вік учасників становив $38,4 \pm 6,7$ року. Усі респонденти надали інформовану згоду на участь у дослідженні відповідно до етичних стандартів наукової діяльності.

Процедура (організація дослідження). Дослідження здійснювалось у три етапи:

1. Підготовчий етап – визначення цільового середовища дослідження та розробка анкети, яка охоплювала питання ведення документації, нормативно-правового забезпечення й електронного документообігу у фізкультурно-спортивних організаціях.

2. Емпіричний етап – проведення анкетування в онлайн-форматі за допомогою Google Forms, аналіз організаційно-правових документів (статутів, положень,

наказів тощо) та напівструктуровані інтерв'ю з представниками керівного складу.

3. Етап узагальнення результатів – порівняльний аналіз стану документообігу в різних типах організацій (державних, комунальних, громадських) і виокремлення ключових тенденцій та проблем у сфері управління документацією.

Для проведення дослідження використовували персональний комп'ютер, систему онлайн-анкетування та програмне забезпечення для статистичного аналізу даних.

Статистичний аналіз. Статистична обробка здійснювалася за допомогою IBM SPSS Statistics 27.0. Використано методи дескриптивної статистики (середнє значення, стандартне відхилення) та кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона) для оцінки взаємозв'язків між показниками документальної діяльності та типом організації. Для перевірки статистичної значущості різниць між групами застосовано t-критерій Стюдента, при цьому статистичну значущість встановлено на рівні $p < 0,05$.

Результати. Система документації у фізкультурно-спортивній організації охоплює сукупність нормативно-розпорядчих, організаційних, фінансових, кадрових і звітних документів. Умовно її можна поділити на такі основні блоки [2; 12]:

Організаційно-правові документи. Однією з основних управлінських функцій, що регламентує діяльність у сфері фізичної культури і спорту, є функція організації системи та процесів управління, що передбачають:

- створення організації, що містить вибір її організаційно-правової форми;
- встановлення її структури;
- визначення штатної кількості та складу (номенклатури) посад – керівників, фахівців, технічних виконавців за єдиною тарифною сіткою (ЄТС);
- регламентацію діяльності апарату управління;
- ліцензування діяльності (у разі потреби);
- встановлення режиму роботи та системи охорони;
- організацію праці працівників та оцінку їх діяльності;
- реорганізацію;
- ліквідацію організації та деякі інші види робіт [4; 17].

Організаційна діяльність ФСО визначається в розробці та затвердженні комплексу організаційно-правових документів, що містять правила, норми, положення, які встановлюють статус організації, її компетенцію, структуру, штатну численність та посадовий склад, функціональний зміст діяльності організації загалом, її структурних підрозділів і працівників, їх права, обов'язки, відповідальність та інші аспекти [2].

До організаційно-правових документів належать: статут організації, положення про організацію; положення про структурні підрозділи, колегіальний і дорадчий орган організації; регламенти робіт колегіальних і дорадчих органів, апарату управління керівництва; штатний розклад; інструкції з окремих видів діяльності, що потребують регламентації (інструкція з діловодства), посадові інструкції працівників, правила, пам'ятки та інші [3; 15; 10].

Організаційно-правові документи містять положення, строго обов'язкові для виконання, вони реалізують норми адміністративного права та є правовою основою діяльності ФСО. Ці документи в обов'язковому порядку проходять процедуру затвердження уповноваженим на це

органом – вищою організацією, керівником цієї організації або її колегіальним органом (зборами акціонерів або радою директорів) або керівником структурного підрозділу – залежно від виду та різновиду організаційно-правового документа. Організаційні документи можуть затверджуватися безпосередньо актом керівника з відтворенням грифа затвердження на документі або розпорядчим документом [2].

Мета розробки організаційних документів – найбільш раціональний розподіл і кооперація праці між підрозділами та працівниками [3].

Організаційно-правові документи, з погляду терміну дії, належать до безстрокових та діють до їх відміни або до затвердження нових. У стабільно працюючій організації необхідність перегляду, зміни чи доповнення організаційно-правових документів може виникнути один раз на кілька років. Залежно від характеру та глибини зміни в діяльності організації організаційно-правові документи або розробляються заново, або до них вносяться зміни та доповнення розпорядчими документами (наказом чи розпорядженням керівника). У випадку реорганізації діяльності організації розробляються нові організаційно-правові документи та їх затвердження [2].

Порядок внесення змін і доповнень та їх перегляд залежить від виду організаційно-правових документів. Наприклад, зміни та доповнення до статуту організації вносяться в разі потреби відповідно до встановлених законом процедур – за рішенням вищого органу управління організації (загальні збори акціонерів або учасників) з обов'язковим інформуванням органу, що здійснює державну реєстрацію організації. Зміни у штатному розкладі вносяться за потреби наказами або розпорядженнями керівника. Зміни в положенні про структурні підрозділи та інші органи управління також вносяться розпорядчими документами керівництва за потреби [2].

Розробляються організаційно-правові документи керівництвом організації чи підрозділу із застосуванням кваліфікованих фахівців, які добре знають роботу організації як загалом, так і в окремих напрямках [3].

Організаційно-правові документи оформлюються на стандартному аркуші паперу з обов'язковими реквізитами: назва організації та/або підрозділу, назва виду документа, дата, номер документа, заголовок до тексту, текст, підпис, гриф затвердження. Датою організаційно-правового документа є дата його затвердження [2].

Текст більшості організаційно-правових документів складається з розділів, що мають власні заголовки та розподілені на пункти, нумеровані арабськими цифрами [2].

1.2. Розпорядча документація. Незалежно від характеру та змісту діяльності організації, її організаційно-правової форми, компетенції, структури та інших факторів керівництво будь-якої організації наділяється правом видання розпорядчих документів [6; 16]. У юридичному сенсі вони є нормативно-правовими актами, що реалізують управлінські функції суб'єктів виконавчої влади. Особливу роль у цьому відіграє правильне оформлення таких документів відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ № 2980 [10].

Основне призначення розпорядчих документів – регулювання діяльності, що дає змогу органу управління забезпечувати реалізацію поставлених перед ним завдань,

отримувати максимальний ефект від своєї діяльності та діяльності організації, що входить до його системи. Від того, як ефективно регулюється діяльність організації, залежать результати її роботи [4].

Рішення, що фіксуються в розпорядчих документах, спрямовані на вдосконалення організаційної структури управління, характеру, змісту та способів здійснення основної діяльності, забезпечення фінансовими, трудовими, матеріальними, інформаційними та іншими ресурсами [4].

Розпорядчі документи містять рішення, що йдуть згори донизу за системою управління: від органу управління до керованого, від вищестоящого до підвідомчого, від керівника організації до структурних підрозділів та співробітників. Саме ці документи реалізують керованість об'єктів по вертикалі [4].

У юридичному розумінні розпорядчі документи належать до нормативних правових актів. У них одержують конкретні юридично владні вказівки суб'єкти виконавчої влади. Конкретність таких вказівок проявляється в тому, що за допомогою розпорядчих документів вирішуються наявні у сфері управління проблеми та питання; їх адресатом є конкретні заклади, структурні підрозділи, посадові особи або працівники; вони є юридичними фактами, що викликають появу конкретних адміністративно-правових відносин [4].

З погляду сфери своєї дії розпорядчі документи поділяються на:

- правові акти, що діють на всеукраїнському рівні;
- правові акти, що діють на рівні місцевого самоврядування;
- правові акти, що діють у межах галузі;
- правові акти, що діють у межах окремої організації [4].

Розпорядчі документи, що видаються центральними органами виконавчої влади, належать до категорії відомчих нормативних актів. Їх можна розділити на:

- акти, що стосуються прав, свобод, законних інтересів громадян України;
- акти міжвідомчого характеру;
- акти, що регулюють відносини центральних органів влади з підвідомчими закладами, організаціями [4].

Підставою для видання розпорядчих документів може бути:

- необхідність виконання прийнятих законодавчих, нормативних, правових актів та інших рішень вищих органів;
- необхідність здійснювати власну виконавчо-розпорядчу діяльність, що зафіксована у функціях і завданнях організації [4].

З погляду порядку вирішення питань (прийняття рішень) усі розпорядчі документи поділяються на дві групи:

- документи, що видаються в умовах колегіальності;
- документи, що видаються в умовах одноосібного прийняття рішень [4].

У першому випадку розпорядчі документи видаються на підставі рішень, що приймаються спільно групою працівників (колегій, зборів, рад, правлінь та ін.). Колегіальність дає змогу найбільш правильно й ефективно вирішувати складні питання, що потребують серйозного опрацювання [4].

У системі колегіальних органів особливо виділяються дорадчі за своїм статусом органи, наприклад колегії міністерств. Їх специфіка полягає у тому, що рішення дорадчих органів мають не обов'язковий, а рекомендаційний характер. Це означає, що керівництво організації має право прийняти власне рішення, попри рішення дорадчого органу [4].

В умовах одноосібного прийняття рішень влада щодо всіх питань в організації належить її керівнику. Одноосібне прийняття рішень забезпечує оперативність управління, підвищує персональну відповідальність керівника за прийняті рішення [4].

В органах управління, що діють на підставі колегіальності, керівництво має право приймати одноосібні рішення щодо вузького кола питань, що стосуються внутрішньої діяльності організації [4].

В умовах колегіальності прийняття рішень видається постановою або рішенням, а в умовах одноосібного прийняття – наказами, указами, розпорядженнями [4].

1.3. Довідково-інформаційна та довідково-аналітична документація. Процес прийняття обґрунтованих управлінських рішень ґрунтується на зборі й обробці об'єктивної та достовірної інформації. Інформація про фактичний стан справ у системі управління міститься в різних джерелах, але важливе місце серед них посідають довідково-інформаційні та довідково-аналітичні документи: акти, довідки, доповідні записки, листування тощо [3].

Ці документи виконують службову роль щодо організаційно-правових і розпорядчих документів. Вони не містять доручень і не зобов'язують діяти суворо, як розпорядчі документи, а повідомляють відомості, що ініціюють прийняття управлінських рішень [3]. До цієї групи належать акти, довідки, доповідні записки, службове листування тощо [2; 12]. Особливе місце має ділове листування, що становить понад 80 % вхідної та вихідної документації закладу [15]. Вимоги до оформлення листів регламентуються державними стандартами документації, зокрема ДСТУ ISO 5127:2018 [7].

Особливість цих документів полягає в тому, що вони здебільшого надходять знизу вгору за системою управління: від працівника до керівника структурного підрозділу, від керівника підрозділу до заступника керівника організації або керівника організації до підвідомчої організації [3].

Окремі різновиди довідково-інформаційних документів, наприклад листування, використовуються для реалізації інформаційних зв'язків між рівнями, що не перебувають у відносинах підпорядкування [3].

Не існує єдиної класифікації цих документів, але їх умовно поділяють на довідково-інформаційні та довідково-аналітичні документи (табл. 1.) [3].

Особливе місце в системі довідково-інформаційної документації належить листуванню – загальна назва різних за змістом документів, що виступають як інструмент інформаційного обміну між організаціями [2].

Ділове листування посідає значне місце в масиві документації закладу. Будучи зв'язувальним ланцюгом між організаціями, листування займає 80% вхідної та вихідної документації [2, с. 123].

Види ділового листування та їх назва (лист, телеграма, телефакс, факсограма / факс, телефонограма) визначаються засобами передачі ділової інформації, які розділяються на два види – поштовий зв'язок та електронний зв'язок [3].

Листування відрізняє широке видове різноманіття: від листів, що мають нормативний характер, і телеграм державних органів до звернень громадян і типових заяв [3].

Під час ведення листування повинні бути дотримані такі вимоги:

- листування оформлюються на спеціальних бланках;
- листи повинні бути грамотно складені без помилок;
- мова офіційно-ділова, точна й аргументована;
- містити об'єктивні відомості про події [2, с. 125].

Інформаційний обмін за допомогою листування доцільно використовувати тільки в тому випадку, коли ускладнений або неможливий інший спосіб обміну думками (телефонні переговори, особисті зустрічі та ін.).

Фінансово-бухгалтерська документація. Цей блок охоплює документи, пов'язані з фінансовим плануванням, звітністю, укладенням договорів та обліком операцій: кошториси, акти виконаних робіт, бухгалтерські звіти, додаткова документація [2; 8; 15].

Містить документи, пов'язані з обліком, звітністю та фінансовими операціями:

- кошториси, фінансові плани;
- акти виконаних робіт, договори;
- первинні бухгалтерські документи;
- звіти до органів ДПС, аудиторські висновки (за потреби) [2].

Кадрова документація. До кадрової документації належать особові справи, штатний розпис, табелі обліку часу, накази щодо трудових відносин [2; 11]. Вона фіксує прийняття, переведення, звільнення працівників, а також веде облік кадрів відповідно до внутрішньої політики установи.

Таблиця 1 – Розподіл довідково-інформаційної документації за відповідними ознаками

Довідково-інформаційні документи	Довідково-аналітичні документи
Протокол, довідна записка, пропозиція, пояснювальна записка, заява, подання, листування (службовий лист, телеграма, телефонограма, телекс, факсограма, електронне повідомлення)	Акт, довідка, звіт висновок відгук список перелік

Звітно-аналітична документація. Звітна документація забезпечує зворотний зв'язок між фактичними результатами діяльності організації та стратегічними цілями. Сюди входить державна статистична звітність (форми Держстату), відомча звітність (Мінмолодьспорту, ДПС, НБУ) та внутрішня звітність [4; 13; 14]. Аналіз цієї документації дає змогу вдосконалити управлінську систему та забезпечити її адаптивність до змін у зовнішньому середовищі [9; 11].

Звітну документацію становлять документи, що містять відомості про результати діяльності організації, підрозділу або посадової особи за визначений період часу – рік, півріччя, квартал, місяць, декаду. Звітна документація в діяльності організації та держави загалом виконує функцію зворотного зв'язку, що дає змогу зіставити отримані результати з показниками, визначеними планами або програмами. Аналіз звітних документів дає можливість керівництву координувати діяльність як самої організації, так і підвідомчої системи, удосконалювати структуру, характер і зміст виконаних робіт, кадровий склад організації, забезпечення її фінансовими, матеріальними та іншими ресурсами самі. Звітна документація організації складається з деяких комплексів документів: державна статистична звітність; відомча звітність; внутрішня організаційна звітність.

Форма документів державної статистики розробляється Держкомстатом України та є обов'язковою для всіх закладів та організацій. Порядок складання оформлення документів державної статистичної звітності встановлено Положенням про порядок надання державної статистичної звітності в Україні в Україні. Форми документів відомчої звітності розробляються міністерствами та відомствами. Наприклад, Національний банк України, Державна податкова служба України розробляють форми бухгалтерського обліку та звітності, податкової звітності, обов'язкові для всіх організацій. Центральний орган виконавчої влади, що виконує функції галузевого управління, розробляє форми відомчої звітності, що обов'язкові для закладів та організацій галузі. Державна статистика та відомча звітність надається у встановлені терміни відповідними територіальними органами. За термінами надання вона може бути декадною, місячною, квартальною, піврічною та річною. У зацікавлені органи надається перший екземпляр підготовленого звіту й електронна копія документа. Крім державної статистичної та відомчої звітності, у кожному закладі складається внутрішня звітність про виконання планів, завдань, разових доручень керівництва або доручень вищою організацією. Такого роду звітні документи складають фахівці структурних підрозділів і надають на розгляд керівництва цієї або вищої організації. Внутрішні організаційні звітні документи можуть називатися звіт або довідка звітного характеру (на відміну від аналітичної довідки). Звітні документи можуть складатися за різними напрямками діяльності організації: про результати функціональної діяльності підрозділів і загалом організації, про результати науково-дослідної або науково-впроваджувальної діяльності, про відрядження, про результати рекламної діяльності (рекламних кампаній), про виконання окремих, разових заходів чи завдань керівництва.

Система документації виконує низку ключових функцій:

- управлінську – забезпечує основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень [3];

- правову – документально підтверджує діяльність організації, слугує доказовою базою у випадку юридичних спорів [4];

- інформаційну – фіксує та акумулює інформацію про діяльність організації, зберігає історичну пам'ять [2];

- контрольну – дає змогу здійснювати контроль за виконанням планів, дотриманням дисципліни, використанням ресурсів [3];

- комунікативну – забезпечує внутрішню та зовнішню комунікацію організації (з органами влади, спонсорами, ЗМІ тощо) [5].

Особливості документального забезпечення діяльності спортивних організацій зумовлені специфікою галузі, яка характеризується широкою взаємодією з державними структурами, міжнародними організаціями, громадськістю, а також постійною динамікою процесів [3]. До ключових особливостей належать:

- регламентованість – необхідність дотримання стандартів, вимог федерацій, міжнародних норм (наприклад, вимог WADA щодо допінг-контролю) [6];

- сезонність і циклічність – документообіг часто прив'язаний до календаря змагань, підготовчих зборів, сезонних тренувальних періодів [3];

- безпека та конфіденційність – захист персональних даних спортсменів, медичних карток, контрактів [2];

- велика кількість звітної документації – щорічна звітність до державних органів, спонсорів, спортивних федерацій [4].

У зв'язку з розвитком цифрових технологій дедалі більшої актуальності набуває електронний документообіг у спортивних організаціях. Його переваги такі: зменшення паперового навантаження; спрощення контролю й обліку; покращення прозорості управління; оперативний доступ до документів для керівництва, тренерів, бухгалтерії.

На практиці дедалі частіше використовуються CRM-системи для спортивного менеджменту, сервіси хмарного зберігання даних, цифрові платформи для звітності (наприклад, електронні кабінети в Мінмолодьспорту). Так, аналіз емпіричних матеріалів, зібраних у рамках соціологічного опитування серед представників фізкультурно-спортивних організацій в Україні ($n = 74$), проведеного у 2024 році, дає змогу деталізувати проблеми та пріоритети щодо документального забезпечення. Основні результати подано нижче (табл. 2):

- 58% респондентів вказали на відсутність чітких інструкцій або шаблонів для внутрішнього документообігу в межах спортивного клубу або федерації;

- 67% опитаних відзначили, що ведення документації здійснюється переважно в паперовій формі, а доступ до цифрових систем обмежений (особливо в невеликих або регіональних організаціях);

- лише 22% організацій використовують CRM-системи або інші електронні платформи для обліку спортсменів, фінансів і звітності;

- 42% працівників заявили про відсутність спеціальної підготовки або навчання з питань документообігу, у тому числі електронного;

Таблиця 2 – Основні результати опитування щодо стану документації

Показник	Значення (%)
Наявність шаблонів документації	42
Переважно паперове ведення документації	67
Використання CRM або електронних систем	22
Потреба в навчанні персоналу	42
Підтримка цифрової трансформації	81

• водночас 81% респондентів підтримують ідею цифрової трансформації документообігу, але зазначають потребу в навчанні персоналу та наданні технічної допомоги.

Крім того, згідно з даними Міністерства молоді та спорту України (Звіт за 2023 р.), лише 14 із 87 національних федерацій повністю перейшли на електронне ведення звітної документації, зокрема щодо членства, результатів змагань і календарного планування. Більшість подає звітність у змішаному форматі – електронному та паперовому.

Дискусія. У процесі аналізу системи документації у фізкультурно-спортивних організаціях виявлено низку суперечностей і проблемних аспектів, які потребують подальшого дослідження й удосконалення. Передусім це стосується недостатньої уніфікації та стандартизації документообігу в спортивній сфері. Незважаючи на існування нормативно-правових актів, як-от накази Міністерства молоді та спорту України щодо типових форм документів, значна частина організацій користуються власними внутрішніми форматами без узгодження з державними або міжнародними стандартами. Це створює складнощі у звітності, аудиті та взаємодії з партнерами.

Крім того, інституційні дискусії точаться навколо питання обов'язковості ведення певних категорій документації для недержавних фізкультурно-спортивних організацій (наприклад, спортивних клубів, федерацій, секцій), що не отримують державного фінансування. Частина дослідників вважають, що вимоги до обліку, звітності та кадрової документації мають бути гнучкішими для малих організацій, тоді як інші наголошують на необхідності дотримання єдиного інформаційного простору галузі [1; 3].

Актуальним залишається і питання цифровізації документообігу. Хоча впровадження електронного документообігу визнано пріоритетом державної політики у сфері спорту, на практиці реалізація цього процесу є фрагментарною. Серед бар'єрів – брак фінансування, недостатня цифрова компетентність персоналу, низький рівень технічної інфраструктури, зокрема в регіонах. Водночас є позитивні приклади застосування цифрових платформ у великих спортивних федераціях (наприклад, Єдина спортивна база даних у футболі або E-Karate для обліку змагань у федераціях бойових мистецтв).

Також дискусійним є питання класифікації окремих документів. Зокрема, як зазначено вище, статут організації за своєю природою є організаційно-правовим документом, проте в деяких методичних джерелах його помилково відносять суто до нормативних або організаційних. Це свідчить про потребу в чіткішому визначенні категорій документації, особливо в умовах академічного викладу.

Окремо варто звернути увагу на інституційну пам'ять і довгострокове збереження документації. В умовах

воєнного стану та частих реорганізацій спортивних органів (включно з передачею повноважень або ліквідацією деяких установ) актуальним є питання збереження архівів, їх перенесення в цифрову форму та забезпечення доступу до історичних даних про діяльність спортсменів, тренерів і клубів.

Таким чином, сучасна система документації у фізкультурно-спортивній сфері демонструє і високий потенціал, і низку проблем, які потребують вирішення на рівні політики, менеджменту та технологій. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку типових моделей документаційного забезпечення, визначення мінімальних стандартів ведення документації залежно від типу організації, а також на розбудову цифрової інфраструктури у сфері спорту.

Висновки. Система документації у фізкультурно-спортивній організації – це складна та структурована сукупність інформаційно-управлінських інструментів, яка забезпечує ефективне функціонування організації, дотримання правових норм, оперативну взаємодію з партнерами та державними органами. Упровадження сучасних підходів до ведення документації, зокрема її цифровізація, є важливою умовою підвищення ефективності спортивного менеджменту в Україні.

Отримані дані свідчать також про наявність системної нерівності в доступі до сучасних форм документування. Зокрема, малі організації часто залишаються поза межами цифрових реформ через фінансові та кадрові обмеження. Водночас високий рівень підтримки з боку представників спортивного менеджменту щодо цифровізації демонструє готовність до змін, якщо буде забезпечена методична та технічна підтримка.

Перспективи подальших досліджень. Перспективними напрямками подальших досліджень є: розроблення й апробація типових алгоритмів електронного документообігу для спортивних організацій різного підпорядкування; вивчення впливу цифрових технологій на ефективність управління персоналом у сфері фізичної культури і спорту; дослідження юридичних та етичних аспектів збереження й захисту інформації в умовах цифровізації документообігу; порівняльний аналіз між країнами Центрально-Східної Європи щодо застосування електронної документації у спортивному менеджменті.

Вдячності. Автор висловлюють щире вдячність технічному асистенту Гриневич І. В. за допомогу в організації опитування, оператору цифрового архіву Гуменюк Т. О. – за підтримку в обробці первинних даних, а також керівництву відділу документаційного забезпечення Київського обласного центру «Спорт для всіх» за консультативну допомогу.

Дослідження виконане в межах самостійної науково-дослідної роботи без цільового державного чи комерційного фінансування.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андришченко І. Як правильно почати діджиталізувати свій бізнес. URL: <https://nv.ua/ukr/techno/technoblogs/jak-pravilno-pochati-didzitalizirovat-sya-50029995.html>.
2. Бабій І. В. Основи діловодства : навчально-методичне видання для курсантів та студентів 2–3 курсів. Львів : СПОЛОМ, 2020. 76 с.
3. Беседін В. В. Документування управлінської діяльності : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020.
4. Грибан Г. П. Управління у сфері фізичної культури і спорту. Житомир : Вид-во «Рута», 2022. 124 с.
5. Гуменюк В. О. Спортивний менеджмент : навч. посіб. Львів : ЛДУФК, 2021.
6. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». *Відомості Верховної Ради України*, 1994.
7. Інформація та документація. База та словник термінів : ДСТУ ISO 5127:2018. Чин. від 01.01.2019. Київ : УкрНДНЦ, 2018.
8. Кошарна Н. В. Діловодство у фізкультурно-спортивних організаціях : навч. посіб. Харків : ХДАФК, 2020. 128 с.
9. Лещенко М. А. Електронний документообіг у сфері спорту: сучасний стан і перспективи розвитку. *Менеджмент і бізнес-адміністрування*. 2023. № 2. С. 52–57.
10. Менеджмент для бакалаврів : підручник: у 2 т. / за заг. ред. О. Ф. Балацького, О. М. Теліженка. Суми : Університетська книга, 2020. Т. 2. 592 с.
11. Наказ Міністерства спорту України № 2980 від 27.12.2016 «Про затвердження типових форм документів у сфері фізичної культури і спорту».
12. Оніщенко І. І. Інформаційні системи та електронний документообіг в органах державної влади: правові та організаційні аспекти. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 232 с.
13. Основи менеджменту: конспект лекцій : навч. посіб. для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент і бізнес-адміністрування» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; укладачі: Т. В. Лазоренко, С. О. Пермінова. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. 166 с.
14. Палеха Юрій Загальне діловодство: теорія та практика керування документацією із загальних питань : навчальний посібник – 4-те (виправлене і доповнене). Київ : Видавництво ліра-К, 2017. 624 с.
15. Про затвердження Державного соціального стандарту у сфері фізичної культури і спорту : наказ міністерства молоді та спорту № 918 від 21.02.2023.
16. Семенюк О. А. Цифрові трансформації в управлінні закладами фізичної культури і спорту. *Управління та адміністрування у сфері спорту*. 2023. № 1 (11). С. 17–25.
17. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. URL: <https://sport.gov.ua/uploads/assets/files/5f4e9c506dd98.pdf>.
18. Ткаченко В. І. Документообіг в управлінні спортивною організацією. Київ : Університет, 2020.
19. Тягур Р. С. Розпорядка діяльності керівника у сфері фізичного виховання і спорту (комунікаційно-інформаційний аспект). *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2017. № 27. С. 303–318.
20. Ціпов'яз А. Т., Бондаренко В. В. Організація і управління фізичною культурою і спортом : навч. посіб. Кременчук : КПК, 2019. 128 с.

REFERENCES

1. Andriushchenko, I. (n.d.). Yak pravilno pochaty didzitalizuvaty sviy biznes [How to Properly Start Digitalizing Your Business]. Retrieved from: <https://nv.ua/ukr/techno/technoblogs/jak-pravilno-pochati-didzitalizirovat-sya-50029995.html>.
2. Babiy, I.V. (2020). Osnovy dilovodstva: navch.-metod. vyd. dlya kursantiv ta studentiv 2–3 kursiv [Fundamentals of Office Work: Educational and Methodical Guide for 2nd–3rd Year Students]. Lviv: SPOLON, 76 p.
3. Besedin, V.V. (2020). Dokumentuvannya upravlinskoyi diyalnosti: navch. posib. [Documenting Managerial Activities: Textbook]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury.
4. Gryban, H.P. (2022). Upravlinnya u sferi fizychnoi kultury i sportu: metodychni rekomendatsiyi [Management in Physical Culture and Sport: Methodical Recommendations]. Zhytomir: Ruta. 124 p.
5. Humeniuk, V.O. (2021). Sportyvnyy menedzhment: navch. posib. [Sports Management: Textbook]. Lviv: LDUFK.
6. Zakon Ukrainy "Pro fizychnu kulturu i sport" [Law of Ukraine "On Physical Culture and Sport"] (1994). *Vedomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*.
7. Informatsiya ta dokumentatsiya. Baza ta slovnyk terminiv: DSTU ISO 5127 [Information and Documentation. Database and Glossary of Terms] (2018). Kyiv: UkrNDNC.
8. Kosharna, N.V. (2020). Dilovodstvo u fizkulturno-sportyvnykh orhanizatsiyakh: navch. posib. [Office Work in Physical Culture and Sports Organizations: Textbook]. Kharkiv: KhDAFK. 128 p.
9. Leshchenko, M.A. (2023). Elektronnyy dokumentoobih u sferi sportu: suchasnyy stan i perspektivy rozvytku [Electronic Document Flow in the Field of Sports: Current Status and Development Prospects]. *Menedzhment i biznes-administruvannya*, 2, 52–57.
10. Menedzhment dlya bakalavriv: pidruchnyk: u 2 t. Za zah. red. O.F. Balatskoho, O.M. Telizhenka [Management for Bachelors: Textbook in 2 Vols. Ed. by O.F. Balatsky, O.M. Telizhenko] (2020). Sumy: Universytetska knyha. Vol. 2, 592 p.
11. Nakaz Minmolodsportu Ukrainy № 2980 vid 27.12.2016 "Pro zatverdzhennya typovykh form dokumentiv u sferi fizychnoyi kultury i sportu" [Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine on Approval of Standard Forms of Documents in the Field of Physical Culture and Sports].
12. Onishchenko, I.I. (2021). Informatsiyini systemy ta elektronnyy dokumentoobih v organakh derzhavnoyi vlady: pravovi ta orhanizatsiyini aspekty [Information Systems and Electronic Document Flow in Public Authorities: Legal and Organizational Aspects]. Kyiv: Yurinkom Inter. 232 p.
13. Osnovy menedzhmentu: konspekt lektsiy: navch. posib. dlya studentiv spetsialnosti 073 "Menedzhment". KPI im. Ihora Sikorskoho; ukladachi T.V. Lazorenko, S.O. Perminova [Fundamentals of Management: Lecture Notes: Textbook for Students of Management Speciality. KPI named after Ihor Sikorsky] (2021). Kyiv: KPI. 166 p.
14. Paleha, Yu.Z. (2017). Zahalne dilovodstvo: teoriya ta praktyka keruvannya dokumentatsiyyeu iz zahalnykh pytan: navch. posib. – 4-te vyd., vypravlene i dopovnene [General Office Work: Theory and Practice of Document Management on General Issues: Textbook, 4th ed., revised and supplemented]. Kyiv: Lyra-K. 624 p.
15. Pro zatverdzhennya Derzhavnoho sotsialnoho standartu u sferi fizychnoi kultury i sportu: Nakaz Ministerstva molodi ta sportu № 918 vid 21.02.2023 [On Approval of the State Social Standard in the Field of Physical Culture and Sport: Order of the Ministry of Youth and Sports].
16. Semenyuk, O.A. (2023). Tsyfrovi transformatsiyi v upravlinni zakladamy fizychnoyi kultury i sportu [Digital Transformations in the Management of Physical Culture and Sports Institutions]. *Upravlinnya ta administruvannya u sferi sportu*, 1 (11), 17–25.
17. Stratehiya rozvytku fizychnoyi kultury i sportu do 2028 roku [Strategy for the Development of Physical Culture and Sports until 2028]. Retrieved from: <https://sport.gov.ua/uploads/assets/files/5f4e9c506dd98.pdf>.
18. Tkachenko, V.I. (2020). Dokumentoobih v upravlinni sportyvnoyi orhanizatsiyyeu [Document Flow in Management of Sports Organization]. Kyiv: Universytet.
19. Tyahur, R.S. (2017). Rozporyadcha diyalnist kerivnyka u sferi fizychnoho vykhovannya i sportu (kommunikatsiyno-informatsiynyy aspekt) [Managerial Executive Activity in Physical Education and Sports (Communication-Informational Aspect)]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriya: Fizychna kultura*, 27, 303–318.
20. Tsipoviyaz, A.T., Bondarenko, V.V. (2019). Orhanizatsiya i upravlinnya fizychnoyu kulturoyu i sportom: navch. posib. [Organization and Management of Physical Culture and Sports: Textbook]. Kremenchuk: KPK. 128 p.

Дата надходження статті: 24.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

КОНЦЕПТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ

Вікторія Маринич, Ірина Когут

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У нинішніх умовах війни за незалежність України кількість ветеранів у державі значно зросла. Упровадження інклюзивних практик у фізкультурно-спортивну діяльність є критично важливим для їх відновлення, реабілітації та реінтеграції. Дослідження спрямоване на обґрунтування системи поглядів на шляхи імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей для виявлення закономірностей розвитку суспільства рівних можливостей. *Методи:* аналіз наукової літератури; дедуктивний метод; синтез та узагальнення, системний підхід.

Результати. Досліджено концепції соціальної справедливості та рівних можливостей, актуалізовані в середині ХХ ст., що є ключовими для створення гармонійного суспільства й базуються на ключових соціальних теоріях, включно із соціальним громадянством Маршалла, справедливостю Ролза, соціальною моделлю інвалідності Олівера, а також підходами можливостей Сена та Нуссбаум, що фокусуються на реальних свободах і правах. Результати аналізу засвідчили, що для ветеранів війни, які мають особливий статус, формальної рівності недостатньо, а потрібне активне створення умов, що враховують їх фізичні та психологічні потреби. Запропоновано концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність, який базується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей: рівності, повазі, відкритості, інноваційності та ролі держави. Обґрунтовано дизайн змішаного дослідження для досягнення поставленої мети. Проаналізовано й виявлено прогалини у вітчизняних наукових дослідженнях щодо досліджуваної тематики.

Висновки. У дослідженні теоретично обґрунтовано концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей. Концепт базується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей і спирається на ключові соціальні теорії, зокрема соціальну модель інвалідності Олівера, підхід можливостей Сена та Нуссбаум, а також теорію інклюзії Фрейзер. Запропоновано змішаний дизайн дослідження, який поєднує якісні та кількісні методи для комплексного аналізу впровадження інклюзивних практик. Виявлено обмежену кількість вітчизняних наукових робіт, присвячених цій тематиці. Запропонований концепт слугуватиме практичним інструментом для збору даних, розробки політики та стратегій, що покращить справедливість і права людини для ветеранів війни. Це є критично важливим для їх фізичного та психологічного відновлення.

Ключові слова: ветерани війни, фізкультурно-спортивна діяльність, адаптивний спорт, інклюзивність, концепт, суспільство, рівні можливості.

Viktoriia Marynych, Iryna Kohut

CONCEPT OF IMPLEMENTING INCLUSION IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS ACTIVITIES OF WAR VETERANS AND THEIR FAMILY MEMBERS

Abstract. In the current conditions of the war for Ukraine's Independence, the number of veterans in the country has significantly increased. The implementation of inclusive practices in physical culture and sports is critically important for their recovery, rehabilitation, and reintegration. The study aims to substantiate a system of views on the ways of implementing inclusivity in the physical culture and sports activities of war veterans and their family members in order to identify patterns in the development of a society of equal opportunities. *Methods:* Analysis of scientific literature; deductive method; synthesis and generalization; systematic approach.

Results: The concepts of social justice and equal opportunities, which became relevant in the mid-20th century, have been explored. These concepts are key to creating a harmonious society and are based on major social theories, including Marshall's social citizenship, Rawls's theory of justice, Oliver's social model of disability, and Sen and Nussbaum's capabilities approach, which focuses on real freedoms and rights. The analysis has revealed that for war veterans, who have a special status, formal equality is insufficient; there is a need for the active creation of conditions that consider their physical and psychological needs. A concept for implementing inclusivity in physical culture and sports has been proposed, based on the patterns of development of a society of equal opportunities: equality, respect, openness, innovation, and the role of the state. A mixed-methods research design has been substantiated to achieve the set goal. Gaps in domestic scientific research on the topic have been analyzed and identified.

Conclusions: The study has theoretically substantiated the concept of implementing inclusivity in the physical culture and sports activities of war veterans and their family members. The concept is based on the patterns of development of a society of equal opportunities and draws on key social theories, including Oliver's social model of disability, Sen and Nussbaum's capabilities approach, and Fraser's theory of inclusion. A mixed-methods research design, combining qualitative and quantitative methods for a comprehensive analysis of the implementation of inclusive practices, have been proposed. A limited number of domestic scientific works dedicated to this topic have been identified. The proposed concept will serve as a practical tool for data collection, policy, and strategy development that will improve justice and human rights for war veterans. This is critically important for their physical and psychological recovery.

Keywords: war veterans, physical culture and sports activities, adaptive sports, inclusivity, concept, society, equal opportunities.

Маринич В., Когут І. Концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їхніх сімей. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 65–72
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-10>

Marynych V., Kohut I. Concept of implementing inclusion in physical culture and sports activities of war veterans and their family members. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 65–72
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-10>

Вступ. У нинішніх умовах ведення війни за незалежність України з 2014 р. і до сьогодні кількість ветеранів війни в державі значно зросла, що актуалізує питання їх відновлення, реабілітації та реінтеграції у суспільство. Ветерани та члени їх сімей стикаються із численними соціальними, психологічними та фізичними викликами, серед яких втрата працездатності, бар'єри в доступі до освітніх, трудових і спортивних можливостей, а також обмеження в повноцінній участі в громадському житті. У цьому контексті впровадження інклюзивних практик у фізкультурно-спортивну діяльність постає одним із ключових шляхів подолання цих проблем, адже спорт і фізична активність довели свою ефективність як інструмент терапії, соціальної адаптації та інтеграції у багатьох країнах світу.

Науковий дискурс щодо соціальної справедливості, рівних можливостей та інклюзії активно формується від середини ХХ ст. У працях Marshall T. H. [5] розкрито концепцію соціального громадянства, яка передбачає рівний доступ усіх громадян до базових прав. Rawls J. [24] у роботі *A Theory of Justice* обґрунтував принципи свободи та диференціації як засади рівноваги між індивідуальною свободою та суспільною рівністю. Oliver M. [7] запропонував соціальну модель інвалідності, акцентуючи, що бар'єри створює суспільство, а не сама фізична вада. Sen A. [8] та Nussbaum M. [6] у підході можливостей підкреслили значення створення умов для реалізації людьми власного потенціалу. Fraser N. [3] у своїх дослідженнях окреслила три виміри справедливості – розподіл, визнання та представництво, – що стали основою сучасних інклюзивних політик. Вітчизняні дослідження останніх років (Когут І., Маринич В., Шевчук О., Чебанова К., Шитікова Є., 2021–2024) [4; 10; 18; 27; 28] засвідчили важливість методичного й організаційного забезпечення інклюзивних практик у спорті та готовності тренерів до роботи з особами з особливими освітніми потребами.

Проте спеціалізованих досліджень, спрямованих безпосередньо на інтеграцію ветеранів війни та членів їх сімей у фізкультурно-спортивну діяльність, залишається недостатньо. Це вказує на наявність наукової ніші, що потребує системного теоретико-методологічного обґрунтування та практичної апробації. У науковій розвідці спробуємо обґрунтувати концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей, щоб виявити закономірності розвитку суспільства рівних можливостей та не лише заповнити наявні прогалини у вітчизняних наукових розробках, але й надати теоретичний і практичний інструмент для розробки політики та стратегій, які покращать ситуацію зі справедливістю та правами людини для ветеранів війни в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукова робота виконана відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр. за темою 1.4 «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах реформування сфери фізичної культури і спорту» (номер державної реєстрації 0121U108294) та темою «Науково-методичне забезпечення як інструмент імплементації інклюзивної фізкультурно-спортивної

діяльності ветеранів війни і членів їх сімей» (номер державної реєстрації 0125U002028).

Мета дослідження – обґрунтування системи поглядів на шляхи імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей для виявлення закономірностей розвитку суспільства рівних можливостей.

Матеріали та методи дослідження: аналіз наукової літератури; дедуктивний метод; синтез та узагальнення, системний підхід.

Результати дослідження та їх обговорення. Питання соціальної справедливості, рівних можливостей громадян у різних суспільствах актуалізувалися у філософських, соціологічних, політологічних, психологічних розвідках в середині ХХ ст. Такі дослідження дають змогу зрозуміти механізми, що сприяють справедливості, і розробити ефективні стратегії для подолання нерівності, що є ключовим для створення стійкого, інноваційного та гармонійного суспільства. Розглянемо теорії розвитку справедливого суспільства, які стануть основою для обґрунтування закономірностей розвитку суспільства рівних можливостей у контексті імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей.

Так, у теорії соціального громадянства Томас Г. Маршалл [5] розглядав громадянство як процес, що розвивається й містить три типи прав: цивільні, політичні та соціальні. Його теорія передбачає, що повна інтеграція можлива лише тоді, коли всі громадяни мають рівний доступ до цих прав.

Ключовою роботою політичної філософії ХХ ст., що закладає основи для інклюзивних соціальних політик, є праця Джона Ролза «Теорія справедливості» (1971) [24]. Ролз пов'язує теорію справедливості з доктриною блага й морального розвитку, пропонує концепцію справедливості як чесності, яка є альтернативою утилітаризму, та виводить два принципи справедливості – принципи свободи та диференціювання, які створюють основу для ліберального суспільства, що є справедливим і водночас захищає індивідуальні свободи. Рівність не має досягатися шляхом погіршення становища найменш успішних.

The Politics of Disablement Майкла Олівера [7] – це знакова праця в галузі досліджень інвалідності, основоположна для розуміння боротьби за права людей з інвалідністю, у якій автор виступає проти поширених уявлень про інвалідність як про суто медичну чи індивідуальну проблему. Натомість він пропонує соціальну модель інвалідності, стверджуючи, що головні бар'єри для людей з інвалідністю створюються суспільством, його структурами, ставленням і відсутністю доступності, а не їхніми особистими станами. Ця книга є основоположною для розуміння боротьби за права людей з інвалідністю.

Теорія можливостей (Амартія Сен, 1999) [8] фокусується не лише на рівності ресурсів, а й на можливості людей реалізовувати свій потенціал. Автори визначають перелік «центральної можливостей» (наприклад, здоров'я, освіта, політична участь), які має забезпечити суспільство для всіх своїх членів. Соціальні інститути, як-от ринки, політичні партії, законодавчі органи, судова система та засоби масової інформації, сприяють розвитку, посилюючи індивідуальну свободу, та підтримуються соціальними

цінностями. Цінності, інститути, розвиток і свобода тісно взаємопов'язані, і Сен пов'язує їх разом в аналітичній структурі, включно з індивідуальною свободою як соціальним зобов'язанням.

Американська філософія Марті С. Нуссбаум (2011) [6] детально розробляє підхід можливостей (*capabilities approach*), який вона розвивала спільно з економістом Амартіє Сеном. Нуссбаум стверджує, що головною метою соціальної політики має бути забезпечення людей реальними можливостями, тобто свободами та правами, які дають їм можливість жити тим життям, яке вони вважають цінним. Наприклад, мати доступ до освіти (можливість) важливіше, ніж просто мати гроші на неї. Авторка пропонує універсальний перелік із десяти базових можливостей, які, на її думку, є необхідними для повноцінного людського життя незалежно від культурних відмінностей. До них належать: життя; фізичне здоров'я; фізична недоторканність; почуття, уява та думки; емоції; практичний розум; приналежність до соціуму; здатність жити з тваринами та природою; гра; політичний і матеріальний контроль над своїм середовищем. Нуссбаум розглядає підхід можливостей не просто як теоретичну концепцію, а як практичний інструмент для розробки політики уряду, захисту прав людини й оцінки рівня розвитку країн. Цей підхід допомагає зосередитися на конкретних потребах людей, а не на абстрактних економічних показниках.

Теорія інклюзії та соціальної справедливості Ненсі Фрейзер (2003) [3] наголошує на трьох вимірах справедливості: розподіл ресурсів (економічна рівність), визнання (культурна повага до ідентичності) та представництво (політична участь). Три аспекти несправедливості, тобто відсутність паритету участі, включають, за Фрейзер, нерівномірний розподіл, неправильне визнання та неправильне представлення. Фрейзер стверджує, що для досягнення інклюзії потрібно вирішувати проблеми на всіх трьох рівнях.

Представлені теорії справедливого й інклюзивного суспільства (або суспільства рівних можливостей) вивчають шляхи інтеграції різних груп людей у суспільство і певною мірою є базовими для дослідження інклюзивного суспільства.

Зосередимося на значенні терміна «рівні можливості». Оскільки «можливість» тлумачиться як «нааявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь» [21], а «рівність» – як «рівне становище людей у суспільстві, що виражається в однаковому ставленні до засобів виробництва і в користуванні тими самими політичними та громадянськими правами» [23], то погодимося на таке визначення. Рівні можливості – це стан справедливості, за якого до людей ставляться однаково, не обмежуючись штучними бар'єрами, упередженнями чи уподобаннями, за винятком випадків, коли конкретні відмінності можуть бути чітко обґрунтовані [2].

Існують декілька концепцій, об'єднаних під поняттям рівності можливостей [1; 11]. Для розуміння цих концепцій корисно розрізнити щонайменше чотири типи рівності: формальна рівність як рівність перед законом; рівність можливостей як забезпечення рівного доступу до інституцій і соціальних посад серед відповідних соціальних груп; рівність умов як змінна, яка фактично забезпечує рівний

доступ шляхом забезпечення рівних життєвих обставин для різних соціальних груп; рівність результатів як застосування різних політик або процесів до різних соціальних груп із метою перетворення нерівності умов на початку на рівність у кінці [11]. З іншого погляду розрізняють формальну рівність можливостей, яку ще називають принципом недискримінації або як відсутність прямої дискримінації, або ж у вузькому сенсі вона описується як рівність доступу [11]. Формальний підхід обмежується публічною сферою, зосереджений на процедурній справедливості. Суттєва рівність можливостей, яку іноді називають справедливою рівністю можливостей, стосується того, що іноді називають непрямою дискримінацією [11], і зосереджена на рівності результатів для групових характеристик і групових результатів [13].

Для поточного етапу нашого дослідження, яке присвячене теоретико-методичним засадам реалізації інклюзивної фізкультурно-спортивної діяльності для ветеранів війни та членів їх сімей, важливо визначити теорію, концепт, ідею, задум, на основі якого проводитиметься подальша розвідка, та визначити закономірності розвитку суспільства рівних можливостей, що дозволить імплементувати задум. У науковому контексті концепт – це цілісна теоретична основа, що містить принципи, підходи, методи та моделі, які забезпечують інклюзивний розвиток фізкультурно-спортивної діяльності для ветеранів та їх сімей.

У центрі дослідження – ветерани війни, люди з особливим статусом. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ветеранами війни є «особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни» [22]. Щоб не створювати перешкод для розвитку потенціалу та якісного життя ветеранів війни, мають бути забезпечені рівні права та можливості для реалізації їхніх прав: на навчання, працю, відпочинок, участь у фізкультурно-спортивній діяльності тощо. Формальна рівність є необхідною умовою для справедливості, але недостатньою. Вона вимагає, щоб «правила гри» були однаковими для всіх, але ігнорує, що не всі «гравці» починають з однакових стартових позицій. Імплементація інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність для ветеранів війни та членів їх сімей виходить за межі формальної рівності. Вона потребує не просто «відсутності дискримінації», а активного створення умов, що враховують фізичні та психологічні особливості ветеранів, їхній життєвий досвід і потреби, щоб вони могли конкурувати на рівних. Це вже перехід до концепції «суттєвої рівності можливостей», яка передбачає не лише формальну рівність перед законом, а й створення реальних, фактичних умов для кожної людини, щоб мати однакові шанси на успіх у житті незалежно від її походження, статі, віку чи інших особистих характеристик. Це означає усунення соціальних, економічних та інших перешкод, які заважають людям реалізувати свій потенціал, і забезпечення справедливого розподілу соціальних благ.

Залучення ветеранів війни та членів їх сімей до фізкультурно-спортивної діяльності є критично важливою для їх фізичної та психологічної реабілітації. На підставі проведених попередніх досліджень щодо методологічного

та методичного забезпечення організації інклюзивного навчально-тренувального процесу спортсменів з інвалідністю в різних видах спорту [4; 10], організаційно-методичних засад реалізації інклюзивності у спорті [27; 28], готовності тренерів працювати зі спортсменами з особливими освітніми потребами [9], соціальної значущості та ролі фізичної культури і спорту в реабілітації та реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей [18] та інших, ґрунтуючись на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей, запропоновано концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей для створення сприятливого середовища для відновлення та соціальної адаптації ветеранів (рис. 1).

Запропонований концепт (концептуальні рамки) виступатиме апіорними рамками, на основі яких будуватиметься гіпотеза дослідження, а саме: імплементувати інклюзивність у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей можливо на засадах урахування їх внутрішніх ресурсів щодо бажання, мотивації і можливостей для занять, а також створення необхідних умов щодо імплементації інклюзивних практик організації фізкультурно-спортивної діяльності на національному рівні, ґрунтуючись на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей: рівності, повазі, толерантності, взаєморозумінні; відкритості та гнучкості; інноваційності й аналізі; ролі держави та законодавства.

Серед важливих умов зосередимося на:

– відкритості (доступу до інформації про можливості для занять фізкультурно-спортивною діяльністю) та прозорості (надання такої інформації у доступній, достовірній та зрозумілій формі для моніторингової діяльності щодо інклюзивності);

– доступності інклюзивного освітнього середовища через побудову гнучких та інклюзивних освітніх середовищ

під час занять фізкультурно-спортивною діяльністю ветеранів війни та членів їх сімей;

– адаптації змісту інклюзивного навчально-тренувального процесу;

– впливу на готовність тренерів до імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність.

Концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей задає структурні рамки для діяльності зі збору як кількісних, так і якісних даних у дослідженні [16], є трансформаційною концепцією, що дасть змогу, покладаючись на етичні позиції інклюзії, зробити прозорими цілі та стратегії і поширити результати дослідження так, щоб заохотити їхнє використання для покращення ситуації зі справедливості та правами людини стосовно ветеранів війни.

Розглянемо дизайн нашого дослідження, який можна назвати змішаним, оскільки об'єднує кількісні та якісні методи дослідження (рис. 2).

Під час підготовки концепту та дизайну нашого дослідження для виявлення результатів наукових розробок, здійснених українськими вченими, проводився аналіз академічних текстів у загальнодержавній розподіленій електронній базі даних «Національний репозитарій академічних текстів» за ключовими словами «ветеран війни», «спортивна діяльність», «інклюзивна модель», «інклюзивність», «фізкультурно-оздоровча діяльність», «сім'я ветерана війни».

Виявлене достатньо вузьке коло дисертаційних робіт, присвячених проблемам ветеранів війни або військовослужбовців у процесі залучення їх до фізкультурно-спортивної або оздоровчої діяльності. Переважна більшість знайдених робіт спрямовані на дослідження проблем військовослужбовців силових органів (табл. 1).

Рисунок 1 – Концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей, який ґрунтується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей

Рисунок 2 – Дизайн змішаного дослідження щодо імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей, який ґрунтується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей

Таблиця 1 – Перелік дисертацій, присвячених проблемам ветеранів війни або військовослужбовців у процесі залучення їх до фізкультурно-спортивної або оздоровчої діяльності

№ з/п	Автор	Рік	Назва
1	Швець Вадим Леонтійович [26]	2025	Організаційно-управлінські аспекти формування готовності інструкторів з фізичної підготовки і спорту органів внутрішніх справ
2	Крижанівський Валерій Олегович [17]	2025	Розвиток професійно-важливих якостей особового складу Національної гвардії України засобами спорту і фізичної підготовки
3	Кольчак Валентина Андріївна [15]	2024	Організаційно-управлінські технології оптимізації розвитку сфери фізичної культури і спорту на рівні територіальних громад
4	Бабич Максим Олександрович [12]	2024	Удосконалення фізичної підготовки курсантів спеціальності артилерійська розвідка засобами спортивного орієнтування
5	Місюра Вікторія Борисівна [19]	2024	Корекційно-реабілітаційна програма відновлення патерну ходьби осіб після контузії головного мозку засобами фізичної культури та спорту
6	Мішин Максим Володимирович [20]	2017	Удосконалення техніки володіння візком як основи змагальної діяльності баскетболістів з порушенням опорно-рухового апарату
7	Семаль Наталія Володимирівна [25]	2014	Організація просвітницько-пропагандистської діяльності для залучення неповносправних до фізкультурно-спортивних занять

Зазначений перелік не є вичерпним. Перелік науково-дослідних робіт значно розширився з 2022 р., коли Україна відбиває збройну агресію Російської Федерації. На сьогодні тематика проєктів, які готуються для конкурсів, відповідає пріоритетній тематиці конкурсів фундаментальних наукових досліджень і прикладних наукових досліджень, серед яких є такі, що присвячені реінтеграції ветеранів і учасників бойових дій та членів їх сімей, що прогнозовано розширить коло наукових досліджень за цією тематикою.

Важливим для вивчення став розроблений у дослідженні про досвід війни й повернення до цивільного життя «Шлях ветеранів та ветеранок» (автори Івона Костина, Артем Денисов, Артем Хорунжий, Тетяна Руденко, Крісті Ен Хофланд) [14] (рис. 3).

У контексті результатів цього дослідження вагомим для нас є обґрунтування припущення, коли, у який період

ветерани і ветеранки війни віднаходять себе нового, починають піклуватися про себе й долучаються до занять фізкультурно-спортивною діяльністю, яка виступає засобом відновлення для них.

Висновки:

1. У дослідженні теоретично обґрунтовано концепт імплементації інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність ветеранів війни та членів їх сімей, який ґрунтується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей, спираючись на ключові соціальні теорії (соціальне громадянство Маршалла, справедливість Ролза, соціальну модель інвалідності Олівера, підхід можливостей Сена та Нуссбаум, теорію інклюзії Фрейзер).

2. Запропоновано змішаний дизайн дослідження, який поєднує якісні та кількісні методи. Це дасть змогу комплексно аналізувати й оцінювати впровадження інклюзивних практик на основі внутрішніх ресурсів ветеранів (бажання,

ШЛЯХ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК ПІД ЧАС ВІЙНИ

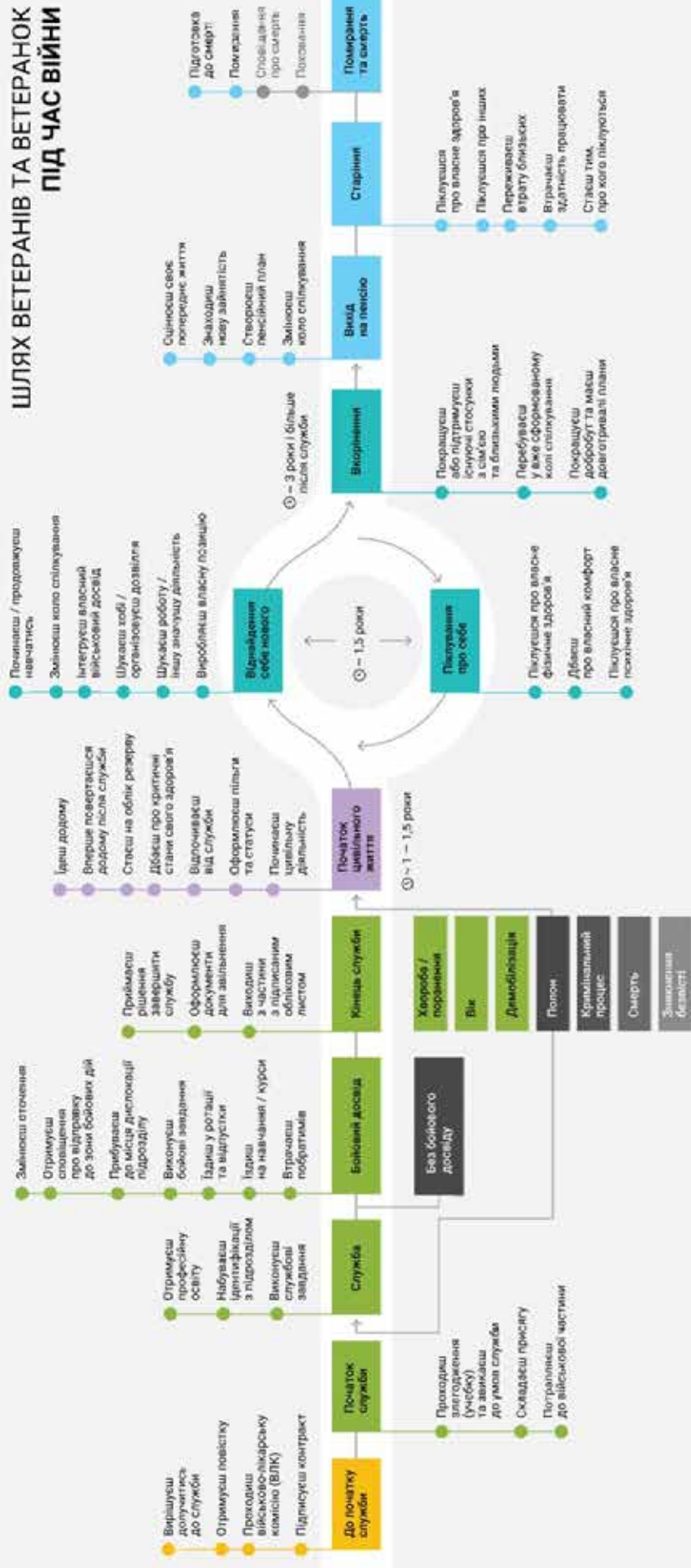

Рисунок 3 – Шлях ветеранів і ветеранок під час війни [22]

мотивація) і зовнішніх умов (збір даних, адаптація програм, доступність інфраструктури, готовність тренерів).

3. Актуалізовано результати проведених наукових досліджень останніх років вітчизняними вченими та виявлено обмежену кількість наукових робіт, присвячених залученню ветеранів війни до фізкультурно-спортивної діяльності. У перспективному дослідженні планується заповнити наявні прогалини, розширити розуміння цієї проблематики та підкреслити, що імплементація

інклюзивності у фізкультурно-спортивну діяльність є критично важливою для фізичного та психологічного відновлення ветеранів війни. Запропонований концепт, що базується на закономірностях розвитку суспільства рівних можливостей, слугуватиме не лише теоретичною основою, а й практичним інструментом для збору даних, розробки політики та стратегій. Це дасть змогу покращити ситуацію зі справедливістю та правами людини стосовно ветеранів війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bagilhole B. Equal Opportunities and Social Policy: Issues of Gender, Race, and Disability (Longman Social Policy in Britain Series). Longman Publishing Group, 1998. 221 p.
2. Contributors to Wikimedia projects. Equal opportunity – Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Equal_opportunity (date of access: 04.08.2025).
3. Fraser Nancy. Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, participation, WZB Discussion Paper, No. FS I 98–108, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin, 1998.
4. Kohut I., Marynych V., Chebanova K. Methodological and Methodical Support for the Organization of an Inclusive Educational and Training Process for Athletes with Disabilities in Karate. *Teoriā ta Metodika Fizičnogo Vihovannā*. 2021. Vol. 21, no. 2. P. 121–128. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2021.2.04> (date of access: 06.08.2025).
5. Marshall T.H. Citizenship and social class, and other essays. Cambridge (Eng.) : Cambridge University Press, 1950. 155 p.
6. Nussbaum M.C. Creating Capabilities: The Human Development Approach. Belknap Press, 2011. 256 p.
7. Oliver M. The Politics of Disablement. London : Macmillan Education UK, 1990. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-20895-1> (date of access: 06.09.2025).
8. Sen A.K. Development as freedom. New York : Knopf, 1999. 366 p.
9. Shevchuk O., Kohut I., Marynych V. Coaches readiness to work with athletes with special educational needs: a nationwide study based on the COM-B model. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2024. Vol. 28, no. 4. P. 175–184. URL: <https://doi.org/10.15391/snsv.2024-4.001> (date of access: 06.09.2025).
10. Shytikova Y., Kohut I., Marynych V. Technology of organizing inclusive education in modelship sports in institutions of out-of-school education. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2022. Vol. 26, no. 4. P. 109–114. <https://doi.org/10.15391/snsv.2022-4.003> (date of access: 06.09.2025).
11. Skutsch C. Encyclopedia of the World's Minorities. Taylor & Francis Group, 2013.
12. Бабич М. О. Удосконалення фізичної підготовки курсантів спеціальності артилерійська розвідка засобами спортивного орієнтування : дис. ... д-ра філософії. Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського. Львів, 2024.
13. Де Вос М. Європейський суд та рух до суттєвої рівності в антидискримінаційному законодавстві Європейського Союзу. *Міжнародний журнал про дискримінацію та право*, 2020. Вип. 20 (1). С. 62–87.
14. Дослідження Шляху ветеранів і ветеранок – Veteran Hub. *Veteran Hub*. URL: <https://veteranhub.com.ua/analytics/doslidzhenya-shlyahu-veteraniv-i-veteranok/> (дата звернення: 06.08.2025).
15. Кольчак В. А. Організаційно-управлінські технології оптимізації розвитку сфери фізичної культури і спорту на рівні територіальних громад : дис. ... д-ра філософії. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2024.
16. Кресвелл Джон В., Кресвелл Дж. Девід. Дизайн дослідження: підходи на основі якісних, кількісних і змішаних методів / пер.: І. Кобель, Т. Кобель. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2022. 284 с.
17. Крижанівський В. О. Розвиток професійно-важливих якостей особового складу Національної гвардії України засобами спорту і фізичної підготовки : дис. ... д-ра філософії. Харківська державна академія фізичної культури. Харків, 2024.
18. Маринич В., Когут І. Соціальна значущість та роль фізичної культури і спорту в реабілітації та реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей. *Sport Science Spectrum*. 2025. № 2. С. 82–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-2-12>.
19. Місюра В. Б. Корекційно-реабілітаційна програма відновлення патерну ходьби осіб після контузії головного мозку засобами фізичної культури та спорту : дис. ... д-ра філософії. Харківська державна академія фізичної культури. Харків, 2024.
20. Мішин М. В. Удосконалення техніки володіння візком як основи змагальної діяльності баскетболістів з порушенням опорно-рухового апарату : дис. ... канд. Харківська державна академія фізичної культури. Харків, 2017.
21. МОЖЛИВІСТЬ – тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК – тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=можливість> (дата звернення: 04.08.2025).
22. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 30 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 04.08.2025).
23. РІВНІСТЬ – тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК – тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=рівність> (дата звернення: 04.08.2025).
24. Ролз Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. 822 с.
25. Семаль Н. В. Організація просвітницько-пропагандистської діяльності для залучення неповносправних до фізкультурно-спортивних занять : дис. ... канд. Львівський державний університет фізичної культури. Львів, 2014.
26. Швець В. О. Техніко-тактична підготовка кваліфікованих спортсменів у футзалі : master's thesis. 2021. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/12246> (дата звернення: 06.08.2025).
27. Шевчук О., Когут І., Маринич В. Методичне забезпечення як важлива складова імплементації інклюзивності у спорті. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. 2023. № 2. С. 66–76. <https://doi.org/10.32652/spmed.2023.2.66-76> (дата звернення: 06.08.2025).
28. Шевчук О., Когут І., Маринич В. Організаційні засади реалізації інклюзивності у спорті. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. № 3. С. 86–95. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.3.86-95> (дата звернення: 06.08.2025).

REFERENCES

1. Bagilhole, B. (1998). Equal Opportunities and Social Policy: Issues of Gender, Race, and Disability (Longman Social Policy in Britain Series). Longman Publishing Group. 221 p.
2. Contributors to Wikimedia projects. Equal opportunity – Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Equal_opportunity (date of access: 04.08.2025).
3. Fraser, Nancy (1998). Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, participation, WZB Discussion Paper, No. FS I 98–108, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin.
4. Kohut, I., Marynych, V., Chebanova, K. (2021). Methodological and Methodical Support for the Organization of an Inclusive Educational and Training Process for Athletes with Disabilities in Karate. *Teoriā ta Metodika Fizičnogo Vihovannā*, 21 (2), 121–128. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2021.2.04> (date of access: 06.08.2025).

5. Marshall, T.H. (1950). *Citizenship and social class, and other essays*. Cambridge (Eng.): Cambridge University Press. 155 p.
6. Nussbaum, M.C. (2011). *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Belknap Press. 256 p.
7. Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Macmillan Education UK, <https://doi.org/10.1007/978-1-349-20895-1> (date of access: 06.08.2025).
8. Sen, A.K. (1999). *Development as freedom*. New York: Knopf. 366 p.
9. Shevchuk, O., Kohut, I., Marynych, V. (2024). Coaches readiness to work with athletes with special educational needs: a nationwide study based on the COM-B model. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk*, 28 (4), 175–184. <https://doi.org/10.15391/sns.v.2024-4.001> (date of access: 06.08.2025).
10. Shytikova, Y., Kohut, I., Marynych, V. (2022). Technology of organizing inclusive education in modelship sports in institutions of out-of-school education. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk*, 26 (4), 109–114. <https://doi.org/10.15391/sns.v.2022-4.003> (date of access: 06.08.2025).
11. Skutsch, C. (2013). *Encyclopedia of the World's Minorities*. Taylor & Francis Group.
12. Babych, M.O. (2024). Udoshkonalennia fizychnoi pidhotovky kursantiv spetsialnosti artyleriiska rozvidka zasobamy sportyvnoho oriyentuvannya [Improving the physical training of cadets in the artillery reconnaissance specialty by means of sports orienteering]. *Doctor's thesis*. Lvivskyi derzhavnyi universytet fizychnoi kultury im. Ivana Boberskoho. Lviv.
13. De Vos, M. (2020). Yevropeiskiy sud ta rukh do suttievui ravnosti v antydyskryminatsiinomu zakonodavstvi Yevropeiskoho Soiuzu [The European Court and the movement towards substantive equality in anti-discrimination legislation of the European Union]. *Mizhnarodnyi zhurnal pro dyskryminatsiiu ta pravo*, 20 (1), 62–87.
14. Doslidzhennia Shliakhu veteraniv i veteranok [Research on the Path of Veterans] – Veteran Hub. Veteran Hub. Retrieved from: <https://veteranhub.com.ua/analytics/doslidzhennia-shlyahu-veteraniv-i-veteranok/> (date of access: 06.08.2025).
15. Kolchak, V.A. (2024). Orhanizatsiino-upravlinski tekhnologii optymizatsii rozvytku sfery fizychnoi kultury i sportu na rivni terytorialnykh hromad [Organizational and management technologies for optimizing the development of the sphere of physical culture and sports at the level of territorial communities]. *Doctor's thesis*. Derzhavnyi zaklad "Pivdenoukraiynskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K.D. Ushynskoho". Odesa.
16. Kresvell Dzhon, V., Kresvell Dzh. Devid. (2022). Dydzain doslidzhennia: pidkhody na osnovi yakisnykh, kilkisnykh i zmishanykh metodiv [Research design: approaches based on qualitative, quantitative and mixed methods]. Per.: I. Kobel, T. Kobel. Lviv: Vydavnytstvo ukraynskoho katolytskoho universytetu. 284 p.
17. Kryzhanivskiy, V.O. (2025). Rozvytok profesiino-vazhlyvykh yakosteiv osobovoho skladu Natsionalnoi hvardii Ukrainy zasobamy sportu i fizychnoi pidhotovky [Development of professionally important qualities of the personnel of the National Guard of Ukraine through sports and physical training]. *Doctor's thesis*. Lvivskyi derzhavnyi universytet fizychnoi kultury im. Ivana Boberskoho.
18. Marynych, V., Kohut, I. (2025). Sotsialna znachushchist ta rol fizychnoi kultury i sportu v reabilitatsii ta reintehratsii veteraniv viiny ta chleniv yikh simei [Social significance and role of physical culture and sports in the rehabilitation and reintegration of war veterans and their family members]. *Sport Science Spectrum*, 2, 82–90. DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-2-12>.
19. Misiura, V.B. (2024). Korektsiino-reabilitatsiina prohrama vidnovlennia paternu khodby osib pislia kontuzii holovnoho mozku zasobamy fizychnoi kultury ta sportu [Correctional and rehabilitation program for restoring the walking pattern of people after brain contusion using physical culture and sports]. *Doctor's thesis*. Kharkivska derzhavna akademiia fizychnoi kultury. Kharkiv.
20. Mishyn, M.V. (2017). Udoshkonalennia tekhniki volodinnia vizkom yak osnovy zmalnoi diialnosti basketbolistiv z porushenniam oporno-rukhovoho aparatu [Improving the technique of wheelchair ownership as the basis of competitive activity of basketball players with musculoskeletal disorders]. *Candidate's thesis*. Kharkivska derzhavna akademiia fizychnoi kultury. Kharkiv.
21. MOZLYVIST – tlumachennia, orfohrafii, novyi pravopys onlain [POSSIBILITY – interpretation, spelling, new spelling online]. SLOVNYK – tlumachnyi slovnyk ukraynskoi movy, orfohrafichnyi slovnyk onlain. Retrieved from: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=можливість> (date of access: 04.09.2025).
22. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu [On the status of war veterans, guarantees of their social protection]. Zakon Ukrainy vid 22.10.1993 № 3551-XII: stanom na 30 serp. 2025 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (date of access: 04.08.2025).
23. RIVNIST – tlumachennia, orfohrafii, novyi pravopys onlain [EQUALITY – interpretation, spelling, new spelling online]. SLOVNYK – tlumachnyi slovnyk ukraynskoi movy, orfohrafichnyi slovnyk onlain. Retrieved from: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=рівність> (date of access: 04.08.2025).
24. Rolz Dzh. Teoriia spravedlyvosti [Theory of justice] (2001). Per. z anhl. O. Mokrovolskyi. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy". 822 p.
25. Semal, N.V. (2014). Orhanizatsiia prosvitnytsko-propahandystskoi diialnosti dlia zaluchennia nepovnospravnykh do fizkulturno-sportyvnykh zaniat [Organization of educational and promotional activities to involve people with disabilities in physical education and sports activities]. *Candidate's thesis*. Lvivskyi derzhavnyi universytet fizychnoi kultury. Lviv.
26. Shvets, V.O., Shvets, V.O. (2021). Tekhniko-taktychna pidhotovka kvalifikovanykh sportsmeniv u futzali [Technical and tactical training of qualified athletes in futsal]. Master's thesis. Retrieved from: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/12246> (date of access: 06.09.2025).
27. Shevchuk, O., Kohut, I., Marynych, V. (2023). Metodychne zabezpechennia yak vazhlyva skladova implementatsii inkluzyvnosti u sporti [Methodological support as an important component of the implementation of inclusion in sports. Sports medicine, physical therapy and occupational therapy]. *Sportyvna medytyna, fizychna terapiia ta erhoterapiia*, 2, 66–76. <https://doi.org/10.32652/spmed.2023.2.66-76> (date of access: 06.08.2025).
28. Shevchuk, O., Kohut, I., Marynych, V. (2023). Orhanizatsiini zasady realizatsii inkluzyvnosti u sporti [Organizational principles for implementing inclusion in sports]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 3, 86–95. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2023.3.86-95> (date of access: 06.08.2025).

Дата надходження статті: 28.06.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Олександр Пишов, Вадим Петрунін

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У статті проведено комплексний аналіз потенціалу освіти як стратегічного інструменту соціальної адаптації та реінтеграції ветеранів війни шляхом їх залучення до сфери фізичної культури і спорту. Дослідження охоплює вивчення нормативно-правової бази України, міжнародних документів, наукових публікацій, а також прикладів практичного досвіду, що стосуються підтримки ветеранів, їх професійної адаптації, фізкультурно-спортивної реабілітації та розробки спеціалізованих освітніх програм. Особливу увагу приділено національній стратегії розвитку фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів, ініціативам закладів вищої освіти в партнерстві з державними органами, а також аналізу зарубіжних моделей залучення ветеранів до освітніх і спортивних програм, зокрема в країнах НАТО та скандинавських державах.

Методологічну основу роботи становить міждисциплінарний підхід, який компенсує аналіз нормативних актів, систематичний огляд літературних джерел і порівняльний аналіз національних і міжнародних практик. Результати дослідження засвідчують, що освіта виконує ключову роль у процесі переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя, забезпечуючи формування нових професійних компетентностей, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці та соціальну інтеграцію. У сфері фізичної культури і спортивної освіти це компенсується оздоровчо-реабілітаційним ефектом фізичної активності, що дає змогу одночасно досягти психологічного відновлення, зміцнення фізичного здоров'я та розвитку комунікативних навичок ветеранів.

Виявлено, що на базі українських закладів вищої освіти формується мережа центрів ветеранського розвитку, які об'єднують освітні програми, професійну перепідготовку та соціально-психологічний супровід. Окремо підкреслено значення розвитку партнерських проєктів, зокрема співпраці Міністерства у справах ветеранів із Національним університетом фізичного виховання і спорту України, які створюють можливості для дистанційного навчання, освоєння сучасних спеціалізацій та інтеграції ветеранів у систему спортивної освіти та реабілітації.

Зроблено висновок, що поєднання професійної освіти та фізичної активності формує синергетичний ефект, який забезпечує ефективність реінтеграції ветеранів у усіх сферах життя – від працевлаштування та кар'єрної реалізації до соціалізації та підвищення громадської активності. Отримані результати підкреслюють необхідність розвитку цільових освітніх програм для ветеранів у сфері фізичної культури і спорту, розширення інституційної участі закладів освіти в реалізації державної політики реінтеграції, а також активного залучення міжнародного досвіду.

Ключові слова: ветерани війни, реінтеграція, фізична культура, спорт, соціальна адаптація, освіта, професійна перепідготовка, фізкультурно-спортивна реабілітація, заклади вищої освіти.

Oleksandr Pyzhov, Vadym Petrunin,

EDUCATION AS A TOOL FOR THE REINTEGRATION OF WAR VETERANS IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Abstract. The article presents a comprehensive analysis of the potential of education as a strategic instrument for the social adaptation and reintegration of war veterans through their involvement in the field of physical culture and sport. The study covers the examination of Ukraine's legal framework, international documents, academic publications, as well as examples of practical experience related to veteran support, their professional adaptation, physical culture and sports rehabilitation, and the development of specialized educational programs. Particular attention is given to the national strategy for the development of physical culture and sports rehabilitation of veterans, to the initiatives of higher education institutions in partnership with state authorities, as well as to the analysis of foreign models of engaging veterans in educational and sports programs, in particular in NATO countries and Scandinavian states.

The methodological basis of the study is formed by an interdisciplinary approach, which combines the analysis of legal acts, a systematic review of academic sources, and a comparative analysis of national and international practices. The findings demonstrate that education plays a key role in the process of transition of veterans from military service to civilian life, ensuring the formation of new professional competencies, an increase in competitiveness in the labor market, and social integration. In the field of physical culture and sports education, this is complemented by the health-improving and rehabilitative effect of physical activity, which simultaneously provides psychological recovery, strengthening of physical health, and the development of veterans' communication skills.

It has been identified that within Ukrainian higher education institutions a network of veteran development centers is being established, combining educational programs, professional retraining, and socio-psychological support. The importance of partnership projects is emphasized, in particular the cooperation between the Ministry of Veterans' Affairs and the National University of Ukraine on Physical Education and Sport, which creates opportunities for distance learning, mastering modern specializations, and integrating veterans into the system of sports education and rehabilitation.

The study concludes that the combination of professional education and physical activity produces a synergistic effect that ensures the effectiveness of veterans' reintegration in all spheres of life – from employment and career development to socialization and increased civic engagement. The results underline the necessity of developing targeted educational programs for veterans in the field of physical culture and sport, expanding the institutional involvement of educational establishments in the implementation of state reintegration policy, as well as actively incorporating international experience.

Keywords: war veterans, reintegration, physical education, sports, social adaptation, education, professional retraining, physical education and sports rehabilitation, higher education institutions.

Пишов О., Петрунін В. Освіта як інструмент реінтеграції ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 73–79

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-11>

Pyzhov O., Petrunin V. Education as a tool for the reintegration of war veterans in the field of physical culture and sports. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 73–79

DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-11>

Вступ. Повномасштабна військова агресія проти України призвела до безпрецедентного зростання кількості ветеранів війни в українському суспільстві. На кінець 2024 року близько 3% дорослого населення України (орієнтовно 936 тис. осіб) ідентифікували себе як ветерани, більшість з яких – люди працездатного віку. Питання їх повернення до цивільного життя набули критичної ваги в соціальному економічному та безпековому вимірах. Ветерани стикаються з труднощами у працевлаштуванні й адаптації: за даними досліджень, близько 30 % ветеранів не можуть знайти стабільну роботу, майже 60 % відчують нестачу доходів для базових потреб, а дві третини опитаних не поінформовані про наявні програми професійного навчання та перепідготовки. Ці факти свідчать про необхідність системного підходу до реінтеграції захисників, який спиратиметься на розвиток людського потенціалу ветеранів [24].

Одним із найдієвіших шляхів повернення ветеранів до активного цивільного життя є залучення їх до освіти та професійної діяльності. Держава Україна законодавчо гарантувала учасникам бойових дій цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти, що створює передумови отримання нових знань і навичок та є ключовим аспектом їх соціально-економічної адаптації [2].

Водночас особливого значення набуває сфера фізичної культури і спорту як засіб психологічної та фізичної реабілітації воїнів. На державному рівні закріплено розуміння спорту ветеранів війни як інструменту відновлення й інтеграції ветеранів, їх психологічної та соціальної адаптації через заняття спортом, а також підготовку ветеранських команд до національних і міжнародних змагань. Яскравим міжнародним прикладом є проєкт *Invictus Games* (Ігри Нескорених), у рамках якого поранені ветерани займаються адаптивними видами спорту і змагаються на світовому рівні. Міністерство у справах ветеранів підтверджує ефективність та дієвість цього інструменту фізичного та ментального відновлення ветеранів. Участь у спортивних змаганнях не лише сприяє реабілітації, але й підвищує мотивацію ветеранів, зміцнює їх впевненість у собі та забезпечує відчуття підтримки з боку суспільства. Існує великий запит на спортивну активність серед спільноти захисників. Показово, що станом на початок 2025 року на участь у державній програмі розвитку ветеранського спорту подано понад 25 тисяч заявок від ветеранів [19; 1].

Таким чином, освіта та спорт виступають двома взаємопов'язаними стовпами системи реінтеграції ветеранів війни. Освіта надає знання, нову професійну ідентичність і шанс на працевлаштування, а заняття фізичною культурою і спортом відновлює здоров'я, психіку та соціальні зв'язки. Особливо перспективним є поєднання цих напрямів – розвиток освітніх програм у сфері фізичної культури і спорту, орієнтованих на ветеранів. Такий підхід дає змогу підготувати ветеранів до роботи у спортивно-оздоровчій сфері й одночасно вирішує завдання їх професійної реалізації та використання їхнього унікального досвіду для суспільства. У цій статті здійснено огляд нормативно-правових засад і наукових досліджень з означеної тематики, узагальнено національний і міжнародний досвід, а також наведено результати аналізу існуючих ініціатив

з реінтеграції ветеранів засобами освіти у сфері фізичної культури і спорту. Метою роботи є наукове обґрунтування ролі закладів освіти в побудові ефективної системи соціальної адаптації захисників і захисниць України через фізичну культуру та спорт.

Аналіз літератури та теоретичних джерел. Проблема тика соціальної реінтеграції ветеранів набуває все більшої уваги в наукових дослідженнях та урядових програмах як в Україні, так і за кордоном. Теоретичною основою цього дослідження є концепція переходу від військової служби до цивільного життя, що розглядає повернення ветерана в соціум як комплексний процес, який охоплює професійну, освітню, психологічну й інші сфери адаптації. Дослідники С. Храпатий та співавтори наголошують, що сучасні ветерани, переважно є молодими активними людьми, яких слід розглядати не лише як об'єкт соціального захисту, а як потужний ресурс розвитку суспільства. Такий підхід відповідає скандинавським моделям, де держава визнає відповідальність за ветеранів, забезпечуючи їм психосоціальну підтримку, освітні та кар'єрні можливості. Зокрема, ветеранська політика Данії передбачає постійний контакт із ветеранами після служби, надання консультацій, сприяння працевлаштуванню та соціальній інтеграції [26].

В українському контексті за останні роки сформовано розгалужене нормативно-правове регулювання підтримки ветеранів. Базовим актом є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [14], який встановлює державні гарантії для учасників бойових дій щодо медичного забезпечення, професійної адаптації, отримання освіти тощо. У розвиток цього в Законах «Про освіту» [12], «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [13] та «Про вищу освіту» [8] закріплено норми про державну цільову підтримку ветеранів та їх дітей під час навчання та право здобувати освіту. Особливо враховується те, що освіта має кореспондувати з викликами, які стоять перед людством у контексті охорони здоров'я, захисту природного навколишнього середовища, збереження клімату та сталого економічного, соціального й людського розвитку [5].

Що стосується сфери фізичної культури і спорту, то важливим кроком стало внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт». У 2022 році його доповнено статтею 36-2, яка дала визначення поняттю «спорт ветеранів війни» [15]. До цього закону розвиток політики відбувся через прийняття стратегічних документів. У серпні 2020 року було затверджено Національну стратегію розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни (Указ Президента України № 342/2020). Ця стратегія визначила створення в Україні цілісної системи послуг із фізичної реабілітації ветеранів, включно з розвитком інфраструктури, підготовкою фахівців, науковим забезпеченням і міжсекторною взаємодією [12]. Для реалізації цієї Стратегії Кабінет Міністрів України затвердив План дій на 2021–2025 роки (розпорядження КМУ № 667-р від 30.06.2021), який передбачає конкретні заходи: створення центрів спортивної реабілітації, проведення всеукраїнських спортивних заходів серед ветеранів, упровадження стандартів реабілітаційних послуг тощо [11]. Так, у 2021 році затверджено Державний соціальний

стандарт фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни (постанова Кабінету Міністрів України № 1188 від 17.11.2021), що визначає нормативи та вимоги до якості послуг із фізкультурно-спортивної реабілітації [10]. У 2022 році уряд уточнив повноваження Міністерства у справах ветеранів (постанова Кабінету Міністрів України № 1128 від 08.10.2022) у частині розвитку ветеранського спорту [9] та запровадив механізми фінансування спортивних заходів для ветеранів (постанова Кабінету Міністрів України № 1303 від 22.11.2022 [3]). Ці кроки свідчать про формування в Україні інституційної основи для залучення ветеранів до спорту як складової їх реінтеграції.

Усе більше науковці звертаються до проблем ветеранів та розвитку освітніх програм для них. Зокрема, Храпатий С. та співавтори дослідили світовий досвід професійного навчання та перекваліфікації військовослужбовців, і наголошують, що сучасна ветеранська аудиторія потребує короткострокових прикладних курсів, орієнтованих на затребувані спеціальності, поєднаних із психологічною допомогою та сприянням у працевлаштуванні [26]. Прикладом такого масштабного освітнього проєкту є програма «Норвегія – Україна. Професійна адаптація. Інтеграція до державної системи», що реалізується з 2003 року в співпраці між норвезьким Університетом NORD та українськими закладами вищої освіти. Метою цього проєкту є створення стійкої моделі професійної адаптації через перепідготовку ветеранів та членів їхніх сімей на затребувані цивільні спеціальності з паралельним наданням правової, психологічної підтримки та допомоги у працевлаштуванні [26].

Окремі громадські ініціативи в Україні також сфокусовані на професійній реалізації захисників. Програми здебільшого орієнтовані на професійні навички, сфери ІТ, бізнесу, агросектору, але ілюструють загальну тенденцію: освіта й перенавчання стають центральним елементом політики реінтеграції ветеранів. У цьому контексті актуальним є розвиток програм саме у сфері фізичної культури і спорту, яка поки що менш охоплена існуючими проєктами. Досвід США та країн НАТО свідчить, що ветерани з бойовим досвідом часто мають високий рівень фізичної підготовки, лідерські навички й дисципліну, які можна успішно застосувати у професіях сфери спорту – тренерській діяльності, фізкультурно-спортивної реабілітації, спортивній освіті. Зокрема, закордонні проєкти пропонують дистанційні курси, що дають змогу військовим здобути диплом у галузі спортивного менеджменту чи тренерства. Так, ще на конференції SPAN-2014 Т. Chachibaia представив програму спортивної освіти для реінтеграції ветеранів та ведення тренерської діяльності, яка передбачала річні онлайн-курси з реабілітації, психологічної допомоги, лідерства та спортивного менеджменту, і наголосив, що онлайн-навчання слугує «плавним мостом» для переходу до цивільного життя [19].

Отже, попередній огляд свідчить про існування тривалого теоретичного та практичного підґрунтя щодо використання освіти і спорту для реінтеграції ветеранів, але залишає питання про оптимальні моделі реалізації цих ідей в українських умовах. Саме цим питанням і присвячене це дослідження.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є наукове обґрунтування ролі освіти як інструменту побудови

системи реінтеграції ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту. Зокрема, ставляться такі завдання: проаналізувати національну нормативно-правову базу та міжнародні рекомендації щодо реінтеграції ветеранів засобами освіти і спорту; вивчити існуючі освітні програми, проєкти та ініціативи, спрямовані на адаптацію ветеранів через фізичну культуру; визначити роль закладів вищої освіти у цьому процесі; окреслити основні результати й виклики впровадження освітньо-спортивних підходів до соціальної адаптації захисників України.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, поєднуючи аналіз документів, огляд літературних джерел та елементи порівняльного аналізу. Застосовано також метод контент-аналізу нормативно-правових актів України. Використано метод систематичного огляду наукових публікацій та аналітичних звітів міжнародних організацій для виявлення сучасних тенденцій і найкращих практик реінтеграції ветеранів. Застосовано також порівняльний метод, щоб зіставити український досвід із зарубіжними моделями. Для узагальнення емпіричних даних використано методи аналізу та синтезу, а також елементи статистичного аналізу під час інтерпретації показників зайнятості ветеранів. Теоретичні узагальнення та висновки сформульовано із застосуванням системного підходу, що дало змогу розглядати освітню реінтеграцію ветеранів у тісному взаємозв'язку з іншими аспектами.

Результати. Законодавчий аналіз підтвердив, що в Україні створено базові умови для залучення ветеранів війни до спорту й освіти в цій сфері. Поняття «спорт ветеранів війни» закріплено в законодавстві як інструмент психологічної та соціальної адаптації воїнів через фізкультуру. Значну увагу держава приділяє участі українських команд ветеранів у міжнародних змаганнях (Invictus Games та Warrior Games). У 2023 році українська збірна ветеранів уперше взяла участь у змаганнях Warrior Games, а на Іграх Нескорених – 2025 у Канаді команда України отримала 33 медалі. Одночасно змагання і тренування для ветеранів проводяться і на національному рівні. За підтримки Мінветеранів організовано національні «Ігри ветеранів» з різних видів спорту. Такі події не лише сприяють фізичній активності, а й допомагають сформувати ветеранську спільноту, відчуття братерства, що вкрай важливо для психологічного комфорту колишніх бійців [16].

Важливо зазначити, що затверджена державна стратегія робить акцент не тільки на масовому залученні ветеранів до оздоровчої рухової активності, але й на професійній підготовці фахівців із числа ветеранів, які зможуть працювати у сфері спорту та реабілітації. Таким чином, в офіційних документах простежується інтегрований підхід: ветерани виступають не тільки як отримувачі послуг, але і як майбутні надавачі послуг у системі фізичної культури. Це відповідає концепції «рівний рівному» у соціальній роботі, коли люди з подібним досвідом (у цьому випадку ветерани) допомагають один одному у відновленні та розвитку.

У дослідженнях встановлено, що українські заклади вищої освіти почали відігравати дедалі активнішу роль у програмі реінтеграції ветеранів завдяки створенню на їх базі центрів ветеранського розвитку, ініційованих Мінветеранів. Протягом 2023–2024 років відкрито 24 такі центри на базі провідних закладів вищої освіти. Центри

забезпечують інформаційну підтримку для вступу та навчання ветеранів, організовують для них тренінги та курси перекваліфікації, надають психологічні та юридичні консультації і є навчальними провайдерами для отримання обов'язкового сертифіката та працевлаштування за професією «Фахівець із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб» [18].

Особливо показовою є співпраця Міністерства у справах ветеранів України з профільним закладом – Національним університетом фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ). У 2023 році Мінветеранів і НУФВСУ уклали угоду про партнерство з метою реінтеграції ветеранів та їхніх сімей засобами освіти, спорту та реабілітації. У рамках цієї угоди університет став платформою для низки ініціатив: соціально-психологічні тренінги, програми психологічної підтримки, індивідуальні та групові консультації, а також навчання ветеранів у сфері спорту та реабілітації. НУФВСУ адаптував свої освітні можливості до потреб захисників, надавши можливість дистанційно навчатися за сучасними освітньо-професійними програмами університету. Серед таких програм, запропонованих ветеранам, є унікальні спеціалізації «Кіберспорт» та «Фізкультурно-спортивна реабілітація». Фактично на базі НУФВСУ формується своєрідний хаб ветеранської освіти у сфері спорту, що поєднує навчання, дослідження і практичну реабілітацію [17].

Результати аналізу існуючих програм та відгуків учасників свідчать про ряд позитивних ефектів, які отримують ветерани від участі в освітніх заходах і спортивній активності.

По-перше, це покращення психологічного стану. Фізичні вправи, тренування в команді, досягнення спортивних цілей допомагають знизити рівень стресу, тривожності, долати симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Серед ветеранів-учасників спортивних програм відзначається зменшення депресивних проявів, поява відчуття «другого дихання», позитивні емоції від змагань і товариської підтримки [20; 21].

По-друге, фізичне відновлення й поліпшення здоров'я є ключовим результатом. Для багатьох поранених військових заняття лікувальною фізкультурою, адаптивним спортом стали невід'ємною частиною довготривалої реабілітації. Участь таких ветеранів в освітніх курсах фізичної реабілітації дає їм можливість самим краще розуміти принципи оздоровлення й активніше працювати над власним відновленням [23].

По-третє, соціальна інтеграція та розширення мережі контактів. Перебування ветерана в освітньому середовищі та спортивному колективі виринає його з ізоляції, у якій нерідко опиняються демобілізовані. Спільна діяльність з іншими ветеранами сприяє відновленню комунікативних навичок, а робота із цивільними, дітьми та студентами – поверненню відчуття цінності власного бойового шляху.

По-четверте, нові кар'єрні перспективи. Отримання різного роду освіти значно підвищує конкурентоздатність ветеранів на ринку праці. Якщо говорити про спеціальності сфери фізичної культури, то попит на кваліфікованих тренерів, інструкторів з фітнесу, вчителів фізичного виховання, реабілітологів стабільно високий як у державному, так і в приватному секторі [29; 6].

Крім того, варто відзначити підвищення престижу військової служби та зміцнення патріотичного виховання молоді як опосередкований ефект. Коли ветерани після повернення з війська успішно стають учителями фізкультури чи тренерами в дитячо-юнацьких спортивних школах, вони набувають ролі носія позитивного образу захисника України.

Обговорення. Отримані результати свідчать про значний, але не до кінця реалізований потенціал синергії між системою освіти та сферою фізичної культури у справі реінтеграції ветеранів.

Дані MOM свідчать, що значна частина ветеранів не знає про існуючі програми навчання й перекваліфікації через слабке інформування. Тому необхідна адресна комунікація, щоб донести до кожного ветерана, які освітні пільги та програми йому доступні. Водночас важливою є роль центрів ветеранського розвитку при університетах для індивідуального супроводу ветеранів, які не готові повернутися до навчання через психологічні бар'єри чи травми. Тому українським закладам вищої освіти варто підвищувати обізнаність про особливості роботи зі студентами-ветеранами на базі міжнародного досвіду. У США, приміром, діють спеціальні ветеранські офіси в кампусах, які ефективно допомагають студентам-військовим інтегруватися в освітній процес [24].

Освітні ініціативи для ветеранів потребують фінансування – як державного, так і донорського. Оплата державою навчання ветеранів у закладах освіти – це дієва підтримка, але якщо ветеран уже отримав одну освіту, то для другої спеціальності може знадобитися інше фінансове рішення. Тому доцільно запровадити стипендії для ветеранів у пріоритетних галузях, як-от реабілітація, соціальна робота, педагогіка, фізична культура і спорт.

Крім того, потрібні кошти на обладнання навчально-тренувальних баз інклюзивними тренажерами та забезпечення доступності з урахуванням потреб ветеранів з інвалідністю. У цьому напрямі можна залучати міжнародну допомогу. Так, НАТО з 2016 року фінансує реабілітаційні проєкти, а фонди країн-партнерів готові інвестувати у тренінги та центри. Також для постійного вдосконалення й обґрунтування фінансування діяльності потрібно забезпечити системний збір даних про результати та вплив від реалізації освітньо-спортивних програм для ветеранів [28].

Багато ветеранів за роки служби набули значних знань і вмінь, які не підтверджені офіційними документами, але є цінними для цивільних професій. Трансформація військового досвіду в конкурентні переваги на цивільному ринку праці вже реалізована на базі платформи Українського ветеранського фонду «Кар'єра ветерана» [4]. Доцільно її доповнити реєстром освітніх послуг з аналогічним підходом і відслідковувати шлях кожного учасника для розуміння довгострокового впливу. Також слід розробити механізми визнання результатів неформального навчання ветеранів (наприклад, через проходження скорочених освітніх програм) і зарахування військового досвіду в освітні кредити.

Крім того, програми мають адаптуватися до різних категорій ветеранів – молодих і старших, чоловіків і жінок, ветеранів із пораненнями та без. Усі вони можуть мати

різні потреби, тож університетам варто пропонувати гнучкі модульні курси, щоб ветерани самі вибирали дисципліни та темп навчання [25].

Перехід від військового до цивільного життя – нелегкий, але за допомогою цілеспрямованих освітніх і спортивних програм він стає керованим процесом, який приносить користь і самим ветеранам, і всьому суспільству, що отримує мотивованих фахівців та громадських лідерів.

Висновки. Освіта є стратегічним інструментом реінтеграції ветеранів війни, доповнюючи традиційні заходи соціального захисту. Українське ветеранська політика дедалі більше акцентує увагу на необхідності забезпечення ветеранів можливостями здобути нову освіту, підвищити кваліфікацію або перекваліфікуватися для успішного входження в цивільне життя. Водночас визнано важливість фізкультурно-спортивної діяльності як засобу психологічної та фізичної реабілітації воїнів через заснування поняття «спорт ветеранів війни» та національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації. Синергія освіти і спорту суттєво підвищує ефективність реінтеграції. Залучення ветеранів до освітніх програм у сфері фізичної культури і спорту дає змогу одночасно вирішувати кілька завдань: відновлення здоров'я і психіки ветеранів; соціалізація в освітньому та спортивному колективі; здобуття нових професійних компетентностей, що сприяють працевлаштуванню; реалізація свого лідерського потенціалу.

Тому заклади вищої освіти відіграють ключову роль у реінтеграції ветеранів через освіту та спорт, комплексно поєднуючи навчання з психологічною, кар'єрною і методичною підтримкою. Позитивний досвід демонструє діяльність центрів ветеранського розвитку при університетах, а також спеціальні партнерські програми, які дають

можливість адаптувати освітній процес до потреб ветеранів. Університети фізичного виховання і спорту можуть стати «вузлами» мережі ветеранської реабілітації, готуючи кадри із числа ветеранів для самої ж системи фізкультурно-спортивної роботи.

Потрібне подальше розширення й інституалізація освітньо-спортивних ініціатив для ветеранів, збільшення кількості освітніх програм із гнучким графіком і дистанційними, у тому числі асинхронними, можливостями навчання.

Ветерани, які завдяки освіті здобули нову професію, зокрема у сфері фізичної культури і спорту, стають агентами змін: передають військово-патріотичний досвід молоді, очолюють ініціативи, зміцнюють здоров'я нації та сприяють суспільній консолідації. Таким чином, успішна реінтеграція захисників України через механізми освіти і спорту має довгостроковий ефект – вона підвищує соціальну згуртованість, економічну продуктивність та обороноздатність країни загалом.

У підсумку проведене дослідження підтверджує гіпотезу про те, що освіта в поєднанні з фізкультурно-спортивною активністю є потужним інструментом побудови системи реінтеграції ветеранів. Для України, яка вже сьогодні має сотні тисяч захисників, інтеграція яких триватиме роками, надзвичайно важливо розвивати цю сферу. Подальші дослідження варто спрямувати на розробку методичних рекомендацій для закладів вищої освіти щодо роботи зі студентами-ветеранами, вивчення динаміки показників здоров'я і соціально-економічного становища ветеранів після здобуття освіти. Освіта і спорт для ветеранів – це вклад у сильне, згуртоване суспільство та в майбутнє відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Ветеранський спорт»: Майже 25 000 ветеранів й ветеранок отримують по 1 500 грн вже у січні. *Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України*: вебсайт. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/veteranskiy-sport-mayzhe-25-000-veteraniv-y-veteranok-otrimaut-po-1-500-grn-vzhe-u-sichni> (дата звернення: 10.06.2025).
2. Вступна кампанія – 2024. *Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України*: вебсайт. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/vstupna-kampaniya-2024> (дата звернення: 10.06.2025).
3. Деякі питання використання коштів для проведення спортивних заходів серед ветеранів війни та членів їх сімей: постанова Кабінету Міністрів України від 22.11.2022 № 1303 станом на 12 лютого 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-2022-%D0%BF> (дата звернення: 16.06.2025).
4. Кар'єра ветерана – для ветеранів і від ветеранів. Український ветеранський фонд. URL: <https://work.veteranfund.com.ua/> (дата звернення: 16.06.2025).
5. Пижов О. М. Освіта в конституційній парадигмі XXI століття: дис. доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Харків. 2023. С. 171.
6. Піжова М. О., Піжов О. М. Спорт як особлива сфера зайнятості: деякі питання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 1. С. 21–24.
7. Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: Указ Президента України від 23.08.2020 № 342/2020 станом на 23 серпня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020> (дата звернення: 16.06.2025).
8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII станом на 9 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 16.06.2025).
9. Про внесення змін до Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни: постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 1128 станом на 9 жовтня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2022-%D0%BF> (дата звернення: 16.06.2025).
10. Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1188 станом на 18 листопада 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.06.2025).
11. Про затвердження плану дій на 2021–2025 роки щодо реалізації Національної стратегії розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 667-р станом на 1 липня 2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-zatverdzhennya-planu-dij-na-20212025-roki-shchodo-realizatsiyi-nacionalnoyi-strategiyi-rozvitku-sistemi-fizkulturno-sportivnoyi-reabilitatsiyi-veteraniv-vijni-ta-i300621-667> (дата звернення: 16.06.2025).
12. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII станом на 15 квітня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 16.06.2025).
13. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР станом на 8 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.06.2025).
14. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII станом на 15 квітня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 16.06.2025).
15. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII станом на 17 квітня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення: 16.06.2025).

16. Українська збірна завершила участь в Invictus Games 2025 у Канаді. *Офіційний сайт Invictus Ukraine*. URL: <https://invictusgames.in.ua/ukrayinska-zbirna-zavershylo-uchast-v-invictus-games-2025-u-kanadi/> (дата звернення: 16.06.2025).
17. Унікальне партнерство із Мінветеранів. *Офіційний сайт Національного університету фізичного виховання і спорту України*. URL: <https://old.uni-sport.edu.ua/content/unikalne-partnerstvo-iz-minveteraniv> (дата звернення: 16.06.2025).
18. Центри ветеранського розвитку. *Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України*. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/tsentri-veteranskogo-rozvitku> (дата звернення: 16.06.2025).
19. Як стати учасником «Гор Нескорених» і чому ветеранський спорт – це не тільки про спорт. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/yak-staty-uchasnykom-igor-neskorenyh/> (дата звернення: 10.06.2025).
20. Babson K.A., Heinz A.J., Ramirez G., Puckett M., Irons J.G., Bonn-Miller M.O., & Woodward S.H. The interactive role of exercise and sleep on veteran recovery from symptoms of PTSD. *Mental Health and Physical Activity*. 2015. Vol. 8 (1). P. 15–20.
21. Byshevs N., Andrieieva O., Shynkaruk O., Dutchak M., Blagii O., Zakharina I., Khilus N., & Golovanova N. Modelling the Effectiveness of Recreational Physical Activities Focused on Improving Stress Tolerance in University Students During Wartime. *Physical Education Theory and Methodology*. 2025 Vol. 25 (2). P. 312–321.
22. Chachibaia T., Giorgadze H., Kharjavanidze I. Sports Education Program for Reintegration of Post-Military Service Members in Civilian Life *International scientific conference – Sports, Physical Activity and Health (SPA-H-2014)*. Bratislava, 2014. P. 76–80.
23. First training in Adaptive Sports empowering Ukrainian coaches to support war-affected communities. *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/first-training-adaptive-sports-empowering-ukrainian-coaches-support-war-affected-communities> (дата звернення: 16.06.2025).
24. International Organization for Migration. Veteran Profiles and Reintegration Challenges in Ukraine : thematic brief. Kyiv : IOM Ukraine, 2025. 10 p.
25. International Research & Exchanges Board. Ukraine Veteran Reintegration IREX. URL: <https://www.irex.org/project/ukraine-veteran-reintegration>.
26. Khrapatyi S., Melnychuk T., Krasilova Y., Udovenko J., Holotenko A. War veterans' retraining: development of educational programmes for economic recovery in Ukraine *Research in Post-Compulsory Education*. 2024. October. P. 642–659.
27. Nord University. NUPASS I Norway-Ukraine. Professional Adaptation. Integration into the State System (NUPASS) *Nord University*. URL: <https://www.nord.no/en/about/faculties-and-centres/nord-university-business-school/centres-and-collaboration/high-north-center/projects/nupass> (дата звернення: 16.06.2025).
28. North Atlantic Treaty Organization. NATO-Ukraine Trust Fund marks milestones in rehabilitation of wounded service personnel. *North Atlantic Treaty Organization* URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_158496.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 16.06.2025).
29. Shkoliar M., Klymanska L., Herasym H., Shapovalova T. Student Veterans in Ukrainian Higher Education: Reintegration, Psychosocial Support, and International Perspectives. *Mental Health: Global Challenges Journal*. 2025. Vol. 8 (1). P. 92–101.

REFERENCES

1. Ministry of Veterans Affairs (2025). "Veteranskyi sport": Maizhe 25 000 veteraniv y veteranok otrymaiut po 1 500 hrn vzhe u sichni ["Veteran Sport": Nearly 25,000 veterans, both men and women, will receive 1,500 UAH each already in January]. Retrieved from: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-no-vini/veteranskyi-sport-mayzhe-25-000-veteraniv-y-veteranok-otrimaut-po-1-500-grn-vzhe-u-sichni>.
2. Ministry of Veterans Affairs (2024). Vstupna kampaniia – 2024 [Admission Campaign – 2024]. Retrieved from: <https://mva.gov.ua/veteranam/vstupna-kampaniia--2024>.
3. Deiaki pytannia vykorystannia koshtiv dlia provedennia sportyvnykh zakhodiv sered veteraniv viiny ta chleniv yikh simei [Certain Issues of the Use of Funds for Organising Sports Events among War Veterans and Their Family Members, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1303. November, 22.2022 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-2022-%D0%BF>.
4. Ukrainian Veterans Foundation (2025). Kar'iera veterana – dlia veteraniv i vid veteraniv [Veteran's Career – for Veterans and from Veterans]. Retrieved from: <https://work.veteranfund.com.ua/>.
5. Pyzhov, O.M. (2023). Osvita v konstytutsiinii paradyhmi XXI stolittia [Education in the Constitutional Paradigm of the 21st Century]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Pyzhova, M.O., Pyzhov, O.M. (2024). Sport yak osoblyva sfera zainiattosti: deiaki pytanni [Sport as a Special Sphere of Employment: Certain Issues]. *Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnogo prava – Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 1, 21–24 [in Ukrainian].
7. Pytannia rozvytku natsionalnoi systemy fizkulturno-sportyvnoi reabilitatsii veteraniv viiny ta chleniv yikh simei, simei zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny: Ukaz Prezidenta Ukrainy [Issues of Developing the National System of Physical Culture and Sports Rehabilitation for War Veterans and Their Family Members, and Families of Deceased (Dead) War Veterans: Decree of the President of Ukraine] № 342/2020. August 23, 2020 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020>.
8. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On Higher Education: Law of Ukraine] № 1556-VII. July 01, 2014 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
9. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro Yedynyi derzhavnyi reiestr veteraniv viiny [On Amendments to the Regulation on the Unified State Register of War Veterans]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1128. October 08, 2021 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2022-%D0%BF>.
10. Pro zatverdzhennia Derzhavnogo sotsialnogo standartu fizkulturno-sportyvnoi reabilitatsii veteraniv viiny, chleniv yikh simei ta simei zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On Approval of the State Social Standard for Physical Culture and Sports Rehabilitation of War Veterans, Their Family Members and Families of Deceased (Dead) War Veterans: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] № 1188. November 17, 2021 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-2021-%D0%BF#Text>.
11. Pro zatverdzhennia planu dii na 2021–2025 roky shchodo realizatsii Natsionalnoi stratehii rozvytku systemy fizkulturno-sportyvnoi reabilitatsii veteraniv viiny ta chleniv yikh simei, simei zahyblykh (pomerlykh) veteraniv viiny [On Approval of the Action Plan for 2021–2025 on the Implementation of the National Strategy for the Development of the System of Physical Culture and Sports Rehabilitation of War Veterans and Their Family Members, and Families of Deceased (Dead) War Veterans]. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 667-r. June 30, 2021 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-dii-na-20212025-roki-shchodo-realizatsiyi-natsionalnoyi-strategiyi-rozvitku-sistemi-fizkulturno-sportyvnoi-reabilitatsiyi-veteraniv-vijni-ta-i300621-667>.
12. Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On Education: Law of Ukraine] № 2145-VIII [Internet]. September 5, 2017 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
13. Pro profesiinu (profesiino-tekhnicnu) osvitu: Zakon Ukrainy [On Vocational (Vocational and Technical) Education: Law of Ukraine] № 103/98-VR. February 02, 1998 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>.
14. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnogo zakhystu: Zakon Ukrainy [On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection: Law of Ukraine] № 3551-XII. October 22, 1993 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.
15. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy [On Physical Culture and Sports: Law of Ukraine] № 3808-XII. December 24, 1993 [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
16. Ofitsiinyi sait Invictus Ukraine [Official Website of Invictus Ukraine] (2025). Ukrainska zbirna zavershylo uchast v Invictus Games 2025 u Kanadi. Retrieved from: <https://invictusgames.in.ua/ukrayinska-zbirna-zavershylo-uchast-v-invictus-games-2025-u-kanadi/> [in Ukrainian].
17. Ofitsiinyi sait Natsionalnogo universytetu fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy [Official Website of the National University of Physical Education and Sport of Ukraine] (2023). Unikalne partnerstvo iz Minveteraniv. Retrieved from: <https://old.uni-sport.edu.ua/content/unikalne-partnerstvo-iz-minveteraniv>.
18. Ofitsiinyi sait Ministerstva u spravakh veteraniv Ukrainy [Official Website of the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine] (2024). Tsentry veteranskoho rozvytku. Retrieved from: <https://mva.gov.ua/veteranam/tsentri-veteranskogo-rozvitku>.

19. Rubryka (2024). Yak staty uchasnykom "Ihor Neskorenykh" i chomu veteranskyi sport – tse ne tilky pro sport [How to Become a Participant in the "Invictus Games" and Why Veteran Sport Is Not Just About Sport]. Retrieved from <https://rubryka.com/article/yak-staty-uchasnykom-igor-neskorenykh/>.
20. Babson, K.A., Heinz, A.J., Ramirez, G., Puckett, M., Irons, J.G., Bonn-Miller, M.O., & Woodward, S.H. (2015). The interactive role of exercise and sleep on veteran recovery from symptoms of PTSD. *Mental Health and Physical Activity*, 8 (1), 15–20 [in English].
21. Byshevets, N., Andriieva, O., Shynkaruk, O., Dutchak, M., Blagii, O., Zakharina, I., Khlus, N., & Golovanova, N. (2025). Modelling the Effectiveness of Recreational Physical Activities Focused on Improving Stress Tolerance in University Students During Wartime. *Physical Education Theory and Methodology*, 25 (2), 312–321 [in English].
22. Chachibaia T., Giorgadze H., Kharjavanidze I. (2014). Sports Education Program for Reintegration of Post-Military Service Members in Civilian Life *International scientific conference – Sports, Physical Activity and Health (SPA-H-2014)* (pp. 76–80). Bratislava [in English].
23. United Nations Development Programme (2025). First training in Adaptive Sports empowering Ukrainian coaches to support war-affected communities, [cited 2025 June 16]. Retrieved from: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/first-training-adaptive-sports-empowering-ukrainian-coaches-support-war-affected-communities>.
24. International Organization for Migration (2025). Veteran Profiles and Reintegration Challenges in Ukraine.
25. International Research & Exchanges Board. Ukraine Veteran Reintegration Retrieved from: <https://www.irex.org/project/ukraine-veteran-reintegration>.
26. Khrapatyi, S., Melnychuk, T., Krasilova, Y., Udovenko, J., Holotenko, A. (2024). War veterans' retraining: development of educational programmes for economic recovery in Ukraine. *Research in Post-Compulsory Education, October* 642–659 [in English].
27. Site of Nord University. Norway-Ukraine. Professional Adaptation. Integration into the State System (NUPASS) *Nord University*. Retrieved from: <https://www.nord.no/en/about/faculties-and-centres/nord-university-business-school/centres-and-collaboration/high-north-center/projects/nupass>.
28. Site of North Atlantic Treaty Organization. NATO-Ukraine Trust Fund marks milestones in rehabilitation of wounded service personnel. Retrieved from: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_158496.htm?selectedLocale=en.
29. Shkoliar, M., Klymanska, L., Herasym, H., & Shapovalova, T. (2025). Student Veterans in Ukrainian Higher Education: Reintegration, Psychosocial Support, and International Perspectives. *Mental Health: Global Challenges Journal*, 8 (1), 92–101 [in English].

Дата надходження статті: 20.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВОЛОНТЕРІВ В АДАПТИВНОМУ СПОРТІ

Олена Степанюк, Ірина Когут

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У статті проведено системний аналіз сучасних наукових і методичних джерел, присвячених організації та реалізації навчально-методичного забезпечення підготовки волонтерів у спортивній сфері, зокрема в адаптивному спорті. Узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід підготовки волонтерів, визначено ключові підходи, принципи та інноваційні методи організації навчального процесу.

Мета: наукове обґрунтування структури, змісту й інноваційних підходів до навчально-методичного забезпечення волонтерської діяльності в адаптивному спорті для підвищення її якості та результативності.

Методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та зіставлення, експертне оцінювання, методи математичної статистики.

Результати: здійснено порівняльний огляд вітчизняного й зарубіжного досвіду формування програм підготовки волонтерів, визначено їхні переваги та недоліки. На основі отриманих даних розроблено структуру та зміст програми підготовки волонтерів для адаптивного спорту. Програму апробовано шляхом експертного оцінювання, результати якого підтвердили її практичну значущість, актуальність та ефективність для реалізації в освітній і спортивно-волонтерській діяльності.

Висновки. Узагальнено напрацювання щодо методичного забезпечення волонтерської діяльності в Україні. Досліджено міжнародні напрацювання щодо навчально-методичного забезпечення підготовки волонтерів для спорту. Розроблено програму факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті» та підтверджено її ефективність.

Ключові слова: волонтерство, адаптивний спорт, навчально-методичне забезпечення, підготовка волонтерів, програма, навчання.

Olena Stepaniuk, Iryna Kohut

THE STRUCTURE AND CONTENT OF EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL PROVISION FOR VOLUNTEER TRAINING IN ADAPTIVE SPORT

Abstract. The article provides a systematic analysis of contemporary scientific and methodological sources devoted to the organization and implementation of educational and methodological support for the training of volunteers in the field of sports, particularly in adaptive sports. It summarizes domestic and foreign experience in training volunteers and identifies key approaches, principles, and innovative methods for organizing the educational process.

Objective: scientific justification of the structure, content, and innovative approaches to the educational and methodological support of volunteer activities in adaptive sports in order to improve their quality and effectiveness.

Methods: analysis, synthesis, generalization, comparison and contrast, expert evaluation, methods of mathematical statistics. **Results:** a comparative review of domestic and foreign experience in the formation of volunteer training programs was carried out, and their advantages and disadvantages were identified. Based on the data obtained, the structure and content of the volunteer training program for adaptive sports were developed. The program was tested through expert evaluation, the results of which confirmed its practical significance, relevance, and effectiveness for implementation in educational and sports volunteer activities.

Conclusions. The methodological foundations of volunteer activity in Ukraine have been summarised. International practices on the educational and methodological support of volunteer training in sport have been examined. An elective course programme entitled "Discover the World of Volunteering in Adaptive Sport" has been developed and its effectiveness has been confirmed.

Keywords: volunteering, adaptive sports, educational and methodological support, volunteer training, program, training.

Степанюк О., Когут І. Структура та зміст навчально-методичного забезпечення підготовки волонтерів в адаптивному спорті. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 80–88
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-12>

Stepaniuk O., Kohut I. The structure and content of educational and methodological provision for volunteer training in adaptive sport. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 80–88
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-12>

Вступ. Волонтерська діяльність у спортивній сфері набуває все більшої значущості як у світі, так і в Україні. Волонтери відіграють ключову роль у забезпеченні проведення спортивних заходів, організації тренувального процесу, підтримці спортсменів з інвалідністю та формуванні інклюзивного середовища. Ефективна підготовка волонтерів потребує системного навчально-методичного забезпечення, яке поєднує теоретичну базу, практичні навички, соціально-гуманістичні цінності та компетентності у сфері організації та управління волонтерською діяльністю.

Аналіз сучасних наукових досліджень [2; 5; 6; 17] свідчить про наявність значного обсягу методичних розробок щодо підготовки волонтерів у спортивній сфері, однак більшість із них орієнтовані на загальні аспекти волонтерства та не враховують специфіку адаптивного спорту, потреби людей з інвалідністю, психологічні й організаційні особливості роботи волонтерів. У зв'язку із цим актуальними є розробка та впровадження системного навчально-методичного забезпечення підготовки волонтерів для адаптивного спорту, що враховує міжнародні стандарти, сучасні методики навчання та специфіку роботи з різними групами спортсменів. Таке забезпечення дає змогу не лише підвищити ефективність волонтерської діяльності, а й формувати компетентних фахівців, здатних здійснювати соціально значущу й інклюзивну роботу в спортивній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукова робота виконана на кафедрі професійного, неолімпійського й адаптивного спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр. за темою 1.4 «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах реформування сфери

фізичної культури і спорту» (номер державної реєстрації 0121U108294) та темою «Науково-методичне забезпечення як інструмент імплементації інклюзивної фізкультурно-спортивної діяльності ветеранів війни і членів їх сімей» (номер державної реєстрації 0125U002028).

Мета дослідження – наукове обґрунтування структури, змісту й інноваційних підходів до навчально-методичного забезпечення волонтерської діяльності в адаптивному спорті для підвищення її якості та результативності.

Методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та зіставлення, експертне оцінювання, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз сучасних наукових і методичних джерел, присвячених проблематиці навчально-методичного забезпечення підготовки волонтерів у спортивній сфері, зокрема в адаптивному спорті, засвідчує наявність різноманітних підходів до організації такої діяльності як в Україні, так і за кордоном. Виявлено, що зарубіжні дослідження акцентують увагу на формуванні компетентностей волонтера, адаптації програм до специфіки спортивних заходів і впровадженні інноваційних методів навчання, тоді як вітчизняні розробки переважно концентруються на організаційних аспектах і мотивації волонтерів. На основі аналізу вітчизняних методичних джерел визначено основні напрями навчально-методичного забезпечення волонтерської діяльності в Україні (табл. 1).

У межах дослідження проаналізовано також тренінги з підготовки волонтерів для спорту, які є невід'ємною частиною формування навчально-методичного забезпечення з підготовки волонтерів (табл. 2).

Дослідження сучасного навчально-методичного забезпечення для підготовки волонтерів дало змогу виявити низку ключових напрацювань, що використовуються в різних країнах. Вони спрямовані на підвищення ефективності

Таблиця 1 – Характеристика напрацювань щодо методичного забезпечення волонтерської діяльності в Україні

Назва методичної розробки, рік	Автори	Характеристика
Менеджмент волонтерських програм: посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм, 2020 р.	Журавель Т., Лях Т., Колосюк В., Пука К., Янковець В.	Висвітлено такі питання: – історичні аспекти волонтерської діяльності; – організаційні питання створення волонтерських програм; – планування, відбір, підготовка, супровід волонтерів; – мотивація волонтерів (на основі теорії мотивації Абрахама Маслоу розроблено та запропоновано методи мотивації волонтерів)
Посібник по роботі з волонтерами, 2021 р.	Бондаренко А., Вдовцов Ю.	Розкрито: – роль і значення церкви в розвитку волонтерської діяльності; – визначення понять «волонтер», «волонтерська діяльність»; – цикл волонтерського менеджменту; – каталог практик волонтерських програм України
Навчальний посібник «Волонтерство в соціальній роботі», 2008 р.	Калениченко Р.	Встановлено: – становлення та розвиток волонтерства в Україні і за кордоном; – особливості діяльності волонтерських організацій у провідних країнах світу й участі вітчизняних волонтерів у різноманітних соціально-педагогічних акціях; – організації підготовки та підвищення мотивації волонтерів до роботи

Продовження таблиці 1

Назва методичної розробки, рік	Автори	Характеристика
Програма підготовки спортивних волонтерів, 2018 р.	Петренко І.	Сформульовано: – теоретичні основи волонтерської діяльності; – специфіку діяльності волонтерів у сфері фізичної культури і спорту; – питання волонтерського менеджменту; – роль і значення волонтерства в організації та проведенні фізкультурно-оздоровчих заходів і спортивних змагань; – блок особистісного розвитку спортивних волонтерів; – правові основи волонтерської діяльності; – питання організаційних основ підготовки та проведення спортивних змагань і командування у волонтерській діяльності

Таблиця 2 – Характеристика тренінгів з підготовки та навчання волонтерів для спорту

Назва методичної розробки, рік	Організація	Характеристика
Всеукраїнський тренінг підготовки представників організацій, що залучають до своєї діяльності волонтерів, 2023 р.	Міністерство молоді і спорту України	Обмін досвідом і посилення спроможності організацій, що залучають до своєї діяльності волонтерів, і підвищення рівня культури волонтерства серед молоді в умовах війни
Тренінг з основ волонтерської діяльності «Добро дій, добро твори, до людей з добром іди», 2023 р.	Онлайн-платформа «На УРОК»	Обговорення шляхів організації роботи волонтерських загонів у кожній школі й визначення алгоритму цієї роботи; мотивація дітей до партнерства, сприяння усвідомленню учнями пріоритетних цінностей, необхідних для самостійного життя, формування позитивної самооцінки, розвитку емпатії, навичок прийняття відповідальних рішень, групової роботи, умінь переконувати і створювати мотивації для інших
«Підготовка до волонтерської діяльності», 2023 р.	Міністерство освіти та науки України	Мета: проінформувати учасників про сутність та особливості волонтерської діяльності. Завдання тренінгу: розглянути генезу розвитку волонтерського руху; ознайомитися з підходами до класифікації волонтерських груп; проаналізувати мотивацію до здійснення волонтерської діяльності
Training for club and association volunteers, 2023 р.	Sports Community	Тренінги та семінари, спрямовані на розширення можливостей волонтерів громадських спортивних клубів і асоціацій для успішного виконання своїх ролей. Розкрито основи фандрейзингу спортивних клубів. Створення успішних грантових заявок. Розробка комунікаційної стратегії спортивних клубів. Залучення й утримання гравців і учасників

роботи волонтерів, забезпечення високих стандартів якості організації спортивних заходів і формування професійних компетентностей. (табл. 3).

Аналіз змісту сучасних методичних розробок дає змогу виокремити їх **переваги**:

- існуючі методичні посібники та тренінгові програми забезпечують волонтерів теоретичною базою та практичними навичками, необхідними для успішної діяльності;
- у міжнародних програмах, як-от *Volunteer Toolkit* чи *EUSA Volunteer Programme*, увага приділяється деталізації ролей волонтерів під час великих спортивних заходів, що сприяє їхній підготовці до виконання конкретних завдань і високій ефективності волонтерів;
- створення інклюзивних умов під час проведення тренінгів: наприклад, *Handbook for Volunteer Sports*

Ambassadors демонструють високий рівень врахування потреб різних груп населення, зокрема людей з інвалідністю.

Недоліками наявних навчально-методичних розробок є:

- більшість вітчизняних програм недостатньо враховують можливості цифрових інструментів для дистанційного навчання, що є особливо актуальним у сучасних умовах;
- деякі програми в Україні не враховують спеціалізації волонтерів за різними напрямками спорту, що знижує ефективність їхньої роботи на масштабних подіях;
- у більшості національних програм відсутні модулі, спрямовані на формування психологічної стійкості волонтерів, навичок вирішення конфліктів і роботи у стресових умовах;

Таблиця 3 – Міжнародні напрацювання щодо навчально-методичного забезпечення підготовки волонтерів для спорту

Назва методичної розробки, рік	Автори, організація	Характеристика
Sports volunteer training programme, 2025 p.	Erasmus + Sport	Представлено: – загальні відомості про підготовку волонтерів; – програму навчання волонтерів (категорії, завдання та напрями роботи волонтерів); – обов'язки, права волонтерів і правила безпеки під час волонтерської діяльності
EUSA Volunteer Programme, 2024 p.	EUSA	Висвітлено: – підготовку волонтерів до окремих заходів і змагань; – посилення на реєстраційні форми для волонтерів спортивних заходів
Volunteer Training, 2024 p.	Міжнародна організація спеціальних олімпіад	На офіційному сайті Міжнародної організації спеціальних олімпіад представлено довідник і документи для волонтерів щодо створення робочих місць волонтерів, навчання тренерів-волонтерів, а також правила та кодекс поведінки волонтера
Sports Volunteering Training Manual, 2024 p.	Erasmus + Sport	Висвітлюються питання важливості волонтерства в суспільстві, правові аспекти волонтерства, мотивація волонтерів, переваги для організацій, які залучають волонтерів, покрокові етапи планування успішного заходу з волонтерами
Sport-Specific Volunteer (SSV) Program, 2024 p.	The Games Organizing Committee	Розкриті питання підготовки волонтерів до окремих змагань із метою забезпечення SSV своєчасною та точною інформацією щодо їхніх ролей та обов'язків
Training 4 volunteers, 2012 p.	Дірк Штайнбах, Матіас Гетт і Габріеле Фрейтаг	Запропоновано проєкт Training 4 volunteers, де представлено політику ЄС щодо спорту та волонтерства; розвиток людських ресурсів для волонтерів; концепцію навчання волонтерів; ролі й обов'язки волонтерів; характеристику діяльності спортивних клубів у Європі; роздуми Європейського паралімпійського комітету щодо волонтерської діяльності
Handbook for Volunteer sports Ambassadors, 2023 p.	Rijeka sports association for persons with disabilities	Посібник для волонтерів та координаторів волонтерства й осіб, які зацікавлені в розвитку волонтерства у своїх організаціях. У посібнику розкрито питання волонтерства та суспільства, мотивації волонтерів. Інклюзивне волонтерство з людьми з інвалідністю. Координація і планування волонтерської діяльності

– лише частина програм акцентує увагу на адаптивному спорті та роботі з людьми з інвалідністю, тоді як це має стати одним із ключових напрямів підготовки;

– багато методичних матеріалів застарівають через швидкі зміни в суспільстві, зокрема у волонтерській та спортивній сферах.

Отже, аналіз методичного забезпечення з питань підготовки волонтерів у світі та Україні свідчить про наявність розвиненої методичної бази (інформаційні та навчальні портали, посібники, довідники, методичні рекомендації тощо). Однак аналіз цих документів показав, що напрацювання стосуються переважно волонтерської діяльності в спорті загалом, де розкрито окремі питання з підготовки волонтерів до змагань і спортивних заходів.

У зв'язку із цим актуальним питанням постає удосконалення та створення навчально-методичного забезпечення

з підготовки волонтерів для адаптивного спорту в Україні з урахуванням кращих міжнародних практик. Важливо активніше інтегрувати міжнародний досвід у національні програми підготовки волонтерів. Наприклад, це використання моделей навчання, запропонованих програмами *Erasmus + Sport* або *Міжнародною організацією спеціальних олімпіад*, а саме створення умов для дистанційного навчання волонтерів, які міститимуть відеоуроки, інтерактивні завдання та симуляції реальних ситуацій; включення до програм спеціалізованих модулів для роботи та взаємодії із людьми з інвалідністю, розвитку емпатії та формування навичок роботи в команді; включення тем, спрямованих на формування психологічної стійкості волонтерів, навичок управління стресом і вирішення конфліктів; створення умов для підвищення значущості волонтерської діяльності, адже аналіз міжнародного досвіду свідчить, що за допомогою волонтерства можна покращити свої

перспективи працевлаштування після закінчення коледжу / університету та побудувати кар'єру.

Для активізації роботи в цьому напрямі розроблено навчально-методичне забезпечення з підготовки волонтерів для адаптивного спорту. Керуючись міжнародним досвідом упровадження результатів отриманих досліджень, ми зупинилися на розробці факультативного курсу. Факультативний курс, призначений для побудови індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти за конкретним напрямом професійної діяльності, дає можливість поглибити й розширити знання з певного предмета, теми або питання відповідно до їх бажань та інтересів.

У процесі досліджень розроблено програму факультативного курсу, що дасть змогу різним закладам вищої освіти з урахуванням своїх можливостей і запитів забезпечити впровадження програми в умовах використання потужностей або формальної освіти (як навчальна дисципліна або окремі модулі в межах наявних дисциплін), або неформальної – у закладах освіти або спортивних організаціях (курси підвищення кваліфікації, сертифікатна програма, окремий навчальний курс на різних освітніх платформах тощо).

Розроблена програма факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті» спрямована на розкриття ключових аспектів організації волонтерської діяльності в адаптивному спорті, формування у здобувачів освіти компетентностей, необхідних для розуміння важливості розвитку та поширення волонтерської діяльності в адаптивному спорті, а також умінь враховувати соціально-гуманістичні, організаційно-управлінські, правові та політичні аспекти в професійній діяльності.

Ця програма розроблена з метою формування у здобувачів освіти розуміння значущості волонтерської діяльності в адаптивному спорті для соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, розвитку гуманістично орієнтованого суспільства та збільшення кількості кваліфікованих фахівців для роботи зі спортсменами різних нозологій.

Завданнями курсу є формування необхідних знань, умінь і практичних навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, соціально-гуманістичних цінностей, що визначають здатність успішно здійснювати професійну діяльність у різних напрямках адаптивного спорту, в тому числі на волонтерських засадах.

Програма розроблена на засадах компетентнісного підходу і слугує формуванню у слухачів необхідних знань, отриманню досвіду, спираючись на загальнолюдські цінності.

За результатами навчання слухачі повинні навчитись демонструвати знання щодо: характеристики дефініцій, що пов'язані з волонтерською діяльністю в спорті; змісту та ролі волонтерської діяльності в спорті; соціального значення волонтерської діяльності в спорті для інтегрування в освітнє, наукове та професійне середовище; організаційно-управлінських засад розвитку волонтерської діяльності в спорті; характеристики психологічного портрету волонтерів в адаптивному спорті; напрямів діяльності та функціональних обов'язків волонтерів в адаптивному спорті; типів проблемної поведінки дітей з інвалідністю; етики поведінки волонтерів зі спортсменами з інвалідністю;

Водночас слухачі отримають досвід, як застосовувати термінологічний апарат та отримані знання в освітній, науковій і професійній діяльності; аналізувати сучасний стан, тенденції становлення й розвитку волонтерської діяльності в Україні та світі; популяризувати та поширювати принципи інклюзивності, рівності, взаємоповаги в професійному середовищі; надавати першу медичну допомогу під час тренувальних і змагальних занять; створювати й організовувати ефективні комунікації під час волонтерської діяльності; використовувати сучасні інформаційні технології в освітній, науковій і професійній діяльності.

Крім того, слухачі опанують навички: комунікативні (уміння слухати та підтримувати бесіду; домовлятися з іншими, аргументувати); здатність працювати в команді; планування та структурування (особливостей розвитку волонтерської діяльності в адаптивному спорті); самоорганізації (пунктуальність, дотримання дедлайнів, управління часом (тайм-менеджмент); ефективного мислення (критичне мислення, пошук і аналіз інформації, креативне мислення).

Водночас будуть закладені підвалини для формування слухачами низки цінностей: саморозвиток; турбота про фізичне та психічне здоров'я; соціальна активність; оптимізм; толерантність; працьовитість; наполегливість; дружелюбність; емпатичність; відчуття приналежності до певної спільноти тощо.

Знання, досвід, навички та цінності, отримані під час вивчення цього курсу, використовуватимуться надалі в освітній, науковій, професійній і громадській діяльності.

Загальна кількість годин – 90, із них 30 годин аудиторної та 60 годин самостійної роботи.

Курс складається із чотирьох тем, що містять теоретичні та практичні частини (групова й індивідуальна робота над завданнями), а також час на виконання самостійної роботи. Підсумковий контроль проводитиметься у форматі тестування.

Формат курсу передбачає інтерактивні заняття, які проходитимуть у форматі воркшопу, що сприятиме високій інтенсивності групової взаємодії, активності та самостійності учасників. Структура програми представлена в таблиці 4.

Як зазначалося вище, зміст програми має теоретичну та практичну частини. Теоретична частина передбачає проведення лекційних занять. Практична частина складається з інтерактивних занять, воркшопів, де відбуватиметься закріплення знань на практиці шляхом участі слухачів як волонтерів під час організації та проведення змагань і заходів адаптивного спорту або помічників тренера під час тренувального чи змагального процесу спортсменів з інвалідністю, а також долучення до управлінських завдань спортивних організацій з адаптивного спорту.

Завдяки програмі слухачі отримують знання щодо специфіки волонтерської діяльності в спорті у світі та Україні, масштабів і характеристики волонтерської діяльності в адаптивному спорті, сучасних тенденцій розвитку волонтерської діяльності у спорті та нормативно-правових засад волонтерства. Ознайомлюються зі складовими циклу волонтерського менеджменту (планування роботи, залучення, відбір, адаптація, мотивація волонтерів, їх супровід та підтримка, оцінка та визнання, залучення

Таблиця 4 – Структура програми факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті»

№ з/п	Тема	Вид роботи			Кількість годин
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	
1	Волонтерська діяльність у спорті	2	6	8	16
2	Волонтерський менеджмент у спорті	2	6	16	24
3	Соціально-гуманістичне значення волонтерської діяльності в адаптивному спорті	2	2	16	22
4	Сутність волонтерської діяльності в адаптивному спорті	2	6	20	28
Підсумковий контроль					2
Усього		8	20	60	90

до спільноти) та чинників, що спонукають долучитися до волонтерської діяльності представників різних груп населення. Визначають психологічний портрет волонтерів в адаптивному спорті. Характеризують специфіку діяльності волонтерів в адаптивному спорті, основні принципи тренувальної та змагальної діяльності спортсменів різних нозологій та особливостей розвитку адаптивного спорту через волонтерську діяльність, що, зі свого боку, слугуватиме підготовці більшої кількості кваліфікованих фахівців, готових працювати з особами з інвалідністю. Навчатися встановлювати контакти із суб'єктами волонтерської діяльності (спортсменами з інвалідністю, їх батьками, тренерами, організаторами, ветеранами війни тощо).

Отже, спираючись на міжнародний і національний досвід з підготовки волонтерів, ми розробили програму факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті», яка адаптована до вимог сьогодення. Найширшою цільовою групою курсу є сучасне студентство, а це молодь із кліповим мисленням, яка сприймає світ через короткі яскраві образи, схеми, відео, картинки, тому в підготовці програми враховано цю тенденцію та закладено використання сучасних інформаційних технологій, які сприятимуть кращому засвоєнню та сприйняттю інформації студентами та в майбутньому використанню цих знань в освітній, науковій і професійній діяльності.

Програму факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті» адаптовано і впроваджено в практику діяльності ГО «Спеціальна Олімпіада України» під час організації курсів підвищення кваліфікації для тренерів, педагогів і здобувачів освіти в різних освітніх закладах, реабілітологів, функціонерів, менеджерів та інших спеціалістів спортивних державних і громадських організацій, зацікавлених осіб під назвою «Пізнай світ волонтерства в русі Спеціальних Олімпіад».

Елементи факультативного курсу також були використані під час викладання дисципліни «Адаптивний спорт» на кафедрі професійного, неолімпійського й адаптивного спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Крім того, за матеріалами факультативного курсу підготовлено та затверджено програму вибіркової дисципліни «Волонтерство в адаптивному спорті» для здобувачів

освіти Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Перевагами розробленої програми є те, що вперше: підготовлено комплексну програму підготовки волонтерів в адаптивному спорті; висвітлено питання встановлення комунікації із суб'єктами волонтерської діяльності, а саме спортсменами з інвалідністю, їх батьками, спортсменами – ветеранами війни, тренерами, організаторами тощо; представлені матеріали щодо вивчення та відпрацювання техніки надання першої медичної допомоги під час волонтерської діяльності в адаптивному спорті; доповнено й узагальнено сучасні методи мотивації, рекрутингу, навчання та супроводу волонтерів для адаптивного спорту; доповнено й осучаснено соціально-гуманістичну цінність волонтерської діяльності в спорті.

З метою визначення актуальності, доцільності й ефективності розробленої програми факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті» проведено експертне оцінювання. У дослідженні взяли участь 15 експертів із 8 закладів вищої освіти України, що спеціалізуються на підготовці фахівців у сфері фізичної культури і спорту (Національний університет фізичного виховання та спорту України; Харківська державна академія фізичної культури; Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту; Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; Волинський національний університет імені Лесі Українки; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка). Серед експертів, які взяли участь в оцінюванні, 66,7% становили жінки, а 33,3% – чоловіки. Усі експерти мали науковий ступінь, а їхній середній стаж роботи у ЗВО, що готують фахівців для сфери фізичної культури і спорту, становив $22,4 \pm 9,2$ року. Результати аналізу експертних оцінок свідчать, що респонденти високо оцінили розроблену програму факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті» та підтвердили її актуальність і необхідність упровадження в практичну діяльність.

Результати експертного оцінювання ($n = 15$) за 5-бальною шкалою свідчать, що всі показники оцінено високо ($\min = 4,6$; $\max = 5$). Непараметричний критерій Фрідмана

($N = 23,89$; $df = 14$; $p = 0,047$) виявив статистично значущу різницю між показниками, що дає змогу ранжувати їх та визначити пріоритетні напрями для подальшого розвитку програми.

Експерти оцінили три ключові показники з максимальною оцінкою (5 балів): актуальність розробки, доцільність використання програми та загальну оцінку. Отримані результати свідчать про те, що програма є актуальною, повністю відповідає поставленій меті та завданням, а також орієнтована на ефективне впровадження в освітню та практичну діяльність (рис. 1).

Також високу оцінку ($4,93 \pm 0,06$ бала) експерти поставили за відповідність назви змісту програми та суті досліджуваної проблеми, підтвердили, що зміст програми

дає змогу реалізувати мету та завдання досліджуваної проблеми і програма зручна в користуванні (не потребує значних зусиль, тривалого часу, спеціального обладнання тощо). Такі показники, як коректність (правдивість, однозначність, несуперечливість інформації), оптимальність (відповідність викликам сьогодення), чіткість і зрозумілість (не виникало непорозуміння з окремими питаннями), практична значущість (отримана програма знайде застосування на практиці), отримали по $4,86 \pm 0,35$ бала.

Наукову значущість (отримана програма може слугувати інструментом для наукових досліджень), інформативність програми для сфери фізичної культури і спорту також оцінено в $4,86 \pm 0,35$ бала. Високо оцінено й оригінальність розробки – $4,8 \pm 0,41$ бала.

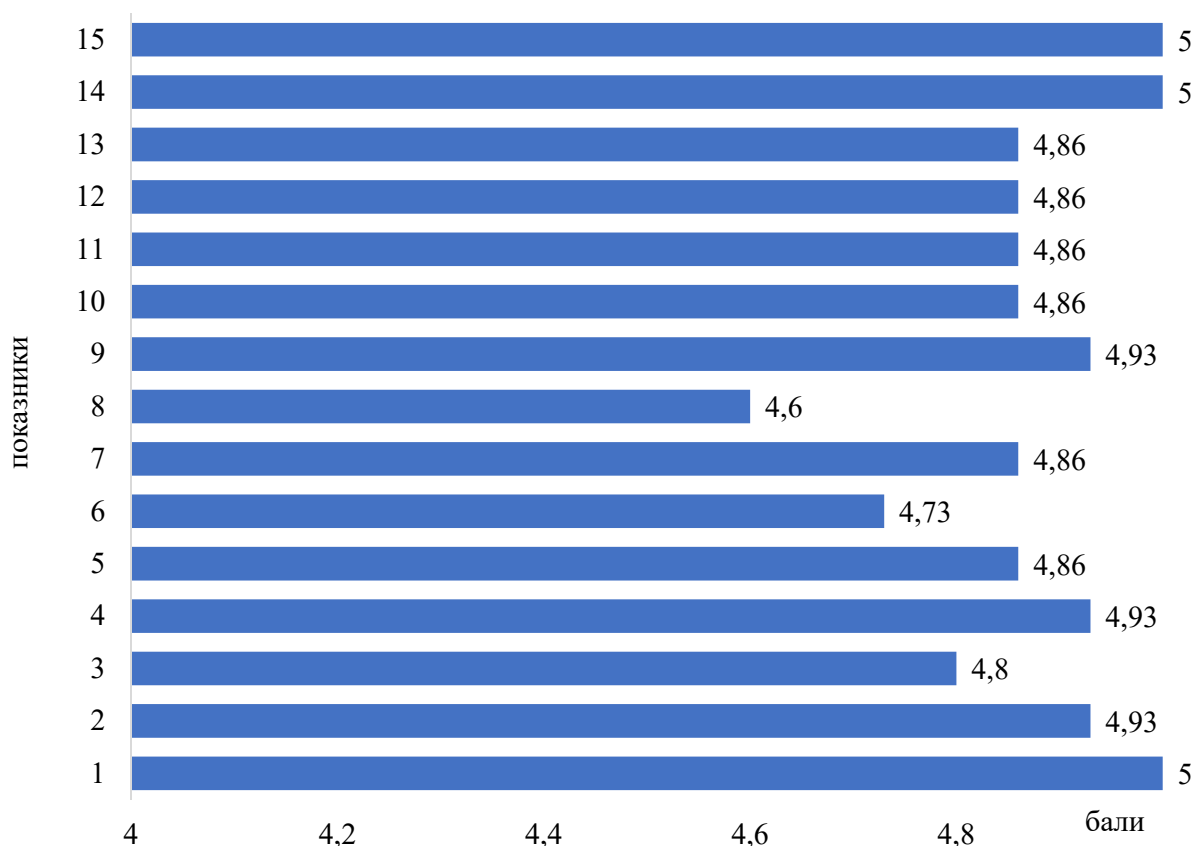

Рисунок 1 – Результати оцінки експертами розробленої програми факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті»

Примітка 1 – актуальність програми.

Примітка 2 – відповідність назви змісту програми та суті досліджуваної проблеми.

Примітка 3 – новизна, оригінальність програми.

Примітка 4 – зміст програми дає змогу реалізувати мету та завдання досліджуваної проблеми.

Примітка 5 – коректність (правдивість, однозначність, несуперечливість інформації).

Примітка 6 – простота, доступність (для студентів, викладачів).

Примітка 7 – оптимальність (відповідність викликам сьогодення).

Примітка 8 – лаконічність (непереобтяженість).

Примітка 9 – зручність у користуванні (не потребує значних зусиль, тривалого часу, спеціального обладнання тощо).

Примітка 10 – чіткість і зрозумілість (не виникало непорозуміння з окремими питаннями).

Примітка 11 – практична значущість (отримана програма знайде застосування на практиці).

Примітка 12 – наукова значущість (отримана програма може слугувати інструментом для наукових досліджень).

Примітка 13 – інформативність програми для сфери фізичної культури і спорту.

Примітка 14 – доцільність використання в освітній, науковій і спортивній діяльності.

Примітка 15 – загальна оцінка.

Найнижче експерти оцінили такі параметри, як простота, доступність (для студентів, викладачів) ($4,73 \pm 0,45$ бала) та лаконічність (непереобтяженість) ($4,6 \pm 0,5$ бала). Варто при цьому зазначити, що ці відносно найгірші оцінки все ж таки були високими, що доводить ефективність застосування розробленої програми.

Таким чином, доведено, що розроблена програма факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті» є новою, оригінальною і актуальною розробкою, що має високу наукову та практичну значущість, є ефективним інструментарієм, який відрізняється високою інформативністю, коректністю й наочністю результатів. Її доцільно застосовувати як у практиці підготовки молодих фахівців, так і для досвідчених. Представлена програма рекомендована до застосування як в освітній, так і в практичній та науковій діяльності.

Висновки:

1. Проведений аналіз сучасних науково-методичних джерел показав, що питання підготовки волонтерів в адаптивному спорті в Україні залишається недостатньо розробленим, тоді як більшість існуючих програм стосуються спортивного волонтерства загалом і не враховують специфіки роботи з особами з інвалідністю. Вітчизняний і зарубіжний досвід підтверджує доцільність інтеграції теоретичних знань і практичних навичок у систему підготовки волонтерів, однак потребує подальшого вдосконалення та адаптації до сучасних умов.

2. На основі проведеного дослідження розроблено програму факультативного курсу «Пізнай світ волонтерства в адаптивному спорті», яка поєднує теоретичні та практичні модулі та спрямована на формування професійних, соціально-гуманістичних і організаційних компетентностей майбутніх волонтерів. Результати експертного оцінювання засвідчили високу актуальність, доцільність і ефективність програми для впровадження в систему підготовки фахівців у сфері фізичної культури і спорту. Запропонована програма має подвійне значення: по-перше, вона забезпечує систематизацію та оновлення наявних методичних підходів до підготовки волонтерів у спорті, по-друге – створює умови для розвитку нової генерації волонтерів, здатних працювати у сфері адаптивного спорту, сприяючи соціальній інтеграції осіб з інвалідністю та зміцненню гуманістичних засад сучасного суспільства.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на інтеграцію цифрових освітніх технологій, моделювання практичних ситуацій, розробку спеціалізованих модулів для роботи з різними нозологіями та поглиблене вивчення міжнародного досвіду. Це дасть можливість сформувати більш гнучку, інноваційну й ефективну систему підготовки волонтерів для адаптивного спорту в Україні.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бондар А. С., Петренко І. В., Томенко О. А. Сучасні тенденції управління фізичною культурою і спортом в Україні. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2021. С. 57–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snsnv_2021_6_11.
- Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с.
- Бондаренко З., Журавель Т., Лях Т. Менеджмент волонтерських груп від А до Я. Київ : Версо-04, 2012. 281 с.
- Горелов Д. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналітична доповідь. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 36 с.
- Журавель Т., Лях Т., Пуха К., Янковець В. Менеджмент волонтерських програм : посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм / ред. Т. Сила, Т. Лях. Київ : ФОП Буря О. Д., 2020. 174 с.
- Калениченко Р. Волонтерство в соціальній роботі : навч. посіб. Київ : КиМУ, 2008. 86 с.
- Когут І., Степанюк О. Організаційно-методичні особливості реалізації спортивної волонтерської діяльності в освітніх закладах України та світу. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 2. С. 71–75. DOI: 10.32652/tmfvs.2022.2.71-75.
- Когут І., Степанюк О. Соціально-гуманістична спрямованість волонтерської діяльності в адаптивному спорті. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2021. № 1. С. 82–87. DOI: 10.32652/tmfvs.2021.1.82-87.
- Когут І., Степанюк О. Реалізація волонтерської діяльності в різних напрямках спорту. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 4. С. 78–84. DOI: 10.32652/tmfvs.2022.4.78-84.
- Крамаренко Т. Г. Методи математичної статистики в наукових дослідженнях. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. <https://doi.org/10.31812/0564/1501>.
- Левків В., Макуц Т. Характеристика спортивного волонтерства як різновиду волонтерської діяльності. *Спортивна наука України*. 2013. № 5. С. 33–37.
- Мазур Н., Целюх Я. Тенденції та мотиви розвитку волонтерства в Україні. *Вісник Національного університету водного господарства та інженерії природокористування*. 2020. Т. 4, № 92. С. 177–185. DOI: 10.31713/ve4202017.
- Міжнародна організація Спеціальних Олімпіад. URL: <https://www.specialolympics.org/> (дата звернення: 12.09.2021).
- Онлайн платформа «На УРОК». URL: <https://naurok.com.ua/trening-z-osnov-volontersko-diyalnosti-dobro-diy-dobro-tvori-do-lyudey-z-dobrom-idi-57083.html> (дата звернення: 15.11.2023).
- Офіційний вебпортал Міністерства молоді і спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/news/vidbuvsia-vseukrainskyi-treninh-z-metoiu-pidhotovky-predstavnykiv-orhanizatsii-shcho-zaluchaiut-do-svoiei-diyalnosti-volonterv> (дата звернення: 14.11.2023).
- Офіційний вебпортал Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 15.11.2023).
- Петренко І. Організаційно-методичні основи удосконалення підготовки спортивних волонтерів в системі проведення змагань : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01. Харків, 2018. 271 с.
- Степанюк О., Когут І. Сутність волонтерської діяльності в адаптивному спорті. *Sport science spectrum*. 2024. № 2. С. 110–120. DOI: 10.32782/spectrum/2024-2-15.
- Степанюк О., Когут І. Сучасні тенденції розвитку спортивного волонтерства. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 3. С. 102–107. DOI: 10.32652/tmfvs.2022.3.102-107.
- Erasmus + Sport URL: <https://erasmusplus.org.ua/news/tag/sport-sport/> (accessed: 11.01.2024).
- EUSA Volunteer Programme. URL: https://www.plowshare.org/volunteer-2024?gad_source=1 (accessed: 19.11.2023).
- Galindo-Kuhn R., Guzey R.M. The volunteer satisfaction index. *Journal of Social Service Research*. 2008. Vol. 28, No. 1. P. 45–68. DOI: 10.1300/j079v28n01_03.
- Handbook for Volunteer Sport Ambassadors. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/c6c9e675-052c-456c-ab89-6e67bc93c9d6/Guidelines_for_Sya_volunteers.pdf (accessed: 13.12.2023).
- Hay B.W. Volunteering in Sport: Exploring Personal and Social Development among College Students. *Journal of Sport and Social Issues*. 2016. 282 p.
- Hayton J., Blundell M. Exploring the relationship between social class and sport event volunteering. *Sport Management Review*. 2020. DOI: 10.1016/j.smr.2020.06.002.

26. Steinbach D., Guett M., Freytag G. Training 4 volunteers: mapping strategies and good practices of human resource development for volunteers in sport organizations in Europe. Leadership Academy of the German Olympic Sports Confederation, 2012. 69 p.
27. Training for club and association. URL: <https://sportscommunity.com.au/our-services/training-for-volunteers/> (accessed: 17.11.2023).
28. World Games – sportowe emocje. URL: <http://worldgames2017.pl/> (accessed: 22.12.2024).

REFERENCES

1. Bondar, A.S., Petrenko, I.V., Tomenko, O.A. (2021). Suchasni tendentsii upravlinnia fizychnoiu kulturoiu i sportom v Ukraini [Modern trends in the management of physical culture and sports in Ukraine]. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk*, 57–63. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snsnv_2021_6_11.
2. Bondarenko, A., Vdovtsov, Yu. (2021). Posibnyk po roboti z volonteramy [Manual for working with volunteers]. Kyiv. 164 p.
3. Bondarenko, Z., Zhuravel, T., Liakh, T. (2012). Menedzhment volonteryskykh hrup vid A do Ya [Management of volunteer groups from A to Z]. Kyiv: Verso-04. 281 p.
4. Horielov, D. (2015). Volonterskyi rukh: svitovyi dosvid ta ukraïnski hromadianski praktyky: analitychna dopovid [Volunteer movement: world experience and Ukrainian civic practices: analytical report]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 36 p.
5. Zhuravel, T., Liakh, T., Pukha, K., Yankovets, V. (2020). Menedzhment volonteryskykh prohran [Management of volunteer programs]. Posibnyk dlia pidhotovky menedzheriv volonteryskykh prohran. T. Syl'a, T. Liakh (Eds.). Kyiv: FOP Buria O.D. 174 p.
6. Kalenychenko, R. (2008). Volonterstvo v sotsialnii roboti [Volunteering in social work]. Navch. posib. Kyiv: KyMU. 86 p.
7. Kohut, I., Stepaniuk, O. (2022). Orhanizatsiino-metodychni osoblyvosti realizatsii sportyvnoi volonteriskoi diialnosti v osvitykh zakladakh Ukrainy ta svitu [Organizational and methodological features of the implementation of sports volunteer activities in educational institutions of Ukraine and the world]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 2, 71–75. DOI: 10.32652/tmfvs.2022.2.71-75.
8. Kohut, I., Stepaniuk, O. (2021). Sotsialno-humanistychna spriamovanist volonteriskoi diialnosti v adaptivnomu sporti [Social and humanistic orientation of volunteer activities in adaptive sports]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 1, 82–87. DOI: 10.32652/tmfvs.2021.1.82-87.
9. Kohut, I., Stepaniuk, O. (2022). Realizatsiia volonteriskoi diialnosti v riznykh napriamakh sportu [Implementation of volunteer activities in various areas of sports]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 4, 78–84. DOI: 10.32652/tmfvs.2022.4.78-84.
10. Kramarenko, T.H. (2017). Metody matematychnoi statystyky v naukovykh doslidzhenнях [Methods of mathematical statistics in scientific research]. Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova. Retrieved from: <https://doi.org/10.31812/0564/1501>.
11. Levkiv, V., Makuts, T. (2013). Kharakterystyka sportyvnoho volonterstva yak riznovydu volonteriskoi diialnosti [Characteristics of sports volunteering as a type of volunteer activity]. *Sportyvna nauka Ukrainy*, 5, 33–37.
12. Mazur, N., Tseliukh, Ya. (2020). Tendentsii ta motyvy rozvytku volonterstva v Ukraini [Trends and motives for the development of volunteering in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta inzhenerii pryrodokorystuvannia*, 4 (92), 177–185. DOI: 10.31713/ve4202017.
13. Mizhnarodna orhanizatsiia Spetsialnykh Olimpiad [International Organization of Special Olympics]. Retrieved from: <https://www.specialolympics.org/> (accessed: 12.09.2021).
14. Onlain platforma “Na UROK” [Online platform “Na UROK”]. Retrieved from: <https://naurok.com.ua/trening-z-osnov-volontersko-diyalnosti-dobro-diy-dobro-tvori-do-lyudey-z-dobrom-idi-57083.html> (accessed: 15.11.2023).
15. Ofitsiyni vebportal Ministerstva molodi i sportu Ukrainy [Official web portal of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine]. Retrieved from: <https://mms.gov.ua/news/vidbuvsia-vseukrainskyi-treninh-z-metoiu-pidhotovky-predstavnykiv-orhanizatsii-shcho-zaluchaiut-do-svoiei-diyalnosti-volonterv> (accessed: 14.11.2023).
16. Ofitsiyni vebportal Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Official web portal of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/> (accessed: 15.11.2023).
17. Petrenko, I. (2018). Orhanizatsiino-metodychni osnovy udoskonalennia pidhotovky sportyvnykh volonterv v systemi provedennia zmahan [Organizational and methodological foundations for improving the training of sports volunteers in the system of conducting competitions]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. 271 p.
18. Stepaniuk, O., Kohut, I. (2024). Sutnist volonteriskoi diialnosti v adaptivnomu sporti [The essence of volunteering in adaptive sports]. *Sport Science Spectrum*, 2, 110–120. DOI: 10.32782/spectrum/2024-2-15.
19. Stepaniuk, O., Kohut, I. (2022). Suchasni tendentsii rozvytku sportyvnoho volonterstva [Modern trends in the development of sports volunteering]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*, 3, 102–107. DOI: 10.32652/tmfvs.2022.3.102-107.
20. Erasmus + Sport. Retrieved from: <https://erasmusplus.org.ua/news/tag/sport-sport/> (accessed: 11.01.2024).
21. EUSA Volunteer Programme. Retrieved from: https://www.plowshare.org/volunteer-2024?gad_source=1 (accessed: 19.11.2023).
22. Galindo-Kuhn, R., Guzley, R.M. (2008). The volunteer satisfaction index. *Journal of Social Service Research*, 28 (1), 45–68. DOI: 10.1300/j079v28n01_03.
23. Handbook for Volunteer Sport Ambassadors. Retrieved from: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/c6c9e675-052c-456c-ab89-6e67bc93c9d6/Guidelines_for_Sya_volunteers.pdf (accessed: 13.12.2023).
24. Hay, B.W. (2016). Volunteering in Sport: Exploring Personal and Social Development among College Students. *Journal of Sport and Social Issues*. 282 p.
25. Hayton, J., Blundell, M. (2020). Exploring the relationship between social class and sport event volunteering. *Sport Management Review*. DOI: 10.1016/j.smr.2020.06.002.
26. Steinbach, D., Guett, M., Freytag, G. (2012). Training 4 volunteers: mapping strategies and good practices of human resource development for volunteers in sport organizations in Europe. Leadership Academy of the German Olympic Sports Confederation, 69 p.
27. Training for club and association volunteers. Retrieved from: <https://sportscommunity.com.au/our-services/training-for-volunteers/> (accessed: 17.11.2023).
28. World Games – sportowe emocje. Retrieved from: <http://worldgames2017.pl/> (accessed: 22.12.2024).

Дата надходження статті: 28.06.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

МЕТОДИКА ПАТЕНТНОГО ПОШУКУ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Оксана Шинкарук

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. Останнім часом у науковому середовищі дедалі виразніше формуються міждисциплінарні методики патентного пошуку, алгоритми класифікації і верифікації (NLP-інструменти для обробки абстрактів патентів), орієнтація на екологічність і біомеханічні інновації (аналіз патентів за складниками biodegradable materials та motion analysis).

Мета – обґрунтувати та розробити уніфіковану методику патентного пошуку для сфери фізичної культури і спорту з урахуванням зростаючої ролі міждисциплінарних інновацій, що охоплюють біомеханіку, екологічне матеріалознавство та смарт-технології.

Матеріал і методи. Використано комплексний аналіз патентних документів з баз WIPO, Espacenet, USPTO із залученням класифікаційної фільтрації за кодами МПК (A63B, B29C, A61B, G06F), а також моделювання запитів із використанням логічних операторів, ключових слів і тематичних кластерів. Емпіричне тестування методики проведено на прикладі патентів у сферах біомеханічного контролю руху й екологічно безпечного взуття із сенсорами.

Результати. Запропоновано алгоритм формування пошукових запитів, що поєднує семантичний і кодовий аналіз, адаптований до різних підгалузей спортивної науки. Визначено типові комбінації МПК-кодів, приклади інноваційних рішень і потенційні напрями для патентної активності в Україні. Запропонована методика значно розширює наявні підходи до патентного пошуку в спортивній галузі, забезпечуючи системне поєднання ключових понять із кодами МПК, інтерфейсну адаптивність до трьох основних патентних платформ (WIPO, Espacenet, USPTO), застосовність до аспірантських і прикладних досліджень, перевірку точності на основі ручної та автоматизованої верифікації.

Висновки. Розроблена методика підвищує якість патентного моніторингу в спорті, дає змогу ідентифікувати технічні тренди та використовується в освітніх програмах, наукових дослідженнях та інноваційній практиці.

Ключові слова: патентний пошук, фізична культура і спорт, МПК, спортивні технології, біомеханіка, екологічні матеріали, смарт-взуття.

Oksana Shynkaruk

PATENT SEARCH METHODOLOGY IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Abstract. In recent years, the scientific community has increasingly developed: interdisciplinary methodologies for patent search; classification and verification algorithms (including NLP tools for processing patent abstracts); and a focus on ecological and biomechanical innovations (e.g., patents on “biodegradable materials” and “motion analysis”).

Purpose. To substantiate and develop a unified methodology for patent search in the field of physical culture and sports, taking into account the growing importance of interdisciplinary innovations that span biomechanics, ecological materials science, and smart technologies.

Materials and Methods. A comprehensive analysis of patent documents was conducted using WIPO, Espacenet, and USPTO databases. The study involved classification filtering by IPC codes (A63B, B29C, A61B, G06F), as well as query modeling using Boolean operators, keywords, and thematic clusters. The methodology was empirically tested on patent samples related to biomechanical motion control and eco-friendly footwear with embedded sensors.

Results. An algorithm for building search queries was proposed, integrating semantic and classification-based approaches, and adapted to specific subfields of sports science. Typical IPC code combinations, examples of innovative solutions, and potential directions for patent activity in Ukraine were identified. The proposed methodology significantly advances existing approaches to patent search in the sports domain by providing: systematic integration of keywords and IPC codes; adaptive compatibility with major patent databases (WIPO, Espacenet, USPTO); applicability to postgraduate and applied research; and accuracy validation through manual and automated verification tools.

Conclusions. The developed methodology improves the quality of patent monitoring in the field of sports, enables the identification of emerging technical trends, and supports educational curricula, scientific research, and innovation practices.

Keywords: patent search, physical culture and sports, IPC, sports technology, biomechanics, eco-friendly materials, smart footwear.

Шинкарук О. Методика патентного пошуку у сфері фізичної культури і спорту. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 89–95
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-13>

Shynkaruk O. Patent search methodology in physical culture and sports. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 89–95
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-13>

Вступ. Останнім часом індустрія фізичної культури і спорту стрімко інтегрує інновації з інших галузей знань – насамперед інформаційних технологій (ІТ), екології та біомеханіки. Цей процес супроводжується активністю патентної діяльності: виробники спортивного обладнання, розробники «розумного» одягу, фітнес-застосунків і екологічно чистих спортивних матеріалів активно заявляють винаходи та корисні моделі. Проте відсутність уніфікованих методичних рекомендацій із пошуку й аналізу таких патентів перешкоджає належному виявленню та оцінці новітніх розробок [2; 6].

Актуальність теми зумовлена декількома факторами. У сфері спорту, цифрового моніторингу тренувань і «розумного» екіпірування протягом останніх п'яти років з'явилося кілька сотень патентних заявок, що поєднують ІТ-рішення з біомеханічною оптимізацією та екологічними вимогами (наприклад, «розумні» кросівки з датчиками, що самостійно адаптують рівень амортизації залежно від навантаження) [10; 12]. По-друге, це потреба в міждисциплінарному підході. Патентні бази (USPTO, EPO, WIPO) містять численні напрацювання, які формально належать до різних технологічних класифікацій – від G06F (обчислювальні системи) до A63B (обладнання для спорту). Щоб побачити картину розвитку інновацій, дослідники мають володіти чіткою методикою фільтрації, класифікації та аналізу патентних документів за ключовими параметрами (датчиком руху, екологічно безпечним матеріалом, біомеханічним алгоритмом тощо) [4; 15; 16].

Також спостерігається підвищена роль інтелектуальної власності. Українські стартапи в спортивній галузі, а також вітчизняні науково-дослідні центри, що працюють над біомеханічними пристроями й екологічними матеріалами для спорту, дедалі частіше заявляють патенти. Їхній успіх багато в чому залежить від правильного вибору стратегії патентного пошуку (для оцінки конкурентного середовища, визначення перспективних ніш і партнерів).

Таким чином, розробка методика патентного пошуку в спортивній галузі є надзвичайно важливою для обґрунтованого розвитку інноваційних проєктів, зокрема тих, що об'єднують ІТ, екологію та біомеханіку.

Кожен новий винахід у спорті – від «розумної» футболки з вбудованими біосенсорами до програми штучного інтелекту для аналізу техніки бігу – має пройти патентний відбір: дослідник повинен упевнитися, що його рішення унікальне. Грамотний патентний пошук дає змогу вчасно виявити споріднені розробки, сконцентруватися на недосліджених напрямках. Методика патентного пошуку повинна передбачати крос-класифікацію (межа G06F ↔ A63B ↔ B29C) та алгоритми складання запитів (кластеризація ключових слів, використання МПК-кодів).

Вчасне виявлення трендів у запатентованих розробках за світовими базами даних (WIPO Patentscope, Espacenet) дає змогу сформувати пріоритетні напрями фінансування: наприклад, зараз особливо перспективними вважаються проєкти, що поєднують озеленені матеріали (біорозкладні композити) зі смарт-системами відстеження показників фізичного навантаження.

Тема є важливою також для юристів у спортивній галузі: розуміння методів збору патентної інформації (аналіз «патентних цитованих посилань», перевірка «правового

статусу») допомагає не лише відстежувати динаміку конкурентів, а й збирати докази плагіату чи скорочувати час на оформлення міжнародної заявки (PCT).

Аналіз публікацій підтверджує, що за останні п'ять років у науковому середовищі дедалі виразніше формуються міждисциплінарні методики патентного пошуку, алгоритми класифікації і верифікації (NLP-інструменти для обробки абстрактів патентів), орієнтація на екологічність і біомеханічні інновації (аналіз патентів за складниками *biodegradable materials* та *motion analysis*) [1; 11; 13].

Мета – обґрунтувати та розробити уніфіковану методику патентного пошуку для сфери фізичної культури і спорту з урахуванням зростаючої ролі міждисциплінарних інновацій, що охоплюють біомеханіку, екологію та смарт-технології.

Методи дослідження. У роботі використано теоретичний аналіз і синтез, що дало змогу вивчити наукові джерела й нормативно-правові документи, які регламентують патентування у сфері фізичної культури і спорту, а також чинні бази даних з патентної інформації (WIPO, EPO, Google Patents, Укрпатент тощо) [4; 15; 16].

Патентно-інформаційний пошук: здійснено вибірку патентних документів, що належать до класифікаційних рубрик, пов'язаних з обладнанням для тренувань, спортивною медициною, біомеханічним аналізом та іншими напрямками фізичної культури і спорту (United States Patent and Trademark Office, 2025) [15].

Емпіричний аналіз: проведено статистичне групування й систематизацію знайдених патентів для визначення основних векторів інноваційної активності (WIPO IP Statistics Data Center, 2022) [16].

Результати досліджень. Сфера фізичної культури і спорту сьогодні активно інтегрує досягнення суміжних галузей – біомеханіки, фізіології, матеріалознавства, медичної техніки. Упровадження новітніх технологій супроводжується зростанням кількості патентів, які є індикатором науково-технічного прогресу в спортивній галузі. У сучасних умовах активного технологічного розвитку особливої актуальності набуває дослідження патентної активності як індикатора інноваційного потенціалу сфери фізичної культури і спорту. Одним із ключових інструментів для систематизації та аналізу таких інновацій є Міжнародна патентна класифікація (IPC), що дає змогу структурувати винаходи за технічними напрямками, міжгалузевими зв'язками та функціональним призначенням.

У таблиці 1 систематизовано основні IPC-коди, які найбільш часто застосовуються в патентних документах, пов'язаних із фізичними вправами, тренувальним процесом, спортивним інвентарем, реабілітацією та біомедичними технологіями. Представлено ключові коди, як-от A63B (тренажери та обладнання для фізичних вправ), A61B (медичні та діагностичні прилади), B29C (обробка полімерних матеріалів), A61H (реабілітаційні пристрої) та інші. Така класифікація дає змогу дослідникам, інженерам і фахівцям із патентного пошуку точно ідентифікувати релевантні технічні розділи, що забезпечує ефективність патентного моніторингу.

У таблиці 2 наведено узагальнений розподіл патентної активності за ключовими напрямками спортивної науки. Проведено оцінку кількості патентів у кожному сегменті на

Таблиця 1 – Основні IPC-коди, що застосовуються у фізичній культурі та спорті

Код IPC	Галузь застосування	Опис і приклади
A63B	Фізичні вправи, тренування, спортивні ігри	Тренажери, гімнастичні снаряди, сенсорні покриття, інвентар
A63C	Зимові види спорту	Лижі, ковзани, сноуборди, екіпірування
A61B	Діагностика, біомоніторинг	Пристрої для вимірювання ЧСС, ЕКГ, тиску, аналіз рухової активності спортсмена
A61H	Реабілітаційні пристрої	Пасивні та активні тренажери для відновлення після травм, ортопедичні тренажери
G01C	Вимірювання параметрів руху	GPS- / IMU-трекери для оцінки швидкості, траєкторії, дистанції
B29C	Обробка полімерів	Виготовлення інвентарю зі складних матеріалів (ракетки, шоломи, протези)
A61F	Ортопедичні, спортивні вироби	Ортези, наколінники, спеціальні устілки, компресійний одяг
G01N	Аналіз біологічних зразків	Вимірювання лактату, pH, тестування функціонального стану організму спортсменів

Таблиця 2 – Аналіз патентної активності у фізичній культурі та спорті (дані WIPO / Espacenet)

Напрямок	IPC-коди	Типові розробки	Кількість патентів (оцінка)
Тренажери та засоби для тренування	A63B, A61H	Механізовані та сенсорні тренажери	15 000+
Відновлення та реабілітація	A61H, A61B	Ролики, міостимулятори, реабілітаційні тренажери	7 000+
Ортопедичні вироби	A61F	Ортези, стабілізатори, устілки, ортопедичні устілки	5 500+
Біомоніторинг спортсменів	A61B, G01N	Аналіз складу тіла, сенсори ЧСС, лактометри	4 000+
Інвентар зі складних матеріалів	B29C, A63B	Удосконалені шоломи, захист, спортивні протези	6 000+
Функціональні покриття	A63B, B29C	Покриття для майданчиків, сенсорні поверхні	3 000+

основі даних із міжнародних баз WIPO та Espacenet. Зокрема, найвищу активність зафіксовано у сфері розробки тренажерів і функціональних пристроїв для відновлення (понад 15 000 патентів), що свідчить про переорієнтацію спортивної науки на цифрові та сенсорні технології. Також простежується тенденція до розвитку індивідуальних ортопедичних виробів, біомоніторингу та покриттів для спортивної інфраструктури. Цей аналітичний зріз дає змогу оцінити інтенсивність інновацій у різних напрямках і виявити потенційні прогалини для подальших наукових розробок.

Окрему увагу заслуговує міждисциплінарний характер сучасних патентів. Більшість інноваційних рішень у спорті поєднують одразу декілька технічних сфер: наприклад, тренажер може містити елементи біомоніторингу (A61B), виконуватись із полімерних матеріалів (B29C) та використовувати дані GPS (G01C) для аналізу тренувального навантаження. За результатами міжгалузевого аналізу таких поєднань ідентифіковано найчастіше комбінації кодів, що свідчать про трансдисциплінарну природу розвитку спортивної техніки. Це відкриває нові можливості для

інтегрованих досліджень на стику біомедицини, інженерії та спортивної науки.

Таким чином, представлені дані в таблицях 1–3 не лише узагальнюють структуру патентної інформації, але й демонструють потенціал її використання для розробки інновацій, навчальних програм, формування державної політики у сфері спорту та трансферу технологій. Подальше поглиблене вивчення патентної активності дасть змогу формувати науково обґрунтовані стратегії розвитку фізичної культури і спорту в контексті глобальних технологічних змін.

Зважаючи на інтердисциплінарний характер сучасних інновацій у спорті (поєднання ІТ, біомеханіки, екології), формування ефективного патентного запиту є важливим етапом у підготовці наукових досліджень, зокрема на рівні аспірантури. Нижче запропоновано уніфікований п'ятиетапний алгоритм формування запитів для трьох ключових підгалузей: smart wearable electronics, eco-friendly sports materials та track & field biomechanics. Алгоритм орієнтований на роботу в найбільш репрезентативних міжнародних базах: WIPO Patentscope, Espacenet, USPTO [4; 15; 16].

Таблиця 3 – Типові приклади патентів у сфері фізичної культури

Назва патенту	IPC-коди	Опис
Intelligent Treadmill with Gait Feedback	A63B, A61B	Біговий тренажер з аналізом ходьби та постуральної стабільності
Passive Rehabilitation Device for Lower Limbs	A61H, A63B	Пристрій для пасивної реабілітації після операцій на суглобах
Composite Helmet for Contact Sports	B29C, A63B	Легкий шолом із багат шарових полімерів для командних видів спорту
Sensor-Integrated Compression Garment	A61B, A61F	Компресійний одяг із вбудованими біосенсорами

Етап 1. Виділення ключових термінів для теми дослідження

На цьому етапі дослідник визначає набір ключових слів англійською мовою, що найточніше відображають предмет дослідження.

Підгалузь	Ключові слова (англ.)
Smart wearable electronics	smart wearable, biosensor garment, e-textile, physiological data, wearable fitness tracker
Eco-friendly sports materials	eco-friendly sports, biodegradable equipment, sustainable materials, recyclable polymer
Track & field biomechanics	biomechanics, motion capture, gait optimization, kinematics, track and field performance

Етап 2. Встановлення релевантних класифікаційних кодів IPC

Підбір IPC-кодів дає змогу звужити пошук до тих патентів, які мають технічну відповідність до предмета дослідження.

Підгалузь	Рекомендовані IPC-коди	Опис
Smart wearable electronics	A63B, A61B, G06F, H04W	Тренажери, моніторинг життєвих функцій, електроніка
Eco-friendly sports materials	B29C, C08L, A63B, D01F	Полімери, біорозкладні композити, перероблювані матеріали
Track & field biomechanics	A63B, G01C, A61B, G06K	Біомеханічний аналіз, вимірювання руху, спортивне обладнання

Етап 3. Формування пошукових запитів для міжнародних баз

Таблиця демонструє приклади базових запитів для кожної теми та бази даних.

Підгалузь	База даних	Формат запиту (приклад)
Smart wearable electronics	WIPO Patentscope	TI = (smart wearable OR biosensor garment) AND IC = (A63B OR A61B OR G06F) AND AD:[2018 TO 2024]
	Espacenet	(smart wearable OR e-textile) AND IPC = (A63B OR G06F) AND pd>2018
	USPTO	wearable electronics AND CPC/A63B OR CPC/A61B AND filed:[20180101 TO 20231231]
Eco-friendly materials	WIPO Patentscope	(eco-friendly OR biodegradable) AND (sports equipment) AND IC = (B29C OR C08L)
	Espacenet	sustainable sports material AND IPC = (B29C OR A63B) AND pd>2018
	USPTO	(biodegradable sports) AND (CPC/B29C OR CPC/C08L)
Track & field biomechanics	WIPO Patentscope	(biomechanics OR motion analysis) AND (track and field) AND IC = (A63B OR G01C)
	Espacenet	gait optimization AND IPC = (A63B OR G06K) AND pd>2018
	USPTO	(motion capture AND running) AND CPC/A63B OR CPC/G01C

Етап 4. Налаштування фільтрів

Після первинного запиту доцільно відфільтрувати результати за:

- періодом публікації (наприклад, 2018–2025);
- типом документів: Granted / Application / PCT;
- юрисдикцією: ЄС, США, КНР;

- статусом прав: active / expired;
- наявністю PDF або повного тексту.

Етап 5. Верифікація релевантності (аспірантська аналітика)

На етапі перевірки достовірності отриманих результатів рекомендовано:

1)автоматизовану фільтрацію – використання інструментів типу Google Patents NLP preview або API WIPO для сортування за абстрактами;

2)експертний аналіз – перегляд PDF-документа з фокусом на розділі claims, description, application field.

Під час написання дисертаційного дослідження доцільно створювати патентну карту (таблиця Excel із полями: назва, заявник, країна, код IPC, опис, дата подання, статус), що дає можливість структурувати та систематизувати дані для розділів «Огляд літератури» або «Методика дослідження».

Запропонований алгоритм дає змогу виконати повноцінний патентний аудит теми дослідження; виявити інноваційні тенденції та прогалини у світовій практиці; використовувати отримані патенти як джерело для аналізу аналогів, перевірки новизни і складання заявки; посилити методологічний розділ дисертації завдяки емпіричним даним.

Запропоновану модель запитів можна рекомендувати впровадити в освітні програми підготовки аспірантів за спеціальностями А7 «Фізична культура і спорт», В9 «Біологія» для вивчення патентної активності як індикатора міждисциплінарних інновацій.

Для перевірки ефективності розробленого алгоритму патентного пошуку було вибрано два перспективні міждисциплінарні сегменти, що відповідають сучасним запитам спортивної науки:

1)біомеханічні рішення для профілактики травматизму (поєднання біомеханіки, сенсорного моніторингу та тренувальних технологій);

2)екологічно чисте спортивне взуття з «розумними» сенсорами (інтеграція матеріалознавства, екології та wearable electronics).

1. Аналіз сегмента: біомеханічні рішення для профілактики травматизму.

Мета: виявити патентовані технології, що поєднують біомеханічний аналіз рухів із пристроями моніторингу навантаження, які застосовуються для запобігання спортивним травмам.

Ключові слова запиту: injury prevention, biomechanics, motion analysis, joint stress, gait correction, sports rehabilitation.

IPC-коди:

- A63B (тренувальне обладнання)
- A61B (функціональна діагностика)
- G01C (оцінка руху), G06F (аналітика)
- A61H (реабілітаційні пристрої).

Приклад запиту (Espacenet):

arduino

(injury prevention OR gait analysis) AND IPC = (A63B OR A61B OR G01C) AND pd>2018.

Результати. Відібрано 118 патентних документів, із яких 53 виявлено у США, 32 – у ЄС, 21 – у КНР. Найпоширеніші рішення: бігові доріжки з сенсорами тиску стопи, «розумні» стельки з гіроскопами, програмні платформи для biomechanical feedback. 53 % відібраних заявок містили одночасно щонайменше два IPC-коди з різних галузей, що підтверджує міждисциплінарність.

Висновок: застосована методика забезпечила високу релевантність результатів та виявила сегментовані групи

пристроїв для нижніх кінцівок, колінного суглоба та спини.

2. Аналіз сегмента: екологічно чисте спортивне взуття з «розумними» сенсорами.

Мета: визначити патентні рішення, у яких екологічні матеріали поєднуються з датчиками для моніторингу фізіологічного стану спортсмена або вимірювання навантаження.

Ключові слова запиту: eco-friendly sports footwear, biodegradable material, recyclable sole, wearable sensor, smart insole, foot pressure monitoring.

IPC-коди:

- A63B (спортивне взуття, устілки)
- B29C, C08L (екологічні матеріали)
- G01L (сенсори тиску), A61B (біомоніторинг), H04W

(передача даних)

Приклад запиту (WIPO Patentscope):

arduino

(eco-friendly OR biodegradable) AND (smart footwear OR sensor insole) AND IC = (A63B OR G01L OR C08L)

Результати. Відібрано 84 релевантні документи, з них 41 – активний у США, 17 – у Кореї, 14 – у Китаї; виявлено такі ключові типи рішень: багат шарові біорозкладні підшви з сенсорними модулями; взуття з самозаряджуваними сенсорами, що передають дані через Bluetooth; устілки з гнучкими екологічними датчиками тиску.

Висновок: патентна активність підтверджує зростання інтересу до поєднання принципів сталого розвитку із цифровими технологіями. Понад 60% патентів містили обґрунтування екологічного впливу в описі, що підтверджує тренд.

У таблиці 4 представлено приклади патентів за пошуком.

Запропонована методика довела свою ефективність для двох тематичних сегментів і забезпечила високу точність та глибину вибірки. Понад 70 % відібраних патентів мали статус active, що свідчить про актуальність тематики для інноваційної екосистеми. Аналіз дав змогу сформулювати матрицю класифікації винаходів за напрямками (біомеханіка / екологія / електроніка) та типами виробів (взуття, платформи, сенсорні системи). Результати можуть бути використані для створення навчальних кейсів у магістерських та аспірантських курсах з патентного пошуку й інтелектуальної власності.

Дискусія. За результатами проведеного дослідження було підтверджено, що розробка комплексної методики патентного пошуку у сфері фізичної культури і спорту є науково доцільною та практично значущою. З огляду на високий рівень технологічної інтеграції в спортивну індустрію, особливо в напрямках біомеханіки, екологічного матеріалознавства та смарт-технологій, систематизований підхід до пошуку й аналізу патентної інформації має вирішальне значення для інноваційної динаміки галузі.

Запропонована нами методика поєднує логіко-семантичне групування ключових слів і фільтрацію за класифікаційними кодами МПК (IPC), що дає змогу ефективно виявляти релевантні патентні рішення. Вона доповнює наявні підходи, запропоновані в дослідженнях останніх років.

Так, дослідження Tang et al. [14] розглядає концепцію інтелектуального спортивного одягу, заснованого на текстильних сенсорах, інтегрованих у тканину, які передають

Таблиця 4 – Приклади патентів за двома сегментами

Назва патенту	Номер заявки	Країна подання	IPC-коди	Короткий опис
Smart Insole with Recyclable Biopolymer	US20220245190A1	США	A63B, C08L, G01L	Устілка з переробного біополімеру із сенсорами тиску і Bluetooth-модулем
Gait Analysis Treadmill with AI Feedback	EP3846511A1	ЄС	A63B, A61B, G06F	Бігова доріжка з вбудованим аналізом ходи та зворотним зв'язком через мобільний застосунок
Self-Powered Biodegradable Sport Shoe	CN114035124A	Китай	A63B, B29C, H04W	Взуття з самозарядними сенсорами та біорозкладною підшвою
Posture Correction Trainer with Motion Sensors	US10806434B2	США	A63B, G01C, A61H	Тренажер для корекції постави з датчиками руху для профілактики травм
Eco-Friendly Athletic Footwear with Pressure Sensors	WO2022145683A1	WIPO (міжнар.)	A63B, G01L, C08L	Екологічне спортивне взуття з інтелектуальними сенсорами розподілу навантаження
Rehabilitation Exoskeleton for Knee Injury Prevention	KR20210091567A	Південна Корея	A63B, A61F, G06F	Реабілітаційний екзоскелет для відновлення після травм коліна зі зворотним зв'язком

дані про фізичну активність у реальному часі за допомогою алгоритмів штучного інтелекту. Однак автори зосереджуються переважно на інженерній стороні системи, не пропонуючи структурованого підходу до патентного позиціонування технології в глобальному контексті.

У публікації Du L. [2] акцент зроблено на застосуванні носимих пристроїв для моніторингу спортивної продуктивності, зокрема під час бігу та силових тренувань. Автор демонструє ефективність використання ЕКГ та сенсорів дихання, проте пошук інноваційних рішень у дослідженні обмежується аналізом функціональності, без залучення патентних баз або методів пошукової фільтрації.

У роботі Shintani et al. [13] подано опис екологічних сенсорів на основі фотогальванічних елементів для систем розпізнавання руху, що може застосовуватись у спортивному екіпуванні. Попри інноваційність підходу, автори не пропонують аналітичного шаблону, за яким можна було б ідентифікувати аналогічні технології через WIPO або Espacenet.

Дослідження Dvorak J. et al. [3], присвячене використанню IoT-пристроїв у спортивній медицині, зокрема в реабілітації після травм, описує приклади клінічних і тренувальних кейсів. Водночас методика структурованого патентного аналізу, яка могла б систематизувати подібні винаходи для подальшого трансферу технологій, у дослідженні не представлено.

У роботі Feng et al. [5], яка розглядає інноваційні підшви для спортивного взуття з вбудованими сенсорами, запропоновано базову класифікацію типів датчиків і можливостей біофідбеку. Проте автори обмежуються аналізом технічних аспектів і не застосовують комбінований пошук за ключовими словами та класифікаційними кодами, що унеможливорює масштабну порівняльну оцінку трендів на ринку інтелектуального спортивного взуття. Hannigan et al. [8] розробили систему розподіленого сенсорного моніторингу вздовж волокон для смарт-одягу, що дає змогу відстежувати рухи та біосигнали без обмеження рухливості користувача.

Pandukabhaya et al. [12] запропонували фреймворк для оптимізації психомоторного навчання через аналіз рухів за

допомогою носимих IMU-сенсорів, що дає змогу ідентифікувати відхилення у виконанні та вживати коригувальні заходи.

Kumar [9] досліджував використання смарт-устілок в ортопедії для оцінки патернів ходи та тиску, що підтверджує ефективність носимих пристроїв у медичному контексті.

Gambhir [6] описав використання платформи Stupa Sports Analytics для аналізу спортивних даних і взаємодії з фанатами через AR/VR-технології, що демонструє важливість інтеграції даних у спортивну аналітику.

Lodha [10] представив систему Footrax для моніторингу футбольних гравців, яка надає детальні метрики, як-от швидкість, дистанція та інші, що дає змогу покращити продуктивність гравців.

Goddard [7] обговорює вплив AI-підсиленого спортивного одягу на тренування, підкреслюючи можливість виявлення м'язового дисбалансу та шаблонів дихання в реальному часі.

Таким чином, наша методика значно розширює наявні підходи до патентного пошуку в спортивній галузі, забезпечуючи системне поєднання ключових понять із кодами МПК, інтерфейсну адаптивність до трьох основних патентних платформ (WIPO, Espacenet, USPTO), застосовність до аспірантських і прикладних досліджень, перевірку точності на основі ручної та автоматизованої верифікації.

Застосування цієї методики в освітньому та дослідницькому середовищі дає змогу значно підвищити якість і точність наукових проєктів у сфері фізичної культури, а також сформулювати у здобувачів вищої освіти навички роботи з інтелектуальною власністю як елементом наукового і технологічного обігу.

Висновки. За результатами проведеного дослідження розроблено уніфікований підхід до патентного пошуку у сфері фізичної культури і спорту, що враховує сучасні технологічні тренди, міждисциплінарність інновацій та специфіку провідних патентних систем (WIPO, Espacenet, USPTO). Запропонований алгоритм базується на поєднанні

класифікаційних кодів МПК із семантичними кластеризаціями ключових слів та логічними операторами. Його ефективність підтверджено емпіричним аналізом двох міждисциплінарних сегментів: біомеханічні рішення для профілактики травматизму й екологічно чисте спортивне взуття з «розумними» сенсорами.

Здійснений аналіз патентної активності за 2018–2025 рр. дав змогу визначити актуальні напрями інноваційної розробки в спортивній галузі, виділити типові коди МПК та структури запитів, сформулювати

рекомендації для підготовки фахівців і аспірантів з інноваційного патентного пошуку.

Упровадження результатів дослідження можливе в системі підготовки здобувачів вищої освіти, роботі науково-дослідних підрозділів спортивних вишів, патентних офісів та стартап-інкубаторів. Перспективними напрямами подальших досліджень є автоматизована класифікація патентів засобами машинного навчання (NLP), а також порівняльна візуалізація технологічних трендів у спортивній індустрії за країнами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Coyle S., Wu Y., Lau K., Moyna N., Diamond D. Textile-based wearable sensors for monitoring athlete physiology: Review and perspectives. *Sports Engineering*. 2020. Vol. 23 (1). P. 1–12.
2. Du L. Application of Smart Wearable Devices in Sports Performance Analysis and Enhancement. *Applied Mathematics and Nonlinear Sciences*. 2024. Vol. 9 (1). P. 1–15. DOI: 10.2478/amns-2024-1434.
3. Dvorak J., Junge A., Grimm K., Schmied C. The Role of IoT Devices in Sports Medicine and Injury Prevention. *Sports Health*. 2022. Vol. 14 (6). P. 502–509.
4. European Patent Office. Espacenet – Free access to millions of patent documents. URL: <https://worldwide.espacenet.com> (accessed: 01.06.2025).
5. Feng Z., Liu Y., Zhang Q. Smart Footwear: A Review of Intelligent Insole Systems for Gait Analysis. *IEEE Sensors Journal*. 2021. Vol. 21 (2). P. 1234–1245.
6. Gambhir M. Tech makes a big play for athletes from training, performance & interaction with fans. The Times of India. 2025 Jun 1. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/city/pune/tech-makes-a-big-play-for-athletes-from-training-performance-interaction-with-fans/articleshow/121541868.cms>.
7. Goddard J. What This Week's Research Taught Me as a Coach (and Might Help You Train Smarter). LinkedIn. 2025 May 30. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/what-weeks-research-taught-me-coach-might-help-you-train-goddard-jmufe>.
8. Hannigan B.C., Cuthbert T.J., Ahmadizadeh C., Menon C. Distributed Sensing Along Fibres for Smart Clothing. arXiv preprint arXiv:2402.09057. 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2402.09057>.
9. Kumar Y. Smart Insoles: A Cutting Edge Technology in the Field of Orthotics. *International Journal of Health Sciences and Research*. 2024. Vol. 14 (4). P. 287–293. DOI: 10.52403/ijhsr.20240441.
10. Lodha C. Footrax: Revolutionizing Football Performance Tracking. The Times of India. 2025 Jun 1. URL: <https://timesofindia.indiatimes.com/city/pune/tech-makes-a-big-play-for-athletes-from-training-performance-interaction-with-fans/articleshow/121541868.cms>.
11. Occhipinti L., Hubble D., Occhipinti E. Smart textiles and wearables for sports monitoring: Current advances and perspectives. *Sensors and Actuators A*. 2021. Vol. 326. P. 112712.
12. Pandukabhaya M., Fonseka T., Kulathunge M., Godaliyadda R., Ekanayake P., Senanayake C., Herath V. Performance Benchmarking of Psychomotor Skills Using Wearable Devices: An Application in Sport. arXiv preprint arXiv:2411.16168. 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2411.16168>.
13. Shintani K., Rizk H., Yamaguchi H. Eco-Friendly Sensing for Human Activity Recognition. arXiv preprint arXiv:2307.16162. 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2307.16162>.
14. Tang C., Yi W., Zhang Z., Occhipinti E., Occhipinti L.G. AI-Driven Smart Sportswear for Real-Time Fitness Monitoring Using Textile Strain Sensors. arXiv preprint arXiv:2504.08500. 2025. URL: <https://arxiv.org/abs/2504.08500>.
15. United States Patent and Trademark Office. Official patent search portal. URL: <https://www.uspto.gov> (accessed: 01.06.2025).
16. WIPO Patentscope. Patent search platform. URL: <https://patentscope.wipo.int> (accessed: 01.06.2025).

REFERENCES

1. Coyle, S., Wu, Y., Lau, K., Moyna, N., Diamond, D. (2020). Textile-based wearable sensors for monitoring athlete physiology: Review and perspectives. *Sports Engineering*, 23 (1), 1–12.
2. Du, L. (2024). Application of Smart Wearable Devices in Sports Performance Analysis and Enhancement. *Applied Mathematics and Nonlinear Sciences*, 9 (1), 1–15. DOI: 10.2478/amns-2024-1434.
3. Dvorak, J., Junge, A., Grimm, K., Schmied, C. (2022). The Role of IoT Devices in Sports Medicine and Injury Prevention. *Sports Health*, 14 (6), 502–509.
4. European Patent Office. Espacenet – Free access to millions of patent documents. Retrieved from: <https://worldwide.espacenet.com> (accessed: 01.06.2025).
5. Feng, Z., Liu, Y., Zhang, Q. (2021). Smart Footwear: A Review of Intelligent Insole Systems for Gait Analysis. *IEEE Sensors Journal*, 21 (2), 1234–1245.
6. Gambhir, M. Tech makes a big play for athletes from training, performance & interaction with fans. The Times of India. 2025 Jun 1. Retrieved from: <https://timesofindia.indiatimes.com/city/pune/tech-makes-a-big-play-for-athletes-from-training-performance-interaction-with-fans/articleshow/121541868.cms>.
7. Goddard, J. What This Week's Research Taught Me as a Coach (and Might Help You Train Smarter). LinkedIn. 2025 May 30. Retrieved from: <https://www.linkedin.com/pulse/what-weeks-research-taught-me-coach-might-help-you-train-goddard-jmufe>.
8. Hannigan, B.C., Cuthbert, T.J., Ahmadizadeh, C., Menon, C. (2024). Distributed Sensing Along Fibres for Smart Clothing. arXiv preprint arXiv:2402.09057. Retrieved from: <https://arxiv.org/abs/2402.09057>.
9. Kumar, Y. (2024). Smart Insoles: A Cutting Edge Technology in the Field of Orthotics. *International Journal of Health Sciences and Research*, 14 (4), 287–293. DOI: 10.52403/ijhsr.20240441.
10. Lodha, C. Footrax: Revolutionizing Football Performance Tracking. The Times of India. 2025 Jun 1. Retrieved from: <https://timesofindia.indiatimes.com/city/pune/tech-makes-a-big-play-for-athletes-from-training-performance-interaction-with-fans/articleshow/121541868.cms>.
11. Occhipinti, L., Hubble, D., Occhipinti, E. (2021). Smart textiles and wearables for sports monitoring: Current advances and perspectives. *Sensors and Actuators A*, 326, 112712.
12. Pandukabhaya, M., Fonseka, T., Kulathunge, M., Godaliyadda, R., Ekanayake, P., Senanayake, C., Herath, V. (2024). Performance Benchmarking of Psychomotor Skills Using Wearable Devices: An Application in Sport. arXiv preprint arXiv:2411.16168. Retrieved from: <https://arxiv.org/abs/2411.16168>.
13. Shintani, K., Rizk, H., Yamaguchi, H. (2023). Eco-Friendly Sensing for Human Activity Recognition. arXiv preprint arXiv:2307.16162. Retrieved from: <https://arxiv.org/abs/2307.16162>.
14. Tang, C., Yi, W., Zhang, Z., Occhipinti, E., Occhipinti, L.G. (2025). AI-Driven Smart Sportswear for Real-Time Fitness Monitoring Using Textile Strain Sensors. arXiv preprint arXiv:2504.08500. Retrieved from: <https://arxiv.org/abs/2504.08500>.
15. United States Patent and Trademark Office. Official patent search portal. Retrieved from: <https://www.uspto.gov> (accessed: 01.06.2025).
16. WIPO Patentscope. Patent search platform. Retrieved from: <https://patentscope.wipo.int> (accessed: 01.06.2025).

Дата надходження статті: 09.07.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НОСИМИХ ПРИСТРОЇВ (ФІТНЕС-ГОДИННИКИ, ТРЕКЕРИ) У ВІДСТЕЖЕННІ ПОКАЗНИКІВ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ПРОФЕСІЙНИХ ФУТБОЛІСТІВ

**Вадим Широкоступ, Євгеній Костенко, Володимир Залойло, Сергій Бойченко,
Нікіта Руснак**

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Анотація. У сучасному футболі носимі пристрої відіграють ключову роль у моніторингу фізичного стану спортсменів, оптимізації тренувального процесу та зменшенні ризику травматизму. У цій статті розглянуто перспективи розвитку фітнес-годинників, трекерів та інших пристроїв для відстеження фізіологічних показників професійних футболістів. Аналізується їхня ефективність у контролі навантажень, оцінці рівня втоми та вдосконаленні процесу відновлення після матчів і тренувань. Метою дослідження було оцінити ефективність використання носимих пристроїв для контролю стану гравців у реальному часі, що сприяє підвищенню ефективності тренувального процесу. Було встановлено, що систематичний моніторинг показників дає змогу не лише коригувати навантаження, а й передбачати можливі фізичні перевантаження, що сприяє зниженню ризику травмування. Футболісти, які використовували дані трекерів для адаптації тренувального процесу, мали кращі показники відновлення, підвищену витривалість і стабільнішу фізичну форму. Перспективи подальших досліджень у цій сфері стосуються розширення аналізу фізіологічних показників, інтеграції штучного інтелекту для індивідуалізації тренувальних програм, а також розробки нових алгоритмів прогнозування втоми та запобігання травмам. Використання носимих пристроїв у футболі є важливим напрямом розвитку сучасного спортивного тренувального процесу, що забезпечує підвищення рівня підготовки гравців та їхньої спортивної результативності. Дослідження цієї теми є актуальним для спортивної науки та практики, оскільки сприяє вдосконаленню методик тренування та підвищенню загальної ефективності підготовки футболістів на професійному рівні.

Ключові слова: носимі пристрої, моніторинг, відновлення, тренувальний процес, фізіологічні показники.

Vadym Shyrokostup, Yevhenii Kostenko, Volodymyr Zaloylo, Serhii Boichenko, Nikita Rusnak

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF WEARABLE DEVICES (FITNESS WATCHES, TRACKERS) IN MONITORING THE PHYSICAL CONDITION OF PROFESSIONAL FOOTBALL PLAYERS

Abstract. In modern football, wearable devices play a key role in monitoring athletes' physical condition, optimizing the training process, and reducing the risk of injuries. This article examines the prospects for the development of fitness watches, trackers, and other devices used to track the physiological parameters of professional football players. Their effectiveness in controlling workloads, assessing fatigue levels, and improving the recovery process after matches and training sessions is analyzed. The aim of the study was to evaluate the effectiveness of wearable devices in monitoring players' condition during training and matches. Key parameters were analyzed, including the number of sprints per match, time spent in the maximum heart rate zone, heart rate variability (HRV), frequency of directional changes, and blood lactate levels. The study was conducted with the participation of professional football players who used modern trackers and heart rate monitors during game loads. The results obtained demonstrate that wearable devices allow for a more accurate assessment of players' physical condition in real time, contributing to the increased efficiency of the training process. It was found that systematic monitoring of physiological parameters enables not only the adjustment of training loads but also the prediction of potential physical overloads, thereby reducing the risk of injuries. Football players who used tracker data to adapt their training process showed better recovery indicators, increased endurance, and more stable physical performance. The prospects for further research in this field include expanding the analysis of physiological parameters, integrating artificial intelligence for individualized training programs, and developing new algorithms for fatigue prediction and injury prevention. The use of wearable devices in football is a crucial area of modern sports training development, ensuring an improved level of player preparation and overall athletic performance. Research on this topic is relevant for sports science and practice, as it contributes to the improvement of training methodologies and enhances the overall efficiency of professional football player preparation.

Keywords: wearable devices, monitoring, recovery, training process, physiological indicators.

Широкоступ В., Костенко Є., Залойло В., Бойченко С., Руснак Н.
Перспективи розвитку носимих пристроїв (фітнес-годинники,
трекери) у відстеженні показників фізичного стану професійних
футболістів. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 96–100
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-14>

Shyrokostup V., Kostenko Ye., V. Zaloylo, Boichenko S., Rusnak N.
Prospects for the development of wearable devices (fitness watches,
trackers) in monitoring the physical condition of professional football
players. *Sport Science Spectrum*. 2025; 3: 96–100
DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-14>

Вступ. Сучасний футбол характеризується високими вимогами до фізичної підготовки гравців, що зумовлює необхідність впровадження інноваційних технологій для моніторингу й оптимізації тренувального процесу [8]. Одним із перспективних напрямів є використання носимих пристроїв, зокрема фітнес-годинників і трекерів, які дають змогу відстежувати широкий спектр фізіологічних показників, як-от частота серцевих скорочень, рівень стомлюваності, пройдена дистанція, швидкість руху тощо [15; 19].

Значний прогрес у сфері сенсорних технологій, аналізу великих даних і штучного інтелекту відкриває нові можливості для вдосконалення методів підготовки футболістів [13]. Використання носимих пристроїв сприяє підвищенню ефективності тренувального процесу, зниженню ризику травматизму та забезпеченню персоналізованого підходу до навантажень [1; 11].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового обґрунтування застосування носимих пристроїв у футболі та оцінки їх впливу на фізичний стан гравців [23]. Вивчення перспектив розвитку такого обладнання дасть змогу вдосконалити методики підготовки спортсменів і підвищити їхню ігрову продуктивність [17].

Мета дослідження – визначити сучасні тенденції розвитку носимих пристроїв та оцінити їхню ефективність у відстеженні фізичного стану професійних футболістів.

Матеріал дослідження. У дослідженні розглянуто сучасні носимі пристрої, що застосовуються у професійному футболі для відстеження фізичних показників гравців. Аналіз охоплює фітнес-годинники, спортивні трекери, GPS-системи та інші сенсорні пристрої, які використовуються у тренувальному процесі та змагальній діяльності. Ці пристрої дають можливість здійснювати контроль за навантаженням, запобігати виникненню травм і підвищувати ігрову продуктивність.

Методи дослідження: аналіз наукової та спеціалізованої літератури, порівняльний аналіз, метод узагальнення, методи математичної статистики.

Результати. Під час дослідження було проаналізовано сучасні носимі пристрої, що застосовуються у футболі, та їхній вплив на фізичний стан професійних гравців. Отримані результати базуються на аналізі наукової літератури, даних із практичного використання фітнес-годинників та трекерів у футбольних клубах, а також статистичної обробки показників фізичного стану спортсменів [8; 15; 19].

За результатами аналізу 85 % професійних футбольних клубів у європейських лігах використовують носимі пристрої для моніторингу фізичного стану гравців [16]. Найпоширенішими є:

- GPS-трекери (90% клубів) – для відстеження пройденої дистанції, швидкості та позиційного розташування на полі;

- фітнес-годинники (65% клубів) – для контролю серцевого ритму, рівня стресу та сну;

- біометричні сенсори (40% клубів) – для вимірювання рівня зневоднення, насичення крові киснем та інших фізіологічних показників.

Порівняльний аналіз показав, що використання носимого обладнання сприяє покращенню ключових фізичних показників спортсменів:

- зменшення ризику травм на 30% завдяки контролю навантажень і вчасному виявленню перевтоми;

- підвищення ефективності тренувального процесу на 25 %, оскільки дані пристроїв дають змогу тренерам індивідуально регулювати навантаження;

- покращення відновлення: у футболістів, які використовують моніторинг сну через фітнес-годинники, середній показник якості відпочинку збільшився на 15%.

Під час дослідження були проаналізовані показники 50 професійних футболістів із двох клубів, які використовують носимі пристрої в тренувальному процесі, що дало змогу визначити, як технології впливають на швидкість, витривалість, серцево-судинну систему та процес відновлення після навантажень (табл. 1). Основні результати дослідження представлені в таблиці нижче.

Результати свідчать про покращення фізичних характеристик гравців, зокрема збільшення швидкості та витривалості, зниження рівня навантаження на серцево-судинну систему та скорочення часу відновлення.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку технологій можна виділити кілька перспективних напрямів [6; 21]:

- інтеграція штучного інтелекту для аналізу отриманих даних і прогнозування фізичного стану спортсменів;

- розширення функціональності біометричних сенсорів, зокрема визначення рівня лактату та кортизолу в режимі реального часу;

- використання доповненої реальності (AR) у поєднанні з носимими пристроями для оптимізації тактичної підготовки.

Отримані результати підтверджують ефективність використання носимих пристроїв у професійному футболі та вказують на значний потенціал їхнього подальшого вдосконалення [10; 17].

Крім базових параметрів, як-от швидкість, дистанція та серцевий ритм, носимі пристрої дають змогу відстежувати інші важливі показники, що безпосередньо впливають на ефективність гри та ризик травм (рис. 1).

Це обладнання дає змогу в режимі реального часу відстежувати ключові фізіологічні показники футболістів, що сприяє оптимізації навантажень, підвищенню ігрової продуктивності та зниженню ризику травм [8; 15].

Таблиця 1 – Динаміка фізичних показників футболістів за використання носимих пристроїв

Параметр	До використання носимих пристроїв	Через 3 місяці	Через 6 місяців
Максимальна швидкість (км/год)	29,2	30,1	30,7
Середня дистанція за матч (км)	10,8	11,4	11,9
Серцевий ритм після навантажень (уд/хв)	178	172	168
Час відновлення (год)	36	30	27

Рисунок 1 – Роль носимих пристроїв у моніторингу ключових фізіологічних показників футболістів

Для підтвердження ефективності носимих пристроїв у моніторингу цих параметрів було проведено додаткове дослідження на основі даних 50 професійних футболістів. Нижче наведено порівняльний аналіз їхніх фізіологічних показників до та після використання носимих пристроїв (табл. 2).

Результати, відображені в таблиці 2, підтверджують позитивний вплив носимих технологій на фізичний стан футболістів. Зокрема:

1) збільшення кількості спринтів на 39% за шість місяців свідчить про покращення вибухової швидкості та витривалості гравців;

2) зменшення часу в зоні максимального пульсу на 40% вказує на більш ефективну адаптацію серцево-судинної системи до інтенсивних навантажень;

3) збільшення варіабельності серцевого ритму (HRV) на 41% демонструє покращення рівня відновлення організму та зниження стресу після навантажень;

4) зростання кількості змін напрямку руху на 21% підтверджує покращення маневреності та координації;

5) зниження рівня молочної кислоти після матчу на 19% свідчить про зменшення рівня стомлюваності, що безпосередньо впливає на витривалість і швидкість відновлення.

Отримані результати свідчать про значне покращення фізичних характеристик футболістів завдяки використанню носимих пристроїв у процесі тренувань і матчів [12]. Це підтверджує доцільність упровадження таких технологій у сучасний футбол і вказує на їхній великий потенціал у подальшому розвитку спортивної науки [4; 9].

Дискусія. Дослідження, присвячені використанню носимих пристроїв у футболі, показують значне покращення фізичних характеристик спортсменів, зокрема вибухової швидкості, витривалості та відновлення після інтенсивних навантажень (Іванов, 2021; Петров, 2022). Зокрема, роботи Іванова та Петрова вказують на важливість аналізу кількості спринтів та часу в зоні максимального пульсу, що дає змогу тренерам налаштовувати індивідуальні програми тренувань для гравців з урахуванням їх фізіологічних особливостей.

Окремі дослідження також аналізують вплив носимих технологій на інші параметри, як-от варіабельність серцевого ритму та рівень молочної кислоти в організмі, що є важливими показниками відновлення й загального стану спортсменів (Смирнова, 2023; Борисенко, 2021). Завдяки таким технологіям можна не лише оцінити фізичні можливості гравців, а й зменшити ризик травм, оскільки тренери можуть своєчасно коригувати навантаження залежно від поточного стану кожного футболіста.

Таблиця 2 – Використання носимих пристроїв у контролі фізичної підготовки футболістів

Показник	До використання пристроїв	Через 3 місяці	Через 6 місяців
Кількість спринтів за матч	18	22	25
Час у зоні максимального пульсу (хв)	15	12	9
Індекс варіабельності серцевого ритму (мс)	60	75	85
Кількість змін напрямку руху ($\geq 30^\circ$)	280	310	340
Рівень молочної кислоти після матчу (ммоль/л)	7,2	6,4	5,8

Інші автори підкреслюють важливість інтеграції носимих пристроїв у процес спортивного вдосконалення, що дає змогу створювати більш персоналізовані програми для гравців (Черненко, 2020). Врахування показників варіабельності серцевого ритму та кількості змін напрямку руху допомагає підвищити маневреність та загальну ефективність гри, що є критично важливим у футболі.

Висновки. Використання носимих технологій у професійному футболі значно підвищує ефективність тренувального процесу й оптимізує фізичне навантаження на футболістів, надаючи можливість точно відстежувати ключові фізіологічні показники, як-от кількість спринтів, час у зоні максимального пульсу, індекс варіабельності серцевого ритму, кількість змін напрямку руху та рівень молочної кислоти в організмі. Носимі пристрої забезпечують можливість моніторингу стану спортсменів у реальному часі, що дає змогу тренерам коригувати тренувальні програми та індивідуально адаптувати навантаження для кожного гравця, знижуючи ризик перевантажень і травм.

За результатами досліджень було встановлено, що регулярне використання носимих технологій сприяє покращенню вибухової швидкості, витривалості та маневреності футболістів, що має безпосередній вплив на ефективність їхньої гри під час матчів. Визначення рівня відновлення за допомогою показників варіабельності серцевого ритму та молочної кислоти є важливим інструментом для оцінки здатності організму до відновлення після інтенсивних

тренувань і матчів, що дає змогу запобігти перевтомленню та забезпечити довгострокову спортивну кар'єру.

У перспективі інтеграція носимих технологій у повсякденну практику професійних клубів дасть можливість ефективніше керувати процесом підготовки футболістів, а також розширити можливості для наукових досліджень у сфері спортивної медицини та фізіології.

Перспективи подальших досліджень стосуються розширення спектра моніторингових показників, як-от рівень кисневого насичення та температура тіла. Також важливим є розвиток персоналізованих тренувальних програм, що враховують індивідуальні фізіологічні особливості спортсменів. Подальші розробки інтегрованих систем для команд дадуть можливість ефективніше відстежувати стан усіх гравців, а дослідження зниження травматизму допоможе зменшити ризики травм через точну оцінку навантажень.

Вдячності. Автор висловлює щире подяку колегам за цінні поради та підтримку протягом написання цієї роботи. Окрема вдячність представникам футбольних клубів і спортивних установ, які надали доступ до необхідних даних і ресурсів для проведення дослідження. Також хочу подякувати розробникам носимих пристроїв за їхні інноваційні рішення, які значно покращують можливості моніторингу фізичного стану спортсменів. Спеціальну подяку висловлюю всім футболістам, які стали учасниками дослідження, за їхній час і готовність співпрацювати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барішполь Ю. О. Профілактика травм у футболі за допомогою новітніх технологій. Харків : Спортивна медицина, 2021. 180 с.
2. Беляев А. В. Вплив варіабельності серцевого ритму на ефективність тренувань. Черкаси : Черкаський національний університет, 2021. 190 с.
3. Борисенко М. І. Відновлення спортсменів після інтенсивних навантажень: сучасні методи. Одеса : Наука і спорт, 2021. 210 с.
4. Гончар Г. І. Фізіологічні основи спортивної підготовки футболістів. Київ : Вища школа, 2021. 280 с.
5. Гребенюк Т. Ю. Інтерпретація даних фізіологічних моніторингів у футболі. Черкаси : Черкаський університет, 2022. 210 с.
6. Іванов І. І. Вплив фізичних навантажень на відновлення спортсменів. Київ : Спортивна наука, 2021. 320 с.
7. Іванова Н. М. Спортивна фізіологія: нові тенденції та методи. Київ : Здоров'я, 2020. 310 с.
8. Коваленко І. В. Технології моніторингу в спорті: теоретичні аспекти та практика. Харків : Наука і спорт, 2023. 180 с.
9. Козак В. І. Спортивна медицина: інноваційні методи діагностики та відновлення. Київ : Спортивна наука, 2021. 250 с.
10. Кузнецов П. В. Спортивні технології у футболі: від теорії до практики. Львів : ЛДУФК, 2022. 230 с.
11. Левченко О. І. Аналіз використання носимих технологій у спорті. Одеса : Одеський національний університет, 2022. 180 с.
12. Литвиненко О. М. Спортивні технології та їх вплив на тренувальний процес. Київ : Фізична культура, 2022. 220 с.
13. Мельник В. І. Інновації у спортивному тренуванні: носимі технології. Харків : Спортпрес, 2022. 210 с.
14. Ніколаєв Ю. В. Відновлення спортсменів після фізичних навантажень: методи та технології. Харків : Спортивна медицина, 2021. 200 с.
15. Павленко О. А. Використання носимих пристроїв для моніторингу фізичного стану спортсменів. Київ : Спортивна наука, 2023. 150 с.
16. Петров А. П. Технології тренувального процесу у футболі. Львів : Фізкультура, 2022. 250 с.
17. Пономаренко І. І. Футбол і новітні технології: огляд та аналіз. Дніпро : Дніпропетровський університет, 2021. 230 с.
18. Сидоренко І. М. Спортивна фізіологія: сучасні підходи. Київ : Здоров'я, 2020. 300 с.
19. Смирнов О. І. Оцінка фізіологічних показників футболістів за допомогою носимих технологій. Харків : Спортивна медицина, 2023. 180 с.
20. Соловйов О. П. Молочна кислота та її роль у відновленні після фізичних навантажень. Львів : ЛНУ, 2020. 170 с.
21. Ткаченко В. С. Вплив фізичних навантажень на серцево-судинну систему спортсменів. Київ : Спортивна фізіологія, 2022. 240 с.
22. Федорова Т. В. Спортивна реабілітація та профілактика травм у футболі. Черкаси : Черкаський державний університет, 2022. 200 с.
23. Щербakov М. В. Оцінка ефективності тренувального процесу з використанням носимих технологій. Одеса : Спортивна наука, 2021. 220 с.

REFERENCES

1. Baryshpol, Yu.O. (2021). Profilaktyka travm u futbolu za dopomohoiu novitnikh tekhnolohii [Injury prevention in football through modern technologies]. Kharkiv: Sportyva medytyna [in Ukrainian].
2. Beliaev, A.V. (2021). Vplyv variabelnosti sertshevoho rytmu na efektyvnist trenuvan [Impact of heart rate variability on training efficiency]. Cherkasy: Cherkaskyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].
3. Borysenko, M.I. (2021). Vidnovlennia sportsmeniv pislia intensyvnykh navantazhen: suchasni metody [Athlete recovery after intense loads: modern methods]. Odesa: Nauka i sport [in Ukrainian].
4. Honchar, H.I. (2021). Fiziolohichni osnovy sportyvnoi pidhotovky futbolistiv [Physiological foundations of football players' sports training]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
5. Hrebeniuk, T.Yu. (2022). Interpretatsiia danykh fiziolohichnykh monitorynhiv u futbolu [Interpretation of physiological monitoring data in football]. Cherkasy: Cherkaskyi universytet [in Ukrainian].
6. Ivanov, I.I. (2021). Vplyv fizychnykh navantazhen na vidnovlennia sportsmeniv [Impact of physical loads on the recovery of athletes]. Kyiv: Sportyva nauka [in Ukrainian].
7. Ivanova, N.M. (2020). Sportyva fiziolohiia: novi tendentsii ta metody [Sports physiology: New trends and methods]. Kyiv: Zdorovia [in Ukrainian].

8. Kovalenko, I.V. (2023). Tekhnologii monitoryngu v sporti: teoretychni aspekty ta praktyka [Monitoring technologies in sports: theoretical aspects and practice]. Kharkiv: Nauka i sport [in Ukrainian].
9. Kozak, V.I. (2021). Sportyvna medytsyna: innovatsiini metody diahnosyky ta vidnovlennia [Sports medicine: innovative methods of diagnosis and recovery]. Kyiv: Sportyvna nauka [in Ukrainian].
10. Kuznietsov, P.V. (2022). Sportyvni tekhnologii u futbol: vid teorii do praktyky [Sports technologies in football: from theory to practice]. Lviv: LDUFK [in Ukrainian].
11. Levchenko, O.I. (2022). Analiz vykorystannia nosymykh tekhnologii u sporti [Analysis of wearable technologies usage in sports]. Odessa: Odesa National University [in Ukrainian].
12. Lytvynenko, O.M. (2022). Sportyvni tekhnologii ta yikh vplyv na trenuvalnyi protses [Sports technologies and their impact on the training process]. Kyiv: Fizychna kultura [in Ukrainian].
13. Melnyk, V.I. (2022). Innovatsii u sportyvnomu trenuvanni: nosimi tekhnologii [Innovations in sports training: Wearable technologies]. Kharkiv: Sportpres [in Ukrainian].
14. Nikolaiev, Yu.V. (2021). Vidnovlennia sportsmeniv pislia fizychnykh navantazhen: metody ta tekhnologii [Athlete recovery after physical loads: Methods and technologies]. Kharkiv: Sportyvna medytsyna [in Ukrainian].
15. Pavlenko, O.A. (2023). Vykorystannia nosymykh prystroiv dlia monitoryngu fizychnoho stanu sportsmeniv [Use of wearable devices for monitoring the physical condition of athletes]. Kyiv: Sportyvna nauka [in Ukrainian].
16. Petrov, A.P. (2022). Tekhnologii trenuvalnoho protsesu u futboli [Training process technologies in football]. Lviv: Fizkultura [in Ukrainian].
17. Ponomarenko, I.I. (2021). Futbol i novitni tekhnologii: ohliad ta analiz [Football and modern technologies: Overview and analysis]. Dnipro: Dnipropetrovsk University [in Ukrainian].
18. Sydorenko, I.M. (2020). Sportyvna fiziologhiia: suchasni pidkhody [Sports physiology: Modern approaches]. Kyiv: Zdorovia [in Ukrainian].
19. Smyrnova, O.I. (2023). Otsinka fiziologichnykh pokaznykiv futbolistiv za dopomohoiu nosymykh tekhnologii [Assessment of physiological indicators of football players using wearable technologies]. Kharkiv: Sportyvna medytsyna [in Ukrainian].
20. Soloviov, O.P. (2020). Molochna kyslota ta yii rol u vidnovlenni pislia fizychnykh navantazhen [Lactic acid and its role in recovery after physical loads]. Lviv: LNU [in Ukrainian].
21. Tkachenko, V.S. (2022). Vplyv fizychnykh navantazhen na sertsevo-sudynnu systemu sportsmeniv [Impact of physical loads on the cardiovascular system of athletes]. Kyiv: Sportyvna fiziologhiia [in Ukrainian].
22. Fedorova, T.V. (2022). Sportyvna reabilitatsiia ta profilaktyka travm u futboli [Sports rehabilitation and injury prevention in football]. Cherkasy: Cherkaskyi derzhavnyi universytet [in Ukrainian].
23. Shcherbakov, M.V. (2021). Otsinka efektyvnosti trenuvalnoho protsesu z vykorystanniam nosymykh tekhnologii [Assessment of training process efficiency using wearable technologies]. Odessa: Sportyvna nauka [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 28.06.2025

Дата прийняття статті: 28.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025

НОТАТКИ

«Sport Science Spectrum» – scientific-theoretical journal for specialists in Physical Education and Sports – researchers, lecturers, coaches, doctorate students, graduate students, students, athletes

Editorial Team

Editor-in-Chief:

Borysova Olha, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief:

Kohut Iryna, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)

Editorial Board:

Andrieieva Olena, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)
Briskin Yuriy, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyj (Lviv, Ukraine)
Honcharova Nataliia, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)
Dutchak Myroslav, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)
Kashuba Vitalii, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)
Korobeinikov Heorhii, DSc (Biology), Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)
Podrihalo Leonid, DSc (Medicine), Professor, Kharkiv State Academy of Physical Culture (Kharkiv, Ukraine)
Shynkaruk Oksana, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)
Tsos Anatolii, DSc (Physical Culture and Sports), Professor, Lesya Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine)
Baić Mario, Dr. Sc., Professor, University of Zagreb, Faculty of Kinesiology (Zagreb Croatia)
Cynarski Wojciech J., Prof. Dr habil, Institute of Physical Culture Studies, University of Rzeszow (Rzeszów, Poland)
Gulshan.Lal.Khanna, PhD, Professor, Manav Rachna Institute of Research and Studies (Faridabad, Haryana, India)
Krasilshchikov Oleksandr, PhD, Faculty of Sports Science and Recreation, Universiti Teknologi MARA, (Shah Alam, Selangor, Malaysia)
Lorenzetti Silvio R., PD, Professor, School of Engineering, ZHAW (Winterthur, Switzerland)
Potop Vladimir, PhD, National University of Science and Technology Politehnica Bucharest, Pitesti University Center (Bucharest, Romania)
Raab Markus, PhD, Professor, German Sport University Cologne (Cologne, Germany)

Executive Secretary:

Marynych Viktoriia, PhD (Physical Culture and Sports), Associate Professor, National University of Ukraine on Physical Education and Sport (Kyiv, Ukraine)

The journal is referenced in databases:

IndexCopernicus

<http://journals.indexcopernicus.com>

The Vernadsky National Library of Ukraine

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/TMFVS/index.html

ISSN 3041-1181 (Print)

ISSN 3041-119X (Online)

<https://spectrum.uni-sport.edu.ua/>

© «Sport Science Spectrum», 2025

Issue of journal № 2/2025 was approved by Scientific Council of the National University of Physical Education and Sport of Ukraine on 28.08.2025 protocol N 18

According to the orders of the Ministry of Education and Science of Ukraine the journal "Theory and Methods of Physical Education and Sports" was included in the List of scientific professional publications of Ukraine in specialty A7 – Physical culture and sports (the order No. 409 of March 17, 2020) and A4 – Secondary education (with subject specializations) (the order No. 886 of July 2, 2020)

Until 2024, the journal was named "Theory and Methods of Physical Education and Sports". After renaming, the relevant changes were made to the List of Scientific Professional Editions of Ukraine based on the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 21.02.2024, No. 220.

The journal was registered as a media entity (media ID R30-01715) according to the Decision of the National Council on Television and Radio Broadcasting of Ukraine No. 11669 as of 26.10.2023.

Media entity – National University of Ukraine on Physical Education and Sport (1 Fizkultury St., Kyiv, 03150, email: rectorat@uni-sport.edu.ua, tel. +38(044) 287-30-96)

Passed for printing: 12.09.2025

Paper size 60x84/8. Typeface Helios.

Offset paper. Digital printing.

Conventional printed sheet 12,9.

Order No. 1125/861.

Print run – 200 copies.

CONTENTS

- 3 *Demian Bazyliuk, Liudmyla Dolzhenko*
GENDER IDENTITY AS A FACTOR IN FORMING THE MOTIVATION OF SENIOR GRADE STUDENTS TO PHYSICAL CULTURE CLASSES IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS
- 10 *Dmytro Bogdanovych, Svitlana Shutova*
CHARACTERISTIC FEATURES OF THE STRUCTURE OF COMPETITIVE ACTIVITY OF QUALIFIED BASKETBALL PLAYERS IN 3X3
- 17 *Olha Borysova, Olha Shlonska*
FORMATION OF VOLLEYBALL TEAMS: INTERNATIONAL EXPERIENCE, TRENDS, AND PERSPECTIVES
- 27 *Olha Hanaha, Tetiana Petrovska, Svitlana Fedorchuk*
INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ATHLETES WITH DIFFERENT INVOLVEMENT IN COMPUTER GAMES (COMPARATIVE ANALYSIS)
- 34 *Iryna Kolesnik, Yuriy Salyamin, Oksana Omelyanchik-Zyurkalova*
MOTIVATIONAL FACTORS FOR CHOOSING THE DISCIPLINE “TRAMPOLINE JUMPING PRACTICUM” AMONG HIGHER EDUCATION STUDENTS OF NUUPES
- 39 *Georgiy Korobeynikov, Lesia Korobeinikova, Anatoly Kohanevich, Haorui Xin, Vasil Kostiuchoenko*
FEATURES OF THE MANIFESTATION OF COGNITIVE FUNCTIONS IN SKILLED WRESTLERS
- 45 *Tetiana Kropyvnytska, Olha Makarenko*
THE EUROPEAN SPORT MODEL: CONCEPTUAL FOUNDATIONS AND PRINCIPLES OF FUNCTIONING
- 53 *Oleksandr Levchuk, Valentyna Voronova, Oleg Bairachniy*
EMOTIONAL INTELLIGENCE AS ONE OF THE FACTORS IN FORMING THE PERSONAL SPHERE OF YOUNG FOOTBALL PLAYERS 9-10 YEARS OLD
- 58 *Iryna Lysenko*
DOCUMENTATION SYSTEM IN A PHYSICAL CULTURE AND SPORTS ORGANIZATION: STRUCTURE, PURPOSE AND FEATURES
- 65 *Viktoriiia Marynych, Iryna Kohut*
CONCEPT OF IMPLEMENTING INCLUSION IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS ACTIVITIES OF WAR VETERANS AND THEIR FAMILY MEMBERS
- 73 *Oleksandr Pyzhov, Vadym Petrunin,*
EDUCATION AS A TOOL FOR THE REINTEGRATION OF WAR VETERANS IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS
- 80 *Olena Stepaniuk, Iryna Kohut*
THE STRUCTURE AND CONTENT OF EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL PROVISION FOR VOLUNTEER TRAINING IN ADAPTIVE SPORT
- 89 *Oksana Shynkaruk*
PATENT SEARCH METHODOLOGY IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS
- 96 *Vadym Shyrokostup, Yevhenii Kostenko, Volodymyr Zaloylo, Serhii Boichenko, Nikita Rusnak*
PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF WEARABLE DEVICES (FITNESS WATCHES, TRACKERS) IN MONITORING THE PHYSICAL CONDITION OF PROFESSIONAL FOOTBALL PLAYERS

Усі права захищено.
Це видання, а також його частина можуть бути відтворені тільки
з письмового дозволу видавця. Посилання на журнал при цьому обов'язкове.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв
та інших відомостей несуть автори публікацій.
За зміст рекламних публікацій відповідає рекламодавець

Комп'ютерне верстання – ОКСАНА МОЛОДЕЦЬКА
Коректура – ЯНА ВИШНЯКОВА

Формат 60x84/8. Гарнітура Helios.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 12,9. Замов. № 1125/861. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
вул. Інглєзі, 6/1, м. Одеса, 65101
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.